

PROBLEMI

MI

DRAMATIKA

8

PROBLEMI

MI

DRAMATIKA

Vsebina:

Peter Božič: Španska kraljica	3
Denis Poniž: Štifterji	44
Borivoj Wudler: Pomota	65
Goran Gluvič: Carlos	73
Woody Allen: Bog	108
Luka Novak: Zakaj se Veliki briljantni valček ne imenuje Apocalypsis cun figuris?	130
Taras Kermauner: Aristofan in politična drama	135
Igor Zabel: Dramatika Borivoja Wudlerja	153
Andrej Blatnik: Miro Gavran, Zatočenci	160

Peter Božič

ŠPANSKA KRALJICA

Igra (Motto: Nihče na svetu nima prav)

Osebe:	Španska kraljica	Dr. Ločičnikar
	Kostja	Sestra Mira
	Vanja	Dežurni
	Oče	Sonja
	Mama	Milan
	Schultze	Kolbl
	Aljoša	Rajko
	Predstojnik	Miha
	Dr. Duša	

1. prizor

Hodnik, ki spominja na kasarniške hodnike. Na eni strani je kak meter za njegovim začetkom tloris poglobljen, toliko da je v tej globini hodnika miza s klopmi in stoli. Hodnik se na tej strani konča z vrati, na katerih piše SEJNA SOBA. Na strani, kjer ni mize in klopi, je na sredi hodnik prekinjen s stopniščem, ki vodi navzdol.

Po hodniku postavajo ljudje in čeprav so očitno pacienti, so v svojih civilnih oblačilih, prav tako tisti, ki sedijo za mizo, berejo časopise, igrajo šah in tarok. Na podstavku na steni je radio s kasetofonom, na katerem se ves čas igre odvija ena sama kaset z dvema popevkama, večinoma potihno in diskretno, in ko se izteče, zmeraj kdo od pacientov poskrbi, da jo ponovno spravi v tek.

Popolnoma sama in v osrednjem gledalčevem vidnem polju sedi ali pa tudi stoji 24 let stara študentka, ki se ima za Špansko kraljico in jo tako tudi imenujejo. Oblečena je sicer skromno, toda elegantno in v črnino. Nihče se zanjo ne zmeni, saj se tudi ona za nikogar in nič, zdavnaj je prekinila že vse komunikacije z vsem. Njen pogled je silno živ in sploh ne odsoten, vendar je njegov fokus nekje v neskončnosti. Le od časa do časa spremeni položaj svojih rok v krilu, predvsem takrat, ko namerava spremeniti svoj položaj; ali želi vstati ali pa sesti nazaj na stol.

Po hodniku in mimo postopajočih se pacientov hodijo sestre in zdravniki, v glavnem iz sejne sobe in vanjo. Da niso pacienti, je videti samo po tem, da hitijo, oblečeni pa so prav tako v civilne obleke.

Rajko in Luka, pacienta, igrata šah, bolnik Kolbl pa sledi njuni igri.

KOLBL: (VES RAZBURJEN LUKI): Jebenti mater. Tolk časa sem čaku, da boš potegnu... tole viši! Pa si vse zasrou. Jebenti mater pa koko zasrou.

- LUKA: (Z ROKO POKAŽE, KAKO JE NOR.)
 KOLBL: Ti si nor. Ti...
 (SE ZA HIP UMIRI IN GLEDA PARTIJO NAPREJ, POTEM PA, KO LUKA PO NJEGOVEM SPET NAPAČNO POTEGNE POTEZO, PLANE S KLOPI IN PODRE FIGURE. SLEDI NERAZUMLJIVO PREREKANJE IN TISTI HIP SE NA KONCU STOPNIŠČA PRIKAŽE MAJHEN ČRN FANT, OČITNO Z JUGA.)
- FANT: Hleba, molim. Toliko sam gladan. Ljudi, dajte mi hleba!
 (LJUDJE GA PODIJO.)
 Majka me ostavila. Majka mi ne da hleba.
- KOLBL: Mater ti cigansko. To ni tvoj oddelek.
 (GA PORIVA PO HODNIKU PROTI STOPNIŠČU.)
 (DVIKUJE ROKE IN PROSI):
 Dajte mi hleba!
- KOLBL: (GA SUNE S HODNIKA PO STOPNICAH IN SE VRNE NAZAJ, RAJKO IN LUKA IGRATA NOVO PARTIJO, KOLBL JI SLEDI.)
 Mater jim cigansko. Drugič ga bom ubou, žicarja.
 (DRUG ZA DRUGIM PRIHAJAJO SESTRE IN ZDRAVNIKI IN HITIJO V SEJNO SOBO. PRIZORIŠČE IZGINJA, TAKO DA SE SVETLOBA ZGUBLJA V POLKROG PRED ŠPANSKO KRALJICO IN NAZADNJE IZGINE.)

2. prizor

- Sejna soba. Sestanek zdravnikov in psihoterapevtov in jutranji raport dežurnega dežurne skupine.
- DEŽURNI (JE VES ČAS IGRE ISTI PACIENT):
 Včeraj popoldne ob 15.30 je začelo zamakati v sobi številka tri. Počila je kompenzacijska posoda za centralno gretje na podstrešju. Hišnik je zapustil zavod že ob dveh popoldan, ključa za podstrešje nimamo. Voda je zamakala naprej. Ljudi iz sobe 4 smo preselili v učilnico skupine 3. Okoli sedmih zvečer je prišla dežurna skupina iz Kliničnega centra in potem so se ob enajstih zvečer bolniki preselili nazaj v sobo. Kosi, ki je delal v čajni kuhinji, je odšel v Radeče in ga še do zdaj ni nazaj.
- DR. LOČIŠNIKAR: Ostal bo tam. Je odpuščen.
 DEŽURNI (POROČA NAPREJ):
 Stane, ki je še tukaj . . .
- SESTRA MIRA (GA PREKINE):
 Je v vsakodnevni.
- DEŽURNI (NADALJUJE): . . . se je vrnil šele ob dveh zjutraj.

- PREDSTOJNIK:** To uredite v skupini. Je še kaj?
- DEŽURNI:** Nič. Pravzaprav . . . Španska kraljica. Pogovarjali smo se na skupini, pa smo mislili, da pravzaprav ne sodi v naš oddelek. Bilo bi bolje za nas . . . Se ne vključuje, veste, v hišni red, pa čiščenje. Iz tistega kota na hodniku se od jutra do večera ne premakne.
- PREDSTOJNIK:** Kaj pa higiena, obroki . . .
- DEŽURNI:** Brezhibno . . . kot da bi jo kdo navil. Toda nič drugega. Ves dan stoji nepremično, ko se utruji, sede in spet stoji. Težko je razložiti drugim, da to ni „hvtanje krivin“, kot se reče pri vojaki, da ji ni treba pomagati pri čiščenju, v delovni terapiji, na sestankih . . .
- PREDSTOJNIK:** Dobro . . . Hvala.
- DEŽURNI** (ŠE ZMERAJ STOJI IN ČAKA, KAJ BO PREDSTOJNIK ODGOVORIL.)
- PREDSTOJNIK:** Hvala.
- DEŽURNI** (SKOMIGNE Z RAMENI IN ODIDE.)
- MUZIKO-TERAPEVKA:** Ko imam v sejni sobi glasbeno terapijo, se zdi, ko da prisluškuje . . . je nemirna, pravijo drugi pacienti.
- PREDSTOJNIK:** Kdo?
- MUZIKO-TERAPEVKA:** No, kdo vendar. Španska kraljica.
- PREDSTOJNIK:** Bi jo vendar imenovali z njenim imenom.
- MUZIKO-TERAPEVKA:** Sem ga pozabila. Vsi ji pravijo tako in sploh ne vem, če se njene pravega imena sploh kdo še spominja.
- DR. DUŠA:** Ali je to morda žaljivo za naše izvedeniško uho?
- DR. LOČIŠNIKAR:** Kolega . . . Že tako smo vsaj pri nekaterih kolegih ustanova na robu šarlatanstva. In zato ne opletajmo s takimi imeni, kot je Španska kraljica.
- DR. DUŠA:** Seveda, seveda . . . Toda besede in imena se v prostoru vedejo čisto po svoje. Lahko postanejo resnična in ta ženska se mi zdi Španska kraljica zares!
- SESTRA MIRA:** Gospod kolega je še mlad in . . . gospod kolega je tudi nov na našem oddelku.
- PREDSTOJNIK:** To je včasih tudi prednost.
- DR. DUŠA:** (OPOGUMLJEN): Ne vem, tod moje skromne izkušnje so, da se včasih resnična dejstva nalimajo na ves ta naš izvedeniški besedni instrumentarij in potem dejstva kratkomalo izginejo in ostanejo samo še modre, toda prazne besede. In v takih praznih besedah je ime Španska kraljica edino še, kar je zares. Zlasti, če jo povrhu še vidim.
- DR. LOČIŠNIKAR:** Oho, čudež torej? Smešno. Mislim, da čudežev ni. Toda pacienti imajo prav. Že celo večnost je tukaj in nič. Lahko ostane tukaj še delj, toda ne brez zlatega prestola, prosim.

- DR. DUŠA: Ali lahko poizkusim jaz?
- DR. LOČIŠNIKAR: Ali ne vidite, da smo popolnoma odpovedali?
- DR. DUŠA: To ni tako enostavno.
- DR. LOČIŠNIKAR: Pojdite no. Mi tega seveda ne vemo. Ali kako? Govorim o ustrežnejših metodah. Takih svetnikov in vladarjev in vladark je na ustrežnejših oddelkih, kolikor hočete. In zgodi se tam celo, da niso več ne vladarji in ne vladarice. Toda z našimi metodami... Bejžite no, bejžite. Tale bo Španska kraljica vekomaj.
- Kaj pravite? Nič? Prav.
- (DVIGNE TELEFON.) Imate prav. Treba se je poslužiti lastnih skrajnosti, kajne?
- Je tam komisijiska trgovina Kajfež? Da. Imate kakšen kraljevski prestol? Ne.
- SESTRA MIRA: Kaj vam pa je?
- DR. LOČIŠNIKAR: Kaj. Nimajo ga. Pa ga bom dobil drugje. In v tistem kotu je treba zanj v steno napraviti vdolbino. Zidarje in pleskarje imamo. Vse v zlati bronci. Ne bo drago. Ali razumete?
- PREDSTOJNIK: Dovolj. Bodimo resni.
- DR. LOČIŠNIKAR: Ali morda nisem? Že 20 let se srečujem s takimi polomi. In včasih se mi zdi, da jih ni ne konca ne kraja. In če meni dr. Duša, da ima kaj posebnega za bregom, da bo temu kos, lahko tudi jaz poskusim s to skrajnostjo in preuredim tale oddelek v španski dvor.
- DR. DUŠA: Razumem vas. Komaj kak mesec sem tukaj. Toda poizkusil bi vseeno.
- DR. LOČIŠNIKAR: Pa dajte. Zaradi mene, ampak jaz grem. Zdajle grem.
- (ODIDE IZ SEJNE SOBE VES RAZBURJEN.)
- PREDSTOJNIK: V slabi koži ni na primer samo kdo od bolnikov. Na primer Kolbl, ki podira šahovske figure, ko igrajo drugi, in jih zaenkrat še ni skupil, v slabi koži smo kajpada kdaj pa kdaj tudi mi. Dr. Duša, ne bodite osupli. Tak je pač naš poklic.

3. prizor

(SPET NA HODNIKU. BOLNIKI OKROG MIZE IN DRUGOD, V KOTU ŠPANSKA KRALJICA, DR. DUŠA.)

- DR. DUŠA: Kolbl, vašo pomoč potrebujem.
- KOLBL: Gospod doktor, povsod sem vas iskal.
- DR. DUŠA: Saj ni samo ta oddelek na svetu.
- KOLBL: Vem, toda samo na tem oddelku zmanjka kar naprej.
- DR. DUŠA: A že spet.
- KOLBL: Že spet.
- DR. DUŠA: In kaj ste napravili?

KOLBL: Kaj smo napravili? Nič. Lojze iz sobe 3 pride k meni in pravi: Spet zmanka v naši sobi. In mu rečem; ali sem jaz dežurni dežurne skupine, da mi to praviš. Ne. Dežurni dežurne skupine je Miha. Glejte, tale.

(POKAŽE NANJ S PRSTOM, KO ONI PRAVKAR REČE: BERAČ.)

MIHA: Berač.

KOLBL: In karte igra naprej in igra še zdaj. Ko mu še jaz rečem, da dežurnega skupine ni nikjer in da je on predsednik terapevtske skupnosti, prvi Miha:

MIHA (PREKINE NJUNO GOVORJENJE): A sem ti reku, da ga bom naredu.

SLAVC: Tale je šla skoz, una, na katero čakam, pa ne bo.

KOLBL: Kaj je že hudič reku: Aja. Da naj grem k vragu ali pa k njegovemu namestniku naprej. On ima to za javit dežurnemu zdravniku.

In Lojze je po celem oddelk iskal namestnika. Namestnika pa nikjer, šu je v mest, pa še v knjigo se ni vpisu, tako da nismo vedel, da ga ni in smo ga kar naprej iskal. Pol sem pa jest popenu, pa sem še vas iskou, pa še vas nikjer. Pol, ko so bli že vsi štramaci mokr, je pa namestnik le pršu in vas je še on iskou, da b javl dežurni ekipi, vas pa nikjer. In pol je le pršla dežurna sestra Mira in je telefonirala po dežurno ekipo na Kliničen center. Zdej pa dežurne ekipe ni še nikjer.

MIHA: Viš, pa sem ga naredu. Zdaj pa imam radele.

Radele mamu, fantje.

DR. DUŠA: In kaj je z vodo?

KOLBL: Zamaka naprej, dokler ne bojo pršli, sej so zadnjič tud šele ob pol sedmih.

DR. DUŠA: Zakaj me pa potem iščete? Kaj pa naj jaz?

KOLBL: Saj vas ne več.

In zakaj rabte mojo pomoč?

DR. DUŠA: (V ROKAH IMA VELIKO V SREBRN OVOJ ZAVITO ČOKOLADO IN JO POLOŽI KAK METER PRED NOGE ŠPANSKE KRALJICE): Kolbl, ali vidite, kaj sem položil pred Špansko kraljico.

KOLBL: Te ženske ne maram.

DR. DUŠA: Pred njenimi nogami je čokolada.

KOLBL: Ne vem, kaj dela ta ženska sploh tukaj. Gleda skoz nas, ko da smo zrak. Mi smo se že zmenil, da gre, pa nč.

DR. DUŠA: Potrpate, Kolbl. Saj bo šla. Rabim samo tvojo pomoč.

KOLBL: A bo res?

DR. DUŠA: Kakor tukaj stojim.

In ti... ti tukaj stoj in pazi, da nihče ne vzame čokolade razen nje. Še potipati je ne sme nihče. Si razumel?

KOLBL: Nisem.

- DR. DUŠA: A si razumel, da čokoláde ne sme nobeden razen nje niti potipati?
- KOLBL: Ne vem, zakej, a sem na primer razumu.
- DR. DUŠA: A boš pazil?
- KOLBL: Prav, pa bom.
- DR. DUŠA: No, če boš, potem bo pa kmalu odšla.
A mi verjameš?
- KOLBL: Seveda verjamem.
(DR. DUŠA ODIDE, KOLBL SE POSTAVI NA PREŽO, DA BI PAZIL NA SVOJO NALOGO. POJAVI SE DEŽURNI SKUPINE.)
- DEŽURNI: Kolbl, kje je tist idiot?
- KOLBL: Kdo?
- DEŽURNI: Dežurni zdravnik. Nej še enkrat kliče. Teh posrancev ni od nikoder, mlake so pa po sobi že po tleh.
- KOLBL: Ga nimam v žepu.
- DEŽURNI: Miha, ti kej veš?
- MIHA: Kaj bi rad?
- DEŽURNI: Ti si predsednik, voda še zmeraj zamaka, ti bi...
- MIHA: Za vse jest, vi se pa gonte okol. Nič. Briga me.
- DEŽURNI: Mene tudi. Pa nej teče. (KOLBLU) Kaj pa je to na tleh?
- KOLBL: Da se ne dotakneš.
- DEŽURNI: Kaj pravš? Kdo pa si ti, da lahko tako govoriš z mano!
- KOLBL: Na mir pust, sem reku!
- DEŽURNI: Kdo je dežurni? Ti al jest?
- KOLBL: Samo potipaj, če se upaš.
(DEŽURNI POBERE SREBRN ZAVITEK IN SI GA HOČE OGLEDATI. KOLBL STOPI TESNO K NJEMU IN DEŽURNI UVIDI, DA GRE ZARES!)
- KOLBL: Nazaj dej, kjer je blo, drgač bom s teboj tako naredu. Saj veš, kaj sem!
(GA STISNE MALO ZA VRT. DEŽURNI SE MU IZVIJE IN VES PREPLAŠEN POLOŽI SREBRN ZAVITEK NAZAJ.)
- Zdej pa zgin. To je reku dežurn, če ti ni kej prov.
(DEŽURNI ODHAJA IN KO PRIDE NA KONEC HODNIKA, NEKAJ ČASA ZIJA TIK PRED VRATI NA TLA, POTEM PA ZAVPIJE.)
- DEŽURNI: Voda! Saj ne teče več. Lije.
- MIHA: (POSPRAVLJAJO KARTE, MIHA SEŠTEVA, ODPRAVLJAJO SE S HODNIKA.)
In berač zgubljen, pa še v radlcih, je še 180 dol. Tazadnj si, pa vsakmu boš plačou kofe.
(KO SO VSI RAZEN ŠPANSKE KRALJICE ODŠLI, JE NA KONCU HODNIKA VIDETI DVA VODOINŠTALATERJA, KI GRESTA MIMO. HODNIK JE ŽE ČISTO PRAZEN

IN KASETA Z ENO IN ISTO POPEVKO SE JE IZTEKLA. TEDAJ ŠPANSKA KRALJICA VSTANE, POBERE SREBRNI ZAVITEK IN ODDIDE ZA OSTALIMI V SVOJO SOBO.)

4. prizor

BOLNIŠKA SOBA Z DVEMA POSTELJAMA IN SKROMNIM POHIŠTVOM, KI JE ZA TAKE SOBE ZNAČILNO. ŠPANSKA KRALJICA PRIDE SKORAJ NESLIŠNO V SOBO IN KLJUB TEMU, DA JE POLMRAK, NE PRIŽGE LUČI IN NAJPREJ ODLOŽI SREBRNI ZAVITEK NA NOČNO OMARICO. SE SLEČE IN OBLEČE NOČNO SRAJČO, SEDE ZA MIZICO in VZRAVNA OGLEDALO, PRIŽGE NOČNO LUČ, ODVRŽE TRAK, S KATERIM IMA SPETE LASE, IN SI PRIČNE RAZČESAVATI BUJNE LASE, KI JI ZDAJ PADAJO ČEZ RAMENA IN PRSI. DOLGO SE OGLEDUJE V OGLEDALU, NATO LASE SPET POVEŽE S TRAKOM, ODGRNE ODEJO NA POSTELJI IN NEKAJ ČASA NEPREMIČNO SEDI. POTEM VZAME V ROKO SREBRNI ZAVITEK, GA NEKAJ ČASA OGLEDUJE IN POTEM POLOŽI NAZAJ NA NOČNO OMARICO IN TAKO NASLONJENA NA ZGORNJI DEL POSTELJE IN NA BLAZINO NEPREMIČNO OBSEDI. V SOBO VSTOPI SONJA, TUDI BOLNICA, STARA OKOLI 30 LET IN ZELO PRIJETNA NA POGLED.

SONJA

(VES ČAS OGOVARJA IN GOVORI S ŠPANSKO KRALJICO, KI MOLČI; SONJA SI NAMESTO NJE TUDI SAMO ODGOVARJA. VSE JE TAKO PREPRIČLJIVO, KO DA JE TO ZARES POGOVOR.)

Nora zima. Minus 25 stopinj pod ničlo. Ves dan si na gorkem, zvečer pa čez ledeno dvorišče na večerjo.

Reže do kosti.

(ČEZ ČAS)

Greš na večerjo?

Prav imaš. Saj nima smisla. Povrh so še večerje zanič.

(SONJA SI SEZUJE ČEVLJE, SLEČE PLAŠČ IN JOPO IN SEDE SICER OBLEČENA NA SVOJO POSTELJO.)

Oho... (SONJA ZAGLEDA SREBRN ZAVITEK NA NOČNI OMARICI.)

Si vendarle imela obisk?

Nisi. To je pa žalostno. Ali pa tudi ne. Kadar me na svojem invalidskem vozičku obišeče mož, sem iz sebe nekaj dni. Kadar pride, me tako spravi iz tira... Zmeraj dobim napad.

Veš, bolje, da nimaš obiskov.

Zavitek... zavitek si našla na tleh?

Ko sem bila še otrok, do svojega dvanajstega leta sploh nisem vedela, kaj je čokolada. Ko sem jo poizkusila prvič, sem jo izpljunila, iz srebrnega papirja pa sem naredila kroglico, kot takrat med vojno, ko smo po vsakem bombnem napadu otroci letali po travnikih za staniol papirjem in iz njega gnetli srebrne kroglice.

Oprosti, o tem ne bom več govorila.

Ne veš, kdo ti je to dal? Kdo ti je to nastavil?

Tudi jaz ne.

Samo da nimaš nobenega obiska. Vsakič, ko pride, še isti večer padem v nezavest. Jutri spet pride in nocoj spet ne bom nič spala. Le kaj bom počela do jutra?

(VSTANE, SE PREOBLEČE V SPALNO SRAJCO IN KO JE ŽE V POSTELJI, VZAME S SVOJE NOČNE OMARICE VELIKO KNJIGO PRAVLJIC IN NEKAJ ČASA TIHO BERE.)

Na glas bom brala, samo za enega je to preveč lepo. Veš, da bom še enkrat od začetka, da boš videla, kako je lepo.

— Nekoč je živela kraljica na španskem dvoru na strmi visoki skali ob morju. Nikogar nikoli ni bilo k njej, le noč in dan so ob vznožju gradu v skale butali morski valovi, kadar pa so utihnili, se je prižgal svetilnik in ko je v tišini stopila kraljica k oknu, odgrnila zagrinjalo in okno odprla, je sij s svetilnika razsvetlil dvorano in kraljevski prestol v njej je bil zeleno zlat v tej svetlobi.

Kralj vladar, ki je iz dneva v dan, iz leta v leto vojeval bitke in boje po vsem svetu, je sporočil, da se bo vrnil, ko bo zmaga dokončna in na vsem svetu samo njegova. To se bo zgodilo tedaj, ko se bo umirilo morje in ko bo prižgana luž na svetilniku blizu dvora obsijala vso zemljo in nebo. In ko se je to zgodilo, je kraljica do jutra stala ob oknu in nepremično strmela v noč. (SONJA ZAPRE KNJIGO IN JO POLOŽI NA OMARICO NAZAJ.)

SONJA:

Ne maram konca te pravljice.

Že spiš?

Še ne? Jaz tudi ne. In ne bom tako hitro zaspala, saj se moram spomniti na popolnoma drugačen konec. To ni tako lahko, ker ta pravljica ne sme biti več pravljica in konec mora biti resničen.

SONJA UGASNE LUČ. V SOBI JE TEMA, SLIŠI SE LE ŠELESTENJE SREBRNEGA PAPIRJA, KI GA ŠPANSKA KRALJICA, KO GA JE ODVILA S ČOKOLADE, GNETE V SREBRNO KROGLICO IN JO POLEG ODVITE ČOKOLADE POLOŽI NA NOČNO OMARICO.

DELA SE ŽE JUTRO. OBE VSTAJATA IN KO STA ŽE OBLEČENI, SONJA SPET PRIČNE POGOVOR IN JE

DR. DUŠA: SPLOH NE MOTI, KER ŠPANSKA KRALJICA MOLČI.)
SONJA: Greš na zajtrk?
Ne!
Prav imaš, tudi zjutraj je 25 pod ničlo. In veš kaj?
Pojedli bova čokolado.
A ti je na maraš! Prav, do kosila je še dolgo, jo bom pa jaz.
(JO PRIČNE JESTI IN KO JO POJE, OBSEDI OBLEČE-
NA NA POSTELJI IN SE JI NIKAMOR NE DA.)
Danes dobim obisk. In kaj naj napravim z njim?
Vem, kaj bi morala. Vem, kaj bi morala z njim prej ko slej
storiti.
Vso noč sem mislila na konec pravlјice o Španski kraljici. In
veš, kaj se mi je razgrnilo? Da si to samo ti. Da jaz to nikoli ne
bom. Rečem ti, Španska kraljica, strašen je konec te resnične
pravljice. Do smrti ga ne bom pozabila.
(ŠPANSKA KRALJICA VSTANE IN SE ODPRAVLJA IZ
SOBE, ZA NJO SONJA.)

5. prizor

(SEJNA SOBA, ISTI KOT V 2. PRIZORU, DEŽURNI
SPET RAPORTIRA.)

DEŽURNI: Včeraj popoldan je spet zamakalo. V sobi je bilo spet vse mo-
kro. Pomoč je prišla šele ob sedmih zvečer. Zamakalo je v so-
bi 4 in v sobi 3, kjer je zamakalo zadnjič, smrdi po gnilih
štumfih, pa niso štumfi, ampak strop, in vse drugo se ne suši,
pa če Himzo prebeli vse skup kolikorokrat če.
Kdo je bil dežurni?

PREDSTOJNIK: Jaz.

DR. DUŠA: (OČITNO NATAKNJEN): Kako za vruga pa je mogoče, da
pridejo popraviti šele zvečer, če posoda počí po kosilu!

PREDSTOJNIK: Sestro so o tem obvestili šele pozno popoldan in da pridejo,
tudi nekaj časa traja.

DR. DUŠA: Saj glih to je. Mene ni blo, sem bil v delovni zarad dedka Mra-
za, pa se noben hudič ni spomnu, da sem tam. Predsednik je

DEŽURNI: reku, da mora najt sestro namestnik. Namestnika so iskal cel
popoldan, dokler ni pršu iz mesta. Mel je dovoljenje, pa se ni
v dežurno knjigo vpisu. Tako nismo vedel, da ga ni, in pol je
prot večer le najdu sestro. Po moje je namestnik kriv in amen.
Nej plača škodo, pa še kej drugega. Tko to ne gre več. Tud
jest mislim, da je tko, ne samo Miha, pa Rajko pa Stane. Za-
kaj pa mamó knjigo?

Ja. In kaj ste počeli, ko je voda tekla?

PREDSTOJNIK: Čakal.

DEŽURNI: No prav. Zdaj boste pa še počakali, da bo enkrat pomladi ne-
halo smrdeti po gnilih štumfih.

PREDSTOJNIK:

- DEŽURNI: Ja, počakal bomo. Mislim pa, da je kriv...
Pa Kolbl me je skor za vrat stisnu. Saj veste, kakšen je Kolbl.
- DR. DUŠA: Kakšen?
- DEŽURNI: Nekaj mu ni blo prov, pa je svojga najboljšga prjatla stisnu, kr stisnu ga je, pa je blo. A se dežurnga stisne za vrat?
- PREDSTOJNIK: Doktor Duša, čas je že, da si v ambulanti od bolnikov, ki so v vaši skupini, preberete eksploracijo. Že tri tedne ste tukaj.
- DR. DUŠA: Žal mi je.
- PREDSTOJNIK: Je bilo še kaj?
- DEŽURNI: Pravzaprav nič. Le... no, Španska kraljica se je prvič premaknila iz svojga kota. Po hodnik je šla kar dvakrat gor pa dol, s srebrnim zavitkom pod pajsho.
- PREDSTOJNIK: Doktor Duša?
- DR. DUŠA: Ja... če mene vprašate...
- PREDSTOJNIK: Pozneje. (DEŽURNEMU) Lahko greste.
- DEŽURNI: Sem mišlu, da moram povedat. (REČE, KO DA NE BI IMEL SLABO VEST ZARADI TEGA IN ODIDE.)
- DR. LOČIŠNIKAR: Najprej bi se rad opravičil. Dr. Duši in vsem za zadnjič. Veste, take reči, ko ostaneš čisto brez moči, me spravijo ob pamet. In to se mi je že večkrat zgodilo, vendar nikoli tako. Po svoje pa je seveda prav, ker je pri tem edino, kar je prav, da sem imel prevečkrat prav. Doktor Duša, rad bi vam to spoznanje, ko imate še vse pred seboj, pravzaprav kar presadil. Meni ne koristi ne vem več koliko.
- DR. DUŠA: Glede Španske kraljice.
- DR. LOČIŠNIKAR: Ja.
- DR. DUŠA: Ali niste slišali, da je šla po hodniku kar dvakrat gor in dol?
- DR. LOČIŠNIKAR: Dr. Duša. Bojim se, zelo se bojim za vas in zanjo. Bojim se namreč, da imate p r e v e č samo prav.

6. prizor

(NJUNA SOBA. ŠPANSKA KRALJICA, SONJA, DEŽURNI, DR. DUŠA, SESTRA, DEŽURNI SKUPINE, KOLBL ITD.)

Španska kraljica je pravkar prišla v sobo, sedi na postelji in odvijta čokolado, ko dr. Duša, sestra Mira, Kolbl in dežurni privedejo nezavestno Sonjo v sobo in jo med govorjenjem položijo v posteljo. Španska kraljica na vse to sploh ne reagira, ampak ves čas skrbno z nohtom na gladki podlagi omarice gladi srebrn papir in ga zvija v kroglico, bel papir, ki je pod srebrno ovojnico, pa trga v drobne trakove. Potem jih sredi tega direndaja pomečkane zbere v dlan, vstane in jih skozi odprta vrata siplje na hodnik, kot bi delala sneg. Ves čas se ne zmeni za nikogar, drugi pa tudi zanjo ne, saj imajo preveč opravka s Sonjo.

- DR. DUŠA: (MEDTEM KO PREGLEDUJE RANO NA BRADI TIK POD SPODNJO USTNICO):
Trebalo bo pri njej dežurati do jutra. Prvi bom jaz. Do desetih Kolbl, ti boš do polnoči, opolnoči pa zbudil menco. Zdaj pa pojdi v kuhinjo in prinesi v ročki čaj. Ko se bo zbudila, bo hudičevo žejna.
(KOLBL ODIDE.)
- SESTRA: A naj jaz obhodim druge oddelke?
- DR. DUŠA: Počakajte. Rana še zmeraj krvavi. Prinesite mi še obvez.
(SESTRA MIRA ODIDE.)
(SONJA GOVORI NERAZUMLJIVE BESEDE, DR. DUŠA SI PRIMAKNE STOL BLIŽJE K NJENEMU VZGLAVJU IN ČAKA, DA SE SESTRA VRNE, MEDTEM PA PAZLJIVO OPAZUJE SOSEDO PRI NJENI NOČNI OMARICI. POTEM PA NENADOMA SPREGOVORI.)
- DR. DUŠA: Nekaj jih že imate. Mislim, srebrnih kroglic.
- ŠP. KRALJICA: (DVIGNE POGLED Z OMARICE IN POLOŽI KROGLICO, KI JO JE PRAVKAR SKRIBNO ZGNETLA, NA OMARICO IN GRE DO SVOJE OMARE. DR. DUŠA GLEDA ZA NJO. ŠPANSKA KRALJICA VZAME UMIVALNI PRIBOR IN BREZ BESED ODIDE V KOPALNICO. SESTRA SE VRNE Z ZAVOJI.)
- DR. DUŠA: Pomagajte mi, prosim.
(OBA SI DASTA OPRAVKA Z OBVEZOVANJEM, MEDTEM SE VRNE KOLBL Z ROČKO ČAJA IN SKODELICO IN KO JO ŽE ŽELI POSTAVITI NA NOČNO OMARICO ŠPANSKE KRALJICE IN ODMAKNITI KROGLICE IN RAZVITO ČOKOLADO, KER JE SONJINA POLNA, SE DR. DUŠA VZNEMIRI.)
- DR. DUŠA: Za božjo voljo, ne. Pustite vendar tam vse pri miru. To zmečite magari naravnost na tla in dajte ročko sem, samo tam pustite vse pri miru.
(KOLBL NAPRAVI, KOT MU JE BILO NAROČENO, NEKAJ ČASA ŠE STOJI IN GLEDA IN KO JE SONJA SPET OBVEZANA, S SESTRO ODIDETA VEN.)
- DR. DUŠA: (ZA NJIM): O polnoči, Kolbl.
(NEKAJ ČASA JE DR. DUŠA SPET SAM, POTEM SE VRNE ŠPANSKA KRALJICA, BREZ BESED ZLOŽI NAZAJ UMIVALNI PRIBOR, VZAME IZ OMARE SPALNO SRAJCO IN SE, NE DA BI SE ZMENILA ZA DR. DUŠO, ZAČNE SLAČITI IN KO JE SLEČENA, SI POTEKNE SPALNO SRAJCO ČEZ GLAVO, OBLEKO PA LEPO ZLOŽI NA STOL, ODGRNE ODEJO IN SE SPRAVI V POSTELJO. ČEZ ČAS SE PREMAKNE, Z ROKO OD-

KRHNE KOS ČOKOLADE NA OMARICI IN GA POJE. SONJA JE DOSLEJ GOVORILA ZELO NERAZLOČNO, ZDAJ PA JE LE MOGOČE RAZLOČITI STAVEK,)

SONJA:

Žejna sem.

DR. DUŠA:

(KI JE SPRIČO PRAVKAR MINULEGA PRIZORA VENDORLE OB TEM PRIŠEL MALO K SEBI, JO PRIVZDIGNE, NAMESTI BLAZINO IN JI PRISTAVI SKODELICO K USTOM, SONJA PIJE V POŽELJIVIH POŽIRKIH IN POPIJE.)

SONJA:

Kot bi me pretepli.

DR. DUŠA:

Pomirite se.

SONJA:

Saj sem se. In kje je bilo?

DR. DUŠA:

V kopalnici. V kabini za tuš.

SONJA:

Vedela sem, da se bo to zgodilo danes.

DR. DUŠA:

Ali prej kaj občutite?

SONJA:

Ne, ne... (UTIHNE) Ne maram govoriti o tem.

ŠP. KRALJICA:

(SPET ODLOMI KOŠČEK ČOKOLADE IN GA POJE, POTEM PA UGASNE LUČ NA SVOJI NOČNI OMARICI.)

DR. DUŠA:

Ko da ni nikogar tukaj. Ko je prišla iz kopalnice, ko da sem zrak.

SONJA:

Vsi smo zanjo zrak.

DR. DUŠA:

Saj lahko že govorite!

SONJA:

O Španski kraljici lahko. Zadnjič sem ji brala iz te knjige zgodbo o španski kraljici. Poslušala jo je. In kadar jo kaj vprašam, mi zmeraj odgovori.

DR. DUŠA:

Odgovori? Potem nas vse skupaj vleče za nos.

SONJA:

Sploh ne. Ne govori z menoj tako, kot vi mislite. Niti besedice ne izgovori. Zato pa vem celo njene misli.

DR. DUŠA:

To se vam samo tako zdi.

SONJA:

Gospod doktor, vam se res preveč reči samo zdi. In ga lomite. Vsak njen odgovor izgovorim jaz. Vsako njeno misel obdržim zase. In zaradi tega so mi druge stvari tukaj zmeraj bolj odveč. Vse, kar rabim, je pogovor z njo. V vsem se razumeva, nobenih skrivnosti ni med nama. Tukaj sem še samo zaradi tega, sicer bi že zdavnaj ušla. Pa ne domov. Nekam, kjer me nihče ne bi več našel. Doma nimam več kaj početi, čeprav te tepec na skupini kar naprej čveka, kako me imata otroka rada. Kako pa naj Kolbl ve, da jima je vseeno, in če misli, da sta bila tiste tri dni, ko sta bila čez praznike tukaj, srečna zaradi mene, potem je res nor. Srečna sta bila zato, ker jima ni bila treba biti doma.

In tudi jaz sem tukaj srečna samo toliko, kolikor mi ni treba biti doma.

DR. DUŠA:

Razumem vas.

SONJA:

In Španska kraljica me tudi, ker je tudi ona srečna tukaj samo toliko, kolikor ji ni treba biti doma. Njena hiša je popolnoma

prazna. Sama je v njej. In potem se pogovarjava o tem, kaj je to nič. In vsaka od naju ima svojega. Ona fakulteto in kolege in prazno hišo in prazno podstrešje, jaz pa invalidski voziček in čisti nič v njem.

Gospod doktor, ali se je tukaj pred vami slekla?

DR. DUŠA:

Zakaj vprašate?

SONJA:

Zakaj? Seveda, v sobi ni bilo ničesar, zato se je slekla. Je zelo sramežljiva in za nič na svetu se ne bi pred moškimi.

DR. DUŠA:

Tega ne razumem.

SONJA:

Ali res ne? Rekli ste, da ste se počutili, kot da bi bili zrak. Gospod doktor, res ste bili samo zrak. Utrujena sem. Rada bi spet zaspala. Pustite me samo.

DR. DUŠA:

Prav, pustim vas.

(DR. DUŠA ODIDE.)

SONJA:

A ne, kraljica, kakšen ničvrednež. Nič ne ve, Ne ve, kaj me muči iz dneva v dan. Ti veš. Ti veš, da ne morem, tedaj ko pride na vozičku moj mož in ko ga z dežurnim drživa na robu stopnišča, razkleniti prstov, da bi z vozičkom vred zdrvel po stopnišču navzdol, čeprav to hočem.

In ko se oboje v meni razkolje kot poleno na tnalu, izgubim zavest, vendar se na žalost zmeraj zbudim. Toda nekoč se ne bom več zbudila. Ne maram se več zbuditi.

Ti seveda to veš in mi ne daš prav.

In če ni tako prav, potem je prav. Povej, kaj je prav. A ne, da moram zbrati vse sile in na vrhu stopnišča razkleniti prste. A ne, da!

ŠP. KRALJICA:

(SE DVIGNE V POSTELJI IN PRIŽGE LUČ.)

Sonja, poglej me! Ali me vidiš?

SONJA:

O, saj vem, kaj mi boš sama rekla.

Ne maram te videti.

(SE OBRNE PROČ.)

ŠP. KRALJICA:

Videla si me in to ti pravim jaz, Španska kraljica.

Tega ne stori nikoli.

(UGASNE LUČ.)

SONJA:

Ti mi ne boš preprečila. Ali naj se ne zbudim več? Ali poznaš konec moje pravljice o Španski kraljici?

Ne poznaš je. In jaz nisem ti.

(VPIJE NA VES GLAS.)

Ti sploh nisi Španska kraljica. Nikoli nisi bila. Jaz pa poznam konec te zgodbe in tudi konec te resnice.

(V SOBO PLANE DR. DUŠA, ZA NJIM DEŽURNA SESTRA.)

SONJA:

Ven, ven! Pustite me pri miru.

Še nikoli je nisem slišala govoriti. Spregovorila je. In veste, kaj je govorila?

Ne povem vam, samo pojdite ven in naju pustite na miru.

SESTRA: Saj vas bomo. Samo tole popijte, da boste spali.
(SONJA POPIJE IZ KOZARCA BELKASTO TEKOČINO IN SE NASLONI NAZAJ NA BLAZINO. SESTRA IN DR. DUŠA MOLČITA, SONJE VIDNO ZMANJKUJE IN KO STA PREPRIČANA, DA SPI, POTIHO BREZ BESED ODIDETA IZ SOBE.)

ŠP. KRALJICA: (GRE NARAVNOST IZ POSTELJE K NJEJ, JI DA ROKO NA ČELO, NATO SEDE ZA MIZO TAKO, DA JE OBRNJENA K SONJI. NEPREMIČNO SEDI V MRAKU V TEM POLOŽAJU, DOKLER SE NE ZDANI, KO VSTOPI V SOBO DR. DUŠA. ŠP. KRALJICA SE ZDRZNE, VZAME ZLOŽENE OBLEKE S STOLA PRI MIZI, STOPI BLIŽJE K OMARI, SLEČE NOČNO SRAJCO IN SE POČASI OBLEČE, VZAME UMIVALNI PRIBOR IN ZAPUSTI SOBO.)

DR. DUŠA: (KO SE SONJA ZBUDI): Prav imate. Nič je ne zmoti, če sem tukaj.

SONJA: Kaj je bilo včeraj?

DR. DUŠA: Slabo ste spali. Zbujali ste se. Ali nič ne veste?

SONJA: Nič. S kom sem pa govorila?

DR. DUŠA: Sama s seboj.

SONJA: Dobro mi je že. Lahko bi že vstala.

DR. DUŠA: Nekaj vas moram vprašati.

SONJA: Vprašajte me.

DR. DUŠA: Ali bi vam bilo prav, če začasno vašemu možu prepovemo obiske?

SONJA: Ne.

DR. DUŠA: Tega spet ne razumem.

SONJA: Saj ni treba. Moj mož naj prihaja sem.

DR. DUŠA: (MED ODHAJANJEM): Potem pa res ničesar več ne vem.
(TEDAJ SE VRNE ŠPANSKA KRALJICA, SONJA JE MEDTEM SAMA, IN KO ŠPANSKA KRALJICA SEDE NASPROTI NJEJ K MIZI, SE SONJA POMENLJIVO OBRNE K NJEJ.)

SONJA: Danes boš morala brez mene na zajtrk. Ne upam si. Bojim se stopnišča. Groza me je pred njim.

7. prizor

(VSI KOT V 2. PRIZORU)

DEŽURNI: (RAPORTIRA): Himzo je brez dovoljenja odšel v mesto. kar naprej je belil sobe, ne da bi mu kdo to dovolu. Pol sem mu pa farbe pa penzel skru pa je sam šu kupt nove. In je šu belt kopalnico pa je na tleh najdu Sonjo. A ni to odpust, če gre en sam ven?

- PREDSTOJNIK:** Kaj je bilo? To ni odpust.
- DEŽURNI:** Men je vseen, pa če zasmrdi cela bolnica. Dobr, drug pa vesta vse dr. Duša in sestra Mira.
- DR. DUŠA:** Popoldan je imela obisk, to pove vse. Vprašal sem jo, ko je prišla k sebi, če bi ji bilo prav brez obiska, in rekla je odločno, da ne. Tega čisto nič ne razumem.
- PREDSTOJNIK:** Pozneje o tem. Dežurni, vprašal sem ali je bilo še kaj.
- DEŽURNI:** Je. Španska kraljica je kriva, da je naša skupina zmeraj pr higien najslabša. Na hodnik meče vsak večer papirčke in ko pride vizita, pa smo mi kriv. Mi smo rekli, da naj gre, kamor če. Mi jo ne maramo več. To sem govoru že zadnjič, ko še ni bilo teh papirčkov. Kokr da bi zapadu sneg. Nej gre, kamor če. Magar v drugo skupino, da na bomo zmirej mi ta zadn. Bolan al pa zdrav. Mi tud nismo čist, pa ne delam takih.
- DR. DUŠA:** Česa se vse ne spomnite.
- DEŽURNI:** Če ne bo nehala s tem snegam, ji bom vsako čokolado sprot vrgu skoz okn.
- DR. DUŠA:** Nič ne boš metal skozi okno. Si razumel?
- DEŽURNI:** Prov, ampak naj gre v drugo...
- DR. DUŠA:** In tudi v drugo skupino ne bo šla. Ostala bo v moji.
- DEŽURNI:** Zakaj, pa menda ni tvoja stvar.
- DEŽURNI:** Mi v skupin smo sam tako mislil.
- PREDSTOJNIK:** Prav. Ste razumeli? Ste. Hvala, lahko greste.
- DR. DUŠA:** Dr. Duša, imate kaj povedati?
- DR. DUŠA:** Najprej Sonja. Jaz bi...
- PREDSTOJNIK:** Ste že povedali. Najprej si moramo to pojasniti, potem se bomo odločili.
- DR. DUŠA:** Sama se ne bo drugače, pa če se ubije na primer na stopnicah.
- PREDSTOJNIK:** Kaj mislite drugi?
- SESTRA:** Mislim kot dr. Duša.
- PREDSTOJNIK:** (LOČIŠNIKARJU) In vi?
- DR. LOČIŠNIKAR:** Ne vem, kaj bi rekel. Čudno se mi zdi kolegovo stališče. Nenadoma mu je jasno vse. Jaz komaj kaj slutim za tem. Saj vsi veste, o možu pravi, da je ničvrednež. Da je bil pijan, ko ga je podrl trolejbus in da ne... pa kaj bi vam pripovedoval. Nekaj namerava, toda kaj?
- DR. DUŠA:** Kaj pa naj. Mislim, da bo šlo nekaj časa brez obiskov.
- DR. LOČIŠNIKAR:** Tako prekleto jasni ste. Glede Sonje in glede Španske kraljice...
- DR. DUŠA:** Ali niste slišali, kakšen napredek? Sneg, zdaj je na njenem hodniku vsak večer sneg.
- DR. LOČIŠNIKAR:** Sneg iz papirčkov.
- DR. DUŠA:** Vas samo zanaša, mene pa je zelo, zelo strah.
- DR. DUŠA:** Ne bo dolgo, ko se bo znašla v moji pisarni, prosim!
- DR. LOČIŠNIKAR:** Še en razlog, da me je še bolj strah.

8. prizor

(DR. DUŠA IN ŠPANSKA KRALJICA. PISARNA OZIROMA ORDINACIJA DR. DUŠE)

DR. DUŠA: (ŠPANSKA KRALJICA JE PRVIČ V NJEGOVI ORDINACIJI IN DR. DUŠA ČAKA, DA BO ZAVITEK, KI GA IMA NA MIZI, VZELA SAMA, TODA ŠPANSKA KRALJICA SE ZAVITKA NE DOTAKNE.)

Ali je kaj narobe?

ŠP. KRALJICA: Je.

DR. DUŠA: Torej je res, da ste se ves čas pogovarjali s Sonjo?

ŠP. KRALJICA: Ne. Toda, ali ima kak pomen, da bi vi pričeli spet vse še enkrat od začetka? Koliko denarja pa ste zmetali proč za mojo čokolado?

DR. DUŠA: Torej ste nas ves čas vodili za nos.

ŠP. KRALJICA: Razumem vaše presenečenje. Ni po načrtu. Tudi mene preseneča. Še malo nisem verjela, da bom s komerkoli sploh še kdaj spregovorila. In tako je prišlo danes zjutraj... Toda to ni pomembno. S Sonjo pa sem v vsem tem času govorila samo enkrat. In boljše, da o tem in tistih nekaj besedah nikoli ne spregovoriva. Niste mi odgovorili, ko sem rekla, da je vse narobe. Včeraj zvečer tik pred vizito so mi skozi okno zmetali vse, kar sem imela na omarici. Lepo sem se zabavala s srebrnimi kroglicami.

DR. DUŠA: Ali ste mi prišli to povedat?

ŠP. KRALJICA: Ne ravno to, čeprav tudi to. Vem pa, zakaj ste to storili. Tudi brez tega bi slejkoprej prišla k vam na pogovor. Vi pa, se mi zdi, zmeraj zelo hitite.

Ali si zmeraj izmišljate tako otročje igrice?

DR. DUŠA: Še zmeraj vam ne verjamem, da nas niste vseh skupaj vodili za nos.

ŠP. KRALJICA: No, če je tako, grem.

DR. DUŠA: (JO ZADRŽI IN POSEDE NAZAJ NA STOL): In ne samo vas. Tudi vse ljudi, ki so vam bili zadnja leta blizu.

ŠP. KRALJICA: Ne poznam nikogar, ki bi mi bil zadnja leta tako blizu, razen vas.

DR. DUŠA: Ali se vam to s srebrnimi kroglicami res zdi otročja igra? No, ali je to še otročja igra?

ŠP. KRALJICA: Preslišali ste, kar sem vam rekla pravkara. Žal mi je, gospod dr. Duša, da je to res. Res ste mi postali blizu in če lahko tako rečem, res je, da ste me izbezali iz moje luknje. Kaj pravite na to? to?

DR. DUŠA: Res ne vem, kaj naj. Toda, dovolite mi eno samo vprašanje. Ali ste še zmeraj Španska kraljica?

ŠP. KRALJICA: Sem.

DR. DUŠA: In koliko časa mislite še sedeti na tem prestolu?

ŠP. KRALJICA: Ni tako udoben, kot si mislite. Mislite pa o njem popolnoma

napak, ker ne poznate konca pravljice o Španski kraljici. Sonja vam je povedala, da mi jo je prebrala en del, in seveda ste jo prebrali tudi vi. Ali vam lahko povem konec? Ta konec je bolj pomemben, kot sem jaz ali pa vi.

(PRIBLIŽA STOL DR. DUŠI IN SEDE S PREKRIŽANIMI ROKAMI, ŠE PREJ PA SI ODVEŽE TRAK IZ LAS IN JIH SPUSTI NA RAMENA IN PRSI IN NEKAJ ČASA NEPREMIČNO GLEDA DOKTORJA, KO DA O NEČEM NAPE-TO RAZMIŠLJA.)

Kako neprimeren stol.

No, vseeno poslušate konec, gospod doktor.

Španska kraljica je vse do jutra stala ob odgrnjenem zastoru, dokler ni izginila svetloba luči s svetilnika in dokler niso ob strme skale, na katerih je stal dvor, spet začeli butati morski valovi... Potem je zagnila zastor pred oknom in obstala pred svojim prestolom. Dolgo je razmišljala, ali naj sede ali ne. Nazadnje je obstala premišljujoč tam, in minilo je veliko dolgih let tako v mraku in zlati tesnobi, dokler ni nekega večera spet utihnilo morje. Stopila je k oknu, odgrnila zastor in vsa kraljevska dvorana se je zableščala v zelenem zlatu. Svetilničar je na svetilniku spet prižgal luč. In ko je napočilo jutro, je prišel kralj in ni nikoli več odšel.

Toda, dan je zamenjala noč in noč dan in morje se ni več umirilo nikoli in na svetilniku se ni nikoli več prižgala luč.

Gospod doktor, no, ali sem še Španska kraljica ali ne več?

Ne več. Ali je to konec?

DR. DUŠA:

ŠP. KRALJICA:

Res je, to so njeni zadnji zdihljaji.

DR. DUŠA:

Ali je to konec, vas vprašam še enkrat?

ŠP. KRALJICA:

(VSTANE S STOLA, KO DA JE VSTALA S PRESTOLA):

Kako se motite, gospod doktor. Ta povest ni moja povest. Ta je in je bila izmišljena, ko sem se z njo še kot otrok srečala prvič.

In take izmišljotine so najbolj zahrbtni. Skozi njeno razpoko odkriješ šele resnico, toda potem je pravljice, ki ste jo pravkar slišali, konec.

Take Španske kraljice ni nikoli bilo in je ne bo. To je vse, kar vam lahko povem.

Utrujena sem. Ali mi lahko pomagata do sobe?

9. prizor

(DR. DUŠA, ŠPANSKA KRALJICA, SONJA, V BOLNIŠKI SOBI)

ŠP. KRALJICA:

Sonja že spi. Zadnje čase kar spi.

DR. DUŠA:

Povedal sem ji, da je njenega obiska za nekaj časa konec. In potem sploh ni mogla več zatisniti oči.

ŠP. KRALJICA: Vem, toda brez vaših uspalav bi nekega dne vendarle zaspala.
DR. DUŠA: Najbrž bi res. Ampak nisem je mogel več gledati, kako...
ŠP. KRALJICA: Vi nikoli ne morete več gledati, kako... Kako pa naj vam po-
tem povem, da sem zares Španska kraljica? Kako pa naj vam
potem povem, da meni, Španski kraljici, odtekajo zadnje mi-
nute. Potem bom spet študentka za jezike, in ko bom končala
študij, bom šla v službo in ko bom v službi, se bom poročila in
potem bom imela otroke in otroci otroke in Španska kraljica
ne bom nikoli več. Morda bom sploh pozabila, da sem kdaj to
bila. Zato prosim, če morate ali ne, poslušajte resnični konec
povesti o Španski kraljici.
Čeprav sem utrujena in mi je zelo težko govoriti, vam bom
povedala, kdo in kaj je v resnici bila.

10. prizor

(ŠPANSKA KRALJICA, KOSTJA, NJEN BRAT, IN DR. DUŠA SAMO NEKAJ STAVKOV NA ZAČETKU, POTEM PA IZGINE Z BOLNIŠKO SOBO VRED, KI SE S PRELIVOM SPREMENI V PODSTREŠJE NJENEGA DOMA.)

ŠP. KRALJICA: Bilo je tisočdevetstotriinštiridesetega leta. Začetek nemške
okupacije Ljubljane. Bila sem še frklja in vsega, kar se je do-
gajalo v naši hiši in zlasti za mizo v kuhinji, sem imela dovolj.
Zaradi vsega sem bila takrat zelo nesrečna. In začela sem se
ogibati ljudi v naši hiši. Mame, očeta in brata Vanje, da o go-
spodu Schultzeju ne govorim. Zatekala sem se na podstrešje
in med kupom papirja in knjig sem nekega dne našla knjigo
pravljic. Ena od njih mi je bila tako blizu, da sem jo čisto pre-
naredila zase. Prazna gajba za krompir je bila prestol, pods-
trešna lina okno na morje in še polno stvari s pajkovo mrežo
in posušenimi muhami, ki jim je spil kri, je bilo tisto, kar sem
potrebovala za svoje Špansko kraljestvo. Hrup in večno pre-
rekanje, mamin jok in vreščanje, vse to je bilo zgolj butanje
morskih vlov v strme skale, kjer je bil moj dvor. In tako je bi-
lo vse dni, kot se to dogaja Španski kraljici v pravljici, dokler
ni prišel na dvor... toda ne kralj.

(PRIZOR SE ENOSTAVNO SPREMENI V PODSTREŠJE, KI GA OPISUJE, ZDAJ IN POZNEJE, KO SE POGOVARJA S KOSTJO. JE DEKLICA, KI SE IMA ZA ŠPANSKO KRALJICO, STARA NEKAJ VEČ KOT ŠTIRINAJST LET. IZ KUPA VZAME KNJIGO, KI JO POLOŽI NA KOLENA, TODA NE PREBIRA JE, TEMVEČ GLEDA V LINE, JO ODPRE IN STOPI MALO NA STRAN, DA POLNA SONČNA SVETLOBA OBSVETI SKORO CELO PODSTREŠJE. LINO SPET ZAPAHNE, SEDE NAZAJ IN POLOŽI ZAPRTO KNJIGO NA KOLENA. KO JO OD-

PRE, SE JI NEKDO, NE DA BI TO SPLOH OPAZILA, PRIKRADE ZA HRBET. TO JE KOSTJA, RAZMRŠEN IN NEOBRIT, V NEKAKŠNIH OSTANKIH VOJAŠKIH HLAČ, TODA OČITNO JE, DA NI OKUPACIJSKI VOJAK.)

ŠP. KRALJICA: Je kdo tukaj?

KOSTJA: Je.

ŠP. KRALJICA: (SI Z DLANMI PREKRIJE OBRAZ PRED OČMI.)

In kdo si?

KOSTJA: Kostja?

ŠP. KRALJICA: (ODKRIJE OČI IN SI GA BREZ STRAHU NEKAJ ČASA OGLEDUJE);

To ne more biti res. Kostje že dolgo ni. Ubili so ga. Tam, če ne vidiš, je njegov grob. Padel je v Španiji in vse to, kar je pred menoj, je Španija.

KOSTJA: Kdo ga je ubil?

ŠP. KRALJICA: Ne vem. Danes se to sploh ne ve.

KOSTJA: Res je, Kostja sem. Ali lahko sedem na ta kup nasproti tebe?

ŠP. KRALJICA: To ni kup, to je cerkvice na pokopališču, kjer je pokopan moj brat Kostja.

KOSTJA: Potem bom sedel na tram.

ŠP. KRALJICA: Pazi, da ne padeš v globoko reko pod njim. In, kje hodiš. Da mi ne pomendraš tistih pašnikov. Ali jih še nikoli nisi videl, in ne veš, kaj so pašniki?

KOSTJA: Če bi vedel? Seveda vem.

ŠP. KRALJICA: Zdaj, ko si tam, miruj. In ne premikaj se.

KOSTJA: Saj se težko.

ŠP. KRALJICA: Ja, kaj ti pa je?

KOSTJA: Kostja sem. In niso me ubili, čeprav so name streljali in me tudi zadeli. Toda zlizal se bom.

ŠP. KRALJICA: Kdo te je? Če človek ostane živ, ve, kdo ga je. Ali morda gospod Schultze? Tak je, da bi te lahko. Pri nas ga nihče ne mara.

KOSTJA: Ne vem, če me je ravno on.

ŠP. KRALJICA: Gotovo te je ravno on. Kdo drug pa bi te pri nas lahko? Ali misliš, da oče ali mama ali Vanja ali nazadnje, ali misliš, da sem te jaz? Nihče drug te ni kot Schultze. Kostje nisem videla še nikoli, toda vem, da ti nisi on. Kostja je padel in svoj mir in počitek ima tam, kjer sem ga zakopala.

Ne, Kostja vseeno nisi.

(KNJIGA JI ŽE NEKAJ ČASA LEŽI PRED NOGAMI.)

KOSTJA: Ali ti lahko poberem knjigo?

ŠP. KRALJICA: Sama jo bom, če si ranjen.

KOSTJA: Ali je lepa?

ŠP. KRALJICA: Če mi poveš, kdo si v resnici, ti kakšno pravljico iz nje lahko celo preberem.

- KOSTJA:** Povedal sem ti že, kdo sem. In tudi kdo si ti, vem.
- ŠP. KRALJICA:** Ne trudi se z imeni. Španska kraljica sem tukaj.
- KOSTJA:** Že dolgo te gledam, ko hodiš sem na podstrešje. Tako drugačna si kot takrat, ko sem te videl zadnjič. Lepa, skoraj odrasla deklica.
- ŠP. KRALJICA:** Drugačna? Kako se motiš. Nikoli me nisi videl. In Vanja pravi, da sem še zmeraj otrok in da si še zmeraj ne znam obrisati nosa. Kako je smešen, Vanja, in misli, da je odrasel le on.
- KOSTJA:** Veš, Vanja je moj brat.
- ŠP. KRALJICA:** To je nemogoče, ker je moj. Toda vseeno laže. Kako smešno, Vanja tvoj in moj brat. Vanja je Vanja in ni moj brat, če sem jaz Španska kraljica. Zaradi mene si lahko Kostja, lahko Vanjin brat, vse, samo moj brat ne. Španska kraljica sem in to je moj dvor. Tale podstrešna lina je okno na dvoru, kjer čakam na kralja, ta čas pa upravljam s kraljestvom samo jaz. To je Španija. Ali ni to lepa dežela?
- KOSTJA:** Dve leti sem bil tam. Madrid, Sevilla, Cordoba, Guernica... Vseh teh lepih krajev ni več. So samo še ruševine. Komaj sem si iz njih rešil celo glavo.
- ŠP. KRALJICA:** Do danes ti nisi bil nikoli v Španiji. Prišel si danes in prosim, kje je požgano in kje je porušeno. Samo Kostjin grob spominja na nekaj, kar bi se lahko zgodilo, pa se ni. Tukaj, kjer sem, ni gajbice brez krompirja, to je Madrid. Tam pri podstrešni lini ni lina, temveč okno na morje. Pajkova mreža ni pajkova mreža, temveč zlato srebrno zagrinjalo. Zavzela sem Gibraltar in med njim in menoj je vse polno mest in vasi. Poglej, ali vidiš tisto prazno škatlo od Radiona? Tisto ni „Radion pere sam“, temveč Ljubljana. In nobene žice ni okoli. Nihče doslej je ni še videl in španski jezdec, na katerih bi naj bila, so resnični jezdec, poštni sli, ki mi prinašajo pošto, da vem, kaj se godi v kraljestvu. Kar je bilo žice okoli nje, sem jo dala pretrgati, vse drugo pa zažgati. Kako je včeraj gorelo. In kje si bil ti ves ta čas?
- KOSTJA:** Najbrž zares v Španiji. In če mi je kdo rešil glavo, si bila to najbrž ti.
- ŠP. KRALJICA:** Ali res?
- KOSTJA:** Res. Zbežal sem od tam v Francijo. Iz taborišča pa na koncu domov. Žic okoli taborišč tam še nisi odstranila.
- ŠP. KRALJICA:** V Franciji, dokler je ne zavzamem Nemcem pred nosom, sem zaenkrat še brez moči.
- KOSTJA:** No, domov si nisem upal. Šel sem v gozd. In ko sem šel sem, da vas vidim po dolgih letih vse... no, pa saj vidiš.
- ŠP. KRALJICA:** No, herr Schultze. Veš, spodaj že dolgo z nikomer ne govori. Sicer se pa sploh ne pogovarjajo več. In če si res Kostja, nisi kralj, ki ga čakam. Si eden od tistih, ki sedijo dan in noč spodaj za mizo in se žalijo in zmerjajo. In če si njihov, nimaš tu-

kaj kaj početi. Pridruži se jim. Grizejo in se bojo zgrizli do krvi. Ko pride herr Schultze opoldne h kosilu ali iz svoje sobe zvečer na večerjo, utihnejo, potem so pa z njim in drug z drugim tako prijazni, da se mi obrača želodec. Če pa pridem jaz iz Španije, utihnejo in naprej buljijo v mizo. Kot da jih je obedel sam peklenšček.

Schultzeja pa so same smrtne glave in mrtvaške prekrižane kosti. kamor pogledaš. Na kapi, na ovratniku, na žepih, na gumbih.

Pssst. Ali slišiš štokljanje po stopnicah? To je on. Odhaja v svojo sobo. In zdaj bo začela vreščati najprej mama na Vanjo. Že vpije. zdj bo oče začel vpiti mir. Že kriči. In zdaj bo začel po mizi tolči Vanja. Saj bo mizo uničil, a ne. In če bi te pustila tukaj samega, bi se v trenutku potulili vsi in dokler ne bi šla spat, ne bi spregovorili niti besede. Tako ne maram tega pekla, da jih pustim, sem ob večerjo in sem tukaj.

KOSTJA: Ne veš, Španska kraljica, ne veš, da jih je strah zaradi mene. Strah jih bo požrl.

ŠP. KRALJICA: Zaradi tebe. O zaradi teba pa ne. Zaradi Schultzeja. Saj te še poznajo ne.

KOSTJA: Vidiš, tudi jaz ne maram takega pekla. Ali lahko ostanem samo še nekaj dni s teboj v tem kraljestvu?

ŠP. KRALJICA: Zakaj? Ni razlogov, če nisi kralj.

KOSTJA: Tudi jaz imam že vsega dovolj. Saj sem ti pravil, kje sem bil. In svojo kri še nekako prenesem in zmeraj manj drugo. Zmeraj manj.

Utrujen kralj sem. Tudi jaz sem ene sorte kralj. Ampak tako vsega sit, moja lepa kraljica. Tako vsega sit.

ŠP. KRALJICA: Vseeno grem dol. Toda če si kdaj premisliš in ne boš več kralj, te ne maram nikoli več pred oči.
(ODIDE.)

11. prizor

Običajna predvojna družinska kuhinja z veliko mizo in stoli okoli nje. Pri mizi oče, mama, brat Vanja in Španska kraljica.

MAMA: Ja kakšna pa si?

ŠP. KRALJICA: Kakšna le?

MAMA: Zamujaš na večerjo, potem si pa prašna in umazana kot kak dimnikar. Samo po obrazu se poglej.

VANJA: Mama, za kaj vse imaš čas. Saj se že umiva. Naj se umije in poje pa mir.

MAMA: (STROGO): Kje si bila? Da nisi...

VANJA: (POSTANE PRAV TAKO NAPET): Povej, kje?

ŠP. KRALJICA: Kje? V drvarnici. V drvarnici imam pred vami mir.

Pa tudi pred tem vašim nadvse ljubeznivim gospodom Schultzejem.

- VANJA:** Kaj ti pa Schultze hoče?
- MAMA:** Saj ji nič noče, za božjo voljo.
- VANJA:** Povej!
- ŠP. KRALJICA:** Ali se lahko umijem in pojem?
- MAMA:** Jej. Drugega ni. In če že hočeš: če ne bi gospod Schultze stanoval in jedel pri nas, bi bil ta krožnik prazen.
- VANJA:** Mama, nehaj. In ker bi bil ta, moj, tvoj, njen krožnik prazen, je gospod Schultze najboljši človek na svetu.
- Ali smo že tako daleč?
- ŠP. KRALJICA:** Kaj mi hoče? Meni, samo meni nič. Toda na bruhanje mi gre, ko vidim tisti njegov ovratnik samih mrtvaških glav. Če bi bilo to otročje, prav. Pa ni. Sami veste, kaj pomenijo.
- OČE:** Ali se je spet začelo? Ali bi se na primer lahko pogovarjali o čem drugem, ne pa o Schultzeju?
- ŠP. KRALJICA:** Zdaj pa o čem drugem. No, prav. Kaj mi hoče? To, kar nam vsem. Ali mislite, da sem tako otročja pri svojih štirinajstih letih, da ne razumem in ne vidim nič? Ne vidim in ne slišim, kaj se dogaja? In da ne vidim tistega prašičjega premetenega pogleda? In, Vanja, tudi tebe ne, ko ti tako mimogrede od časa do časa omeni domobrance, Orgnaisation Todt ali pa Ost-front? Mama, in tudi tebe ne in tvojega lokavega pogleda. Obadva sta lokava in vsi skupaj zaenkrat barantate z menoj. Vi se greste slepe miši in vsi veste, kaj se igra. Ti, Vanja, kako ga boš pretental, ti, mama, kako ga boš ukanila, in on, kako vas bo vse skupaj, ti, oče, pa mešaš karte. Jaz pa sem talon na sredi mize, da po njem in zanj brkljate s svojimi umazanimi prsti.
- Kaj pravite na to? Vaša hči je odrasla. Spregledala je vaše igrice in niti malo si ne želi več biti vaš srčkan otrok. Še malo, pa se bo odrekla tudi temu, da bi bila še vaša hči ali sestra.
- VANJA:** Smrklja. Izmišljaš si vlogo v tej igri. Fantom bi rekel, da jim visi še smrkelj pod nosom, veš pa, kaj bi potem lahko tebi. Zaradi olikanosti ne bom. In če že misliš, da je to igra, potem vedi, da sem v tej igri samo jaz, in to s svojo glavo, in še kdo, za katerega je pa bolje, da nikoli ne izveš. Ali morda celo veš? Ti, ki vse vidiš in slišiš!
- ŠP. KRALJICA:** Lažeš sebi, in hočeš še meni. Če kaj vem, je to moja, ne tvoja stvar. In ker lažeš, ti ne bi povedala ničesar. Lažnivcem ni mogoče zaupati. V tej hiši ni nobenega, ki bi mu lahko. In če že hočeš vedeti, si se lepo skrtil za Kostjino smrtjo. Brat rodoljub je padel v Španiji. In tebi ni treba nikamor, kamor gredo vsi pošteni fantje. Za Schultzeja pa ti je Kostja črna ovca v družini. Mešetar.
- Kaj pa, če Kostja sploh ni padel? Kaj pa potem?
- VANJA:** Kaj veš o Kostji?
- ŠP. KRALJICA:** To, da je padel v Španiji. Nikoli ga nisem videla, šel je, in zdaj

vem, zakaj. Tudi jaz bi, če bi le mogla. Ampak zaradi vas, ne pa zaradi Schultzeja.

VANJA: Zato, ker se skrivam za Kostjinim hrbtom?

ŠP. KRALJICA: Ja. In ne samo to. Dobro veš, kaj še in kdo še. Že misel, da ste pristali na to umazano zblojeno igro gospoda Schultzeja z menoj, je dovolj. Ali ne razumete, da je taka igrica isto, kot bi bilo res?

Ali ne razumete, da se tresem s celim telesom ob takih stvareh, da me popada slabost, da vas preziram, zaničujem. Še bolj zaničujem, ker iz tega ne morem nikamor ven, nikamor drugam.

(ZA TRENUTEK SE ZASLIŠI ŠTORKLJANJE ŠKORNJEV G. SCHULTZEJA.)

SCHULTZE: Prijeten večer vsem skupaj. Tudi mladi gospodični. Kje pa se potepa vse dni, saj je skoraj ne vidim. Toda to ni važno. Sedite, sedite. Ostanite tukaj. (ŠPANSKA KRALJICA JE HOTELA VSTATI.)

Saj bomo samo malo poklepetali, ali ne? Tak siv dan in tak siv meglen večer. Pri meni doma je lepše, ni megle.

ŠP. KRALJICA: Zakaj pa niste potem ostali doma? Jaz bi na vašem mestu.

SCHULTZE: Potem bi vas nikoli ne spoznal.

ŠP. KRALJICA: Tudi jaz bi bila srečna, ko vas ne bi nikoli spoznala.

SCHULTZE: Vem, da me ne marate. Toda ta nesporazum bova uredila, gospodična. Med narodi so seveda razlike, in to razliko bova kratkomalo ukinila. Potem me boste marali.

Ali se lahko predstavim: Jaz sem von Schultze. In, kolikor sem slišal, ste vi Španska kraljica.

To oboje pa gre skupaj. Ali ne, gospodična? Kaj pravite na to?

(PRI VSEH TESNOBA, KER NIHČE NE VE, KAM SCHULTZE CILJA.)

ŠP. KRALJICA: Kdo sem?

SCHULTZE: Prijateljice so mi povedale. Pravzaprav ne meni. Doma pripovedujejo, da si španska kraljica. In moji zanesljivi prijatelji meni. Težko, zelo težko, da bi ne bilo res. Svoje skrivališče imate, kjer ste si uredili svoje kraljestvo in svoj dvor. Španija je silno lepa dežela in priznam vam, da imate okus.

Prav, če prijateljicam ne pustite tja in jim samo pripovedujete o tem čudežu, vas razumem. Toda takemu prijatelju, kot sem jaz, pa tega ne boste branili.

VANJA: (ZGUBI ŽIVCE): Kakšna Španska kraljica vendar. Kakšna neumnost pa je spet to?

SCHULTZE: O, sploh ni neumnost. To je treba samo pogledati na prvi način. Vanja, ali vam skrivnost lepe gospodične ne pomeni nič drugega kot otročarijo? Gospodična je vendar odrasla in jaz vem, da skrivnosti niso več otroške igre ali celo potegavščine.

ŠP. KRALJICA: Ali je navadna drvarnica, kjer berem pravljice, da imam pred vami mir, da, pred vami, gospod Schultze, res taka skrivnost?
SCHULTZE: Če ni, potem me pa enkrat odpeljite tja.
ŠP. KRALJICA: Nikoli, raje umrem. Ste slišali: raje umrem.
SCHULTZE: Kakšne velike besede. Kar za na španski dvor.
Gospodična, časa je dovolj in zagotovo se vidiva v vašem kraljestvu. Dolgo bo še trajalo in še dolgo bom tukaj pri vas.

12. prizor

(NA PODSTREŠJU, ŠPANSKA KRALJICA IN KOSTJA.)

ŠP. KRALJICA: Je kdo tukaj?

KOSTJA: Je!

ŠP. KRALJICA: Nisi!

KOSTJA: Kdo pravi, da ne?

ŠP. KRALJICA: Jaz. Včeraj sem povedala vsem, da te ni več, ker si padel v Španiji. O grobu tukaj na podstrešju pa nisem črhnila niti besedice. Schultzeja zmeraj bolj mika moje Špansko kraljestvo.
KOSTJA: Meni je sicer prav, da me ni več. Toda, od česa pa misliš, da živim tukaj na podstrešju za tem kupom papirja?

Prinašajo mi vse, kar rabim. Včasih pride mama, včasih Vanja. Samo oče ne. Sploh me noče videti. Zanj sem, kako že pravi Schultze, za naše sorte ljudi, da smo?

ŠP. KRALJICA: Banditi.

KOSTJA: Tako nekako, čeprav ne čisto tako. In tako mi pravi, že od takrat. In še danes ne ve, da je prav on kriv, da sem to, kar sem. Nisem ga maral takega, kakršen je. Nekaj časa sem ga sovražil, nekaj časa zaničeval, potem se mi je pa zdel smešen kot tisti naš pevovodja, katehet, ki nas je učil peti na koru in je bil samo droben kamenček, da sem se norčeval iz vsega, še celo iz tistih reči, iz katerih se ne bi smel.

Tako se je začelo, končuje pa se tako.

Vsaj trikrat na teden sem moral h kaplanu na pevske vaje, drugi pa so igrali nogomet. In ko so na dvorišču farovža klali, je naglušni kaplan prekinil vajo in vprašal, kdo je tako zapel. Cvilil je namreč ubogi prašič. In potem sem rekel, da sem bil to jaz. Pred zborom sem moral „zapeti“ še enkrat, in drugega mi ni preostalo, kot da sem oponašal ubogo žival, ki so jo klali. Vrgel me je iz zbora in namesto na vaje sem hodil igrat nogomet. In ko je za vso zgodbo zvedel oče, me je tako pretepel s pasom, da sem tri dni ležal na trebuhu, potem pa me ni videl nikoli več. Kelnaril sem v Sevnici, v Mariboru in nazadnje na Reki in s prijateljem odplul v tvojo Španijo. Drugačna je bila kot tale, o njej sem ti že vse povedal. In zdaj sem se vrnil, kot praviš ti.

ŠP. KRALJICA: In zakaj mi vse to pripoveduješ?

- KOSTJA: Da boš vedela, da tukaj ne živim od zraka in da ne boš več očitala Vanji, da se je potuhnil za mojim hrbtom.
- ŠP. KRALJICA: Ali si tudi to slišal?
- KOSTJA: Vse se sliši sem. Tokrat je bilo tebe slišati še bolj kot druge.
- ŠP. KRALJICA: Pogovarjanja ni več. Samo vpijemo še lahko drug na drugega. In tako je to povsod. Doma, v šoli, med prijateljicami. Prav neznosno je in zato sem si izmislila to neumnost s tem mojim kraljestvom. Da sem se vsaj s prijateljicami lahko o čem pogovarala, zdaj pa se tudi o tem ne več.
- KOSTJA: O neumnostih, praviš?
- ŠP. KRALJICA: Da, o vsem tistem, kar sem si izmišljala, ko tebe še ni bilo.
- KOSTJA: Kaj pa jim pripoveduješ zdaj?
- ŠP. KRALJICA: Nič. Vse hranim samo zase. Kostja, to je samo moje in tvoje in od nikogar več na tem svetu. In ni neumnost. In ni izmišljotina.
- KOSTJA: In me ne podiš več od tod, čeprav sem Kostja in ne kralj?
- ŠP. KRALJICA: Ne. Umrla bi, če bi šel.
- KOSTJA: Kmalu bom moral, večno ne morem ostati tukaj. Čeprav ne maram nikamor.
- Poglej, mislim, da je celo drugače, kot sem rekel malo prej. Daj mi roko. Kako si lepa, Španska kraljica, lepše ne bom videl nikoli.
- (DRŽI JO OBJETO V ROKAH).

13. prizor

(VANJA, KOSTJA, ŠP. KRALJICA. VANJA SE PRIKAŽE NA PODSTREŠJU NA KONCU STOPNIC IN NEKAJ ČASA OSUPLO OPAZUJE PRIZOR. KO GA KOSTJA ZAGLEDA, SPUSTI ŠP. KRALJICO IZ ROK, KO DA JE ZAGREŠIL ZLOČIN, IN TUDI ŠPANSKA KRALJICA OBSTANE KOT TIP.)

- VANJA: Kakšna bratovska in sestrska ljubezen, ali pa je celo kaj drugega!
Lepa drvarnica, kaj. In, Kostja, seveda mrtev, ali ne?
Lažnivka.
- KOSTJA: Pri priči ji daj mir, ti rečem!
- VANJA: Tako se ne bova pogovorila. Smrklja, ali bi šla dol ali ne?
- ŠP. KRALJICA: Nikamor ne grem!
- VANJA: Sam hočem govoriti z njim. Brez prič. Razumeš?
- ŠP. KRALJICA: Ali misliš, da boš z njim tudi barantal? Saj ni herr Schultze ali pa celo ti.
- KOSTJA: Tukaj bo ostala, saj se tiče tudi nje. razumeš?
- VANJA: Nisem vedel, toda moral bi, da je tako, če ni Boga. Toda samo za vaju ga ni. Zame je in oba bosta še videla, da je.
- KOSTJA: Povej že, kaj hočeš.
- VANJA: Hočem, da čimprej izgineš od tod. Zlasti zdaj.

- ŠP. KRALJICA: Ali nisem rekla, da si se potuhnil za njegovim hrbtom. Zakaj pa, Vanja, ne greš ti? Ali te morda mika kam drugam, ne tja, kjer je Kostja? Povej, ali te celo mika kam drugam.
- VANJA: Nisem vajen takih besed od tebe. Toda, od tebe, kakor sem videl na lastne oči, je mogoče pričakovati vse.
- KOSTJA: Vanja, zaradi tebe vprašam. Ali te res mika tja, kot je rekla. Samo tega mi ne stori, samo tega ne.
- VANJA0: Nikamor. Toda . . . zdaj vem, kdo ste, in rajši v pekel kot za teboj.
- KOSTJA: Potem boš šel zanesljivo v pekel.
- VANJA: Nihče še ni bil tam in ne ve, kaj je pekel in kje. Tukaj sem ti prinesel cunjé, preobleci se in čimprej izgini. Tudi hrano za nekaj dni.
- Od dneva, ko si se rodil, si iz te hiše delal bordel. In zdaj ti je do kraja uspelo. In vedi, ta hiša je krščanska hiša in šel boš, tudi zato, da jo boš za zmeraj pustil na miru, da ne bo še ona, kar si ti. Če pa ne boš šel, potem pa veš, kaj te čaka.
- ŠP. KRALJICA: Prava cerkvena miš.
- KOSTJA: Ne poslušaj je. Šel bom.
(VANJA ODIDE, ŠPANSKA KRALJICA OSTANE.)
- ŠP. KRALJICA: Ali boš res šel?
- KOSTJA: Moram, ni druge. In res sem kot nekakšen kralj. Povsod visijo moje slike. V javnih lokalih, na kolodvoru, na avtobusni postaji, v kavarnah in kioskih. Samo da spodaj piše, da je na mojo glavo razpisano nekaj tisoč mark.
- Vidiš, moja kraljica, sem nekakšen ubežen kralj.
14. prizor
- (SPET PODSTREŠJE, KOSTJA, VANJA, SCHULTZE, ŠPANSKA KRALJICA.)
- ŠP. KRALJICA: Nekaj malega sem ti prinesla. Nisem mogla prej, Vanja pazi na vsak moj korak.
- KOSTJA: Sploh ne vem, kateri dan je.
- ŠP. KRALJICA: Danes je minilo tri dni. Trikrat sem že bila pri tebi od takrat. In Aljoša mora priti danes, Kostja, kot kakšna zadnja večerja se mi zdi vse skupaj. Ko da se ne bova nikoli več videla.
- KOSTJA: Koliko je ura?
- ŠP. KRALJICA: Enajst ponoči, vsi že spijo.
- KOSTJA: Schultze ne spi, vidim, kako iz njegove sobe pada svetloba na cesto. Skozi lino sem videl. In Vanja tudi ne spi. Premalo ga poznaš. Od tistega večera tukaj po mojem ne spi niti minute več.
- ŠP. KRALJICA: Preoblečen si in res greš.
- KOSTJA: Aljoša bi moral že biti tukaj. Kako smešno. Zmeraj sem ga jaz vlačil iz zagat, zdaj me bo on. Vsak kotiček tukaj poznam. Bili smo triperesna deteljica. Aljoša, Vanja in jaz. In kaj je

postalo iz Vanje!

ŠP. KRALJICA: Ali sovražiš Vanjo?

KOSTJA: Ne. Preveč je dandanes tega sovraštva. In le z mislijo sem se igral, da mu bom za zmeraj ušel, kot sem za zmeraj želel ostati tukaj. Misli so ničvredne zadnje čase.

ŠP. KRALJICA: Bala sem se zate, da ga sovražiš.

Čisto je izgubljen. Vse se mu je sestulo.

KOSTJA: Ne misli nanj, misli nase.

ŠP. KRALJICA: Saj mislim nase, ko ga vidim, kako je treščil v prepad. Ne vem, če bo lahko še kdaj iz njega prilezel ven.

Kostja, naj se zgodi karkoli, ne smeš ga sovražiti.

Niti trenutek ne.

KOSTJA: Aljoša, si ti?

VANJA: (SE JE TA HIP PRIKAZAL): O meni govorita. In ti nisi še šel.

KOSTJA: Odpravljam se.

VANJA: Nekam dolgo se odpravljaš.

KOSTJA: Še požirek vode in grem. Glej, tiste vojaške cape, kot praviš, so na kupu. Zažgi jih, da ne bo kaj narobe. Sam jih ne bi mogel, preveč življenja zna biti v takih cunjah. Sem zrasel z njimi.

(SE ZASVETI BATERIJA, KOSTJA SE VZRAVNA.)

No, Aljoša, si le pri . . .

SCHULTZE: (STREL IZ PIŠTOLE, KOSTJA PADE ZADET): Nein Aljoša, gospodična Španska kraljica. Prišel sem, kot sem, ni dolgo, tega rekel.

ŠP. KRALJICA: Ti si . . . Vanja . . . ?

VANJA: Ne vem . . . nisem . . . jaz nisem.

15. prizor.

(JUTRO V BOLNIŠKI SOBI. DR. DUŠA IN ŠPANSKA KRALJICA. DR. DUŠA SEDI ZA MIZO, ŠPANSKA KRALJICA NA POSTELJI.)

DR. DUŠA: In kaj je bilo z Vanjo?

ŠP. KRALJICA: Ali ste že kdaj slišali za 12 apostolov na Urhu? Ponj so prišli, zdel se jim je pravi za njihovo delo. Dokler so molili, je bil tam, potem pa je, ko so tja pripeljali prvega domačina, pobegnil.

In kaj mislite, kam?

DR. DUŠA: Ne morem si misliti.

ŠP. KRALJICA: K Schultzeju. Sovražil ga je do konca in mu do konca kot kak pes lizal pete. Včasih se mi je zdelo, da si je vlogo psa izbral zanalašč. Niti misliti si ne morem, da bi človek, kot je bil Vanja prej, lahko postal tak, majhen, beden. Trpela sem zaradi njega bolj kot kdajkoli prej ali kdajkoli pozneje. Bilo me je groza.

Zunaj je še zmeraj 25 pod ničlo. Pokadili ste že toliko cigaret, da bom okno vseeno odprla.

Zakaj pa toliko kadite?

DR. DUŠA:

Saj ne zmeraj. Kar odprite okno, kar odprite ga.

16. prizor

(1945. LETA TIK PO KONCU VOJNE. V KUHINJI ŠPANSKA KRALJICA, MAMA, OČE, ALJOŠA, VANJIN, KOSTJIN IN ŠPANSKE KRALJICE OTROŠKI PRIJATELJ.)

ALJOŠA:

Jutri je 11. november 1945. leta, ki bo prišel v zgodovino z zlatimi črkami. Volili bomo federativno ljudsko republiko Jugoslavijo namesto kraljevine. Veš, vsi moramo biti zraven. Kraljevine in kraljestev je za zmeraj konec. Tudi tisti, ki še nimate 18 let in bi radi volili zoper kralja. Zato boš pa stražila skrinjico že danes zvečer in zraven boš, ko bojo preštevali kroglice. V črnih skrinjicah jih bo prekleto malo. Naši ljudje so to. Rečem vam — kri ni voda.

Vidiš, ljuba moja, vse to bo potrebno storiti in tudi tebe bi silno pogrešali. Ti pa nikamor ne greš. Ne greš z nami, ko nabiramo papir. na podstrešju ga imate cele . . . Spominjam se ga še, ko smo se s Kostjo tam igrali in zmeraj pretaknili vsak kot. In Vanja je bil tudi zraven. Ali si nanj kar tako pozabil?

ŠP. KRALJICA:

ALJOŠA:

Nanj pa ne bom najbrž nikdar. No, pa vseeno, zakaj ste se napravili, kot da vas ni doma, ko smo se s kamionom ustavili pred vašo hišo in hoteli odpeljati papir?

ŠP. KRALJICA:

ALJOŠA:

Nihče se ni nič delal. Res nas ni bilo doma.

Dobro, saj ni samo ta papir. Saj so še druge reči, tebe pa nikjer. Le kaj bi k temu rekel Kostja?

ŠP. KRALJICA:

Aljoša. Pusti Kostjo na miru. Sam veš, zakaj mi Kostja ne more nič takega povedati, Ali pa naj ti povem, da te ni dočkal?

ALJOŠA:

Prišel sem takrat, kot so mi rekli, da naj pridem ponj.

ŠP. KRALJICA:

Potem so ti pač rekli prepozno in zato pusti že enkrat Kostjo na miru. V naši hiši je že brez tega dovolj hudo.

ALJOŠA:

Gre za to, da greš vendar med ljudi. Vsem obračaš hrbet.

ŠP. KRALJICA:

Ne mislim letati z nekakšnimi listki okoli pa tudi kroglic ne bom štela. Aljoša, ti ničesar ne razumeš.

ALJOŠA:

Razumem samo to, da tako ne gre naprej. Ljudje bojo mislili, da ste sovražniki. Jaz o Vanji ne govorim, zato pa govorijo drugi.

OČE:

Ali še zmeraj vohljaš za njim?

ALJOŠA:

Oče, bodite vendar tiho. O njej govorim. Vi ste že stari in vam je lahko vseeno. Toda ona? Če sem bil prepozen, sem bil prepozen. Toda takrat si bila ti z nami. S kom pa si danes? Povej, s kom?

- OČE:** Jaz naj bom v svoji hiši tiho. Spomnim se te še, ko si bil otrok. Zmeraj si hotel nekaj od drugih in nikoli nisi vedel prav, niti kaj in niti zakaj.
Ali morda zdaj tudi ne veš?
Zdaj pa povej, kaj hočeš od nje?
Dobro veš, kaj je bilo v naši hiši. In vsega tega je vendar enkrat že dovolj. Aljoša, spravi se iz moje hiše ven. Ne bom trpel nobenega več, ki bi kaj na silo hotel od nas. Razumeš, nobenega! In če hočeš vedeti, kaj danes mislim o tebi: nič nisi boljši od Herr Schultzeja.
Her Schultze je bil takrat zmagovalec, danes si ti.
On je takrat mislil, da mu vse leži pred nogami, danes ti misliš tako kot on. tako je s svojimi pogledi vlačil cunje z nje, kot to zdaj počneš ti. Tukaj ste si zmagovalci enaki. In z enakimi ravnjam jaz enako. Ven.
Glede tega, kar se mene tiče, sem drugje. In ona tudi. Kostja ni bil tvoje sorte, zato ni bil nikoli zmagovalec. Nikoli ni maral ljudi, ki so hoteli cel svet pred svojimi nogami. Zato od tebe o njem niti besede več.
(ALJOŠA SE HOČE ŽE OBRNITI IN ODITI.)
- ŠP. KRALJICA:** Aljoša, Aljoša . . . Počakaj.
- ALJOŠA:** (OBSTANE): Kaj, jaz Kostja nisem poslal v Ljubljano. Iz Ljubljane pa ga nisem mogel odpeljati. Kaj imamo pri tem zraven? Razen tega, če se že menimo o tem, takrat ti nisi bila čisto pri sebi. Nekakšna Španska kraljica si bila. In, kdo je potem zamešal čas?
Ali tisti, ki so me poslali ponj, ali pa ti.
- ŠP. KRALJICA:** Aljoša, prav imaš, ne vem, kdo. Mogoče sem vse skupaj zamešala celo jaz, ker nisem hotela, da bi sploh še kam odšel. Res nisem hotela, da gre.
- ALJOŠA:** No, in kaj imam pri tem jaz? Če boste taki do mene, se nikoli več ne prikažem k vam. Dobro hočem. Tukaj je še nekaj njegovih stvari. Dal mi jih je, ker se mu še sanjalo ni, da se bo navsezadnje znašel ranjen na vašem podstrešju. Strogo so mi prepovedali.
Sicer pa ranjen ni imel kam drugam. Ni vedel, da bo končal doma. Tole je kapa. Nosil jo je še v Španiji. Tole je pismo za vas, ki ga ni nikoli poslal. In tole tukaj je rožni venec. Nikoli prej ga nisem videl pri njem. Skrival ga je, toda meni je bolj zaupal, kot mi zaupate vi.
- MAMA:** (PRIČNE JOKATI): Dala sem mu ga, ko je skrivaj za zmeraj odšel od doma. Da bi se nikoli ne vrnil domov.
- ALJOŠA:** In, oče, zaradi Vanje nikoli nisem hodil sem. Tisti papir pa pustite na podstrešju, kjer je. Jaz namreč nisem zmagovalec. Vse drugo prej kot to.

17. prizor

(NA PODSTREŠJU, LE DA JE TAM, KJER JE BIL NEKOČ KOSTJA, ZDAJ VANJA. ŠPANSKA KRALJICA, ALJOŠA, VANJA.)

VANJA:

A še straši okoli?

ŠP. KRALJICA:

Vanja, pomiri se. Nič ni. Prinesla sem ti . . . veš kaj? Pravo turško kavo. Težko jo je dobiti. Poživila te bo.

VANJA:

Slišal sem ga. Vse sem slišal. Tudi o papirju in o podstrešju.

ŠP. KRALJICA:

Vse si slišal. Vem.

VANJA:

Ko bi bil zdaj vsaj kje drugje!

ŠP. KRALJICA:

Vanja, ti pa zares zdaj nimaš kam.

VANJA:

A Aljoša ve, da se skrivam?

ŠP. KRALJICA:

Včasih se mi zdi, da ve.

VANJA:

Kakšen človek je Aljoša, če res ve. Ali prijatelj? Pa saj smo bili takrat tako rekoč še otroci. Danes smo starci. Samo oče se ni nič spremenil.

ŠP. KRALJICA:

Pa kako se je. Ko bi bil prej tak, bi bilo čisto drugače.

VANJA:

Smešno. Jaz navzdol, on gor. Svet se je pa za oba enako vrtel. Samo mama je spala ves čas, in zdaj bo še bolj, ko ji je Aljoša prinesel rožni venec nazaj. Ali morda že kleči za šporhatom in moli?

ŠP. KRALJICA:

Tudi to si slišal.

VANJA:

Čeprav si mašim ušesa, da ne bi ničesar slišal od tam. Tukaj je nekakšna grobnica. In ni dobro, če motiš mrliče.

ŠP. KRALJICA:

Kava se ti je shladila. Ni dobra, če je mrzla. Grem dol in ti jo še enkrat pogrejem.

(ŠP. KRALJICA ODIDE, ALJOŠA NEKAJ ČASA TIČI NA MESTU, POTEM SE ZGANE, PRESTAVI GAJBICO K SEBI, TIKA PO KOTIH, DOKLER NE NAJDE SLAMNIKA, KI GA JE NEKOČ NOSILA ŠPANSKA KRALJICA, RAZMEŠČA PRAZNE ŠKATLE OD RADIONA TAKO, KOT SO BILE NEKOČ IN SO POMENILE MESTA, VASI IN CERKVICE V NJENEM KRALJESTVU. OBSTANE, KO SE ONA VRNE Z NA NOVO POGRETO PRAVO KAVO. VANJA JO POŽELJIVO PIJE, ŠPANSKA KRALJICA PA SI DA NA GLAVO SLAMNIK, SI GA NARAVNA PRED ŠIPO V LINI IN SE OGLEDUJE.)

ŠP. KRALJICA:

Kako ti je všeč, Vanja?

VANJA:

In tole? (KAŽE NA RAZMEŠČENE PRAZNE ŠKATLE.)

ŠP. KRALJICA:

(SNAME SLAMNIK, GA POLOŽI POLEG GAJBICE ZA KROMPIR IN NE ODGOVORI.)

VANJA:

Nič ne pomaga. Ni ga več, odkar sem prvič stopil vanj. Ali si ljubila Kostjo?

ŠP. KRALJICA:

Sem.

VANJA:

Takrat tega nisem razumel. Zdaj razumem.

ŠP. KRALJICA:

In zdaj mi lahko poveš. Zaradi tistega nisi storil ničesar, da

Schultze za Kostjo ne bi zvedel.

VANJA: Nič. Molčal sem, tako da je lahko vedel, da je tukaj. Daj, pojdi po Aljošo. Že zdavnaj sem se odločil, zdaj mi je še lažje.

ŠP. KRALJICA: Ali si ob pamet?

VANJA: Nisem. Pol leta je dovolj, da ugotoviš, kaj lahko napraviš tudi z molkom . . .
Ne upam se ti več pogledati v oči.

ŠP. KRALJICA: O tebi govorijo, da si bil eden od dvanajstih . . .

VANJA: Aljoša ve, da ni res.

ŠP. KRALJICA: Aljoša te sovraži.

VANJA: Zakaj pa ne pove, da sem tukaj, če me.

ŠP. KRALJICA: Prosim te, pojdi ponj. Z njim bom lažje šel od tod.

18. prizor

(ALJOŠA, VANJA, ŠPANSKA KRALJICA.)

ALJOŠA: Nisem maral sem, Vanja.

VANJA: Razumem.

ALJOŠA: Si pripravljen . . . na vse?

VANJA: Na vse!

ALJOŠA: Vanja, veš, malo sem ti vseeno hvaležen, zato sem prišel. Rešil si me, bil sem v peklenskih dvomih.

19. prizor

(PO MATERINEM POGREBU, ŠPANSKA KRALJICA, VANJA, OBA V ČRNINI.)

VANJA: V celi hiši sva zdaj sama. V zaporu sem zmeraj imel veliko družbo. Tam so bili oboji. In zmeraj sem mislil, da bi bil Kostja, tak, kakršen je bil, gotovo z nami. Bi že kaj naredil. Na primer, da bi na kakem slavnostnem govoru oponoшал govornika, tako kot je takrat tistega farovškega prašiča, ko so ga klali.

ŠP. KRALJICA: Kaj ti ne pade na pamet.

VANJA: Na pamet? Ti si na primer lahko v resnici Španska kraljica, Kostja pa ne bi mogel skupaj z menoj presedeti šest let v zaporu?

Presedel jih je, ljuba moja.

In veš, kdo je šel bil z nama? Ne veš?

Ti.

Ali greš še kdaj na podstrešje?

ŠP. KRALJICA: Dobro, oba sta zdaj mrtva. Najprej oče, zdaj še mama. Kar v štirinajstih dneh. Drug brez drugega nista znala živeti, Vanja, in to je vse. To ni nič groznega. In ne vem, kaj te je danes obsedlo.

VANJA: Nič. Samo vsak dan hodim gor . . . na podstrešje. In ima me, da bi se zavlekel za tisti kup papirja, poklical Aljoša s kamionom, da bi me naložil na vrh, odpeljal v Količevo, kjer bi me razrezali s papirjem v drobne cunjice. Nič groznega. To je vse. Toda njegov kamion se tukaj ne ustavi več. Vsi se nas izogibajo kot kuge. Ste bili ves čas, ko sem bil v zaporu, tako sami, ali je tako šele zdaj?

ŠP. KRALJICA: Vanja, ves čas.

VANJA: In zakaj?

ŠP. KRALJICA: Saj veš. In zakaj hočeš, da ti jaz o sebi in ti meni o sebi še enkrat vse poveš?

VANJA: Kaj pa Aljoša? Ali ga še kdaj vidiš?

ŠP. KRALJICA: Zmeraj samo na drugi strani ceste. In gleda strmo naprej.

20. prizor

(ALJOŠA, ŠPANSKA KRALJICA V KUHINJI, PO VANJINEM POGREBU, SPET VSA V ČRNINI.)

ALJOŠA: (ŠPANSKA KRALJICA SEDI NEPREMIČNO NA KONCU MIZE IN ČEZ OBRAZ IMA ČRN PAJČOLAN. ALJOŠA VSTOPI.)

Ali ti lahko kaj pomagam?

(MOLK, MU NE ODGOVARJA.)

Dolga leta me ni bilo k vam. Toda ne misli, da v polni hiši nisem navsezadnje sam kot ti. Z nami se je nekaj zgodilo in zato je tako. Vsem je enako.

(ŠPANSKA KRALJICA SE NITI NE PREMAKNE IN MOLČI NAPREJ, ALJOŠA NADALJUJE MUKOMA.)

ALJOŠA: Na podstrešje hodiš še zmeraj, sicer Vanje ne bi našla. Strohenel in razpadel bi na vrvi. Bog, da ne bi hodila tja.

Veš, to je tako. Dokler so ljudje v zaporu, zdržijo, ker imajo cilj. Ko pridejo ven, ni več nobenega cilja. In zmeraj se konča tako. Daj, spregovori že eno samo besedo. Veš, da sem storil vse. Vsi, tudi Vanja, mi je bil nekoč prijatelj. Toda zdaj ga sovražim še bolj.

Kako more človek sploh biti Vanja. In danes sem ga še enkrat preklel.

ŠP. KRALJICA: (RAZGRNE PAJČOLAN.)

Želite še kaj, gospod? In če morda ne veste: tukaj se ne preklinja, ne živih, še manj pa mrtvih ljudi. Sem Španska kraljica, če morda tega doslej niste opazili.

(ALJOŠA ODIDE, ŠPANSKA KRALJICA SI RAZPLETE LASE IN SI JIH VRŽE ČEZ RAME IN PRSI.)

21. prizor

- ŠP. KRALJICA: Gospod doktor, zdaj pa lahko spet zaprete okno. Vaše cigarete so se skladile. In, veste zakaj?
- DR. DUŠA: Zajtrk sva zamudila. Tole čokolado lahko pojeva.
(ODMOTA PAPIR IN SREBRNEGA PRAV TAKO KOT OVOJNICO MEČE V KOŠ IN POL ČOKOLADE PONUDI DR. DUŠI.)

22. prizor

- (NA HODNIKU, ŠPANSKA KRALJICA NE SEDI VEČ V SVOJEM KOTU, SKUPAJ S SONJO STA PRI MIZI. TUDI NI VEČ V ČRNINI, TEMVEČ V ELEGANTNI, TODA PREPROSTI OBLEKI. SICER PA JE TAKO KOT ZME-RAJ NA TEM HODNIKU. RAJKO IGRA ŠAH. KOLBL OPAZUJE IGRO IN MIHA IGRA TAROK.)
- KOLBL: No, glej ga, idiota.
Ti budala ti.
Ampak jest bom čist mirn.
Desetkrat je idiot potegnu, ampak čist fovš.
Budala, a ne vidš. V eni potezi mat.
- RAJKO: (GA NJEGOVO GOVORJENJE SPLOH NE VZNEMIRJA, POČASI POTEGNE POTEZO.)
Kaj pa tole? Kje pa maš zdej mat?
- DEŽURNI: Obisk, Kolbl!
- KOLBL: Kdo?
- DEŽURNI: Žena.
- KOLBL: A je sama?
- DEŽURNI: Sama!
- KOLBL: Sem že mislu, da je pripeljala frajerja, pa še gliser zraven.
- DEŽURNI: A greš al ne greš?
- KOLBL: Naj pride sem, če me že če.
(DEŽURNI ODIDE PO KOLBLOVO ŽENSKO, KOLBL GLEDA ŠAH NAPREJ.)
- SONJA: H Kolblu pa lahko pride, kdor hoče.
Odnese mu je vse stvari in jih zmetala v klet. Eno samo srajco je prinesel s seboj. Ko mu jo operem in je mokra, mu moram ta čas posoditi svoje bluze.
Ampak sem lahko pride, kdor hoče.
- KOLBL: A veš, zakaj?
- SONJA: Zakaj?
- KOLBL: Ker mi je čist vseen. Teb pa ni. Ti pa noriš.
- SONJA: Jaz norim?
- KOLBL: Ja, noriš. Zdej me pa na mir pust. Gledam šah.
Jebenti, Rajko, morm rečt, da si dobr. Zmazu si se.

- Alal ti vera.
- RAJKO: A . . . ! Kaj praviš?
(Z DEŽURNIM PRIHAJA KOLBLOVA ŽENA. KOLBL GLEDA PARTIJO NAPREJ, ŽENSKI PA SAMO POKI-MA. ŽENSKA NEKAJ ČASA STOJI PRI MIZI, POTEM SE PA OBRNE IN ŽE HOČE ODITI. KOLBL JO PRIME ZA ROKAV IN JO POTEGNE NAZAJ K MIZI.)
- KOLBL: Furja taka. Počak mal, da vidm, al bo zdej dal mat, al ga ne bo.
- ŽENA: Kaj naj čakam? Kaj ti pa je? Ali se tako . . .
- KOLBL: A si vidla, kako sem čist drugačen. kako sploh ne zgubim živce-
cev.
- SONJA: Ali si mu prinesla srajce? Nobene mu ne operem več, pa tudi
svoje bluze mu ne posodoim.
- KOLBL: Koza. (ŽENI) A s vidla. Tudi zdej nisem zgubu živcev.
Vse bo še dobr. Vse bi blo še dobr, če bi . . .
- SONJA: Ne srajce ne gat ti ne operem več, ker . . .
- KOLBL: Sonja, ti si . . .
- SONJA: Kar reci, če si upaš.
- KOLBL: Mal pijana.
- SONJA: Jaz pijana?
- Pijan si ti. Pijani ste vsi okoli mene. Samo Špansko kraljico
poglej. Kje imaš svojo črnino, kje imaš svoj črn pajčolan?
A greš že danes na poroko? Na poroko, veš, no . . .
Pa saj je vseeno.
Kdaj že misliš vendar od tod? Koga pa čakaš, da ne greš!
- ŠP. KRALJICA: Nikogar.
- SONJA: Zakaj pa potem ne greš. Lažeš, da veš.
- ŠP. KRALJICA: Ja, kaj ti pa je.
- KOLBL: Saj sem reku, da je pijana.
- ŠP. KRALJICA: Samo še zadnje formalnosti. Sonja. Saj veš, da brez tega tudi
tukaj ne gre. In nič drugega, Sonja. Res nič.
(KOLBL IN ŽENA SE MED SEBOJ POGOVARJATA. ŽENSKA JE RAZBURJENA IN MAHA Z ROKO IN PA-PIRJI V ROKAH. KOLBL SE DELA, KO DA MU NI NIČ, LEPO JIH VZAME V ROKE IN DOLGO ČASA PAZLJI-VO BERE IN SE NE ZMENE ZA NIČ OKOLI SEBE.)
- SONJA: (ŠPANSKI KRALJICI):
Ja, samo formalnosti. Saj vemo, kakšne. Dobro, samo to mi
povej, potem pa delaj, kar hočeš. Povej mi, ali si že kdaj sliša-
la, da k bolni ženi ne bi pustili njenega moža?
- ŠP. KRALJICA: Ne!
- SONJA: In, kaj praviš? Nič. Zakaj pa nič ne rečeš?
- ŠP. KRALJICA: Sama veš, zakaj!
- SONJA: Ja. Sama vem. Ti greš domov, jaz pa nikoli. Tudi to vem.
Ali misliš, da ga bom poslušala dan na dan, leta in leta, kako

prešteva sekunde, minute, ure . . .

(GA OPONAŠA.)

Sonja, kam greš?

V trgovino.

Tam si bila že zjutraj. In bilo je natančno sedem in trideset minut. Vrnila si se natančno ob osmih in deset minut. Od doma do trgovine imaš minuto in pol. No, pa seštej. Si? Torej, kje pa si bila sedem minut? In kje boš zdaj ves čas, ko si v trgovini danes že bila?

Jaz pa hodim v trgovino, na trg, v službo, k frizerju, po otroke v vrtec, po plinsko bombo, podaljšati potni list, dvignit osebno izkaznico.

On pa sešteva in odšteva, sekunde, minute . . . In še pipa na plinski bombi je tako hudičevo zanesljiva, da se nikoli sama ne odvije.

(MOLK. KOLB ŠE ZMERAJ PREBIRA PAPIRJE. OD ČASA DO ČASA POGLEDA NAVZGOR, POTEM ŽENO, NATO NADALJUJE.)

SONJA: (ŠPANSKI KRALJICI): Zakaj se ne pogovarjaš z menoj?

Z dr. Dušo pa se. Cele dneve si se.

ŠP. KRALJICA: Sonja, domov grem. Svoje skrbi imam. In kaj naj se zadnji hip še pogovarjam s teboj?

SONJA: Ravno zdaj se lahko. Kako bo, ko boš doma. Kako bo na podstrešju, ko boš zmetala škatle, gajbice in slamnik na velik kup sredi dvorišča in vse skupaj zažgala. In potem, kako bo, ko se boš poročila. In ko boš imela otroke in če se v tvojega moža na križišču ne bo zaletel trolejbus in ga podrl, boš Španska kraljica do konca svojih dni.

Tako je domenjeno.

ŠP. KRALJICA: Kaj pa govoriš.

SONJA: Kaj govorim. Kaj vendar? Samo poglej me. Ja, mene, pa boš vedela, kaj govorim.

(SE POJAVI DEŽURNI, SONJA PLANE POKONCI.)

No, pa je vseeno prišel.

DEŽURNI: Sonja, ni zate.

(GA NE SLIŠI.)

Greva, kaj pa še stojiš kot lipov bog. A sploh veš, kako je hromemu ležati zunaj pred bolnišnico v vozičku pri minus petindvajset pri ničli. Če drugega ne, ti zmrznejo uhlji. In odpadejo. Potem bom morala pa še uhlje pobirati s tal, ne samo žlic, vilic in žličk.

In spet jih bo štel. Zdaj sekunde in ušesa skupaj. Ena sekunda in en uhelj in še ena sekunda in še en uhelj sta dve sekundi in dva uhlja.

ŠP. KRALJICA: Sonja, saj nikogar ni zate. Dajva, pa se pogovarjajva, pa čeprav o slamniku, gajbici za krompir, o praznih...

- SONJA: Zdaj? A se ti meša?
- DEŽURNI: Rekel sem, da zate ni nobenega!
In daj mi že mir!
Miha! Obisk.
- MIHA: Pa glih zdej, ko mam skorej berača.
Počakte, karte pr mir pustit. Berača mam, vam povem.
(MIHA GRE Z DEŽURNIM.)
- KOLBL: Saj se z žensko še zment ne morem. Tak kraval delate. A mislite, da se z žensko nimam kej družga ment kokr holadri holadro. Pejd, greva v sobo. Bova mela mir.
- ŽENA: Ne grem!
- KOLBL: Zakaj pa ne?
- ŽENA: Ne maram biti sama s teboj. Te poznam.
- KOLBL: Kaj pravš? Ne maraš bit... Pa kaj misliš, da jest...
- ŽENA: Ne grem s teboj pa konec.
(JE NEKAJ ČASA ČISTO MIREN IN ČISTO TIHO.)
- KOLBL: Prav. Pol pa ti tam ugasn radio, da se bomo lohko slišal. A vidiš, k spet nisem zgubu živce. Čist miren sem, da veš.
(EDEN OD PACIENTOV UGASNE RADIO, POKONCI SKOČI RAJKO.)
- RAJKO: Kdo prav, da radio ne bo igrov? Kdo?
- KOLBL: Kolbl, če že češ vedet.
- RAJKO: Kdo pa je Kolbl, da bo tukaj reku, a bo radio igrov ali ne?
- SONJA: Pa ja. Radio mora igrat, da se ne sliš tistega drobnega cviljenja koles, ki ti para ušesa dan na dan in še tiste dni, ko te ni doma.
Radio mora igrat.
(SONJA GRE K RADIU IN GA NARAVNA NA VES GLAS. POTEK K DEŽURNEMU, GA PRIME POD ROKO, DEŽURNI SE JE OTRESA.)
- DEŽURNI: Pust me na mir. Nobenga ni zate. A razumeš, nobenga.
(K NJEJ STOPI ŠPANSKA KRALJICA, JO PRIME ZA ROKO IN JO KOT OVČKO PELJE K MIZI IN POSADI NA STOL.)
- SONJA: Razumem. Nobenga ni.
(TEDAJ SE NA HODNIKU POJAVI DR. DUŠA. VSI UMOLKNEJO IN EDEN OD PACIENTOV UGASNE RADIO.)
- DR. DUŠA: (ŠPANSKI KRALJICI): Ste že pripravljeni?
- ŠP. KRALJICA: Sem.
- DR. DUŠA: Zapustili nas boste. Pravzaprav mi je žal, ker nas zapuščate. Veste, pa naj je še tako smešno, navadil sem se na to, da sem vam vsako jutro nosil čokolado. Pravzaprav smo se vsi navadili na nekaj, česar zdaj ne bo več.
- ŠP. KRALJICA: Pustiva to, gospod doktor. To so le vljudnosti.
- DR. DUŠA: Niso samo vljudnosti.

In pravzaprav sem želel nekaj drugega. Nekaj bi vas prosil.

ŠP. KRALJICA: Kaj pa?

DR. DUŠA: Ali vas lahko pospremim do doma?

Rad bi videl... pri vas doma... vaše podstrešje.

Tega mi ne morete odbiti.

Zelo rad bi bil enkrat tam.

ŠP. KRALJICA: Vi?

DR. DUŠA: Ja.

ŠP. KRALJICA: Ne morem vam braniti.

(VSTANE, DA SONJI ROKO, SE HITRO OBRNE IN SKUPAJ Z DR. DUŠO, KI JI POMAGA NESTI KOVČEK, ODI-
DETA PO STOPNIŠČU NAVZDOL.)

KOLBL (ŽENA ODHAJA, KOLBL OBSEDI SAM S PAPIRJI.)

Sonja, nobenega ni, a ne!

(SONJA SE NE ZMENEI ZANJ, PRIZADEL JO JE OD-
HOD ŠPANSKE KRALJICE, JE POVSEM ODSOTNA.)

No, in tako je šlo teh zadnjih dvajset let.

Sonja. V maloro.

23. prizor

(SEJNA SOBA, ISTI KOT V DRUGEM PRIZORU.)

DEŽURNI (RAPORTIRA): Tudi včeraj ni zamakalo. In tako je letos vse
v redu, čeprav je zunaj tako, kot je bilo lani, 25 pod ničlo.
zadnjič je zamakalo takrat...

PREDSTOJNIK: Kaj pa je to? Ali kronika ali kaj? Skrajšajte. Kar se ni zgodi-
lo, se ni.

DEŽURNI: Se je. Danes je natančno eno leto, odkar Španske kraljice ni
več. In takrat, ko je šla, tudi ni zamakalo.

(DOLGO ČASA MOLK. VSI ČAKAJO, KAJ BO REKEL
PREDSTOJNIK.)

PREDSTOJNIK: Natančno eno leto. Dr. Duša, ste potem še kaj slišali o njej?

DR. DUŠA: Sem, toda zelo malo.

DR. LOČIŠNIKAR: Kaj ste slišali?

DR. DUŠA (V zadregi): Kaj? Da je v službi, da je dohitela in prehitela vse
kolege pri študiju... Potem se je kratkomalo zgubila. Kakor
da se je skrila pred menoj.

DR. LOČIŠNIKAR: Upam, da sem se v svojem strahu takrat le motil.

SESTRA MIRA: Ali še zmeraj dvomite?

DR. LOČIŠNIKAR: Dvomisim ravno ne, ampak še zmeraj me je strah. Kaj pa je
navsezadnje leto. Preveč je bilo vse prav.

PREDSTOJNIK: Ne, toda bolj kot vaš strah me zanima pacientka Sonja. Zakaj
se je pred dnevi spet vrnila?

DR. LOČIŠNIKAR: Stvari so se kratkomalo povrnile. In nezdržema gredo svojo
pot.

DEŽURNI: Sonja je...

DR. LOČIŠNIKAR (GA PREKINE): Moje upanje je, da je pri Sonji ta pot nav-

- zdol tako ravna, tako prekleto prav.
In tukaj me ni strah.
- DEŽURNI: Pa bi vas lahko bilo.
- DR. LOČIŠNIKAR: Včeraj, če to mislite, ni pila. Pregledal sem ji kri.
- DEŽURNI: Ne gre za včeraj. Gre za danes zjutraj. Za deset minut prej. Jaz nisem kriv. Ni dolgo tukaj pa sem spregledal. Zastrupila se je.
- PREDSTOJNIK: In to poveste zdaj?
- DEŽURNI: Saj jo je sestra tako spravila nekaj korakov odtod. Na pumpanje želodca. Preživela bo. Je trdoživa kot... nobena reč na tem svetu.
- DR. LOČIŠNIKAR: In kdaj in kje je bilo vse to?
- DEŽURNI: Naj pove najprej dr. Duša.
- DR. DUŠA: Našli so jo zjutraj vso plavo v učilnici. Poklicali so me, naprej pa veste...
- PREDSTOJNIK: Dežurni, pazite, kaj mi boste odgovorili. Niste povedali še vse. Kje je bila od včeraj zvečer do jutra?
- DEŽURNI: Nisem jaz kriv, če to mislite. Gospod doktor, teh njenih cirkusov tukaj ne mara nobeden več. Siti so jih in siti so je. Zdaj pa, če ste razumeli, je prav, če ne, pa ne. Nobeden niti črhnal ni, da napol mrtva že poi noči leži v učilnici. Pa jo je kdo moral videti. Da... moral jo je kdo.
(PREDSTOJNIK VRTI TELEFON, DEŽURNI ODIDE, PREDSTOJNIK NEKAJ GOVORI PO TELEFONU.)
Dobro, prav je imel... dežurni.
(POKLAPANO ODHAJAJO IZ SEJNE SOBE.)

24. prizor

- (ORDINACIJA DR. DUŠE, DUŠA, SESTRA MIRA, ALJOŠA, ŠPANSKA KRALJICA.)
- DR. DUŠA (SESTRI): Kdo je zunaj?
(BERE IN GLEDA PO PAPIRJIH IN SPRVA NE MORE VERJETI.)
To ni res!
- SESTRA MIRA: Pa je. Ona je.
- DR. DUŠA: Prav, pa jo pokličite.
(SESTRA ODPRE VRATA ORDINACIJE IN V SOBO VSTOPI ŠPANSKA KRALJICA.)
- DR. DUŠA: Presenečen sem.
- ŠP. KRALJICA: Niste verjeli, da se bova še kdaj videla.
- DR. DUŠA: Nisem, res nisem.
- ŠP. KRALJICA: Prišla sem, ker vam moram nekaj povedati.
- DR. DUŠA: In kaj je to?
- ŠP. KRALJICA: Počasi, sicer me ne bi razumeli.
Gospod doktor, napravili ste hudo napako.

Pravzaprav to ni niti napaka več, ampak zločin, če so nevednost in neumnost ali pa častihlepje zločin.

DR. DUŠA: Za božjo voljo. Kaj pa govorite?

ŠP. KRALJICA: Ne bodite tako osupli.

Vi, seveda, ne veste, kaj je nič. Kaj me pa tako gledate. Ni se mi zmešalo, gospod doktor, in tudi filozofiram ne zaradi zabave.

Ali se spominjate takrat, ko je Sonja zgubila zavest in ste bili tako dolgo v najini sobi? Takrat ste zijali v golo Špansko kraljico in smeli ste, ker vas ni bilo. Sami ste rekli, da ste zrak. Takrat ste bili nič. Potem pa ste postali nekaj. In niste hoteli verjeti, da ste nekaj.

DR. DUŠA: Vi ste se skrili pred menoj.

ŠP. KRALJICA: Ne. Izginila sem. Bila sem študentka, dobila sem službo in me ni bilo več. Ali razumete?

DR. DUŠA: Komaj.

ŠP. KRALJICA: No, ko ga boste videli, boste vedeli vse. Kaj je in kaj je nič, če boste.

Jutri se poročim. Spominjate se Aljoše, veliko sem vam pripovedovala o njem.

(STOPI K VRATOM IN POKLIČE ALJOŠO.)

Aljoša... Dr. Duša. Tako... zdaj se poznata in to sem vam prišla povedat, gospod doktor. Aljoša, lahko greva.

DR. DUŠA: Počakajte. Pravico imam, da izvem, kaj sem vam storil.

ŠP. KRALJICA: Dr. Duša, prej sem bila vendar Španska kraljica. Ali tega tudi še sedaj ne razumete.

(ODIDETA.)

25. prizor

(HODNIK, V NJEM TAKO KOT ZMERAJ. SONJA IN DEŽURNI PRINESETA PO STOPNIŠČU SONJINEGA MOŽA MILANA NA INVALIDSKEM VOZIČKU. SONJA GA POPELJE DO MIZE, OB KATERI SO KOLBL, MIHA, RAJKO IN DRUGI. KOT ZMERAJ IGRAJO ŠAH IN TAROK.)

KOLBL: A boš naredu potezo al ne? Čakam že pol ure.

MILAN: (GLEDA PARTIJO, KER SE S SONJO NIMATA O ČEM POGOVARJATI.)

A ni škoda časa.

SONJA: Samo to ti gre po glavi. Čas.

MILAN: Kaj ti pa spet ni prav?

SONJA: Vse mi je prav.

KOLBL: Težko igram šah, če se zraven mene kregajo.

SONJA: Pa mojo roko pusti pri miru.

MILAN: Kakšno roko?

SONJA: Ne maram, da se me kdo dotika. Stokrat sem ti že rekla, da

- pusti mojo roko na mir!
- MILAN: Kaj ti pa je? Saj še s prstom ne morem migniti. Že pet let ne morem migniti niti s prstom. To pa...
- SONJA: Roke proč, ti pravim.
- KOLBL: (VSTANE): Milan, najboljš da greš domu. Tukej tko ni za živet. Bod tukej kakšen dan, pa boš vidu. Drug so miren, noben ne dela zgak... ti pa kar naprej... domu... domu!
(JE ČISTO IZ SEBE.)
- MILAN: Dežurni... domov. Domov hočem. A slišiš, domov hočem.
- SONJA: (DEŽURNEMU, KO GRESTA PROTI STOPNIŠČU): Pa stokrat mu pravim, on pa nič.
(KO STA NA ROBU STOPNIC IN ŽE DVIGNETA VOZIČEK, SONJA PRIČNE VPITI.)
Spet me držiš za roko.
(SPUSTI VOZIČEK, KI SE ZAČNE KOTALITI Z MILANOM VRED NAVZDOL.)
Spet me drži kot polip. Ja, kot polip... Zadušila se bom, pomagajte, zadušil me bo.
(SPLOŠEN DIRENDAJ IN KLICI KOT NESREČA, POKLIČITE ZDRAVNIKA, UMRL BO ITD. KOLBL IN MIHA PRIMETA SONJO IN JO DOBESEDNO NESETA K MIZI. IN KO SONJA OBSEDI, JO KOLBL NEKAJ ČASA GLEDA IN NE VE, KAJ BL.)
- KOLBL: A ga ne maraš videti?
- SONJA: (Z MUKO GOVORI): Zdaj ne... Ne, sploh nikoli...
- KOLBL: Sej jest tud ne.
Miha a greš še eno partijo?
- MIHA: Ne. Dons nobene več. A ni blo zadost?
(PACIENTI ZAPUŠČAJO HODNIK IN SE ODPRAVLJAJO V SVOJE SOBE. ZADNJI ODHAJA KOLBL, SONJA OBSEDI PRI MIZI, KO PRIDE DR. DUŠA.)
- DR. DUŠA: Vam je dobro?
- SONJA: (ZADRTO): Je!
(PRIHAJA ŠPANSKA KRALJICA IN DR. DUŠA, PRAV TAKO PA SONJA, NEMO OPAZUJE, NJEN PRIHOD. NAMENJENA JE K SVOJEMU STOLU V KOTU, KJER JE SEDELA ŽE V PRVEM PRIZORU, OBLEČENA JE SKROMNO, ELEGANTNO IN V ČRNINO. ŠPANSKA KRALJICA SEDE NA STOL, DR. DUŠA IN SONJA JO ŠE ZMERAJ MOLČE OPAZUJETA. NATO DR. DUŠA VSTANE IN POČASI ODIDE, SONJA PA STOPI K NJEJ.)
- SONJA: Ali me slišiš?
- DR. DUŠA: A tudi to ne več?
- SP. KRALJICA: Ampak... samo to me še poslušaj.
Če sem to res storila jaz...

(OPAŽUJE SVOJE ROKE IN RAZKLEPA PRSTI IZ PE-
STI)

potem ti nisi več Španska kraljica.

Če me poslušáš ali ne, vseeno ti povem. Tvoji pogrebi so že
zdavnaj minili, moj je jutri in vse prihodnje dni, bivša Špan-
ska kraljica.

(SONJA ODIDE V SVOJO SOBO.)

26. prizor

Osebe: Španska kraljica, španski dvor.

(ŠPANSKA KRALJICA V KRALJEVSKI OPRAVI SEDI
NA PRESTOLU, DVOREC JE V MRAKU. POTEM STOPI
K OKNU, RAZGRNE ZAVESO IN OKNO ODPRE, DVO-
REC OZIROMA KRALJEVSKO DVORANO OBLIJE SVE-
TLOBA. SLIŠI SE BUTANJE MORSKIH VALOV OB
SKALO.)

ŠP. KRALJICA: Kako nemirno je morje, kako nemirno...

K O N E C

TILEN:

Denis Poniž

ŠTIFTARJI

Igra v dveh dejanjih

Osebe:

Agneza, 19 let

Marta, 27 let

Ahac, 25 let

Tilen, 29 let

Godi se v štiftarskih časih na poti na Planinsko goro (Notranjska Grmada) in v romarskem azilu na tej gori od večera do jutra.

PRVO DEJANJE

Iz popolne teme, v kateri slišimo samo divje zavijanje vetra, se prične počasi razločevati prizorišče: dolga, dokaj strma rampa, ki ponazarja gorsko pot. Zimski dan, poznopopoldanska sivo modra koprenasta svetloba polagoma ugaša. Na spodnjem koncu rampe opazimo v kožuh zavito postavo, ki pod sunki vetra in v gostem snežnju vedno teže premaguje strmino. Vsak korak pomeni strašen napor. Potem se, gnana od neznane sile, znova zravnava. Dokaj časa se dogaja, skoraj na mestu, ta čudni ritual, v katerem se človek spreminja v nekaj kamnastega, težkega. Ritmu hoje, pravzaprav plazenje, je prilagojeno tudi govorjenje.

AGNEZA: O . . . kaj bo z mano . . . kako bom zmogla . . . naj ne grem nazaj . . . vedno bolj sneži . . . sem pod vrhom? . . . o, saj bom zmogla . . . samo če ne bi imela tako težkih nog . . . če me ne bi vleklo k tlom (zgrabi pest snega in si ga zmaši v usta) . . . o . . . kako je leden,

ne, ne smem odnehat . . . naprej . . . moram . . . gor moram . . . k njemu (sunek vetra, posebej močan in zavraten, jo prikuje k tlor. Znova se skrči in le s skrajnim naporom se zravnja) Moj bog, kaj res ne bom zmogla? . . . so imeli spodaj prav? Saj so rekli . . . si nora od ljubezni . . . varuj se . . . ne gor, ne gor (se zasmije, kratko, živo) ne, nisem . . . gor bom prišla . . . še pol ure . . . kje pa . . . še četrť . . . tu sem, ko je strmina najhujša . . . potem nekaj ovinkov . . . sprejeli me bojo . . . on me bo . . . poslušal me bo . . . stisnil . . . kolačke mu nesem . . . medene . . . rad jih ima . . . ni me kar tako pozabil . . . ni tak človek . . . moj je . . . dober je . . . rad me ima . . . samo nevoščljivci . . . hudobni jeziki . . . vaški bebci . . . se rogajo . . . ja (spet sunek vetra) oh . . . samo malo se bom usedla (se zdrzne) ne, tega ne . . . so rekli . . . pravijo, da lahko zapiš . . . ja, toplo ti postane, potem pa . . . zmrzneš . . . hrana za zveri . . . pa še noči se tako hitro . . . verjetno je že zvonilo zdravamarijo . . . pa nisem slišala . . . ampak malo lahko počijem . . . potem pa naprej gor . . . k njemu (ko se usede, govori z vedno tišjim glasom) pa bo vse dobro . . . vse, kot prej, ja, dobro bo, dobro (glava ji klone) ljubi moj . . . (nastane tišina, potem se znova oglasi veter, a bolj kot muzika)

tema

Na dnu rampe se prikaže krepka postava. Kljub sneženju, globokemu snegu na poti, kljub vetru, ki znova narašča v crescendo, stopa krepko in enakomerno skozi zame-te. Od nabora sope, vmes ves čas govori.

TILEN: Koliko ga je . . . ha, pa še več ga bo . . . kar prav je, da tako mete . . . kot da se ženijo vsi hudiči . . . jutri ga bo poldrugi meter . . . pa čez . . . in sem gor ne bodo prišli . . . ne s konji ne s pešci . . . samo jaz še pridem . . . seveda pridem . . . še ne bom prepozen . . . kar padaj (se ustavi, še precej daleč od Agneze, ki je v mraku ni moč razločiti od drevesnih korenin in kamnitih spodmolov ob poti) kar (si otira čelo, malo zastane) ha, luč moram našgat (po nekaj neuspešnih poskusih se mu posreči, da našge leščerbo, ki vrže samo krog blede, rumenkaste svetlobe v vedno bolj temnomodro nebo) sledovi . . . ne, človek ni bil . . . prej žival . . . zaklon išče v tej vetrni ihti . . . kako hitro se noči . . . ko pot zavije, ne bo več take strmine . . . v zavetrju bom . . . pod smrečje . . . manj snega je tam . . . kaj me nese . . . (se suho smeje), ha, kaj me nese . . . kaj (se spotakne ob skrčeno in skoraj zameteno Agnezo) Ahhh (krik, pomešan s presenečenjem in strahom) Kdo si . . . kaj delaš, tukaj . . . (dvigne luč, jo otipava) saj si ženska! Zmrznjena! (jo skuša odkopat, jo drgne) Kaj delaš tukaj, nesrečnica? (ji vliva iz stekleničke žganje v usta) Jezus, pa ja nisi zmrznila . . . (jo drgne) koliko časa že ležiš, a? sledovi so bili njeni, ni toliko časa preteklo . . . kam je hotela . . . gor? gor? (ženska se počasi dramí, najprej se ji utrga glas kot krik. Tilen si vidno oddahne) no, živa si . . . kaj počneš tukaj . . . si nora, da si zunaj v takem vremenu?

- AGNEZA: (ga gleda, s težavo, hripavo) Kar tukaj . . . me pusti . . .
- TILEN: Pustim naj te, ha? V metež? Da zmrzneš?
- AGNEZA: (zapre oči) Saj mi je toplo . . . saj me nič ne boli . . . samo spala bi . . . spala
- TILEN: (jo trese) Zmrznila boš, razumeš? Zmrznila!
- AGNEZA: (še vedno z zaprtimi očmi) Saj je toplo . . . samo sedla sem malo . . . da si oddahnem . . . saj ni nič
- TILEN: Srečo imaš . . . da tudi sam rinem sem gor . . .
- AGNEZA: (žalostno) Ja, saj ne bo šlo . . . kar tukaj ostani . . . tu je tako toplo . . .
- TILEN: Da zmrzneva, kaj? Saj nisi pri pravi! Daj, greva, naprej morava, slišiš, naprej!
- AGNEZA: (spet zapre oči) Kar tukaj me pusti . . . gor ne pridem . . . dol tudi ne . . . kaj naj potem . . .
- TILEN: Veš da. In naj te pustim, kaj? Mar nisem krščanski? Naj gledam, kako te bodo volcje raztrgali? Pa četudi . . .
- AGNEZA: (zmajuje z glavo) Pusti me, pusti . . .
- TILEN: (se razkorači) O, to pa ne! Od mladih nog so mi vtepali v glavo, da moram ljubiti svojega bližnjega . . . da je drugo greh . . . če te pustim tukaj, dela zoper človeški red . . . to je pa hujši greh . . . ne, ne pustim te . . .
- AGNEZA: (zdrsne na tla, krikne) ne, ne s tabo . . . ne upam si . . .
- TILEN: (ji sveti v obraz) Kdo pa si . . . (presenečeno) Aja . . . zato nočeš z mano . . . gor bi pa rada prišla, a ne?
- AGNEZA: Jaz sem te precej spoznala . . . po glasu
- TILEN: (se prestopi) Pa te vseeno ne pustim (trdo) greva! Ne boš zmrznila . . . sicer pa, na istem sva . . .
- AGNEZA: (tiho) Ne . . . ne morem . . . bi bil greh . . .
- TILEN: (se zasmeje) A greh? greh je že bil, če je bil! Kaj boš zdaj premlevala! Gor morava, tu ne smeva ostati! Spet močnejše sneži, še malo pa ne bo več poti . . .
- AGNEZA: Tilen, jaz nisem nič kriva . . . mi verjameš . . .? Nisem kriva, če se je zgodilo . . . ja, kar zgodilo se je . . .
- TILEN: (si vrže bisago na ramo) No . . . greva . . . zdaj ni čas za to . . . veliko moči boš še rabila . . .
- AGNEZA: (poskuša narediti korak, pa ne gre, žalostno maje z glavo) Vidiš . . . ne gre . . . kar tu me pusti bolje bo tako . . . bolje . . .
- TILEN: (jo prime skoraj grobo pod pazduho) Moraš! Zdaj moraš! Gor moraš!
- AGNEZA: (se ga skuša otrest) Pusti me . . . pusti me tukaj!
- TILEN: (naredi z njo korak, vleče jo, vidimo, da je presneto močan) Nikogar nisem pustil v takem, tudi tebe ne bom . . .
- AGNEZA: (ko Tilnov prijem malo popusti, spet zdrsne v sneg) Kako naj . . . kako naj grem . . . kako naj pogledam v oči . . . njemu . . . njen . . . pa tebi, Tilen, tebi?
- TILEN: Zato pa greš gor . . . da se pogovoriš . . . da zveš . . . da vidiš . . . zato, samo zato . . .

- AGNEZA: Pa nisi huđ name, Tilen?
- TILEN: (odločno) Nesel te bom (si jo naloži štiporamo, kljub njenemu upiranju, ki pa vse bolj slabi)
- AGNEZA: Tilen, zakaj?
- TILEN: (s težavo dela korake, za vsakim mora počivat) Tiho bodi . . . zdaj ni čas . . . da bi midva . . . zdaj misli nase . . . da prideva gor . . . da ne zmrzneva . . . prekleti sneg . . . kako naletava . . . kako se drobi o koliko ga je . . . kot puh . . . pa si hotela kar zaspat, kaj . . . kar v sneg te je vleklo, a ne . . . o, poznam to, poznam . . . ta sneg, kako drsiš vanj . . . zato sem šel . . . da ga čutim, da se mu postavim po robu . . . ni človeški, ne . . . zato pa ga gazim . . . ja, vsak korak . . . pa sva više, zmeraj više . . . o, saj bova kmalu zgoraj . . . tam je več gozda . . . manj snega . . . saj si brez teže . . . punca . . . brez teže . . .
- AGNEZA: Bojim se . . . tako čudno govoriš . . .
- TILEN: Ja, čudno . . . ja, meša se mi . . . ja, Tilen je obnorel . . . pravijo . . . ampak . . . tista dušica ne sme kar tako v nebesa . . . ne sme . . . zaradi njega hodim, razumeš . . .
- AGNEZA: Zakaj to govoriš . . . saj vem, kako ti je . . . pusti me, pusti . . .
- TILEN: Ne . . . tudi ti moraš gor . . . oba morava gor . . . tako je namenjeno . . . tako je rečeno . . . zdaj je, kar je!
- AGNEZA: (kot odmev) Kar je, je . . .
- TILEN: Vidiš, saj gre . . . samo da prideva na planoto . . . tam bo laže
- AGNEZA: Zakaj to delaš . . . ?
- TILEN: Naj vidi, kaj je storil . . .
- AGNEZA: On . . . ni nič storil . . .
- TILEN: Zakaj pa rinem sem gor . . . ? Zakaj pa rineš sem gor?
- AGNEZA: To . . . je nekaj drugega . . .
- TILEN: (nestrpno, kot še ni govoril) Nič drugega ni, razumeš? Iz sebe greš . . . čisto iz sebe . . . za nekoga drugega . . . jaz za otroče, ti zaradi njega . . .
- AGNEZA: Zakaj me nosiš . . . ,če tako misliš?
- TILEN: Ker nočem, da crkneš v tej prekleti puščavi, razumeš? Ker hočem, da te vidi!
- AGNEZA: Dol me daj . . . slišiš (Tilen jo nese kot Kiklop, molče, njeni kriki zamrejo v viharju, ki naraste v nov crescendo)

Planota na notranjski Grmadi (Planinska gora), kamor so se v romarski azil pri cerkvi zatekli štiftarji. Stena cerkve, ki se izgublja v temi in snežnem metežu. Ob njej stena azila za romarje, v njej močna, okovana, precej nizka hrastova vrata. Na levi majhno razsvetljeno okence, a komaj kaj svetlobe prodira skozi zagrinjalo. Agata in Tilen sta še precej daleč in niže (kolikor dopuščata scenska postavitvev in oder). Veter je pojenjal, le še posamezni sunki. Zrak diši po divji umitosti.

- TILEN: (zasoplo, pa vendar olajšano) No, pa sva . . . že vidim luč . . .
- AGNEZA: (počasi dvidne glavo z njegovega hrhta) Luč? (dokaj odsotno) Res vidiš . . . luč?

- TILEN: Luč, ja. To so oni.
- AGNEZA: Potem me daj dol. Sama hočem naprej . . .
- TILEN: Sama? Zakaj?
- AGNEZA: Tako. Sama hočem priti do vrat.
- TILEN: Pa zakaj?
- AGNEZA: Takole ne morem predenj . . . razumeš . . . zame je to kot pokora . . . kot božja pot . . . k njemu grem
- TILEN: (se ustavi in pusti, da Agneza zdrsne na tla) Kakor misliš. Meni je tudi prav . . . pa boš zmogla?
- AGNEZA: (s strašno težavo gre naprej, gazi do pasu, pa vseeno molče vztraja) Tilen?! (Tilen molče in z nekim besom gazi pred njo) Tilen!?
- TILEN: Ja?
- AGNEZA: (tišje) Pa nisi hud name . . . ? Zaradi tega, kar ti je naredil . . . ker ti je ženo obnorel . . . ?
- TILEN: Hud? Nate ne!
- AGNEZA: Nekaj te prosim . . .
- TILEN: (med hojo) Ja . . .
- AGNEZA: Ne smeš se ga dotaknit . . . ne smeš mu nič naredit . . . ne smeš, razumeš . . .
- TILEN: On pa je smel, a? Pusti! Kasneje bomo o tem govorili. Vsi!
- AGNEZA: (bolj sebi, bolj zase kot Tilnu) Še malo . . . še malo . . . da bi odprli, moj bog, da bi nama odprli . . .
- TILEN: (trdo) Morajo! Če so ljudje!

Medtem sta prišla do vrat azila. Tilen z vso močjo pobuta po njih. Nič. Pobuta še enkrat, močnejše. Vrata se pripro, slišimo, da jih varuje močna veriga. Znotraj posveti luč.

- AHAC: (osorno, nestrpno)Kaj hočeta ob tej uri? Kdo sta?
- AGNEZA: (tiho, Tilnu) On je . . . Ahac . . .
- TILEN: (nazaj) Vem . . . (Ahacu) Najprej naju spusti noter, nič hudega ne bova storila . . .
- AHAC: Kdo sta, sprašujem? (dvigne luč, da bi ju osvetlil)
- TILEN: Iz doline sva . . .
- AHAC: (še vedno v senci, za vrati) Iz doline? Čigava sta, kaj hočeta pri nas?
- AGNEZA: (se ne more več zadržat, proseče) Ahac . . . Ahac, jaz sem, tvoja Agneza . . .
- AHAC: (spozna glas, se zdrzne, stopi naprej) Ti tukaj? Po kaj si prišla? In kaj hoče tale?
- TILEN: Tilen sem. Moja žena, Marta je tukaj. Ponjo sem prišel. Sedaj pa naju spusti noter. Tale je skoraj zmrznila na poti . . . če je ne bi našel . . .
- AHAC: Še vedno nista povedala, kaj hočeta? Sta vohuna, kaj?
- TILEN: Povedala sva, drugo se zmenimo na toplem. Odpri, če ti pravim. Ne bom dolgo čakal.
- AHAC: Tako ne gre. Moram druge vprašat. Ne odločam sam. Če sta do sem zdržala, pa še malo počakajta. (zapre vrata)
- TILEN: Hudič prekleti . . .

AGNEZA: Ne tako, Tilen . . .
TILEN: Kako pa? Posmehuje se, smrkavec . . .
AGNEZA: (trazočarano) Nobene dobre besede ni imel zame . . . in če naju ne spusti noter?

TILEN: Ne vem . . . težko, da prebijeva noč na prostem . . . dol se ne da . . . z njimi tudi ne morem obračunat . . . vrata so trdna . . . preveč jih je . . . oboroženi so . . .

AGNEZA: Saj ne morejo biti tako nečloveški . . . Ahac! (zavpije v piš vetra) Ahac!!!

TILEN: (jo skuša ogrnit, nagonska kretnja) Saj nima smisla . . . odklepanje vrat, prikaže se Ahac

AHAC: Lahko prideta noter. Ampak samo v vežo, naprej ne smeta. Nista naša.

TILEN: Iz nuje greva pod streho. Pa da se zmenimo.

AHAC: No, vstopita. Nismo zato drv sekali, da bi vidva gorkoto v nebo spuščala.

Ko vstopita, Ahac zaklene vrata. Jih zastavi z drogom. Tilen in Agneza se skušata znebiti vrhnjih oblačil, pa je vse zledenelo in gre počasi. Ahac ju neprizadeto gleda, kot da se ga ne tiče.

AGNEZA: (se obrne k njemu) Ahac . . .

AHAC: (rezko) Nisem te vabil, ne klical. Zakaj si potem prišla? Kaj hočeš od mene?

TILEN: (jedko) Počasi, prijatelj, počasi. Najprej nama prinesi kaj za pit. Kaj toplega. (pokaže na Agnezo) Vsa je ozebla. Na pol poti sem jo našel, vso zamedeno . . . sedaj bi bila že . . . mrtva

AHAC: (stopi bliže predenj) Zakaj pa to pripoveduješ? Misliš, da se bom zjokal? Nisem je klical, sama si je kriva, če je zašla v nesrečo . . . (posmehljivo), če kar naprej rine vanjo.

AGNEZA: Ahac . . .

AHAC: Sem ti kaj obljubljal . . . no, kar povej!

TILEN: Prinesi kaj za pit, če si krščanski . . .

AGNEZA: Ahac, pogovoriva se . . . veš, da te imam rada . . .

AHAC: Ni kaj, Agneza (Tilnu) saj bom, da ne boš renčal name. (odide)

AGNEZA: (Se vsede na klof ob steni, sklene v naročju roke) Je to mogoče . . . (tiho) Ahac, ljubi Ahac

TILEN: Ja, čudno mora biti tu zgoraj . . . res čudno . . .

Ahac se vrne z manjšim vrčem in ga poda Tilnu

AHAC: Tole imamo . . . čaj . . . če hočeš, pij . . . žganja nimamo . . .

TILEN: Najprej daj njej . . .

AHAC: Ti že veš (ponudi ležerno Agnezi. Za trenutek se prepletajo njune roke, Ahac svojo brž umakne) . . . kako in kaj . . . drugače ne bi prišel, a ne?

TILEN: (potem ko odpije iz vrča, ki mu ga je dala Agneza) Takole je, Ahac. Nič ne bom spraševal in nobene hude ti ne bom rekel. Si pač tak človek, bog te je dal, jaz te ne bom sodil. Ampak moja žena, Marta, je

- TILEN: tukaj. S tabo. Nazaj mora. Takoj. Otroče nam umira. Zaradi nje. Še je čas, da se spametuje, da se vrne. Samo od tebe je odvisno, Ahac. Reci ji, naj se vrne zlepa.
- AHAC: Tako torej. Ti si prišel po ženo, kaj? A misliš, da je krava? Da jo boš kar odpeljal, a kar na povodcu? A ti sploh veš, da se je sama odločila, ja, sama! Saj ni otrok, Tilen, da jo je kdo vodil za roko. Mi, ki smo prišli sem gor, smo že vedeli, kaj delamo.
- TILEN: Jaz pa vem eno: nazaj mora.
- AHAC: Ne bo šlo kar tako, naj bo stokrat tvoja žena!
- TILEN: (vstane, odloži trdo vrč na okensko polico) Seveda ne bo šla kar tako. Ko si jo pa ti obnorel. Vsi vedo. Ne prosim, zahtevam, da ji ukažeš. Nazaj mora. Umrlo bo, a razumeš, umrlo! Zato sem tukaj, ne zaradi sebe.
- AHAC: (malomarno) Koliko takih v zibki umre, pa nihče ne trene z očesom. Ti pa ven in ven: umrlo bo, umrlo bo! Če mu je namenjeno . . . kaj lahko storimo mi, ki smo samo ljudje?
- AGNEZA: (se zdrzne) Ahac, ne govori tako, greh je, strašen greh. Nebo izzivaš, bogu se rogaš!
- AHAC: (plane) O, ti boš o grehu pridigala. Kar poglej se! Sem te silil, da si z mano legala, a? Sem ti kaj obljubljal, ko si zaljubljena letala za mano, a? Sem jaz lezel v tvojo posteljo? Vsak misli, kar pač misli. Zato bodi tiho! (Tilnu) Če je tvoja žena tu srečna, misliš da jo bom odganjal? Da ji bom ukazal, naj gre s teboj, nazaj dol? (Agnezi) Ti pa lahko greš! Tvoje sladke besede so šle v veter. Midva nimava nič več skupaj, a razumeš?
- AGNEZA: (zaječi) Ahac, ljubi moj . . .
- TILEN: (trdo, stopi korak bliže, stiska pesti) Sedaj pa vidim, kakšen človek si. Kaj človek, zverina! Pojdi k Marti in ji reci, naj poveže culo. Dol greva!
- AGNEZA: (stopi k Ahacu in ga skuša objeti, pa se ji izvije) Za boga milega, pojdi tudi ti. A sploh veš, kaj vam pripravlja gosposka? Da vas hočejo pokončat! Jutri!
- AHAC: (malo presenečen, a obvladan) Kaj pa besedičiš? Kdo nas bo? Komu smo v napoto?
- TILEN: (počasi) Prav je povedala. Zato sva prišla, ona pote, jaz po Marto. Gosposka vas misli ugonobiti. Jutri.
- AHAC: (zamahne z roko) Zmislila sta si. Preplašit nas hočeta. Kakšna gosposka, kakšna livkidacija! Čenče!
- AGNEZA: Res vas mislijo! Če ne bi bilo takega vremena, bi vas že danes napadli. A jutri pridejo, zagotovo pridejo.
- AHAC: Koga bi se bali? Po svoje živimo, nikomur nočemo nič žalega. Ker mislimo drugače? Saj nikogar ne silimo, da nam sledi. Mi nismo nobeni prekrščevalci.
- TILEN: Misliš, da ste res sami svoji? Da lahko počnete, kar se vam zljubi? Da nikogar ne poslušate? Gosposka je drugačnega mnenja. Ti takoj povem, kakšnega: da sta lena, nevarna kurbirska svojat, ki bogu čas kra-

de. In ko te poslušam, se mi vedno bolj dozdeva, da ima prav! Razvrat in zmeda! To hočete, ja, ljudi begat, bogu se v brk smejat!

AGNEZA: (v zadregi, rada bi ublažila te besede). Ahac! Čudne stvari se govorijo o vas. Nič dobrega, same grdobije. Ahac, jaz se tako bojim! Bolje bo, da vsi skupaj zbežimo. Še je čas. Ne boj se zase, jaz te bom že skrila, če bo treba!

AHAC: (zaničljivo) Pod tvojo kiklo da bi se skril, a to bi ti pasalo, kaj? Pa ne bo nič iz tega!

AGNEZA: Ne šalim se . . . (tišje) ker te imam rada

AHAC: Oh, nehaj že s tem.

TILEN: Takole: Marta ni ušla kar sama od sebe. Ne bi bila pri vas, če ji ti ne bi pihal na dušico. Poslušaj me! Zaradi tebe je ušla in pustila tri otročke. Ne mislim poračunavat s teboj, samo reci ji, naj se pripravi in gre nazaj (upihne svojo leščerbo) človek pa ni leščerba, da ga kar takole uga-sneš! Še je čas, da se rešiva v dolino.

AGNEZA: (se močno oklene Ahaca, ta jo grobo odrine) Midva tudi, ljubi . . . (pohiti) jaz . . . meni je vseeno kako in s kom si tukaj živel . . . samo da se vrneš, ali slišiš?

Ne zanimajo me drugi, samo ti me zanimaš . . .

AHAC: A kar grem naj, a? Kar vrnem naj se, kot kakšen pretepen pes, a? Pa potem? Naj gledam, kako mi stresajo drek na glavo, kako se povsod koti revščina, obup, kako vladata strah in nevednost? In naj bom lepo tiho, kaj. In kaj še hočeš? Poroko, a? Poroko, pa pamže, a? In potem naj bom tiho, noč in dan, pa garam naj, garam! Ne, ne. Jaz že vem in vsi vedo in Marta ve, zakaj smo tukaj. Svojega boga molimo. Zato pa vama še enkrat lepo povem: najbolje bo, da se vrneta. Tukaj vidva ni-mata kaj iskat!

AGNEZA: Ampak, Ahac, doli si drugače govoril . . .

AHAC: Ja, zato pa se je treba povzpnet sem gor!

TILEN: (posmehljivo) In potem se ti vse zbistri, kaj? Potem ni več nobenih dremov, a? Tudi če kdo erkne, prava reč, samo, da si gor, da si več kot drugi. Saj si to mislil, Ahac?

AHAC: Ti tega ne moreš razumet. Tebe ne mika, da bi se zoperstavljal. Ti si vesel, če živiš, kot pač živiš. V dreku in blatu.

TILEN: (z grozečim tonom v glasu) Lej, prijateljček, jaz ti nisem solil pameti in pel levit. Pa bi bil potreben, hudo potreben tega. Prišel sem po to, kar je moje. Če je nočeš prepričat ti, jo bom sam. Umakni se!

Ahac se mu odločno postavi na pot

TILEN: (skozi zobe) Pravim ti, da se umakni . . .

AHAC: Tukaj ne boš ukazoval . . .

AGNEZA: (proseče) Ahac . . . ne bodi tak . . .

AHAC: To se te ne tiče . . . (ko vidi, da s Tilnom ni šale, se skuša pogoditi) Počasi, počasi, saj se lahko pogovorimo . . .

TILEN: S teboj se je težko pogovarjat . . . nič več ne govoriš po naše . . .

AHAC: Dobro, poklical jo bom. Kaj pa, če ne bo hotela razumet, kot tale ne razume, da med nama ni ničesar več . . .?

- AGNEZA: Ahac, kaj govoriš . . . (hiti) glej Ahac, prinesla sem ti kolačke (razvezuje sulo), glej medene, za tebe, rad jih imaš . . . na (mu ponuja)
- AHAC: (jo presenečeno in skoraj z nerazumevanjem gleda, nato se prične hudobno smeјati) Ženska, ti si čisto prismuknjena . . . kaj mi bodo ti tvoji kolački (se zresni) saj to ni mogoče . . . tako si me hotela spraviti dol . . . saj nisem ovca . . . ničesar ne razumeš . . . ničesar . . . (Tilnu) No, pa grem in jo vprašam (odide v notranjost azila)
- AGNEZA: (kolački ji padejo iz rok, brezglasno zajoče)
- TILEN: (v zadregi) Kaj bi tisto, punca . . . hudo ti je, kaj ti ne bi bilo, a boš že prestala. Sama si, to je hudo, pa tudi dobro. Kaj pa, če bi bila kot jaz, če bi imela dva, tri pamžke . . . boš že drugega našla . . . tale tvoj Ahac . . . pokvarjen človek je . . . bolje, da ga pustiš . . .
- AGNEZA: (z nenavadno energijo) Utihni! On je dober, on je bil moj. Lepe besede mi je šepetal, z njim mi je bilo lepo! Razumeš, lepo! Ne bom ga kar tako dala, borila se bom zanj, pa naj stane, kar hoče. Ostala bom . . .
- TILEN: Kaj?
- AGNEZA: Ja, če bo treba. Bom pa njihova . . .
- TILEN: Ampak jutro prinese gosposko . . . smrt . . .
- AGNEZA: Naj. Bom vsaj vedela, zakaj so me . . .
- TILEN: Pamet si zgubila tam zunaj . . .
- AGNEZA: Rada ga imam . . .
- Ahac se vrne. Besede se trgajo iz njega. Vidi se, da raje ne bi govoril
- AHAC: Takole je . . . noče te videt . . . pravi, da kar pojdi, od koder si prišel. Drugi so menili, da morata takoj odit. Sam sem jih . . . pregovoril . . . da smeta tu prenočit . . . upam, da smo se zmenili
- TILEN: (plane) Poslušaj me, če si človek. Navadne zverine ste, ne pa ljudje! Vse, kar govorite in delate, je lumparija. Prevara! Vetrni piš! Sebi lažete, še bolj pa drugim. Samo nesrečo nosite, pa še poštene ljudi vanjo pehate! Ne moreš naju kar tako odpraviti. Ne moreš. Hočem jo videt!
- AHAC: Ne moreš.
- TILEN: (stopa proti vratom) Morem. Bomo videli, kdo me bo ustavil . . .
- AHAC: Ne . . . pobili te bodo . . .
- AGNEZA: Ahac (krikne) kaj govoriš?
- AHAC: Tako je. Mi smo nekaj drugega kot ste vi.
- AGNEZA: Vi ste boljši, kaj? Vi mislite, da vam bo svet padel k nogam, ker ste nekaj več, ker ste se povzpeli na to goro, kjer molite svoje litanije, a? Pozabili ste, da ste iz mesa, da dihate isti zrak, a?
- AHAC: Ne razumeš, ženska. To ni kot tvoji kolački.
- AGNEZA: Da ne razumem, a (tepta besno kolačke) o razumem, razumem, da je bilo v jeseni drugače. Da si se povampiril. Da živiš z drugo, z njo, a?
- AHAC: Nehaj . . .
- AGNEZA: Ne bom nehala, ne. Vsi to vedo, samo on (kaže na Tilna) še ne ve. Ker je predober. Ker zaupa, ker verjame. Ker je slep v svoji ljubezni . . .
- AHAC: Agata . . .!
- TILEN: (stopi predenj) Je res, kar pravi?

Med tem Marta stopi v prostor

MARTA: (posmehljivo) A si vendar prišel? Dolgo si rabil, saj, ker si kratke pаметi . . .

TILEN: Je res, da živiš z njim?

MARTA: Kaj te briga . . .

TILEN: Tisto revšče pa naj umre, ker si se takole . . . (se premisli) ker si kar odšla . . . smo te iskali ob vodi . . . da nisi kaj hudega storila . . . (se nenadoma zlomi v jalovo nasilje) rečem ti . . .

(dvigne roko) če ne . . .

AHAC: Samo dotakni se je . . .

MARTA: (zaničljivo) Saj je reva, nič si ne upa. Samo jamra, dan na dan. (nenadoma pokaže na Agnezo) Kdo pa je ta? A si jo s sabo pripeljal? A si mi svojo cafuto pripeljal pokazat, a?

AHAC: (v zadregi) To je . . .

AGNEZA: (jo gleda v oči) Po Ahaca sem prišla. Moj je. Moj ljubček, če hočeš . . .

MARTA: (se prisiljeno smeje) A tako . . . dva sta prišla . . . tale moj klapouhec . . . pa tale tvoja . . . a taka je . . .

AHAC: (ostro) Nikogar nimam. Nič nimam z njo! Ko sem prišel sem gor, sem vse pustil za seboj. V dolini. Imetek in spomine. Sicer se bomo pa hitro zmenili. Povej temu svojemu, da nočeš z njim pa konec.

MARTA: Saj sem mu. Pa nič ne razume.

TILEN: O razumem, razumem. Razumem, da si postala njihova. Da si pozabila, kdo si in kaj si! Da so imeli prav opravljevci in šušljevci! Ampak povem ti: z mano boš šla, pa čeprav te bo treba s silo gnati navzdol. Šla boš.

MARTA: Veš kaj, Tilen? Ne razumeš, kaj, zakaj sem tukaj? Celo moč bi ti lahko razlagala, pa ne bi razumel, da sem se naveličala tistega blata. Revščine. Neumnosti! Vsega, Tilen, vsega!

TILEN: Pošteno živim!

MARTA: Saj, saj. Vsi so si pomagali na boljše, vsi se požvižgajo na to tvoje poštenje in živijo bolje od nas. Zaradi poštenja sem ob tebi stradala, sem se v cunje zavijala, mrz tolkla dan za dnev!

AGNEZA: A si srečna? A si srečna, da živiš tako življenje? Tu gori, a, povej?

MARTA: Punca, tebe je ljubezen oslepila. Zdaj pa blejaš kot ovca. Malo poglej okoli sebe, pa ti bo jasno. Da si cafuta, pa še veš ne, da si.

AHAC: Nehaj. Naj gre, pa konec.

TILEN: Ti, ženska, ne boš nobeni govorila, da je cafuta! Cafuta si ti sama, najslabša, kar sem jih videl. Boš šla z mano, pa te bom že prevzgojil, bogme da!

AHAC: Tilen, ti pa tudi ne boš sodil. Ničesar ne veš, v svojem umišljenem svetu ždiš, pa hočeš svet spreobračat.

TILEN: Briga me, svet! Njo hočem nazaj pripeljat, otroče rešit, hišo uredit!

AGNEZA: (strastno) Ja, sem cafuta, če to hočeš! Rada ga imam, stokraj rajši kot ti. Kaj mu pa ti lahko daš, ženska? Svoje telo? Svojo dušo? Ljubezen? Tebi gre samo za užitek, drugega ne poznaš. Za toplo posteljo, poln

vamp. Za obleko, ha, to je tvoja ljubezen.

TILEN: (grozeče stopi k Marti) Z mano boš šla.

AHAC: Pusti jo!

AGNEZA: (vzkrikne) Pokončali vas bodo!

MARTA: (posmehljivo) Kdo nas bo, gospica, pokončal? A vidva?

TILEN: Ne, gosposka gre nad vas! Dovolj ji je bilo vašega postopaštva pa kurbanja. Z mečem bodo izsekali to goščavje.

AHAC: Ne verjemi mu, laže.

MARTA: Saj. Vedno je našel kakšno, da sem ga poslušala. Zdaj je konec!

TILEN: (zgrabi Marto močno za roko, tako da se mu ne more iztrgat) Z mano . . .

AHAC: Boš spustil . . .? (grozeče pristopa)

AGNEZA: Ljubi Ahac, nehaj (se ga oklene, pa se je otrese, nenadoma se tudi Marta otrese s čudno močjo Tilna)

MARTA: (si drgne zapestje) Kakšne gorjanske navade . . . ja spodaj, je to počel . . . tukaj pa ne boš (zavpije) ne boš! Razumeš?

AHAC: Saj ni tvoja dekla, saj ni tvoja sužnja, Tilen. Sama se je tako odločila. Za novo življenje. Za boljše življenje. Ni hotela več biti v gnoju in blatu, razumeš? Ne moreš je prisilit?

TILEN: Moja žena je. Otroče . . .

MARTA: Pusti ga, pusti. Koliko jih je pa umrlo tako, a? Vsako leto eden? Tisti te pa niso boleli, a za tistimi nisi potočil solze. Mene je pa razžiralo. Pa ti? Spet si se ga nalezal, pa si me. Ja, valjal, kot kakšen bik. Zdaj bodi pa tiho!

TILEN: (počasi) Si res tako premislila, ženska . . .?

AGNEZA: (strto) Zakaj pa si ti mene pozabil, Ahac? Ti nisem brala vsake želje iz oči. Nisem bila tvoja, te nisem v omame zibala? Zakaj si pa ti pobegnil, brez besede, da sem te iskala kot nora. Dokler ni nekdo povedal, privoščljivo in veselo: tvoj ljubček je pobegnil k štiftarjem. Novo si je poiskal, novo. Vročo in strastno, divjo, zrelo kobilo . . .

AHAC: Nehaj . . .

AGNEZA: Jaz pa sem . . . jaz pa sem . . . kar strmela . . .

AHAC: Ja. Naj ti povem? Zagnusilo se mi je, vse tisto tvoje obešanje name, vse tiste tvoje kmečke sladkosti, tisto tvoje neumno šepetanje . . . kot kamen me je vleklo . . . moral sem nekaj naredi . . . moral . . . tako ni šlo več naprej . . . to je bilo za zblaznet . . . te tvoje zaljubljene oči

TILEN: A tako? A da se pa tale moja nate obeša, to te pa ne moti, kaj? Ker je tukaj vse drugače, a ne? Ker živite človeka vredno življenje, ker si sami krojite pravico? Pa ti povem: vse je isti drek!

AGNEZA: Ona je boljša od mene . . . saj je sama povedala . . . več mu je dala . . . rajši mu je dala . . . pa je kar šel . . .

AHAC: Ja, kar šel sem. Kar šli smo. Nenadoma smo nekaj začutili. Da je vse umazano, da umazano mislimo, umazano govorimo, umazano sanjamo. Da se vse pogreza v nekakšno mastno soparico. Začutili smo, da se je treba izločit, da je treba poiskat nekaj novega.

MARTA: . . . na nas je pritiskalo, davilo nas je tam spodaj, kjer je vse tako kra-

sno, ampak samo v besedah, v vetru. Morali smo se izmaknit temu strahu, ki nas je skušal stret kot ogromna skala.

AHAC: Sedaj živimo po svoje. Brez sovraštva. Brez visokih upov. Brez lastnine. Brez neumnih zakonov.

MARTA: (stopi pred Tilna) Zato ne grem nazaj, zato.

TILEN: Ja, ničesar ne razumem, sem pač zarobljen gorjanec. Surovina! Ti, Marta, si se pa z njim visoko povzpela, vse vidiš in veš, ne prizadeneta te smrt in groza. Vse si zavila v lepe besede, v krasne podobe in si srečna. Pozabila si, da stojiš v blatu, v mlakuži. Ampak Marta, še vedno smrdi, še vedno zaudarja, če ti priznaš ali ne.

AHAC: Sami neumni predsodki . . .

TILEN: Ni težko zlesti na goro in vpiti na vse strani, da si drugačen, da si boljši. Ni težko zapeljati ene, dveh ali sto žensk. Ampak, si res kaj naredil, da bi bilo drugače? Si?

AGNEZA: (žalostno) Zdaj vidim, da si mi lagal. Vse si si izmislil, vse si rekel kar tako . . . tudi tebi (kaže na Marto) tako govori, kajne, tudi tebe bo pustil na cedilu, boš že videla, boš že videla (se histerično smeje) kdo je on . . .

TILEN: Z mano boš šla . . .

AHAC: Slepa sta, slepa! (nenadoma skoči k Marti in jo porine k Tilnu) Na, tu jo imaš, svojo ženo! Odpelji jo, če jo hočeš! Če te hoče! Če hoče s teboj!

MARTA: (presenečeno) Kako moreš? Dvomiš, da bom ostala z vami? Da sem se morda zbala?

TILEN: (jo trdno drži) Dovolj smo se pogovarjali. Greva! Zdaj, pa četudi crkneva v metežu!

MARTA: (ga klofne) Ne, ne in ne!

TILEN: Za otroka gre (zakriči) a razumeš?

MARTA: (tiho) Ja, zanj gre . . .

AGNEZA: (takoj razume) Moj bog . . . (se prime za usta)

TILEN: (še ne razume) Kaj . . . ?

AHAC: (počasi) Poslušaj . . . midva z Marto . . .

TILEN: (mu je vse jasno) A tako . . . zato ne moreš nazaj . . . v blato.

AGNEZA: (se zruši na tla) Kaj bo pa s teboj . . . moj . . .

AHAC: (osuplo) Agneza, ti . . . ?

AGNEZA: Ja, zato sem rinila sem gor . . . zato sem šla iskat tvoje srce . . .

AHAC: Se pač zgodi . . .

AGNEZA: Ja . . . in zdaj grem lahko nazaj dol . . . (Tilnu) zato bi pa bilo najbolje . . . če bi kar tam . . . v snegu . . . kar šla bom (se hoče oblačit)

TILEN: (odločno) Ne, nikamor ne boš šla! Ne boš mu naredila veselja! Ne boš šla v smrt zaradi njega. Bomo že uredili . . .

AHAC: Kaj boš uredil . . . (nenadoma) Tilen! Ostani tu, bodi naš!

TILEN: (presenečeno) Kaj si rekel?

AHAC: Ja, naš.

TILEN: Pa Marta? Pa ona (kaže na Agnezo)

AHAC: Marta? Bo spet tvoja. Tale pa naj gre. Jutri, da ne zmrzne.

- MARTA: (skozi zobe) Nočem!
- TILEN: (Ahacu) Blede se ti. Znoreli ste v tej samoti.
- AGNEZA: (zlomljeno) Ti ni dovolj, da si njo spraviš v greh . . . da mene podiš kot steklo psico?
- MARTA: (Ahacu) Veš, da sem samo tvoja (si pokaže na trebuh) ne verjameš?
- AHAC: Boš pa moja . . . in njegova
- TILEN: (se prične jedko smejat) A tako . . . vse si delit . . . vse je skupno . . .
- AHAC: Resno mislim, da ostani. Boš videl, da je tu vse drugače, kot si predstavljaš. Vem, ti vse sovražiš, ker misliš, da smo te ogoljufali. Marta, jaz, štiftarji. Ampak zdi se mi, da bi nam koristil. Da bi ti mi koristili. Naučil bi se živet. Videl bi tisto, za kar si sedaj slep. Spregovoril bi, z novim jezikom.
- TILEN: (zmajuje z glavo) Lepo govoriš . . . ženske ti morda nasedejo, jaz ne. Ponjo sem prišel . . . pa
- MARTA: (posmehljivo) Zdaj me pa nočeš, ker nosim pankrta, a? To je sramota, ti si pa tako resnicoljuben, da bi vsakemu povedal: veste gori, pri štiftarjih se mi je žena skurbala zdaj pa nosi pankrta . . . ampak kaj hočemo, jaz ga bom vzel za svojega (pljune) fej, pa tako skrivaštvo!
- AGNEZA: Iz dobrote se norčuješ, ženska. Kazen te bo zadela . . .
- MARTA: (Ahacu, jedko) Tega pa nisi povedal, da si jo napumpal . . . si zbežal, kaj, ljubček . . . no, saj vem, vsi ste enaki . . . (Tilnu) več kaj, ljubi možek, najbolje da pobereš to cafuto in potem objaviš . . . žena mi je pobegnila, pa nisem zdržal . . . potem jo lahko še poročiš, pa bo!
- AHAC: (stopi k Tilnu, ga dolgo časa molče gleda) Tilen, ostani! Pusti času čas. Naj bo . . . naj bo Marta samo tvoja, če te to muči. Videl boš, da si prav storil, če ostaneš. Videl boš.
- TILEN: Nimam kaj barantat s teboj. Spodaj mi umira otročč. Daj bog, da ugleda jutrišnji dan. Jaz te nisem znal prepričat, da blata in smetja nisi pustil v dolini, ampak da si ga privlekel semkaj. Ti misliš, da si v čisti hiši, pa vse zaudarja. Kot v dolini. Delaš se močnega, Ahac, pa si slaboten. Eni si zaplodil otroka, pa si zbežal k drugi in sedaj . . . ? Misliš, da si luč, v tebi pa ždi strašna tema nevednosti in pokvarjenosti. Dobri umolknejo, ko se jih dotakneš. Mene pa ne moreš dobit. Zakaj nočeš obdržat Agneze? Rada bi ostala. Njej govori, ne meni!
- AHAC: Z njo nimam ničesar več . . .
- AGNEZA: Nimaš ničesar več? (tiho ponovi) Nimaš ničesar več?
- MARTA: (zmagoslavno) Vendar si se spet našel!
- TILEN: (Agnezi) Najbolje bo, da se skušava prebit v dolino.
- AGNEZA: (odkimava) Ne, ne morem. Tu . . . tu bom ostala. Pri njem bom ostala. (hoče Ahacu objeti kolena, ta se zgrožen umika) ljubi, ljubi, tu bom ostala, pri tem bom ostala. Vaša bom. Naredila bom, kar boš ukazal.
- MARTA: Jo vidiš, deklino, kako te skuša. Poženi jo čez prag, v sneg. Naj se ohladi, da je ne bo več metalo.
- Sedaj v stiski odkimava Ahac
- MARTA: (hudobno) Naženi jo, psico zgonjeno. Bogve če je pankrt sploh tvoj,

poslušaj, kaj pa če ti ga hoče podtaknit, če te hoče spraviti v nesrečo

AGNEZA: (krikhe) Ne! samo njegova sem bila . . .!

MARTA: Kar verjemi ji, kar! Taka je vsega zmožna!

TILEN: (besno) Boš nehala, nesrečnica?!

MARTA: Kaj pa, če je njegov, če se je z njim skurbala? Ahac, ni čudno, da sta skupaj prilezla.

AHAC: Pa bi res ostala? Bi res . . . postala . . . naša?

MARTA: (besno) Seveda bi, da bi te imela . . . da bi se vlačila, še z drugimi. Če ostane, grem! Razumeš!

AHAC: Nehaj. Saj veš, kako je. Vsak lahko ostane, če vzdrži preizkušnjo. (Agnezi) Pa veš, kaj te čaka? Boš zdržala?

AGNEZA: Vse bom zdržala. Zate.

MARTA: Jo slišiš, ptičico, kako žvrgoli?

AHAC: Pa veš, kako bo? Hudo, zelo hudo!

AGNEZA: Zdržala bom. Vse bom zdržala. Vem, da bom.

AHAC: Ne silim te.

MARTA: Nočem jo tukaj.

TILEN: Agneza, boš res ostala?

AGNEZA: (vsem skupaj) Bom. bom. Moram narediti nekaj, kar je več od besed. Kar preizkusi me, Ahac, da boš videl, koliko sem tvoja. Ne moti me . . . da živiš s tole . . . da bosta imela otroka. Pusti, da bom ob tebi, da bom tudi jaz imela tvojega otroka.

MARTA: (besno, dokraja napeto) Pa ji vendar ne boš pustil, da bo tu živela? Da bo postala naša? To je izdaja, Ahac, to je samovolja!

TILEN: Agneza, jutri bodo prišli . . . ali pa pojutrišnjem . . .

AGNEZA: Naj . . . tudi to moram prestat.

TILEN: Ne, ubili te bojo!

AHAC: Spet noriš, Tilen, ne veš, kaj je res in kaj si umišljaš . . .

AGNEZA: Kar naj me! Jaz sem zaradi tebe sem gor prišla, zaradi tiste slasti, ki si mi jo dal, ki sva jo pila, kot iz hladnega potoka. Raztrgal si me ljubi, raztrgal do konca . . . ostala je samo velika žeja in zdaj prihajam, da jo pogasim. Skozi slast te čutim, skozi njo te vidim. Moram ostati tu, moram

MARTA: (besno, napeto) Pa ji vendar ne boš dovolil, da ostane? Da tukaj živi — z nami? Da bo postala — naša? (v stiski, ker je Ahac ne poslušal, Tilnu) daj, ti ji reci! Naj gre. Naj ne nori. Naj gre dol, dol, dol (začne vreščati) dol, dol!!

AHAC: Tudi ti si prestala. Tudi tebe smo preizkusili. Pusti še njej.

TILEN: Utihni, nesrečnica!

AHAC: Si se odločila?

AGNEZA: Sem.

AHAC: Pa ti? Boš šel?

TILEN: Kam naj grem . . . v takem?

AHAC: Preizkušnja bo. Ne smeš ostati.

MARTA: Tega ne smeš videt . . .

TILEN: Briga me, kaj boste počeli . . . z njo . . .

- AHAC: Nas pa. To je naša stvar. Sami naši smejo biti zraven.
- MARTA: (na pol hudobno, na pol olajšano) V šupo naj gre.
- AHAC: Pa res. Tamle zadaj je šupa. Slama in seno sta v njej. Boš že zdržal do jutra.
- TILEN: Prav . . . (Marti) ampak z bogom in ljudmi boš sama opravila . . . (Agnezi) z bogom, dekle . . .
- AGNEZA: (komaj slišno) Zbogom. Pa stokrat hvala . . .
- TILEN: Ni za kaj . . . morda sem ti naredil slabo uslugo . . .
- AHAC: No pojdi že, pojdi . . .
- TILEN: (med vrati) Bog se te usmili, ženska . . .
- Ahac za njim trdno zapre in zapahne vrata.
Zavijanje vetra, tema.

DRUGO DEJANJE

Veža, v kateri se je dogajalo prvo dejanje, je osvetljena s čudno svetlobo. Še vedno je noč, divja, mrzla notranjska noč. Vse, kar se dogaja med skrivno preizkušnjo, naj se dogaja brez besed, gledalci morajo vse skupaj doživeti kot koprenaste, moraste, ne povsem razpoznavne sanje.

V situaciji si stojita nasproti Agnezina čistost in zaslepljenost njenih rabljev. Njena čista, neomadeževana ljubezen je podvržena temni sli dveh do kraja pozunanjenih, ideologiziranih ljudi. Med Agnezo ter Ahacem in Marto zija globok, teman, nepremostljiv prepad. Morda traja preizkus že uro, dve. Naj bo tako malo svetlobe, da se ne vidi, kaj počneta s svojo žrtvijo, privezano za roke in dva v steno vzdana železna obroča.

Dogajanje se prične, ko se oder malo bolj razsvetli in ko Marta brez besed odveže svojo žrtev in jo pahne na tla, da Agneza polglasno zaječi.

- MARTA: Kar daj. Ječi! Ti si ovca.
- AHAC: Božje jagnje . . . žrtveno jagnje . . . kri kličem nadte!
- MARTA: Tvoja kri te bo očistila . . .
- AHAC: Ker si umazana . . .
- MARTA: Ker si zavržena . . .
- AHAC: Ker si z napuhom prepojena . . .
- MARTA: Ker se po prahu plaziš . . .
- AHAC: Ker te norost obseda . . .
- MARTA: Ker te nečista misel gloda . . .
- AHAC: Pokori se . . . očisti se . . .
Vmes, ko to govorita, jo neusmiljeno, pa brez posebne zagnanosti, bolj metodično in izvedensko, bičata.
- MARTA: Naj jagnje v krvi bleja . . .
- AHAC: Naša boš . . . nobena umazanija se te ne prime . . .

- MARTA: Otroška boš . . . čista . . .
- AHAC: Za nas trpiš . . . zase trpiš . . . za vse grehe trpiš
 Agneza prvič slišno zaštoka
- MARTA: (stokanje jo vzpodbuja) Ja . . . ja . . . slišat te hočem . . . (Ahacu)
 Udari, udari, naj čuti, kdaj bo naša . . . naj jo kri in bolečine zmiijejo
 iz onega sveta . . . od njega se trgaš . . . gor hitiš . . . k nam prihajaš
- AGNEZA: (v bolečini) Ne . . . morem . . . več!!!
- AHAC: Hotela si . . . sama si hotela . . . sla te je gnala . . . na goro si šla . . .
 pa nisi vedela . . . napuh te je nosil . . . ošabnost te je držala . . .
- AGNEZA: (s čudno strastjo, da nenadoma zastaneta z udarci) Tebe sem
 iskala . . . tebe sem želela . . . zaradi tebe sem prišla . . . samo zaradi
 ljubezni
- MARTA: (zavrešči) Tiho . . . nesrečnica (ji zvije glavo k tlom) nobenih umaza-
 nih besed . . . on je moj . . . moj samo moj . . . ti si dekla . . . ti si ni-
 če . . .
- AHAC: (kot da govori otroku, a s precejšnjo mero cinizma v glasu) Tu ljubi-
 mo vse in vsakogar . . . eno telo smo in ena duša. Ena beseda in en po-
 gled. Tu se vse staplja, vse se druží, čisti v srh, razumeš? Tu nihče ne
 reče ljubim te, marveč samo ljubim vas, vas, vas!! (poslednjo besedo,
 med bičanjem, ritmično ponavlja)
- MARTA: Če to rečeš, si nesrečen, si preklet! si preklet, ker te lomi sebična lju-
 bezen . . .
- AHAC: Eno samo, eno . . .
- MARTA: (v ekstazi) Ahac, udari, udari, naj brizgne kri . . .
- AGNEZA: (nenadoma se izmakne udarcem, zravná se, trpljenje zadnjih ur ali dni
 jo je spremenilo. Iz nje dihá čistost in neizmerna ljubezen — zazna-
 movana je z njo, kar govori govori z nezemskim glasom čiste ljubezni.
 To je strašen, silovit in nepopisen prelom z vsem, kar je bilo, kar se
 dogaja) Samo zaradi tebe, ljubi, sem šla na pot, za glasom, ki me je
 vodil. Skozi bolečino si se mi risal . . . skozi mrakove . . . nisem te sli-
 šala, pa sem vseeno čutila, kako drsiš po moji koži
- AHAC: (kot uročen) Gor si prišla . . .
- AGNEZA: (zarjove) . . . zaradi tebe
- MARTA: Ta . . . ta ne bo nikoli naša . . . dol se pogreza . . . iz grla ji gleda
 spak . . . v trebuhu ima kamen . . . iz oči se ji vali zemlja . . . kri ima
 črno in sesirjeno . . . čarovno diha . . . (zatuli) pokončaj jo, dokler ne
 bo prepozno . . . pokončaj . . .
- AGNEZA: (mirno, spokojno) Ne moreš me pokončat . . . varuje me . . . moja
 ljubezen
- MARTA: Ubij jo!
- AHAC: (zahrope) Obe bom . . . (nenadoma drži v roki kratek, malce zakriv-
 ljen nož, vsajen v jelenov parožek) obe bom . . .
- MARTA: Mene ne . . . tvojega nosim . . . mene ne moreš . . .
- AGNEZA: (se tudi umika) Ahac . . . znorel si . . . Ahac . . .
- Marta se umika v kot pri vratih, ki vodijo v notranje prostore, Agata k vhodnim
 vratom.

- AHAC: (še vedno hrope in se počasi bliža Marti) Obe bom . . . ker vaju ne morem imeti skupaj . . . ena me ubija s svojo čistostjo in nedolžnostjo . . . druga vabi s svojo pohoto in naslado . . . ubil bom . . . nedolžnost in pohoto . . . takole . . . takole . . . (zamahuje v prazno)
- MARTA: (zavrešči) Neeee . . . !
- AGATA: (ki je med tem uspela odkleniti vrata in zbežati na prosto) Tilen . . . Tilen . . . na pomoč . . . !
- AHAC: (se nenadoma strezni) Pobegnila je . . . ne sme . . . ne sme (nož mu pade iz rok)
- MARTA: (gre previdno proti njemu, stopi na nož) Naj . . . bolje, da je šla . . . zapri vrata . . . naj zmrzne seme hudičevo . . .
- Tedaj butne v prostor silna Tilnova postava, podpira napol golo in boso Agnezo)
- MARTA: (vrešče) Ven . . . oba . . . zlodeja . . .
- TILEN: Bomo videli, kdo bo šel . . . kaj sta počenjala, a? Hudiča! Kako sta jo zdelala . . . !
- MARTA: To je naša stvar . . .
- AHAC: Ja, poberi se. Naša stvar je, kaj delamo tu.
- TILEN: Te žeja po krvi, a? Bi rada lokala, kaj?
- AHAC: Saj si bil zraven. Tu je hotela ostati. Preizkusit smo jo morali. Kaj pa je malo trpljenja.
- TILEN: Saj. Ampak ti si jo hotel zaklat. Obe si hotel!
- MARTA: (pohiti) Nora je. Laže. Privide ima.
- AGNEZA: (se zlomi v krč) Zaklat me je hotel . . . tamle je nož . . .
- MARTA: Ni res . . . Ni res . . .
- TILEN: Zdaj mi je pa dovolj. Eno si zavrgel . . . ti . . . ti štiftarski kralj . . . drugo si pa spridil . . . potem bi ša še klal. Kdo si . . . skrivač, a?
- MARTA: (se vmeša) Boš verjel tej zmešani smrkliji? Komaj je videla nož, je že vreščala. Iz slabega testa je . . . nikoli ne bo naša . . . (Agnezi) Kar poberi se, kot sem ti rekla . . .
- AGNEZA: (tiho) Vse sem zdržala . . . zaradi njega . . . potem pa je . . . podivjal . . . obe je hotel . . . hočem umret . . . nočem . . . hotela sta me
- AHAC: Ta deklina ničesar ne razume. Tisto od spodaj je končano, razumeš? Vrní se, nesrečna duša, in pozabi na vse skupaj!
- AGNEZA: Nobene svetlobe ni več v tebi, Ahac. Samo resnica zapisana s korobači (brcne v bič, ki leži na tleh). Resnica je njen otrok, kaj? (zakriči) Boga ni, kajne da ga ni, Ahac?
- MARTA: Jo slišite . . .
- TILEN: Agneza, pusti jih. Niso več človeški . . .
- AGNEZA: (nadaljuje, kot da sta z Ahacem sama) . . . in zato ni več ljubezni. Vse se je podrlo, vse je šlo v strašen piš. Na sredi sveta zija ozka, globoka jama. Iz nje puhti. V njej se greje majhen, rdečkast hudič. Čaka. Čaka. Na vse nas čaka, Ahac. Na vas zgoraj in na nas spodaj. Vseeno je, kaj si: devica ali nečistnica, preklinjavec ali pobožnik. Na vse čaka. Na revne in bogate. Ti si se pa mučil, da bi zbežal stran od jame, stran, stran. In jaz sem bežala, bežala, da stojim pred njim, da zrem v njegove mačje zenice. Dve majceni kroglici v plasteh noči . . . (stopi pre-

denj) na, zakolji, bolje bo tako . . .

MARTA: (skoči in jo odrine) Nikoli ni bil tvoj . . . zmeraj samo moj, punčara. K tebi se je hodil gret . . . morda si ga zabavala . . . k meni pa je hodil po užitke . . . ja, že takrat, že takrat . . . potem se je odločil . . . kot moški . . . kot človek! Kaj pa bi s teboj. Kaj si mu pa dajala? Smešne besede, venčke iz marjetic, o grozno! Poberi se, dokler je še čas, da ti oči ne izkopljem . . .

AGNEZA: (Ahacu) Je res, kar govori?

AHAC: Res . . . saj si sama hotela to slišat!

TILEN: Pokvarjenec . . .

AHAC: Všeč si mi, Tilen, čeprav so tvoji pogledi na poštenje močno zmedeni. Kot kamen ti bingljajo za vratom in glej, da se ne boš zaradi njih pogreznil v kakšno greznico. Vesel bi bil, če bi ostal, ne pa da se nam je zapletla med noge tale smrklja. Ti bi bil takoj naš. Čutim to.

TILEN: Pa gledal naj bi, kaj, kako se mi tale kurba z vsemi po vrsti. Si me zato vabil, kaj, da bi užival še v tem?

AHAC: Rekel sem ti: bila bi tvoja, samo tvoja.

AGNEZA: Ne verjemi mu! Iz njega govori hudič! Beživa, Tilen . . . jaz se tako bojim teh mačjih oči, ki sijejo iz teme.

MARTA: (olajšano) Si se vendar zdramila, punčara neumna. Ja, zate tukaj ni prostora. Kaj bi ti s svobodo, če vse življenje blejšaš v blatu!

AGNEZA: Zbogom, Ahac!

AHAC: (se nenadoma zdrzne, prime za bodalo, ki leži na polici) Nikamor ne greš! Preveč veš!

TILEN: Si znorel? Jo boš pustil?

AHAC: Tu mora ostati . . . če ne . . .

TILEN: Če ne . . . kaj? Groziš? (dvigne svojo gorjačo) Bi jo rad dobil?

AHAC: Ti pojdi. Bomo že poskrbeli zanjo?

MARTA: Nič se ji ne bo zgodilo . . .

TILEN: Ne verjamem. Lažeta. Samo lažeta. Norca!

AHAC: Samo korak, Agneza . . .

TILEN: Hočeš, a?

AHAC: Pridi bliže . . . ti oven kmečki . . .

AGNEZA: Ahac . . . nehaj!

MARTA: Daj ga . . . zame ga daj . . .

AHAC: O, ga bom . . . si prišel ponjo, kaj, bi jo v blato peljal, a? Bi nas ovdil, kaj? Poberi se, dokler se mi ne sproži roka

TILEN: Na . . . (zamahne z okovano palico)

Ahac spretno odskoči, se umakne dva koraka in istočasno vrže v Tilna bodalo. Agneza zavriska, Tilen se skuša izmaknit, pa ga bodalo vseeno zadene v roko nad komolcem. Tilna zvije bolečina, palica mu zdrsne iz rok, z zdravo si tišči ranjeno, iz katere meži kri. Agneza plane na bodalo in ga da Tilnu, ta pa ga vrže proč od sebe.

TILEN: Tako torej . . . zaradi nje si me hotel . . . zaradi babnice . . . ki se je skurbala . . . z nožem si šel nadme

AGNEZA: Kako krvaviš . . .

AHAC: (hripavo) Pobit bi te moral . . . samo nesrečo prinašaš . . .

- TILEN: Ker sem rinil gor, kaj? Ker sem jo pobral v zametu, da ni zmrznila . . . dokaz, kakšna svinja si, a ne, to te muči?
- AGNEZA: Obvezala ti bom . . .
- TILEN: Pusti (Ahacu) . . . tak človek si . . . ki pridigaš o visoki gori, na katero se ne more vsakdo povzpnet (pobira svojo okovano palico) najraje bi ti razbil lobanjo
- AGNEZA: Tilen . . . ne . . . ne . . .
- MARTA: Zgubita se že . . .
- AHAC: Izzivaš, kaj . . . naj pokličem druge
- TILEN: Daj, daj, kar daj! Naj vidijo, kdo jih vodi! Zmikavt človeških duš . . . prav imaš, Agneza . . . mačje zenice, ki žarijo iz črne jame . . .
- AHAC: Marta, pokliči jih!
- (Marta plane v notranje prostore)
- TILEN: Revše . . .
- MARTA: (čisto brez krvi v obrazu) Nikogar ni . . .
- AHAC: (plane) Kaj?
- MARTA: Šli so . . . skozi zadnja vrata . . . nobene hrane . . . nič orožja . . . vse . . . vse je šlo . . .
- AHAC: Barabe . . .
- MARTA: Kako so zvedeli . . . kako?
- TILEN: Podleži . . . in ti naj bi živeli človeško življenje . . .
- MARTA: (preplašeno) Kaj bo z nama . . . ?
- AHAC: (trdo, odločno) Jaz bom ostal. Nikamor ne grem. Naj vidijo . . .
- TILEN: Kdo bo videl in kaj? Pandurji te ne bodo nič vprašali, ampak bodo vsekali, kot si ti . . . (Marti) Ala, greva. Dovolj je bilo teh neumnosti!
- MARTA: Ostala bom, razumeš?
- AGNEZA: Jaz bom tudi ostala . . . sedaj ko vem . . .
- MARTA: (zaničljivo) Ti . . . ?
- AGNEZA: Saj si ga ne lastim . . . samo tu bom ostala . . . kaj naj spodaj . . . po vsem tem?
- AHAC: (trdo) Pojdita . . . obe . . . to ni več kraj za vaju . . . kar naj pridejo jutri, kar . . .
- MARTA: Ne grem . . .
- AHAC: Ja, pa boš. On te bo odpeljal . . .
- MARTA: Ne . . . zakaj me podiš . . .
- AGNEZA: Jaz bom tudi ostala . . . pri tebi
- AHAC: (nestrpno) Dol morata . . . morata . . . razumeta? Zdaj vem, tu vaju bodo res pobili . . .
- MARTA: Pa kaj na spodaj . . . spodaj ni nič
- TILEN: (grenko) Ja, spodaj ni nič . . .
- MARTA: Nimam kam iti . . . kot ti. Bolje, da jih tu počakava manj bo bolelo . . . nočem se srečati s temi strahopetci . . . ki jo brišejo po najkrajši poti v svoje ušive barake . . . v svoja kužna gnezda . . .
- AHAC: Pa smo tako lepo zidali . . . to novo, čisto . . .
- TILEN: (ga grobo prekine) Vse je bila ena sama velika prevara . . . sploh te ni zanimalo . . . vse skupaj . . . poželed si si žensko, pa dve, pa kdo ve

koliko in nisi vedel, kaj bi. Pa si se zmisлил tole s štiftarji . . . enim je pasalo, kot tebi . . . dokler se niso preplašili žvenketa pandurskih sabelj . . . kaj novega in čistega je v tem? Oni so že spet pridni hlapci in dekcle, z rokami si tiščijo kosmata ušesa, zariti pod cunje in trepetajo. To je ostalo. Nobenih štiftarjev ni bilo, nikoli jih ni bilo!

MARTA: Iz drugega sveta prihajaš, pa nas sodiš.

AGNEZA: (se nenadoma oklene Ahaca, ta se ji ne iztrga kot prej) Ali . . . zelo boli . . . ko umiraš . . . ?

AHAC: Saj ne bomo . . . umrli . . .

AGNEZA: Čutim . . . kako se plazi ta hlad . . . kot prej kot zvečer . . . ko sem hotela počiti na stezi . . . pa me je vleklo k tlom . . .

TILEN: Nehajte, vsi skupaj. Starega ni, staro se je sesulo. Hiša je prazna, odmeva od samote, skozi okna zavija veter . . . poslušajte . . . !

AGNEZA: Nimam kam . . . zdaj vem . . . bolje je, da ostanem . . . četudi bo bolelo . . .

MARTA: Ko se boš jutri zbudila v dolini, ne boš vedela ali so bili prividi ali se ti je res kaj dozdevalo . . . samo preplašena si . . . nič drugega . . . nobene ljubezni, ničesar, ničesar

AHAC: Z njim pojdi. Dovolj je bilo nesreč.

MARTA: In jaz?

AHAC: Tebi ne morem . . . ne smem reči, da pojdi . . .

TILEN: Vsi moramo od tod . . . slišite . . . vsi!

AHAC: Povedal sem ti . . . jaz ne morem nazaj . . . spodaj me čaka brezno . . . obup . . . brezčasje . . . vse se podira, vse se pogreza. Samo veter in sneg. Nisi prišla po to, Agneza. Zdaj čutim. Marta ima prav, konec je . . . moj in njen . . . zato bova počakala . . .

AGNEZA: Meni pa ne verjameš . . . misliš da sem krhka . . . brez volje . . . da nisem zdržala . . . da me goni sebičnost, da zaradi tega . . . tu, v trebuhu . . . mislim samo nase

TILEN: Agneza, nehaj . . . saj te ne razumeta!

AGNEZA: Ne, tukaj je tisto, kar sem iskala. Česar ni, pa vendar mora biti! Odpira se in širi, kaj ne slišite glasov, kaj ne slišite zvokov? Slutila sem, gor se je treba povzpct, skoz led in sneg, skozi blaznost noči in lastno obsedenost, gor, čisto na vrh, šele tam zaslišiš in začutiš in spoznaš! Me slišiš, veter? Me slišiš, grom? Tvoja sem, zate drthim, tebi se odpiram . . . (se nenadoma zlomi) pustite me . . . vsi, vsi pojdite, nihče ničesar ne čuti . . . nihče ničesar ne vidi. Gluhi ste, nemi, drugje živite . . . samo vaše sence vidim, obrise . . . kako boli . . . oooo . . . kako boli . . . kako me boli . . .

MARTA: (pristopi, se jo nalahko dotakne z roko, jo previdno boža) Agneza . . . čisto jagnje . . . me slišiš . . . saj nisi sama . . . saj nisi pozabljena

TILEN: (si oblači kožuh, v roki tehta svojo okovano palico) Pa bo res čas, da grem . . . strašno se zgrinja nad vas . . . strašno in neznano . . .

AHAC: (ki je med tem sedel z glavo med rokami, dvigne pogled, dolgo časa

motri Tilna) Lahko bi ostal; vem, ti ne bi zbežal . . . če bi se enkrat odločil.

TILEN: Ne, Ahac, sam veš, po kaj sem prišel. In veš zakaj grem nazaj.

AHAC: Pa vseeno (pokaže na Agnezo). Poglej jo . . . kako naj gledam . . . njeno trpljenje . . .

TILEN: Pusti jo . . . svoj glas poslušaj . . . ve, kaj ji govori!

MARTA: (se še enkrat dotakne Agneze, ta se, z zaprtimi očmi prepušča njenemu ljubkovnanju) jagnje . . . toplo . . . mehko . . . nič se ne boj . . . nič se ne boj . . .

TILEN: (pogleda naokrog) Zbogom . . . vsem skupaj . . .

Nihče ne odgovori, ko si popravlja kučmo in bisago. Ko odpre vhodna vrata, veter naraste v crescendo. Odide s trdim korakom, ne da bi se ozrl ali zastal.

MARTA: (nežno) Spi . . . otrok . . . spi in sanjaj . . . spočij se . . .

AHAC: (medtem ko zapira in zastavlja vrata) Veter spet raste . . . huda pot ga čaka . . .

tema

AHAC: Z njim pojdi. Dovoli, da te nosi.

MARTA: In kaj?

TILEN: Tvoj srce.

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

AHAC: In kaj?

MARTA: In kaj?

TILEN: In kaj?

MARTA: In kaj?

Borivoj Wudler

POMOTA

Pantomimična farsa za igralca in njegovo senco

Pantomimična farsa za igralca in njegovo senco

Velika bela ponjava s temno odprtino vrat. Pred ponjavo okrogla mizica s stolom. Mizica je pogrnjena z belim prtom.

Desno v ospredju gugalni stol. V njem sedi lutka, skrita za časopisom. Videti je črn klobuk, bel rokav srajce, roko, črnobelega progaste hlače in lakaste čevlje s sivimi gamašami.

Predmeti na odru mečejo velike sence na belo ponjavo.

Glasbeni kolaž, ki ga ves čas, zdaj močneje zdaj tiše, slišati v ozadju, povezuje šume in spremlja igro. Šumi in ropoti, ki ilustrirajo pantomimo, so vkomponirani v glasbeni kolaž.

Ko se zavesa vzdigne, se lutka guglje. Njena velika senca se ziba na beli ponjavi. Čez čas je slišati korake, ki odmevajo po dolgem hodniku. Po rožljanju ključev in zapahov, krečanje odpirajočih se vrat. V temni odprtini se pojavi IGRALEC, elegantno oblečen debeluh.

Otepa se, kakor da ga držita dva moža. Poskuša se izviti iz močnih prijemov. Upira se z nogami. Čez čas se opoteče naprej, kakor da so ga sunili na oder. Ujame se, obrne se in se zaleti proti odprtini. Slišati je težka vrata, ki se zaloputnejo, zapahnejo in zaklenejo. Igralec obstane pred odprtino, kakor da se je zaletel v vrata, s pestmi tolče po njih, hrope.

IGRALEC: Pomota! Pomota! Pomota!

V pojemajočem ritmu omaguje, omaga. Ostane nekaj časa zaslonjen z lahtmi na neproderno temo vrat, potem povesi roke.

IGRALEC (tiho): Pomota.

Obrne se, stopi nekaj korakov proti rampi, roki mi zamahneta po zraku v kretnji nebogljenega obupa. Potem zajoče in se sesede.

IGRALEC (med hlipanjem): Pasji sinovi!

Zalaja, zatuli ko pes, potem leže in cvili, čez čas onemi.

- IGRALEC (glasneje): Lopovi! Saj me sploh nihče ni nič vprašal! Saj sploh ne vem. Saj sploh ne vejo. (Zavpije): Česa sem obtožen! (Pojemajoče): Kje je obtožnica! Zahtevam zaslisanje! Zahtevam! Nebogljeno tolče s pestmi po tleh.
- IGRALEC (v pojemajočem ritmu): Zahtevam. Zahtevam. Zahtevam! Obmiruje, onemi. Čez čas se začne ogledovati po prostoru. Zagle-da mizico, s težavo vstane, otepe prah z obleke, tipa po žepih, ved-no hitreje, obrača žepe na hlačah, na suknjiču.
- IGRALEC (glasno): Svojat! (Tiše): Vse so mi pobrali. Še cigarete. Še robček! Ko da bi bil . . . Zločinec. (Zavpije proti vratom): Jaz sem pošte-njak! Barabe!
- Gre k mizici, sede na stol, s hrbtom roke si obriše čelo, vzdigne po-gled, zagleda lutko, skoči pokonci.
- IGRALEC (presenečeno): Kdo ste? (Pavza). Kaj ste? (Pavza). Zakaj so vas? Zaprli?
- Sklonjen malo naprej nekaj časa čaka na odgovor. Odgovora ni, napetost drže in obraza popusti. Potem se zravnava, si popravi suk-njič, še bolj se zravnava.
- IGRALEC: Aha, se mi kar zdi! (Poudarjeno): Se mi kar zdi! (Razočarano, s trpkim nasmehom) Se mi kar zdi!
- Sede, prekriža noge, prekriža roke.
- IGRALEC: Poznamo mi te trike! (Zavpije): Prekleti triki! (Pavza). Bi sedeli ta-ko ravnodušno, če. Tega mi nikar ne pripovedujte. Mislite, da ne vem, kako bi se obnašali, če bi. Če ne bi. A? Mislite, da sem pripla-val po. Da sem padel na.
- (Menja držo.)
- IGRALEC: Glavo? Sicer si pa nikar ne mislite. Da je sploh kaj. Kar bi moral skrivati. Pred vami pa še najmanj. Če se človek ukvarja s tako. Če je tako. Če je tak. Nizkoten slepar. Takšna. Ničla! Pred takšnim človekom, dragi moj, se mi ni treba poniževati s prošnjami. Se mi ni treba. Sramovat. Niti tistega, česar. Kar sicer. Pred čemer bi nema-ra. Skratka ničesar!
- Čaka, gleda lutko, bobna s prsti po mizici, tipa po žepih.
- IGRALEC: Še cigarete! Barabe! (Pavza). Mi menda ne mislite reči, da. (Prisil-jen smeh). To bi bilo že kar smešno. (Prisiljen smeh). Če mi boste rekli, da sem se zmotil. Če mi nameravate reči, da. Ne ne, raje kar molčite! Prihranite si trud. (Pavza). Ker se vam bom zasmeljal v obraz. (Pavza). Takole: ha ha ha! Sicer je pa tudi res najbolj pa-metno, da molčite. Gotovo da. Če bi spregovorili, bi vam skočila iz ust. (Prisiljen smeh). Kvak kvak kvak! Laž laž laž. Slepništvo. Ne-snaga. Plesnivi triki.
- Opre roki ob stegna, čaka.
- IGRALEC (tiho, intenzivno): Poznam tvoj umazani obraz! (Prisiljen smeh, molk). Fej!
- Pljune, obrne hrbet lutki, sedi, čaka.
- IGRALEC: Res lep poklic! To pa res. Rablja bi lahko pač prej. Ne rečem rav-

no, spoštoval. Bi se lahko z njim prej. Sporazumel. Fej! (Pavza).
Préneumno!

Se sunkovito obrne k lutki.

IGRALEC

(z drhtečim, jeznim glasom): Kaj sem pa sploh naredil, lepo vas prosim! Saj vendar niste slaboumni! Ali mi lahko kdo pove, kaj sem zagrešil, da so me kar takole meni nič tebi nič. Proti moji volji, zapomnite si to! (Pavza). Kje pa sploh živimo? Nič se mi nikar ne sprenevedajte. To ni več nobena pomota, če sem vam jasno povedal, da sem. Da nisem. (Pavza). Če je v vas vsaj še trohica. Če je vsaj še. Mrvica. Česarkoli, kar. Kar. Potem jim za božjo voljo vendar povejte. Da sem. Da so. Da gre za pomoto. Za to imam vendar dokaze! (Pavza). Povem vam, da boste to neumnost še obžalovali. (Pavza). Povejte jim vendar, da. (Pavza). Da je. Tudi. (Kriči): Največji zločinec nedolžen. Preden krivda ni dokazana. Toliko vem tudi jaz. Poznam svoje pravice! Sploh pa me ne sme nihče. Nihče mi ne sme. Nihče me ne sme namenoma. Kaj pa se to pravi, da so mi vzeli cigarete!

Zapahi zarožljajo, ključ zarožlja, vrata zakrečijo. Igralec se naglo obrne k vratom, skoči pokonci, plane k vratom, odsunjen se opoteče nazaj, stopi korak naprej, stegne roko, vzame, obrne se, hiti odpirat škatlo cigaret, s tresočimi se rokami potegne cigareto iz škatle, vtakne cigareto v usta, škatlo v žep, prižge, vtakne vžigalice v žep, globoko vleče vase dim, kadi. Čez čas gre k mizici, sede, kadi, gleda lutko.

IGRALEC:

Nikar ne mislite, da o tem ne bomo. O! O tem bomo še govorili! Če veste, kaj to pomeni. Nisem nikakšna smet, da me boste kar takole meni nič tebi nič. To pot ste se zmotili, mi lahko verjamete. Nič se ne trudite. Kar molčite raje, da se vam ne zasmejem v obraz! (Prisiljen smeh). Nič kaj prijetna kaša, kaj? Se vam je posvetilo? Kaj? (Kadi). Povem vam tudi to, da je odtegovanje najnujnejših življenjskih. Da je po naših zakonih odtegovanje hrane. Kaznivo! Lačen človek je. Po predpisih. Lačen človek. Je.

Zapahi zarožljajo, ključ zarožlja, vrata zakrečijo. Igralec se naglo obrne k vratom, skoči pokonci, plane k vratom, odsunjen se opoteče nazaj, stopi korak naprej, stegne roki, vzame. Drži težek pladenj in ga ogleduje. Počasi se obrača, obrne se, sklanja glavo k pladnju, gre počasi k mizici, odloži previdno pladenj.

IGRALEC:

Kaj vse. Kako.

Vzame servieto, jo z zamahom razgrne, sede, ogleduje jedi, z očmi izbira, priveže si servieto okoli vratu, z rokama ureja posodico z jedmi, približa nos nečemu, ovohava, ureja pribor.

IGRALEC

(malo presenečeno): Hm. Res. To pa je. Saj sem sploh pozabil, da od jutra. Sploh nisem.

Loti se jedi, reže, nabada, nosi v usta, žveči.

IGRALEC:

Že ves dan, če mi verjamete. Vso noč. Sploh pa. Si boste mogoče mislili.

- Sega z vilicami in nožem v različne posode, meša, reže, nabada, nosi v usta, lomi kruh, reže, nabada, žveči, mlaska.
- IGRALEC:** Da sem sicer. Bogsigavedi kakšen požeruh. Sploh ne, prav zares, čeprav bi si lahko privoščil marsikaj. Včasih po ves dan ne pojem drugega ko kakšno. Malenkost.
- Vzame v roko kost in jo hlastno obira.
- IGRALEC:** Ampak v takšnih primerih, si lahko mislite. Kako človeka takšna reč. Kar na lepem meni nič tebi nič in brez vseh pojasnil. Seveda se lahko.
- Odloži kost, vzame drugo.
- IGRALEC:** To že razumem, da se lahko zmotiš. To že razumem.
- Odloži kost, briše se v prtič, prestavlja krožnike, vzame žličko, je sklonjen nad skodelico, odlaga pečke.
- IGRALEC:** Ampak hrana tu pri vas. Je pa res. Ne, res. To se bomo smejali, ko jim bom povedal, kako. Prav posrečeno. Res. Ko jim bom povedal, da nisem še nikoli tako dobro jedel kakor. Kakor tu pri vas. (Smeh).
- Manipulira s posodo, kakor da jo ureja, strese sladkor v kavo, meša, tipa po žepih, prižge cigareto, zadovoljno vdihava dim, srka kavo.
- IGRALEC:** (sproščeno): Če pri vas tako skrbite za. Za stranke. (Smeh). Pa res ne vem, če si ne bi marsikdo. Prav rad. Privoščil nekaj dni. (Smeh).
- Počitnic. Tu pri vas. Kaj pa človek sploh ve o tovrstnih. Mislim o takšnih. E. Ustanovah. Mislim preprost človek. Kakršen sem jaz. To mislim. Pošten človek. Jaz se za te reči, po pravici povedano, sploh nikoli nisem zanimal. (Smeh). Še nikoli nisem videl. Česa takega. Od znotraj. (Smeh). Hvala lepa, imam dovolj drugih opravkov. Če človek pošteno opravlja svoj posel.
- Odloži skodelico, zagleda steklenico in se razveseli.
- IGRALEC:** O glej no! Še opazil nisem.
- Odčepi steklenico, natoči, pije.
- IGRALEC:** (mlaska): Mmm! Tu pri vas pa res. Na vse. Je pa res kakor. (Smeh). V najboljšem. Ne, res. Česa takega pa res. Še nikoli nisem doživel, da bi. V takšnih okoliščinah, tako rekoč, doživel.
- Natoči, s kozarcem v roki naredi kretnjo proti lutki, čaka v zamrznjeni drži.
- IGRALEC:** Ga boste tudi vi požirek? Tisto prej. No. Kar sem v obupu. V zmedli. Kar sem v ogorčenju. Mi morate.
- Nese kozarec k ustom, ga sprazni, odloži kozarec.
- IGRALEC:** (s široko kretnjo): Prosim vas, da mi oprostite. Človek se pač razburi prvi hip. Če ga na vsem lepem takole. Meni nič tebi nič. Navsezgodaj, neprespanega in brez pojasnila.
- Prižge cigareto.
- IGRALEC:** Opravičujem se, prosim. Ob takšni nenadni spremembi, prvi hip. Sploh ne pomisliš. Da se lahko tudi. Vi. Se pravi vaši ljudje. Da tu-

di še tako. Bistri ljudje, ki bedijo nad nami. Ne morejo biti vsevedni.

Se tipa po obrazu.

IGRALEC: Mogoče sem res podoben. Kakšnemu nevarnemu. (Prisiljen smeh). Mogoče ste me zamenjali za kakšnega. (Prisiljen smeh). Morilca! No, ta je res dobra! Pa ravno mene! Jaz bi še muhi. Hočem reči, sploh nikomur.

Sname prtič, si obriše roke, obraz. Se pahlja s prtičem.

IGRALEC (zaupljivo): Sicer pa, takoj, ko bo pomota. Takoj, ko si bomo prišli na jasno. Prosim lepo, niti pritožil se ne bom, če ste to mislili. Pomota je pač pomota, se razume samo po sebi. Nisem zamerljiv človek, marsikaj razumem, zanesite se name. Nikoli nisem imel ničesar. Proti. Proti vam. Ali sploh proti uradnim osebam. Ali proti uradom. Kar je potrebno, je pač potrebno. Posebno še. Hočem reči. Mislim tole tu. Ker ne vem natančno, kaj ste pravzaprav sploh, če vas lahko vprašam?

Čaka na odgovor.

IGRALEC: Res, malo nerodno je že, če človek ne ve, komu se ima. Kdo ga je. Saj menda ne mislite, da si mislim. Če bi že ravno radi vedeli, vam povem, da se mi je zdelo. Da so se mi takšne ustanove vedno zdele. Dandanes in sploh. So bile vedno potrebne. To je naporno in zahtevno delo. Ljudje sploh ne vedo, kaj pomeni. Kaj se pravi biti. Mislim, kako naporno in zahtevno delo. (Pavza). No saj me razumete.

Gleda, čaka. Potem se odkašlja, se vzravna na stolu, kakor da se je za nekaj odločil.

IGRALEC: Če se nisem zmotil.

Se ogleduje po prostoru, mane si roki, išče besedo.

IGRALEC: Če se nisem zmotil, tole tu ni. (Se odkašlja). Tole tu. Ni v pravem pomenu. Hočem reči, da je nekakšna. Soba? (Prižge cigareto). In vi ste najbrž.

Menca po stolu. Gleda okoli sebe, gleda lutko.

IGRALEC: Prosim, kar se mene tiče, lahko dokažem. Se pravi, sem pripravljen. (Zajame sapo). Pripravljen sem odgovoriti na vsako vprašanje, ki. Na vse, kar. Popolnoma nobene skrivnosti nimam pred vami. Pripravljen sem odgovoriti na vsako vprašanje, ki vas. Zanima.

Vljudno sklonjen malce naprej čaka, kadi, čaka.

IGRALEC: Ko se vam bo zdelo primerno, sem hotel reči.

Čaka.

IGRALEC (vstane, sede, gleda zmedno okoli sebe, gleda lutko): To vendar. Jaz. Prosim. Res. (Prisiljen smeh). Stvar je namreč v tem.

Seže po steklenici, natoči, izpije, natoči.

IGRALEC: Menda vendar niste. Tistega prejle, kar sem rekel. V popolni zmedli. Tistega vendar ni treba jemati tako. Dobesedno.

Prižge, kadi.

IGRALEC: Saj razumem tudi šale. (Prisiljen smeh). Ampak to navsezadnje. Traja le nekoliko predolgo. (Šaljivo): Če bi radi preskusili moje živce, prosim. Izvolite. (Prisiljen smeh). Prosim, da mi oprostite, če sem kaj. Človek se pač razburi, prvi hip. Prvi hip človek ne pomisli. Sicer pa si nikar ne mislite, da vas ne razumem. Šala je šala in pomota je pomota. Tega nisem nikoli. (Vstane, naredi korak proti lutki). Človek se nenehno moti. Spličšno znana stvar. Saj to ve vsakdo. Če ve vsakdo, ve vendar tudi. Veste vendar. Ve vendar tudi. Ali kaj ste pravzaprav? Kaj ste pravzaprav? (Korak bliže). Ali mi lahko poveste vsaj to, kaj ste pravzaprav? Saj niti tega ne vem, kaj ste pravzaprav? Kaj ste pravzaprav?

Čaka, približa se še za korak, se malo skloni, preiskuje z očmi časopis, se vzravna, stopi pred lutko.

IGRALEC (zarjove): Kaj ste pravzaprav! (Dolga pavza).

Gre k mizici, prižge cigareto, vdihava dim, natoči, izpije.

IGRALEC (s hrbtom proti lutki): Ne vem, zakaj se je treba takole! Kaj sem zagrešil! Saj tega ne prenese živ človek! To je hujše kot. Ta negotovost. Kdo sem pravzaprav? Se mi sanja? Saj to je preneumno.

Se obrne k lutki, korak proti njej.

IGRALEC (proseče): Takšne slepe miši. Čemu je to podobno! Kje vendar živimo! V urejeni družbi ali v norišnici, če človek niti tega ne ve, kje je. Tako kruta vendar ni nobena. Nobena ustanova. Se mi sanja? Vsaj to mi povejte, če se mi sanja.

Čaka, potem sede, zakoplje obraz v dlani, tiho hlipa. Vzdigne obraz.

IGRALEC (z ubitim glasom): Če vam je kaj do tega, da se sporazumemo, tedaj ta komedija. To vendar. Saj vendar človeka ne morete na tak bedast. To še nikjer na svetu ni nihče. Razumem, da človeka mučijo, pretepajo ali vrag si ga vedi kaj, ampak to, kar počnete. Človek je vendar svobodno bitje in ima pravico do pojasnila, do hrane, do izobrazbe. To vendar ni nobena izobrazba, če ne dobiš na vprašanje niti najmanjšega odgovora! (Zavpije): Jaz sploh nisem. Nič nisem, nikoli nisem nič. Saj menda ne sedite na ušesih. Če vam je kaj do tega, da primete tistega, ki bi ga radi prijeli, vam mora biti vendar tudi kaj do tega, da ne zadržujete tistega, ki ga ne marate prijati. Če sem sumljiv, prosim, sem vam pripravljen. (Pavza). Kako bomo pa ugotovili pomoto, če se bomo šli. Takole neumno igrico. In razen tega trpi moj ugled! Trpi služba, trpijo dohodki, trpi marsikaj.

Vstane, zakrili z rokami.

IGRALEC: Oglejte si zadevo, s katerekoli strani si jo le hočete.

Gesta dokazovanja, pribijanja besed.

IGRALEC: Najenostavneje in najceneje je vendar. Pravzaprav. (Pavza). No, prav. Ta takole. Recimo, da sem tisti, ki ga iščete. Če bi bil v resnici tisti, bi bil torej česa kriv, kaj jaz vem, umora, tatvine. Rovarjenja ali kaj vem kaj. Če bi bil res česa kriv, na to najbrž sploh niste

pomislili, bi se. (S poudarkom): Bi se obnašal popolnoma drugače. Saj jaz vendar nisem ničesar kriv in se torej ne morem obnašati tako, kakor če bi bil česa kriv! Če pa nisem, kriv! To je vendar popolnoma jasno! Kje je tu kakšna logika! Ljudje božji, saj imate vendar dovolj izkušenj! (Kriči): Nisem tisti, ki ga iščete! (Tiše): Do smrti bom ponavljal: Nisem tisti! Nisem tisti! Nisem tisti!

Sede, molči.

IGRALEC:: Pravim, da vam bo še prekleto žal. Ker ne spadam med tiste ljudi, ki požrejo žalitve! O ne, dragi moj. To pot ste se zmotili. Če ste mislili, da bom to kar takole meni nič tebi nič. Preiskava bo že pokazala, da niste ravnali v skladu s predpisi. Menda niste za to na svetu, da bi uganjali neslane šale? Ali kaj ste pravzaprav! Kaj ste pravzaprav sploh. Zahtevam, da mi brez odlašanja. Da mi takoj. Niti trenutka ne bom več.

Vstane, stopi na sredo odra. Kretnja obupa in nebogljenosti. Z rokama se ploskne ob stegna.

IGRALEC: Kako naj se. Pameten pošten človek. Z vami. Pa povejte sami. Bi radi, da zblaznim. Bi to radi? Pa se vam ne bo posrečilo. Ne bo se vam posrečilo. Tudi jaz znam molčati.

Gre k mizici, sede, s komolci kljubovalno naslonjen na mizico, gleda lutko. Dolg molk.

IGRALEC: Bi radi, da bi se pred vami ponižal. Moledoval in mahljal z repkom ko kak psiček? Bi to radi? Prav. Meni je prav! (Kriči): Meni je tudi to prav! Izvolite, če vas ni sram!

Pade na vse štiri, zalaja. Igra psa. Ovohava mizico, vzdigne nogo, gre po vseh štirih k lutki, ovohava njene noge, vzdigne nogo, ovohava, po pasje leže pred njo na tla, renči, se vzdigne na prednje tace, zalaja. Vstane, otrese prah z obleke.

IGRALEC: No, tako, zdaj ste menda zadovoljni, če ste to hoteli. Torej nima več nobenega smisla, da tako bedasto molčite. Torej, prosim. Česa sem obtožen? Kaj ste pravzaprav? Čakam! Česa sem obtožen? Pripravljen sem vam odgovoriti na vsako vprašanje. Moja vest je čista. Moja vest je čista, sem rekel! No. Prosim? Čakam na vprašanja? Čakam na pojasnila!

Gre k mizici, natoči, izpije, prižge cigareto.

IGRALEC: Čemu je to podobno, lepo vas vendar prosim! ali živimo v urejeni družbi ali kje živimo? Je to kak način? Postopanja s poštenimi. S poštenimi ljudmi?

Čaka.

IGRALEC: Bova pač molčala. Bova pač molčala.

Čaka.

IGRALEC (plane pokonci, zavpije) Čakam!

Stoji, čaka, zacepeta z nogami.

IGRALEC: Čakam!

Pobesni.

IGRALEC: Zverine, barabe. Pasji sinovi! Nesnažni kreteni. Bedniki! Zahrbtne svinje!

Maha okoli sebe, ponavljajoč psovke. Plane k mizici, strga z nje prt. Žvenketanje razbite posode. Tepta po črepinjah. Hreščanje porcelana. Grmenje. Sirene. Vrti se po odru v nekakšnem blaznem baletu, potem plane k lutki, strga ji iz rok časopis, ga zabriše proč. Obstane, onemi. Ko zagleda pod klobukom belo ploskev brez obraza.

Mlahavo stoji, opoteče se korak nazaj, molči, bulji v lutko.

IGRALEC: Tak tako, tako torej. Tako je torej to. Tak tako je to. Tako daleč. Smo torej. Prišli. Tako daleč.

Zarjove, plane nad lutko, jo trešči ob tla, obdeluje s pestmi in jo trga.

IGRALEC: Tak tako torej. Tako torej!

Obmiruje, onemi. Gleda lutko, gleda po prostoru, prisluškuje, prestrašen, vedno bolj zmeden.

Zaslišijo se oddaljeni koraki po odmevnem hodniku. Približujejo se v ritmu muzike. Plane k prtju, ga pobere, poravnava, pogrne z njim mizico. Pobira črepinje, zлага na mizico, z nogo odriva ostanke pod mizico, pobira, zлага, medtem koraki z muziko naraščajo. Vzdigne lutko, jo posadi za mizico na stol, pobere časopis, plane h gugalnemu stolu, vstane, plane pokonci, išče, najde lutkin klobuk, si ga posadi na glavo, sede v gugalnik, se skriva za časopis in se začne gugati.

Koraki naraščajo.

IGRALEC (med guganjem): Ena dve tri, ena dve tri. (Pritajeno hudomušno se smeji): Ena dve tri.

Koraki se približajo, ključ zarožlja, zapahi zarožljajo, luč pojema.

MAGNETO-
FON

(na katerem je posnet igralčev glas):

Pomota, pomota, pomota! (Tiho): Pomota! (Med hlipanjem): Pasji sinovi. Saj me sploh nihče ni nič vprašal. Saj sploh ne vem. Saj sploh ne vedo. Česa sem obtožen! Česa sem obtožen!

Medtem ko luč pojema, se igralec v gugalniku vedno močneje gugaja.

IGRALEC: Ena dva tri. Ena dva tri.

Z a s t o r

Goran Gluvić

CARLOS

Osebe:

Marko

Irena

predstavnik države

šef policije

vrhovna sodnica

oba policija

Kolman

Opomba: V začetku scena označuje praznino, nakar se vedno bolj polni s predmeti

I.

Marko sedi na stolu in je vkleknjen v lisice. Predstavnik države je naslonjen na stol. Oba sta obrnjena proti gledalcem in se v začetku, ko govorita, ne premikata z mesta.

P.D.:

(bere) Tako, Marko, sedaj ste pod zaščito države. Dvoletno kazen ste, moramo priznati, prestali pošteno in disciplinirano. Se nič ne veselite? Zato, ker ste v ustanovi, katere nihče ne mara, lepo vedli, smo vas zaščitili. Izenačili smo vas s Triglavskimi jezери, s kočevskimi medvedji, človeško ribico in tako naprej in tako naprej. Ni nepomembna stvar, da smo tvegali visok osebni dohodek za

vas in vam ponudili dokaj lahko delo v okviru naše države. Mi državljani in celotna družba vas zelo visoko cenimo in veliko pričakujemo od vas. Morda se sprašujete, koliko je to „veliko“. No, nikoli se nisem znal izražati v prispodobah, pa bom le poskusil. Poglejte, toliko. (raztegne roke)

(ne pogleda)

MARKO:

P.D.:

(še naprej bere) In toliko vas imamo tudi radi. Res, da ste včasih proti nam, vendar vas razumemo. Mladi ste, v najboljših letih in vaša energija se mora nekam sprostiti. Kaj sem hotel reči? Zaradi nekaterih nepravilnosti v naši upravi, smo pozabili na nadarjene člane naše družbe. Kar izmuznili so se naši kontroli. Priznam, nekaj je bilo tudi subjektivnih težav, vendar veliko več objektivnih. Ampak mi se ne bomo nikoli predali, mi bomo skušali na vsakem koraku in ob vsakem času popravljati napake in predvsem premagovati težave. Ena takih napak in težav ste tudi vi. Prosimo, da nam oprostite, ker vas nismo pravilno usmerjali, ker ste kar dvakrat zabredli v ustanovo, katere nihče ne mara, ki pa za tako nadarjenega človeka, kot ste vi, ni pravo mesto. Zato smo vam priskrbeli pravo mesto, na katerem boste zadovoljni, tako da bomo tudi mi zadovoljni. Mi smo že zdavnaj pozabili, kako ste blatili našo državo z besedami, da v njej ni nekaj v redu, da bi morali spremeniti to in ono, zato apeliram na vas, Marko, da tudi vi pozabite na ukrepe, ki smo jih morali uresničiti, da bi vam v nadaljnjih letih življenja omogočili povsem nov in pravičen odnos do naših ustanov. No, pa kaj bi samo jaz govoril. Predajam vam besedo. Vzemite jo! (premor)

Rad bi se spočil.

MARKO:

P.D.:

(ne bere več) Kako? Saj že dve leti ne hodite v službo. Niste se že dve leti drenjali po avtobusih, mislili, kako boste šli na dopust, kakšne ocene vam bodo otroci prinesli iz šole, kaj bodo o vas rekli sosede, sorodniki, prijatelji, pa bi radi počivali? Pa naj vam bo. Kar pojdite. Kasneje se bomo dogovorili, kje, kaj in kako boste delali. Pojdite.

MARKO:

(vstane in odhaja)

P.D.:

Nekaj ste pozabili, Marko.

MARKO:

Ne vem.

P.D.:

Ste.

MARKO:

Mislím, da nisem.

P.D.:

Ste!

MARKO:

Nisem!

P.D.:

Ste, če rečem!

- MARKO: Prav, kaj sem pozabil?
P.D.: Ste!
- MARKO: Zakaj vpijete? Vpitje me moti!
P.D.: (živčno stopi k njemu) Ste, če pravim! Recite, da ste ne-
kaj pozabili.
- MARKO: Kako naj rečem, da sem, ko ne vem, kaj sem pozabil.?
P.D.: Spomnite se.
- MARKO: Ne vpijte name!
P.D.: Vi ne vpijte name!
- MARKO: Prav, povejte mi, kaj sem pozabil. Dve leti me ni bilo v
tako imenovani civilizaciji. Odvadil sem se marsičesa.
Ali vas smem prositi, da mi poveste, kaj sem pozabil?
P.D.: Naj vam bo. Pozabili ste se zahvaliti, ker smo se zavzeli
za vas in vam pomagali, čeprav bi lahko marsikaj storili,
kar bi vam zagrenilo življenje.
- MARKO: In kaj naj rečem? Hvala?
P.D.: Vsekakor. Pa še: ob vsakem trenutku in na vsakem me-
stu se bom spomnil vaše dobrote in bom neizmerno hva-
ležen... Ja, Marko, ali ste kar naenkrat pozabili, kar so
vas naučili v ustanovi, katere nihče ne mara.
- MARKO: Bi radi vedeli, kaj sem pozabil? (ga z liscami stisne
okrog vratu) To sem pozabil. Odklenite. Ste to mislili?
P.D.: Ne.
- MARKO: (ga še bolj stisne)
P.D.: Pravzaprav, da.
- MARKO: Ključ in odklenite!
P.D.: Takoj. (odklene)
- MARKO: Tako.
P.D.: Skoraj bi me zadavili. Tako ne smete delati, Marko, z
nami, ki vam želimo dobro. To ni lepo.
- MARKO: (odide)
P.D.: (žuga s prstom za Markom) (nato ostane nekaj časa ne-
premično)
- IRENA: (ki je bila v ozadju) Ne vem, kaj naj bi povedala. takrat
je prišel, dva dni je spal, potem je otroka peljal na spre-
hod, se vrnil in rekel: nocoj potujem. Ko sem ga vpraša-
la, kam, mi je odgovoril, da se bo kmalu vrnil. Samo to.
P.D.: Ste opazili, da se je s kom pogovarjal, da ga je kdo klical
po telefonu?
- IRENA: Ne, nihče ga ni klical. Vsaj opazila nisem.
P.D.: Mogoče pa le nekaj prikrivate? Spomnite se.
- IRENA: Mislim, da ne.
P.D.: Kako to „mislite“? Kaj to pomeni? Saj sami veste, da ta-
ko ne gre. Marko je izkoristil naše zaupanje. Nekaj pri-
krivate?
- IRENA: Ne, ničesar ne prikrivam. To sem kar tako rekla.

- P.D.: Kako „kar tako rekla“? Kar tako se nič ne reče.
- IRENA: Kaj hočete od mene?
- P.D.: Priznanje.
- IRENA: Kakšno?
- P.D.: No, ne delajte se neumni. Pa začniva takole... Na primer, kaj ste počeli v času, ko je bil Marko v naši ustanovi, katere nihče ne mara?
- IRENA: Kaj vas briga.
- P.D.: Počasi, počasi. Kako ste urejali svoje spolne težave?
- IRENA: To vas pa res nič ne... Sicer pa, sploh mi ni bilo do spolnih užitkov. Kaj me vi izsiljujete? Prav, povedala vam bom. Vseskozi sem bila noseča.
- P.D.: Dve leti?
- IRENA: Dve leti. Ali je to kaj čudno?
- P.D.: Seveda je čudno! Ženska človeškega rodu je lahko noseča samo okrog devet mesecev! Vseskozi mi lažete!
- IRENA: Niste brali v časopisih o meni?
- P.D.: Nisem!
- IRENA: Kaj potem vpijete? Pisali so, da sem edina ženska na svetu, ki se mi je zgodilo, da sem nosila tri otroke dve leti in tri mesece, nakar sem morala splaviti, ker niso vedeli, ali bom rodila jutri ali čez dvajset let.
- P.D.: Lažete!
- IRENA: Ne lažem!
- P.D.: Prav, preveril bom, ampak če lažete... svarim vas... pazite se!
- IRENA: (odide)
- KOLMAN: (tudi iz ozadja) Vi ste, torej, predstavnik države in bi radi zvedeli določene informacije o Marku, ki je po vaših trditvah izginil neznano kam.
- P.D.: Pravilno ste ugotovili.
- KOLMAN: In zakaj ste prav mene klicali? Saj je imel veliko drugih prijateljev.
- P.D.: Ne izmikajte se. Vemo, kdo ste in da ste edini, ki ga lahko spravite čez mejo brez potnega lista.
- KOLMAN: Kar povejte, kar mislite. Naravnost! Povejte, da sem švercer. Ampak, mogoče sem res švercer, vendar nikoli ničesar nisem švercal.
- P.D.: Prav, prav. Če se vrneva na osnovno temo. Kdaj ste ga nazadnje videli?
- KOLMAN: Prvi dan, ko je prišel iz aresta, otroka je peljal lulat za grmovje.
- P.D.: Aha, in kaj je bilo potem? Kaj sta se pogovarjala?
- KOLMAN: Rekel sem mu: zdravo, Mare, kako je? On pa: za en drek. Zakaj pa za en drek, sem ga vprašal. Zato ker za en drek, mi je odgovoril.

- P.D.: In potem?
- KOLMAN: Vprašal sem ga, če bo kaj spil. Pa je rekel, da ne in še nekaj je rekel... pa se ne spomnim.
- P.D.: Kaj je rekel? Kaj je rekel? Spomnite se!
- KOLMAN: Počakajte. (premišljuje) Seveda, rekel je, da se mu mudi, da nima časa, ali nekaj podobnega.
- P.D.: In kaj še?
- KOLMAN: Nič. Odšel je.
- P.D.: Tudi vi lažete! Kaj ko bi se pogovorila o vašem švercu, a?
- KOLMAN: Saj ne švercam. Nikoli nisem švercal. Samo kličemo me Švercer, ker sem še kot študent švercal študente v sobe Študentskega naselja.
- P.D.: Kako je ta svet poln laži in lažnivcev! Ven!
- KOLMAN: (odide)
- P.D.: (se vsede za mizo, nad katero sveti delovna svetilka, nekaj zapisuje; ko spiše, pogleda na papir, začne brati, in se zgrozi) Ne, ne, tega jaz nisem napisal! Jaz sem se vedno pametno in previdno izmikal zankam, ki mi jih je nastavljala lastna misel. (se ozira okrog) Ne, ne, to je pomota. (premor) Pa vseeno, nekaj je moralo sprožiti reakcijo na mojo roko, ki je potem zapisala to neumnost. Upam, da me ni nihče opazil. Pa menda nisem postal nekdo, ki ga bo treba... Ne, ne, nisem. Našel bom krivca, našel ga bom za to nesmotrno in podlo dejanje. Nekdo mi je podtaknil... Seveda, podtaknil mi je svinčnik. Ne, nekdo, pač pa se mi je sam svinčnik podtaknil. Ha, našel sem krivca. Svinčnik je kriv, da je to na papirju spisano, ta papir je dokaz...
- ŠEF POLICIJE: (vstopi) Še zmerom si tu? Imaš delo? Videl sem, da luč gori, pa sem vstopil. Upam, da ne motim.
- P.D.: O, nikakor ne.
- ŠEF POLICIJE: Tudi jaz sem malce potegnil šiht. Tisti tvoj primer mi dela preglavice. Ne vem, kam je zginil, ampak sem prepričan, da ni čez mejo. Uporabil sem najbolj preizkušene metode... Kaj pa držiš v rokah?
- P.D.: Svinčnik in popisan papir.
- ŠEF POLICIJE: To vidim. Toda, zakaj tako pred sabo, kot da bi bila okužena?
- P.D.: Saj sta.
- ŠEF POLICIJE: Ne razumem.
- P.D.: Nov primer zate.
- ŠEF POLICIJE: O, ne govori mi tega. Saj ne zmorem. Pa še na dopust grem. Ko se vrnem... V čem pa je stvar?
- P.D.: Svinčnik se mi je podtaknil pod roko in me v trenutku slabosti prisilil, da mi je roka napisala to, izvoli. (mu pokaže papir)

- ŠEF POLICIJE:** (prebere) Ojoj. To je izredno. kakšna tehnika in kakšen protidržavni stavek. In sedaj si zamisli, kako se moram skorajda vsak teden dokazovati na novih izumih, se iz dneva v dan izpopolnjevati, plača pa taka, da ni za nikamor, prosim te.
- P.D.:** Pa kaj moremo, tudi moja ni ne vem kakšna.
- ŠEF POLICIJE:** Koliko prejemaš?
- P.D.:** Štiri petsto. Pa ti?
- ŠEF POLICIJE:** Štiri štiristo petdeset. No, a se da s tem živeti, lepo te prosim?
- P.D.:** Ne da.
- ŠEF POLICIJE:** Če ne bi bilo moje osebne zavesti, delovne discipline in moje njive, pa upanje v boljše, bi že zdavnaj zapustil to državo.
- P.D.:** Tudi jaz. Pa misliš, a bi bilo kje drugje boljše?
- ŠEF POLICIJE:** Ah, kje pa! Isti drek.
- P.D.:** Drugje je mogoče še slabše.
- ŠEF POLICIJE:** Seveda. Moram iti, pozno je že. Daj mi svinčnik, da ga aretiram. Za nekaj dni, da mu več ne bo prišlo kaj podobnega na misel.
- P.D.:** Pa misliš, da bo dovolj le nekaj dni?
- ŠEF POLICIJE:** Brez skrbi. Imel sem že veliko takih primerov. zaprl sem jih, in potem si niti eden ni več upal ponoviti podobne neumnosti. Pozdravljen. (odide)
- P.D.:** V redu, pozdravljen.
- MARKO:** (vstopi) Dober večer.
- P.D.:** Tovariš Marko! Ja, kje pa ste toliko časa? (vzame spis in bere) Zaskrbljeni smo bili za vašo usodo. Mislili smo, da so vas zapeljali emigrantski krogi. Dajte, no, saj vem, da ste (to repliko pove tovariško in prijateljsko) da ste še vedno potrti zaradi tistih štiriindvajsetih mesecev. Pakaj? Saj niste ne prvi ne zadnji, ki ste bili v tisti ustanovi, katere nihče ne mara. Pa se vam menda ni podrl svet? Življenje je pred vami. Lahko nadaljujete v zmernem tempu. Sociolog ste in toliko sociološke problematike mrgoli v naši državi, da je joj. Na primer sociološka migracija iz ene republike v drugo in obratno. Na primer (nadaljevanje spustiti) — se pravi: zanimivo delo, mar ne? No, no, ne bodite potrti. Kdo pa danes ljubi potrte ljudi? Danes potrebujemo vesele obraze in optimistične osebe. Lepo je, da ste prišli k meni ob tej (navede uro) (pogleda na uro) pozni uri. Spreminjate se, Marko (neha brati) Čestitam. (mu ponudi roko)
- MARKO:** (ne sprejme) A bi utihnili? A bi?
- P.D.:** (spet bere) Morda niste za spektakle, Marko, ampak predlagal bi vam, da v tem trenutku, ko ste potrti, naredite

- odločilen korak k rehabilitaciji vašega položaja v državi.
MARKO: Prišel sem...
P.D.: Pomembni ste! Resnično! Morda se tega ne zavedate, ker ste zadnja leta doživljali same poraze. To človeka spravi v apatijo. Vendar, ti porazi vam bodo samo koristili. Končno, tudi uspeh mora priti. In uspeh je slajši in sočnejši po tolikih porazih, verjemite nam.
- MARKO:** Prišel sem, da bi mi vrnilo ali vsaj posodilo...
P.D.: Ne bom vam odgovoril, zakaj sietako pomembni, da ne bi previsoko dvignili nosu ali kaj podobnega. Dovolim si vas opozoriti, da smo vam mi pomagali k uspehu, in tega nikoli ne pozabite. Hvala. (neha brati) Ali ne vidite, kako sem vesel, ko ste se vrnilo?
- MARKO:** (odmagne z roko)
P.D.: Kar mahajte z roko.
IRENA: (pride) Mare, iskala sem te...
P.D.: Vidite, vaša žena se je v pogovoru, ki sva ga imela pred kratkim, obnašala, kot da ji je malo mar za vas.
- IRENA:** Kaj spet hoče ta človek? Kdo je on, Mare?
MARKO: Snel mi je lisice.
P.D.: Oprostite, Marko, vi sploh niste reagirali, ko sem vam omenil zadevo v zvezi z vašo ženo?
- MARKO:** Prišel sem...
P.D.: Morate me poslušati, drugače ne bo uspeha.
MARKO: Pojdiva, Irena. (se ne premakneta)
P.D.: Prav, prav, kar pojdite. Navajen sem na take in podobne reakcije svojih varovancev. Nič novega. Vendar, kmalu mi boste rekli hvala. Kar pojdita.
- KOLMAN:** (pride) Kaj pa vidva tu? Že odhajata?
P.D.: Tako hočeta. Kmalu bom odkril vaše tajne kanale, da vesta! Še vsakega sem prisilil, da mi je rekel hvala, tudi vas bom.
- MARKO:** Poslušajte, prišel sem, da bi mi vrnilo lisice.
P.D.: Lisice? Ne razumem.
MARKO: Vrnite mi jih!
P.D.: Zakaj?
MARKO: Hočem jih imeti! Ni važno, zakaj!
P.D.: Prav, če ste že tako vztrajni. Počakajte. Šel bom ponje. Upam, da šef policije še ni odšel. (odide)
- MARKO:** (Kolmanu) Kaj počneš tukaj?
KOLMAN: Spremljajo te, mučijo, Mare. Težko prenašaš njihovo prisotnost. Razumem te, zakaj si želiš lisic.
- MARKO:** Aha.
KOLMAN: Pristal si na pogoje, ki so ti jih ponudili. Odkupili so te za res visok osebni dohodek. Ne bi smel pristati na to.
MARKO: Aha.

- KOLMAN: Moral bi odločno reči: ne! S tem si zelo nizko padel, zelo nizko, Mare. Če morda nisi vedel, kako bi se odločil, ker so tam prav gotovo pritiskali nate, bi me poklical, pisal bi, naj pridem, naj ti svetujem. Saj sva prijatelja, a ne?
- MARKO: Aha.
- KOLMAN: Ne, ne, tako kot si se odločil, ti nikoli ne bi svetoval. Se spominjaš, ko sva dvainsedemdesetega za pravice vseh študentov na filozofskem faksu, ko smo zasedli faks, kako smo korakali po Aškerčevi... Noro je bilo, kaj ne? Zaradi tistih let, zaradi tistih idej, zaradi današnjih študentov, se ne bi smel prodati državi. Se spomniš, Irena?
- MARKO: Pozabi. Ti si dvainsedemdesetega švercal kavbojke na faks.
- KOLMAN: Hotel sem te spomniti, da preteklosti ne moreš kar tako zbrisati. Vzeti radirko in... (z roko pokaže radiranje)
- MARKO: Ja, ne moreš!
- KOLMAN: No, vidiš.
- MARKO: Nič ne vidim! Zakaj si tu!
- KOLMAN: Kaj ti je? Zakaj vpiješ?
- MARKO: Zato, ker si idiot!
- KOLMAN: Zakaj? Veš, da se te vsi prijatelji izogibajo, le jaz... ne pozabi tega, le jaz sem prišel, da bi ti pomagal.
- MARKO: Serješ, Kolman, serješ.
- KOLMAN: Zadnjič, ko sem bil gor v Nemčiji, sem prešvercal Fischerjev stolp. Prodam ti ga po isti ceni, kot je tam gori, sedaj si ga lahko privoščiš, imaš veliko plačo. Prijatelj si mi in...
- MARKO: Pa si res idiot!
- KOLMAN: Ne jezi se, ponujam ti ga kot prijatelj prijatelju. Dandanes tudi prijatelji prodajajo krepko nad ceno. Posel je posel, pravijo. Jaz pa kaj takega ne bi mogel nikoli storiti.
- MARKO: A vidiš tista vrata tam?
- KOLMAN: Vidim.
- MARKO: Potem se z vso svojo hitrostjo odgiblji skoznje.
- KOLMAN: Ne razumem.
- MARKO: Zgini!
- KOLMAN: A nisva več prijatelja?
- MARKO: Ne!
- KOLMAN: Potem se z vso svojo hitrostjo premakni skoznje. mel, a nekoč boš... Veš, jaz nikoli ne odneham... Kljub temu, da si me napodil, ti bom pomagal, da se vrneš na prava, stara pota, študentska pota. No, vedno ti bom stal ob strani. Prav, prav, že odhajam. (odide)
- P.D.: (se vrne) Tu jih imate. Sicer ne vem, zakaj jih rabite. Pa ni važno, kot ste rekli, vsakdo ima svoj razlog. Mi smo z

vami. Tega ne pozabite. Strpni smo, ker vemo, da bo na koncu prišla zabava. Kje je tovariš Kolman?

- MARKO: Greva, Irena. (odideta)
- P.D.: (vzame svinčnik iz žepa in si ga ogleduje) No, upam, da se boš tokrat spametoval. Tisto, kar si zadnjič storil, ni bilo dostojno, da te spet držim v rokah. No, saj ti ne zamerim. Vsakdo si lahko v svoji življenjski dobi privoščiti kakšno traparijo. Sedaj si rehabilitiran. Vem, da so te zavedli določeni materiali, iz katerih si izdelan. Pač, nekaj smo jih uvozili in težko se je upreti... Drugače te ne bi mogli izdelati, saj razumeš? Naša država v tem trenutku ni sposobna izdelovati določenih repro-materialov, to vsekakor razumeš? Torej, greva na delo. (trkanje)
- KOLMAN: (vstopi)
- P.D.: O, kam pa ste prej šli?
- KOLMAN: Sedaj sem spet tukaj.
- P.D.: No, usedite se. Prav gotovo bi radi nekaj povedali.
- KOLMAN: Da.
- P.D.: Torej, z besedo na dan.
- KOLMAN: Ni tako enostavno.
- P.D.: Nekaj v zvezi z Markom?
- KOLMAN: Prav to?
- P.D.: Torej?
- KOLMAN: Zakaj držite svinčnik tako pred sabo? Kot da bi ga hoteli pognati vame?
- P.D.: Svinčnik? Ah, da, pogovarjal sem se z njim... Mislim, nekaj sem hotel zapisati, pa ste me presenetili...
- KOLMAN: Potem odložite svinčnik.
- P.D.: Takoj. (odloži) Seveda, sedaj lahko preideva na zadevo, ki ste jo hoteli sprožiti.
- KOLMAN: Vsekakor.
- P.D.: Kaj je z njim?
- KOLMAN: Vam še ni znano?
- P.D.: Ne.
- KOLMAN: Ali veste, kdo je on.
- P.D.: Vem.
- KOLMAN: Ne, ne veste.
- P.D.: Kako ne?
- KOLMAN: Tistega, kar ste mislili, da veste, niste prav vedeli. On je Carlos.
- P.D.: Carlos.
- KOLMAN: Berete časopise?
- P.D.: Berem.
- KOLMAN: In ne veste, kdo je Carlos?
- P.D.: Carlos? Obstaja neki... Ampak, on nima nobene zveze z nami, z našo državo. Nemogoče, izključeno!

- KOLMAN: Pa mi povejte, zakaj ga ne ujamejo?
- P.D.: Ne vem.
- KOLMAN: Zakaj ga ne ujamejo, ko imajo države z vzhodne in zahodne strani popolne podatke o vsakem človeku, ki se giblje na njihovem področju? Kaj pa naše področje? On nas ne zanima, ker nima nič proti nam, zato ima sedež v naši državi. Ampak, za teroriste se nikoli ne ve, proti kom se bodo jutri obrnili.
- P.D.: Da je Marko Carlos? Ste prepričani?
- KOLMAN: Delal sem zanj.
- P.D.: In ste prišli kar tako...
- KOLMAN: Hotel sem reči, prisilil me je, da sem delal zanj. No, potem sva se sprla, razšla, kako bi rekel, idejno... Svoje delovanje s celega sveta hoče razširiti na naše ozemlje. Jaz sem proti temu. Ta podatek je dokaj točen.
- P.D.: In da smo imeli Carlosa... Pa nismo vedeli, da ga imamo. Ne, ne, verjamem vam.
- KOLMAN: Trdim, da je Marko, s pravim imenom Carlos, znani mednarodni terorist. Nihče ga ne ujame, ker se po vsakem terorističnem dejanju skriva na naše ozemlje. Ima pač naš potni list. Zakaj pa v zadnjih dveh letih ne slišimo nič o njemu? Zakaj? Ker je bil pri nas zaprt. Trdim, da je namenoma hotel, da ga zaprete.
- P.D.: Kdo ve, kam je šel, ko sem mu dal lisice? Ko bi vedel, da je...
- KOLMAN: Domov, najbrž. Če je... Ker je najbrž ugotovil, da se bom vrnil. Ali pa so ga obvestili oni... Mislim...
- P.D.: Njegovi?
- P.D.: Preverili bomo. (telefon) Halo, nekaj... Sem, sem... Pusti sedaj svinčnik. Vzemi dva moža in se dobimo spodaj, pred ustanovo. Šli bomo v Markovo stanovanje. Med potjo ti bom razjasnil. Da, da. Zadeva je nujna. (odloži slušalko)

II.

- VRHOVNA SODNICA: Kot smo se dogovorili, Kolman.
- KOLMAN: Da, vrhovna sodnica.
- VRHOVNA SODNICA: Moram vam izreči priznanje za vaš dosedanji trud. Ampak, opozarjam vas, da morate biti še naprej pri stvari in jo držati v strogi tajnosti.

- KOLMAN: Vsekakor.
- VRHOVNA SODNICA: Zadnja, ki smeta zvedeti, sta ona dva cepca v tisti ustanovi. Jasno?
- KOLMAN: Jasno, vrhovna sodnica.
- VRHOVNA SODNICA: Drugače vam ne bomo oprostili...
- KOLMAN: Vem, vem, ne ponavljajte mi tega. Ujeli ste me, predlagali, da stopim v to igro, strinjal sem se. Šel bom do konca.
- VRHOVNA SODNICA: Pametno govorite, Kolman. Moram vam nekaj priznati. Upam, da me boste razumeli. Name pritiskajo, češ da svojega dela ne opravljam dobro. Ampak sečuj to ni važno. Še več, to sploh ni res, da svojega dela ne opravljam dobro, pač pa se me določeni krogi hočejo znebiti, ker sem bila vedno za resnico in dobro delo, ki naj bi prispevalo k trdnosti naše države. Saj razumete, Kolman?
- KOLMAN: Razumem.
- VRHOVNA SODNICA: Oni pa vse narobe delajo, zato se hočejo znebiti dobre delavke, se pravi mene.
- KOLMAN: To ste že povedali. Razumem vas. Bodite prepričani, da vam bom pomagal.
- VRHOVNA SODNICA: Že v redu. lahko greste.

III.

Prostor je bil napolnjen s pohištvenimi elementi, vključno z okni in vrati. Začetni predmeti ostanejo na sceni. Predstavniki države, šef policije in oba policajca vdrejo skozi vrata.

- IRENA: Zakaj ste vdrli? Saj bi vam odklenila.
- P.D.: Kje je.
- IRENA: Kdo?
- P.D.: Vaš mož.
- IRENA: Ne vem. Včeraj zvečer je nekam odšel. Rekel je, da ga dalj časa ne bo.
- ŠEF POLICIJE: Razumljivo. Kje ima potni list?
- IRENA: V tem predalu.
- ŠEF POLICIJE: Pokažite.
- IRENA: (odpre predal) Tu bi moral biti. Saj...
- P.D.: Seveda, moral, pa ga ni, a ne?
- IRENA: Ne najdem ga.
- P.D.: Seveda, vaš soprog je zbežal čez mejo.
- IRENA: Teга nikoli ne bi storil! Saj nimava nikogar čez mejo.

- P.D.: A veste, kdo je vaš soprog? On je Carlos.
- IRENA: Kakšen Carlos?
- P.D.: Mednarodni terorist. Ha! Tega prav gotovo niste vedeli.
- ŠEF POLICIJE: (obema policajema) Preiščita stanovanje.
- OBA POLICAJA: (odpirata predale in razmetavata po stanovanju)
- IRENA: Ste neumni? Kdo bo potem vse to posprvil?
- P.D.: Vi.
- IRENA: Zakaj pa jaz?
- ŠEF POLICIJE: Ko najdemo dokaze, bomo še vas odpeljali. In ne bodite preveč samozavestni.
- IRENA: Kakšne dokaze? In kaj, če jih ne najdete? Teh vaših domnevnih dokazov?
- P.D.: Potem pa... potem (šefu policije) Kaj pa potem? A bomo morali sami pospraviti?
- ŠEF POLICIJE: Našli bomo dokaze!
- IRENA: Če jih ne najdete, vas bom tožila!
(v nadaljevanju premetevanje in nestrpno čakanje na dokaze)
- ŠEF POLICIJE: Sta kaj našla?
- OBA POLICAJA: Še nič.
- IRENA: Imate nalog za preiskavo stanovanja?
- ŠEF POLICIJE: Ne. (policajema) Če ne najdete, vaju čaka disciplinska.
- OBA POLICAJA: Trudiva se!
- IRENA: Torej, nimata dovoljenja. Tožila vas bom.
- OBA POLICAJA: Ničesar nisva našla, a sva se trudila.
- ŠEF POLICIJE: Najebala bosta.
- P.D.: Ampak to ni mogoče. Dokazi bi morali biti. Mi smo dobili neizpodbitne podatke. Vse imam zapisano.
- IRENA: Tožila vas bom. (se usede za pisalni stroj in tipka) Še no-coj napišem tožbo.
- P.D.: Potem nasvidenje.
- ŠEF POLICIJE: (policajema) Nesposobna sta. Kaj vama je danes?
- OBA POLICAJA: Ko pa ni nič.
- ŠEF POLICIJE: Mora biti. Gremo. Na svidenje. Pozdravita.
- OBA POLICAJA: Na svidenje.
(odide samo Irena, drugi nepremično stojijo)
- ŠEF POLICIJE: (se usede za pisalni stroj) Nedopustna napaka. Nedopustna! Nisem si napisal naloga za preiskavo stanovanja. Nedopustno! Kaj pa sedaj? Nič, sestavil bom prijavo za disciplinsko komisijo. Dosti je bilo tega! Ali bom delal tako, kot je treba, ali pa naj me vržejo iz službe. (tipka) Prijavil se bom. Prav mi je. Upam, da me bo vzgojni ukrep, ki ga bo izrekla disciplinska komisija, spametoval. Nič nimam proti sebi, samo dobro si želim. Upam, da si bom čez nekaj let hvaležen. Najprej se bom sovražil, potem pa se bom sam sebi opravičil in si rekel, da sem

- imel vendarle prav. (tipka) Ne, ne, konec bo tej anarhiji. Na vse drugo sem mislil. Na dopust, na plačo, na njivo, na... (tipka) Dne...
- P.D.: (se premakne) Oprosti, ker motim. Videl sem luč... Domov grem.
- ŠEF POLICIJE: V težavah sem.
- P.D.: Jaz tudi.
- ŠEF POLICIJE: Tudi ti? Storil sem napako in se prijavljam.
- P.D.: Jaz sem že napisal prijavo.
- ŠEF POLICIJE: Kakšno?
- P.D.: Prijavo disciplinski komisiji. Nič ni pomagalo tisto s svinčnikom. Nič! Na istem sem. (potegne papir iz žepa) Poglej, poglej, kaj sem napisal. Poskusil sem z drugim svinčnikom, tretjim, četrtem in... Nič. Vsi svinčniki so proti meni.
- ŠEF POLICIJE: Pridi bliže, pridi. (ga poljubi) V istem dreku sva.
- P.D.: Sva. A ne čutiš, kako smrdi okrog naju?
- ŠEF POLICIJE: Čutim. Nekaj morava storiti, da se izvlečeva iz njega.
- P.D.: Disciplinska ostane!
- ŠEF POLICIJE: Ostane! Mora! Drugače ne gre!
- P.D.: Ne gre. Kaj pa potem?
- ŠEF POLICIJE: Združila se bova in odločno raziskala primer Carlos in primer Marko.
- P.D.: Težko bo... Vendar morava!
- ŠEF POLICIJE: Tako je.
- P.D.: Si kaj zvedel o Carlosu?
- ŠEF POLICIJE: Nisem. Pač pa je Kolma zginil neznano kam.
- P.D.: Hudiča!
- ŠEF POLICIJE: Kaj ne veš?
- P.D.: Ne.
- ŠEF POLICIJE: O, dolga zgodba. Zjutraj, ko sem se zbudil, me je žena vprašala, če sem vprašal za Fiziko I, saj se spomniš, da si me prosil za uslugo. Ko je omenila tvoje ime, sem ga takoj povezal z dogodkom, ki se je zgodil pred kratkim. Medtem, ko sem čakal na avtobus, mi nekaj ni dalo miru. Seveda, avtobus sem čakal pol ure, ta naš mestni promet, groza. Ko zaključiva sedanjo zadevo, se bova spravila na mestni promet. Torej, pridem v službo, in se mi porodi misel, kaj če je Kolmanovo špecanje povezano z Markovim begom. Seveda Carlosova žena, Irena, je prav gotovo že navezala stike z njim in ga obvestila o Kolmanovem špecanju. Vidiš, tako sem domneval. Pošljem svoja policaja v Kolmanovo stanovanje, od koder mi telefonirata, da je stanovanje razmetano in da Kolmana ni. Njega ni. Preprosto ga ni. Nihče ne ve, kam je izginil.
- P.D.: Hu-diča!

- ŠEF POLICIJE: In sedaj mi povej, če nisem zrel za disciplinsko komisijo.
- P.D.: Si, si. Nocoj bom premislil o tej zadevi. Če boš hotel, da pričam proti tebi, mi povej. Upam, da boš to storil tudi zame. Že dolga leta se poznavata. Prijatelja sva, kolega.
- ŠEF POLICIJE: Na roko, da bo držalo. (se rokujeta) A veš, da prihaja vrhovna sodnica zaradi zadeve Carlos?
- P.D.: Nemogoče! Kako pa je zvedela?
- ŠEF POLICIJE: Ne vem. Nekdo ji je moral povedati.
- P.D.: Seveda, seveda. To je grozno, da imamo v naši ustanovi vohune. In kdaj pride?
- ŠEF POLICIJE: Vsak čas mora priti.
- P.D.: Nemogoče? Jaz pa sem popolnoma nepripravljen. Kaj naj storim?
- ŠEF POLICIJE: Pripravi se.
- P.D.: Si ti že pripravljen?
- ŠEF POLICIJE: Sem.
- P.D.: In kaj si storil?
- ŠEF POLICIJE: Napisal sem nalog za odvzem državljskih pravic Carlosu, njegovi ženi in Kolmanu.
- P.D.: Pametno. (premor) Pametno. Seveda, sedaj sem jaz na vrsti. Moral si bom izmisliti razlog, natančno formulirati zadevo, da bodo nalogi pravno resnični.
- ŠEF POLICIJE: Prav nič ti ne zavidam. Čaka te težka naloga.
- P.D.: Upam, da mi boš pomagal.
- ŠEF POLICIJE: Poslušaj, kolega, prijatelj moj, prav rad, vendar... Dobro veš, da sem ti vedno in ob vsakem času pomagal. Nikoli nisem rekel ne. Ali sem kdaj rekel ne, ko si me prosil za pomoč?
- P.D.: Nikoli nisi rekel ne. Priznam.
- ŠEF POLICIJE: No, vidiš. Veš tudi to, da ti je moja pomoč vedno koristila. No, reci.
- P.D.: Koristila mi je. Tudi to priznam.
- ŠEF POLICIJE: Poslušaj, kolega, tudi to veš, da sem pred leti kupil tri hektarje njive.
- P.D.: Vem.
- ŠEF POLICIJE: Veš tudi, da je že september?
- P.D.: Vem.
- ŠEF POLICIJE: In ko je september, njiva išče mojo roko, mojo ustvarjalno roko. To veš?
- P.D.: Vem.
- ŠEF POLICIJE: Vidim, da me razumeš. Hvala ti. Grem.
- P.D.: Kako? Saj...
- ŠEF POLICIJE: Poglej, ko bi vrhovna sodnica prišla vsaj en mesec kasneje, bi ti lahko pomagal. Žal mi je. Moram pospraviti pridelek. Saj veš, kako je... Tudi ti si užival pridelke z moje njive. Tudi letos jih boš. Ne morem ti pomagati. Njiva je

- P.D.: močnejša od najinega primera.
Torej, me zapuščaš?
- ŠEF POLICIJE: Ne, v mislih bom s tabo.
- P.D.: Mislim, da me zapuščaš. Resno mislim.
- ŠEF POLICIJE: To se ti samo zdi.
- P.D.: Ne, ne, motiš se. Razhajava se.
- ŠEF POLICIJE: Ko ti pravim, da se ti samo zdi.
- P.D.: Pa se mi ne.
- ŠEF POLICIJE: Saj veš, kakšno bedno plačo prejemam za svoje delo.
- P.D.: Tudi jaz jo!
- ŠEF POLICIJE: Kaj mi zavidaš, ker imam njivo? Nisem kriv, če je ti ni-
maš. Vedno sem bil prepričan, da je treba v nekaj vlaga-
ti. S pridelkom si privoščim ozimnico. Ti si pa vedno svoj
denar dajal na hranilno knjižico in kaj imaš sedaj od te-
ga? (premor) No, ne bova se prepirala. Tako je pač, kot
je. Moja policaja ti bosta v pomoč. Upam, da mi ne za-
meriš.
- P.D.: Zamerim ti.
- ŠEF POLICIJE: (odide)
- VRHOVNA SODNICA: (pride) Nisem zadovoljna. Vaše dosedanje delo v nič-
mer ne zbuja mojega pretiranega zadovoljstva. Odušč-
eni ste!
- P.D.: Dober dan, vrhovna sodnica. Jaz sem se vedno trudil.
- VRHOVNA SODNICA: Ne, nisem zadovoljna. Vaša obleka je neprimerna za
opravljanje odgovorne službe. Kaj menite o tem?
- P.D.: Prepričan sem.
- VRHOVNA SODNICA: Delovno mizo ste postavili v nasprotno smer. Okno je
umazano. Vaša pisarna je v napačnem nadstropju. Vaši
čevlji ne ustrezajo barvi vaših oči. Na sploh ničesar niste
storili za vtis urejenosti in skladnosti. Oduščeni ste!
- P.D.: Ampak jaz sem se vedno, vedno trudil. Mislim sem, da ni
pomembna...
- VRHOVNA SODNICA: Vse je pomembno! Vse!
- P.D.: Izvolite! Usedite se.
- VRHOVNA SODNICA: V ta naslanjač? Vi ste popolnoma neinformirani. V takih
naslanjačih ne sedim že pet let. So iz mode. Tovariš, kaj
delate? Ne spremljate niti najenostavnejših smeri v sve-
tovnem procesu, kot je moda. Moda pohištva!
- P.D.: Res ne spremljam, priznam, veliko dela imam, preobre-
menjen sem z različnimi zadevami, ni jih malo.
- VRHOVNA SODNICA: Kar stokajte, kar stokajte. Koliko časa porabite za sto-
kanje?
- P.D.: Nič. Tako spotoma...
- VRHOVNA SODNICA: Medtem ko ste mi govorili o svoji preobremenjenosti, bi
lahko telefonirali in naročili naslanjač, ki je v uporabi ob
svetovnem času in v svetovnem prostoru.

- P.D.: Seveda. (telefon) Halo.
- OBA POLICAJA: (se premakneta, eden vzame slušalko na drugem telefonu in pantomimično se pogovarja s predstavnikom države)
- P.D.: Halo, prinesite nov naslanjač v mojo sobo. Ne, v sobo šefa policije. Saj sploh ne vem, kje sem. Tak, kot je danes v uporabi. Ne veste? Kako? Stopite v prodajalno pohištva, tam bodo vedeli. Pet minut časa imata!
- OBA POLICAJA: (odideta)
- VRHOVNA SODNICA: Neučinkoviti ste, opažam, tovariš. To ni dobro, ni dobro. Oduščeni ste.
- P.D.: Ugovarjam. Mislim, da svoje delo opravljam, kot mi je določeno v opisu del in nalog.
- VRHOVNA SODNICA: Seveda, sem si kar mislila. Neroden, nizek, ponižen birokrat ste, ki se ne zanima za nič, kar je zunaj njegove pisarne.
- P.D.: Odločno protestiram!
- VRHOVNA SODNICA: Kar, kar. Oduščeni ste.
- P.D.: Vi sploh ne poznate mojega dela. Jaz sem v pisarni le zjutraj, potem sem pa veskozi zunaj, na terenu. Res, da se ne zanimam za modo, sem pa zelo učinkovit, ko opravljam svoje naloge. To dokazujejo številne pohvale, priznanja, odlikovanja...
- VRHOVNA SODNICA: Pa kaj spet stokate?
- P.D.: Vi me, vrhovna sodnica, ponižujete!
- VRHOVNA SODNICA: Dajte, no, dajte. Želim vam pokazati napake, ki se pojavljajo pri vašem napornem delu. Pa se ne boste menda zdaj zjokali?
- P.D.: Bom. (jok)
- VRHOVNA SODNICA: (ga objame) Kar, kar. Lažje vam bo. Potem se pogovori-va o konkretnih stvareh.
- P.D.: (si briše solze) Oprostite. Moral sem. Kar tako mi je prišlo.
- VRHOVNA SODNICA: Nič ne de. Vsakdo na svoj način prenaša tovariško kritiko. Jaz, na primer, zganjam histerijo.
- OBA POLICAJA: (vstopita) Prinesla sva naslanjač.
- P.D.: Prav. Postavita ga zraven starega.
- OBA POLICAJA: (to storita in odideta)
- VRHOVNA SODNICA: (se zlekne v naslanjač) Sprašujem vas, zakaj je bilo vsega tega treba? Če bi imeli naslanjač po zadnji modi, se nama ne bi bilo treba tako dolgo muditi. Da, v redu je. Pridite sem in me slecite. No, kaj je?
- P.D.: A je to ukaz?
- VRHOVNA SODNICA: Ukaz.
- P.D.: Kaj si vi mislite? Da lahko z ljudmi delate, kar hočete!
- VRHOVNA SODNICA: Ne boste izpolnili mojega ukaza?
- P.D.: Ne bom!

VRHOVNA SODNICA: (vstane) Prav. Niste odpuščeni, dokler ne izpolnite moje-
ga ukaza. (odide)

ŠEF POLICIJE: (se vrne) Si slišal? Suspendirala me je. In to je sporočila
vratarju, ne meni! Nisem več šef policije! Svoboden sem!
Imam njivo, ki so mi jo nasilno odvzeli. Ampak jaz
imam možnost, da organiziram stavko. To sem čakal vsa
ta leta! Razumeš?

P.D.: Ne.

ŠEF POLICIJE: Poslušaj. Zberem druge kmete in polproletarce in se po-
stavimo pred njivo z vilami in motikami in čakamo. Pri-
dejo policaji. Tudi ti prideš, da bi pisal zapisnik. Novi šef
policije me prepričuje, kako ne delam prav in tako na-
prej. Potem mu pljunem v obraz in se stepemo. Mi zma-
gamo. Če ne takrat, potem pa čez nekaj let, v zgodovini.
A ni to svoboda?

P.D.: Zavidam ti. Če bi jaz imel njivo... Če bi jo imel...

ŠEF POLICIJE: Saj imaš, saj imaš... Svinčnik, ki te večkrat ni ubogal.
Uporabi njegovo neubogljivost!

P.D.: Moj svinčnik? (ga išče po žepih) Ni ga! Zgubil sem ga.

ŠEF POLICIJE: Ali pa so ti ga ukradli.

P.D.: Poglej, moji žepi, v njih ni ničesar, prazni so.

ŠEF POLICIJE: Moral ga boš poiskati.

P.D.: Kolega, moj svinčnik, zapustil me je. Grdo sem ravnal z
njim. Metal sem ga ob tla, mu jemal minco iz života.
Vem, nikoli nisem razumel njegovega iskrenega pogleda,
ki je govoril: Pojdi z menoj. Nikoli ga nisem razumel.
Pomagaj mi, kolega, prijatelj moj.

ŠEF POLICIJE: Ko bi ti le mogel? Pa ne morem. Le, če bi poslušal moj
nasvet.

P.D.: Bi, bi. Povej ga.

ŠEF POLICIJE: Svetujem ti, da ga iščeš.

P.D.: Seveda, iskati ga moram. Našel ga bom. Svinčnik, svinč-
nik, kje si? (išče po prostoru)

ŠEF POLICIJE: (ga ustavi) Kolega, ne zgubljalj glave. Zberi se. Najprej je
treba organizirati iskanje.

P.D.: Ja, ja, razumem. Svinčnik, kje si?

ŠEF POLICIJE: Zberi se!

P.D.: Organiziran sem.

ŠEF POLICIJE: Nisi!

P.D.: Sem!

ŠEF POLICIJE: Nisi. Pomiri se. Pojdi domov in se oprhaj!

P.D.: Veš, da bom to storil! (odide)

MARKO: (vstopi, videti je popolnoma izčrpan) Dober dan.

ŠEF POLICIJE: Carlos!? Vi? Kako?

MARKO: Prišel sem, da bi... Veste, zgubil sem jih... Lisice... prišel
sem...

- ŠEF POLICIJE:** (telefon) Halo, halo, pridita hitro sem v mojo pisarno. Oborožena do zob! takoj! Sprožite še ostale varnostne ukrepe!
- MARKO:** Zgubil sem lisice in jih iskal... Iskal...
- ŠEF POLICIJE:** Ničesar ne poskušajte, Carlos. Ničesar! Tudi če me ubijete, se zavedajte, da iz tega poslopja ne boste odšli živi. Pravkar sem telefoniral, da veste.
- MARKO:** Prišel sem... Saj ne vem, kako bi začel. Ne morem več tako. Ne gre. Navadil sem se. In ko ste mi jih takrat vrnili, sem jih zgubil, ne najdem jih.
- ŠEF POLICIJE:** Carlos, ne vem, o čem govorite, vendar se takoj predajte! (išče po žepih) Kam sem dal pištolo?
- MARKO:** No, vidim, da me ne poznate. Nisem Carlos, ampak Marko. Tisti, ki ste ga pred dnevi izpustili iz ustanove, katere nihče ne mara. Kaj res tako hitro pozabite ljudi? Seveda, za vas smo vsi isti. Prišel sem, da bi mi spet dali lisice. Vaš kolega je bil tako prijazen in mi jih je takoj dal. Upam, da boste tudi vi. Nikamor ne bom več hodil. Tu bom ostal.
- ŠEF POLICIJE:** Kakšno igro igrate, Carlos?
- MARKO:** Poglejte, jaz nisem Carlos, ampak Marko. Se spomnite? Marko. Samo lisice bi potreboval. Brez njih ne morem. Tako nemočnega se počutim. Razumete?
- ŠEF POLICIJE:** (prestrašeno še enkrat telefonira) Halo, kje hodita? Kaj? Mojih ukazov ne bosta več izpolnjevala? Da, da. Pozabil sem. Vem, da nisem več šef policije! (odloži slušalko) Carlos, zaradi mene lahko greste. Ne morem vam pomagati. Namreč, pozabil sem, da so me suspendirali. Oprostite. Na žalost, kaj se more?
- MARKO:** To je pač nerodno. Kaj nimate več lisic?
- ŠEF POLICIJE:** Na žalost, nimam.
- MARKO:** Ali poznate v tej zgradbi koga, ki bi jih imel?
- ŠEF POLICIJE:** Nihče jih ni imel razen šefa policije. To sem pa bil jaz. Kdo bo na mojem mestu, pa ne vem. Vprašajte vrhovno sodnico. Ona vse ve.
- MARKO:** Povejte mi, kje bi jo lahko dobil? Mudi se mi. Nujno je, ne zdržim več. (se usede in trese)
- ŠEF POLICIJE:** Vrhovna sodnica je imela prav, da me je suspendirala. Nisem več za policijo. Mednarodni terorizem je tako napredoval, da samega sebe ponižuje.
- OBA POLICAJA:** (prideta oborožena do zob) Prišla sva. Vendar ne na vaš ukaz, pač pa samoiniciativno.
- MARKO:** Ali imate lisice?
- OBA POLICAJA:** Nimava.
- MARKO:** Zakaj sta potem prišla? Hočem lisice!
- IRENA:** (pride) Mare, Mare, kje si? Zakaj ležiš? Kaj ste storili z

OBA POLICAJA: "jim? Zakaj je tak?
 Poglejte jo, v roki drži lisice!
 ŠEF POLICIJE: Res, ima jih!
 MARKO: Ti si jih skrila! Daj jih sem!
 IRENA: Ne dam!
 P.D.: (pride) Kaj se tu dogaja?
 MARKO: Sem jih dej, ti pravim! Si slišala!
 IRENA: Nočem! Hočem nazaj svojo družino! Kdo bo peljal otroka na sprehod? Kdo!
 MARKO: Natakni mi lisice, pa ju bom! vsak dan! Trikrat na dan!
 OBA POLICAJA: (predstavniku države) Posodite nama svinčnik, da napiševa zapisnik.
 P.D.: Stran od mojega svinčnika! Komaj sem ga našel. V kopalnici je bil.
 ŠEF POLICIJE: Ukazujem vama, da aretirate Carlosa, če ne, bo prepozno!
 OBA POLICAJA: Ne pozabite, da ste suspendirani in da vaših ukazov ne smeva izpolnjevati. Dosti jih je bilo. Dosti ste naju mučili. Nič več ne bova hodila delat na vašo njivo.
 MARKO: Lisice!
 ŠEF POLICIJE: Jih bom pa jaz vzela.
 OBA POLICAJA: (se postavita pred šefa policije) Ne bova dovolila, da napadate nedolžne občanke. Poglejte, v roki drživa pravilnik za policaje in ne odstopava od njega. V šoli so naju učili... Poglejte ta člen... Dolžnost je dolžnost.
 ŠEF POLICIJE: Kolega, kaj naj storiva?
 P.D.: Ne vem. Vem le to, da sem našel svinčnik.
 VRHOVNA SODNICA: (pride) Kaj se tu dogaja? (premor)
 MARKO: Vi ste prav gotovo vrhovna sodnica. Nataknite mi lisice.
 VRHOVNA SODNICA: Kdo je ta človek?
 KOLMAN: (pride) Carlos!

IV.

Vse nastopajoče osebe sedijo na tleh v krogu s prekrizanimi nogami. Scena je nespremenjena.

VRHOVNA SODNICA: Dragi moji, napočil je čas, ko si moramo prizadevati, da bi zaključili in s pravilno analizo zaokrožili nemile dogodke zadnjih nekaj tednov, preden skličemo tiskovno konferenco in javnosti sporočimo, kaj se je dogajalo in kako smo učinkovito ukrepali.

- OBA POLICAJA: (zaploskata)
- VRHOVNA SODNICA: Hvala. Torej, Carlosa smo prijeli. Mislim, da je ta akcija ena najboljšejših in najbolj uspešnih v zadnjih nekaj letih.
- P.D.: (dvigne roko)
- VRHOVNA SODNICA: Nekaj ste želeli reči?
- P.D.: Da. Carlosa nismo prijeli, pač pa je prišel sam in se predal.
- VRHOVNA SODNICA: To so nepomembne podrobnosti.
- P.D.: Niso.
- VRHOVNA SODNICA: Pomembno je to, da je v naših rokah.
- P.D.: Ne smemo se izogniti dejstvu, ki sem ga omenil!
- IRENA: (dvigne roko)
- VRHOVNA SODNICA: Pomirite se, kolega. No, kaj bi pa vi radi?
- IRENA: On ni Carlos.
- VRHOVNA SODNICA: Kdo pa?
- IRENA: Moj mož. Marko.
- VRHOVNA SODNICA: Seveda, vsekakor, razumem, da hočete obvarovati svojega moža zaradi visoke kazni, ki mu grozi . . .
- KOLMAN: (dvigne roko)
- IRENA: Kako lahko nasedate lažnim izjavam! Saj vendar...
- VRHOVNA SODNICA: Poslušajte, ni važno ali je on Marko, Tine, Andrej, pač pa je važno, da smo mi prijeli Carlosa. Razumete?
- IRENA: Ne.
- VRHOVNA SODNICA: (Kolmanu) No, želite?
- KOLMAN: On je Carlos! (pokaže s prstom na Marka)
- IRENA: Kaj kažeš s prstom?
- KOLMAN: Trdim!
- VRHOVNA SODNICA: (Ireni) No, vidite, on trdi drugače kot vi. Nekomu pač moramo verjeti. Verjamem pa tistemu, ki je bližje resnici, katero želimo.
- IRENA: Zakaj pa ne želite moje resnice!
- VRHOVNA SODNICA: Vi ste v sorodstvenem razmerju s Carlosom in vaša resnica je potemtakem izključena, ker je subjektivna.
- ŠEF POLICIJE: (dvigne roko) Smem?
- VRHOVNA SODNICA: Izvolite.
- ŠEF POLICIJE: Zakaj ste mi protizakonito odvzeli njivo?
- VRHOVNA SODNICA: Pa kaj vam je!
- ŠEF POLICIJE: Hočem svojo njivo nazaj!
- VRHOVNA SODNICA: O tem se ne bom pogovarjala. Če pa že hočete vedeti, sem vam njivo vzela zakonito, ker ste več mislili nanjo kot pa na delo, ki smo vam ga zaupali. In ne omenjajte mi več svoje nekdanje njive!
- MARKO: (dvigne obe roki, ker ima pripete lisice)
- VRHOVNA SODNICA: No, Carlos, povejte prisotnim, da ste Carlos, pa bomo odpravili vse dvome.

- MARKO: Rad bi nekaj vprašal.
- VRHOVNA SODNICA: Kar, kar.
- MARKO: A mi res ne boste nikoli, nikoli več sneli lisic?
- VRHOVNA SODNICA: Če si jih res tako želite, vam obljubim, da jih ne bomo nikoli. Samo en pogoj je: priznajte, da ste Carlos.
- P.D.: Protestiram!
- VRHOVNA SODNICA: Nimate za kaj protestirati!
- P.D.: (vstane) Imam!
- VRHOVNA SODNICA: Usedite se!
- P.D.: Ne bom!
- VRHOVNA SODNICA: Če ne izpolnite mojega ukaza, boste sedeli skupaj s Carlosom!
- P.D.: (se vsede zraven Marka) Napeljujete obtoženo osebo k lažnemu priznanju, tako da izkoriščate njegove slabosti!
- VRHOVNA SODNICA: Tiho! Šššš.
- P.D.: Ne bom tiho! To ni v duhu naših prizadevanj in načel.
- VRHOVNA SODNICA: Kaj bi pa radi? Da kar spustimo Carlosa?
- P.D.: Ne govorim o tem! Pač pa o načinu, kako naj bi dokazali, ali je on resnično Carlos ali ni!
- ŠEF POLICIJE: Ne prenesem več tega! Vrnite mi njivo! (vstane) Jaz hočem svojo njivo!
- VRHOVNA SODNICA: O tem se ne bomo več pogovarjali, sem rekla!
- ŠEF POLICIJE: (pristopi k vrhovni sodnici in ji primaže klofuto)
- VRHOVNA SODNICA: Kaj takega? (na kratko zajoče in si obriše solze) (polica-jema) Primate ga, vklenite ga in na raztezalo.
- OBA POLICAJA: Vedno pripravljena, vrhovna sodnica (primeta šefa policije in ga vkleneta na raztezalo) Tu imava priročnik za mučenje. Raztezalo. Točka prva. Obe roki in nogi trdno zvezati na za to označeno mesto. To sva storila. Potem počasi premikati zgornji del na eno, spodnji del pa na drugo stran. To bova storila. Opozorilo: pred tem si dati vato ali podoben sanitetni material v ušesa in ne poslušti krikov oseb, ki največkrat namerno simulirajo s kričanjem. (v nadaljevanju opravljata zadano nalogo) (šef policije kriči)
- P.D.: Ogorčen sem. Ta naprava služi, da bi osebi, ki je na njej, izsilili priznanje, ne pa kot kazen!
- VRHOVNA SODNICA: Imamo še druge naprave. Bi želeli biti na eni od njih?
- P.D.: Ne.
- IRENA: Kako morete? Poslušajte, kako kriči. Samo zaradi tega, ker je zahteval, da mu vrnete njivo.
- VRHOVNA SODNICA: To so individualni in nekritični izbruhi. Sedaj pa dovolj. Vstanimo.
- (vsi vstanejo)
- VRHOVNA SODNICA: Prosim, da mi za trenutek oprostite. Moram se umakniti. Grem na WC.

- P.D.: (pristopi k šefu policije) Kolega, prijatelj moj, kaj delajo s tabo? A te kaj boli? Vem, vem, da te boli. Koliko muk mora človek pretrpeti, da si izbojuje pravico do kosa zemlje? Pa te res boli, drugače ne bi tako kričal, a ne? No, vеди, da sem bil vedno s teboj in da trpim s teboj. Tako lepo je bilo, delala sva, se dopolnjevala pri delu, skupaj hodila v službo in iz službe, potem pa vsega naenkrat konec. V naše življenje stopi neki Carlos in pihne najinih trideset let službe, kot da jih ni nikoli bilo. Taka je usoda. A hočeš, da te zamenjam, tako za pet minut, da se spočiješ? Saj te bom, samo nehaj kričati, zaboga! (policajema) Dajta, ga bom zamenjal za pet minut.
- OBA POLICAJA: Ne pride v poštev. Midva izvršujeva ukaze natančno tako, kot se nama zadani.
- P. D.: Pa dajta, no, malo. Saj vaju nič ne stane.
- OBA POLICAJA: Vprašajta vrhovno sodnico.
- VRHOVNA SODNICA: (pride in si briše roke z robcem)
- P. D.: Vrhovna sodnica, vrhovna sodnica, rad bi zamenjal šefa policije za pet minut, a lahko, a lahko?
- VRHOVNA SODNICA: Ne!
- P. D.: Ampak samo pet minut, vrhovna sodnica. Prijatelja sva, kolega, ne bi bilo prav, da on trpi muke, jaz pa ne.
- VRHOVNA SODNICA: Ne dovolim. Kaj si pa mislite, kam bi prišli, če bi mučili vsakogar, ki bi si izmislil, da ga.
- P. D.: Ampak, vrhovna sodnica, samo pet minut in nič več. Ni ti minute več, obljubim.
- VRHOVNA SODNICA: Ne, sem rekla, in tiho! Šššššš.
- P. D.: (stegne roko, da bi jo udaril, a obstane, prav tako vrhovna sodnica in oba policaja s šefom policije)
- KOLMAN: Vidiš, Carlos, sedaj si pa spet tisti stari, dobri uporni revolucionar, še več od tega.
- IRENA: Tiho bodi, Kolman, to si ti vse skuhal. Poglej, kaj se dogaja z Maretom. Še zaprli ga bodo.
- KOLMAN: O tem ne dvomim, Irena. Pa še mene bodo in tebe, če še ne veš. Tako je načrtovano.
- IRENA: Kaj je načrtovano! Pripeljali so me v takem spremstvu, kot da bi pobila pol mesta. Zakaj si jim natvezil laži o nekakšnem Carlosu?
- KOLMAN: Saj je!
- IRENA: Ti si zblaznel!
- KOLMAN: Ha, misliš?
- MARKO: To je ustanova, katere nihče ne mara, jaz pa jo ljubim.
- IRENA: Ne obnašaj se kot norec, Mare.
- KOLMAN: Irena, kaj ne razumeš?
- IRENA: Hočem domov k otrokoma, hočem imeti spet družino! A ti to razumeš?

- KOLMAN:** Irena, razočarala si me. Družina? Pih! A veš, kaj je družina? To je temelj vsake gnile države. A se spomniš, ko smo leta 1968, 69, 70 71, 72-ga kot študentje . . . Se spomniš, kako smo oblastem primazali klofuto. Se spomniš, Carlos?
- MARKO:** A veš, Kolman, da sem pozabil, kdo sem? Ko imam lisice na rokah, ne vem, kdo sem, kaj sem kako sem, zakaj sem, tako lepo je.
- KOLMAN:** Irena, poglej, mi moramo nadaljevati, mi moramo, čeprav smo bili takrat med poraženci. Saj vendar nismo izgubili vojne, ne smemo se predati! Ne smemo se zavleči v kalupe meščanske in gnile družbe. Nadaljevati moramo revolucijo, Carlos, se strinjaš z menoj? No, saj vem, Irena, ti bi rada otroke, pa popoldanske sprehode, daj, no, daj, pa kaj imaš od tega? Suženj postaneš, to je! Predlagam, da stopimo v ilegalo.
- IRENA:** Idiot!
- MARKO:** Jaz sem za lisice in ne za revolucijo. Kaj je revolucija? Nič oprijemljivega. Lisice pa so.
- KOLMAN:** Kako? Carlos, tega mi ne smeš storiti! Zdaj, ko smo že prehodili pol poti. Saj si se samo šalil. A ne, da si se?
- KOLMAN:** (poklekne) Prosim te, Carlos. Vdani sluga ti bom, storil bom vse, kar boš hotel.
- MARKO:** Potem zgini, če ne, te brcnem. Pogled mi zakrivaš.
- KOLMAN:** (mu poljubi čevlje) Nikar tako. Prosim, Carlos, nikar tako.
- MARKO:** Jaz sem še tako mlad in naiven, da so mi lisice potrebne. Jaz sem triglavsko jezero, kočevski medved, človeška ribica.
- KOLMAN:** Kako nizko si padel, Carlos. Kako nizko. Razočaral si me. Torej, sinovi revolucije se izrodijo v njeno nasprotje.
- (Marko, Irena in Kolman obstanejo)
- P. D.:** (udari vrhovno sodnico)
- VRHOVNA SODNICA:** (na kratko v jok, potem si obriše solze)
- OBA POLICAJA:** (spet raztegujeta šefa policije)
- VRHOVNA SODNICA:** Torej, naklepala sta zaroto proti meni. Že prav.
- P. D.:** Nisva. To, kar se je zgodilo pred nekaj trenutki, veste, nekdo je ukazal moji roki, veste, to je zunaj mojega telesa, veste, to se dogaja, veste, da nekdo drug sproži reakcijo moje roke in ona udari, preprosto udari, ne da bi jaz imel kaj pri tem. Vem pa, da potem samo mene grdo gledajo, to ni za govorit. Neke sovražne sile upravljajo z mojo roko. Sploh se jim ne morem upreti.
- VRHOVNA SODNICA:** Zame je primer Carlos končan.
- P. D.:** Kako?

- VRHOVNA SODNICA: Vi pa lahko zamenjate šefa policije na raztezalju.
P. D.: Trikrat hvala, vrhovna sodnica, trikrat hvala.
(se zamenjata)
- ŠEF POLICIJE: Hvala, prijatelj moj, kolega.
P. D.: Ni za kaj. V užitek mi bo.
ŠEF POLICIJE: A se ti ne zdim nekam višji?
P. D.: Ne, zakaj?
ŠEF POLICIJE: Kar tako. Vprašal sem.
P. D.: Prej bi rekel, da si daljši No, pa na svidenje čez pet minut.
- ŠEF POLICIJE: Kako je kaj, vrhovna sodnica? A klofuta še boli?
VRHOVNA SODNICA: Ne.
ŠEF POLICIJE: A hočete še eno? Lahko vam jo še enkrat primažem, mi ni težko?
- OBA POLICAJA: (nategujeta predstavnika države, ki kriči)
ŠEF POLICIJE: No, no, kolega, saj vem, kako je to. Prve tri minute boli, potem pa se privadiš in kričiš rutinsko. Navadiš se. (se ogleduje) Pa se mi vseeno zdi, da sem višji in ne daljši. Kaj pa zdaj, vrhovna sodnica? Zakaj pa se ti trije ne premikajo? (stopi k Marku) Kaj je, Carlos? Bi radi kaj povedali?
- MARKO: (se sprosti) Bi.
ŠEF POLICIJE: Kaj sem vam rekel? Še vedno nisem za odpad. Moj občutek me ne vara . . . Vedno ugotovim, kaj človek želi. No, kar.
- MARKO: Zadeva je pač taka. Rad bi govoril.
ŠEF POLICIJE: Torej? (vrhovni sodnici) Vidite, končno bo priznal, da je Carlos.
- MARKO: (zakašlja, potem še naprej kašlja in se prične dušiti)
ŠEF POLICIJE: (priskoči in ga udarja po hrbtu)
VRHOVNA SODNICA: Kaj mu je? (pomaga šefu policije)
MARKO: (pade na tla in se drži za vrat)
VRHOVNA SODNICA: Poglejte, mogoče se mu je kaj zataknilo v grlu.
ŠEF POLICIJE: (skuša pogledati) Nič ne vidim.
VRHOVNA SODNICA: Saj se ne more človek kar tako dušiti (obema policajema) Nehajta s tem in pridita pomagat.
- OBA POLICAJA: (ga primeta)
ŠEF POLICIJE: Aha, nekaj že vidim.
VRHOVNA SODNICA: Kaj?
ŠEF POLICIJE: Ne boste verjeli. Besede. Besede so se mu zataknille v grlu.
P. D.: Kaj je sedaj? Tri minute so minile in sem se navadil, na kar ste neodgovorno odstopili od mučenja. Pritožil se bom. Obljubili ste pet minut.
ŠEF POLICIJE: Daj no, saj vidiš, da človek umira, ne da bi od njega izsilili priznanje, da je Carlos.

- P.D.: To me ne zanima. Hočem, da se moje mučenje izvrši. Vedite, da se bom pritožil. Vsi boste nasrkali.
- VRHOVNA SODNICA: (šefu policije) Dajte, nekaj storite! Izvlecite mu besede ven.
- ŠEF POLICIJE: A ne, ne! (vstane) Za to so zadolženi drugi.
- MARKO: (kot da bi bruhal) Nestrokovno. Delavci. Zavajanje. Birokracija. Tehnokracija. Samoupravljanje. NOB. Detant. Pravniki. Svetovna revolucija. Anarhizem. Zapori. Čistke. Ekonomska kriza. Komunizem. Partija. Kapitalizem. Kontrarevolucija. Življenje. Motivacija. Opomba. Retorika. Naivni slikarji. Policija. Država. Izziv. Monetarni sklad. Reforma. Obletnice. Prazniki. Pacifizem. Federacija. Stavka. Lektor. (pogoltno slino in težko diha)
- VRHOVNA SODNICA: Še nekaj ima v grlu.
- MARKO: (spet kot da bi bruhal) Je. Bil. Že. Potemtakem. Ne glede. Še. Čeprav. Kot. Vse. Na splošno. Konkretno. Ampak. Če. Da. Ničesar. Ali Zato. Upravičeno. Pogosto. večina.
- IRENA: (se premakne) Kaj mu ne bi dali kozarca vode?
- MARKO: Povsod. Določeno. Običajno.
- VRHOVNA SODNICA: Vode! Vode!
- OBA POLICAJA: (odideta in prineseta vodo)
- MARKO: Za. Proti. Vsiljeno. Izčrpno.
- VRHOVNA SODNICA: Spijte.
- MARKO: (spi) Tako. Dobro je. Ostalo je šlo nazaj. Nekaj je ostalo notri, pa bo šlo po drugi poti ven.
- P.D.: Razočaran sem. In da veste, tudi užaljen. Name ste pozabili. Nasrkali boste.
- VRHOVNA SODNICA: Odpnite ga. Dovolj je bilo.
- OBA POLICAJA: (ga odpneta)
- P.D.: Vi, vrhovna sodnica, ne izpolnjujete obljube. Sramujte se.
- VRHOVNA SODNICA: Tiho! Šššš. Ubrali bomo druge strune. Snemite temu Carlosu, ali kaj je že, lisice.
- MARKO: Prosim vas, ne! Ne, vrhovna sodnica! To je, kot da mi odvzamete roke in noge!
- VRHOVNA SODNICA: Ukazala sem, da mu snemite lisice.
- MARKO: Ne dam!
- OBA POLICAJA: (hočeta na silo odkleniti lisice, medtem jima zleti na tla ključ)
- MARKO: (ga pobere in pogoltno)
- OBA POLICAJA: Pogoltnil je ključ.
- VRHOVNA SODNICA: Nimate rezervnega?
- OBA POLICAJA: Nimava.
- MARKO: Jaz ga imam. (Tudi tega pogoltno)

- KOLMAN:** (se premakne) Dovolite? Tega ne morem več gledati. Vse bom priznal. Lagal sem. Rekel sem, da je Marko Carlos, vendar sem si vse skupaj izmislil.
- P.D.:** Kako? Za to boste odgovarjali.
- ŠEF POLICIJE:** Kako? Zaprli vas bomo. Se ne zavedate tega?
- KOLMAN:** Vsega se zavedam. Vendar, kar je res, je res. Tudi jaz sem se skoraj že prepričal, da je Marko Carlos. Vendar ni. Še podoben mu ni. Kaj naj še povem? Lagal sem. Tu kaj sem in streljajte vame.
- VRHOVNA SODNICA:** O, tako ne bo šlo. Ne, ne tako se pa spet ne bomo šli. Nam nihče ne bo lagal.
- P.D.:** Kaj bo rekla javnost? Že od samega začetka spremlja naše napore. Imeti Carlosa, potem pa ga kar tako naenkrat ne imeti. Kar je bilo še do včeraj belo, ne more postati čez noč črno.
- ŠEF POLICIJE:** Torej, mene ne potrebujete več. Odhajam. Saj sem tako ali tako suspendiran.
- VRHOVNA SODNICA:** Preklicujem suspenz do nadaljnjega.
- ŠEF POLICIJE:** Nisem suspendiran? (pristopi k policajema) Sta slišala? Kaj sta mi pred dnevi govorila? Kaj? (jima primaže klofuti) Sedaj vaju bom še bolj pritegnil, da bosta kri scala.
- VRHOVNA SODNICA:** (Kolmanu) Bi še enkrat ponovili prejšnjo izjavo.
- KOLMAN:** Z veseljem. Marko, to je tisti tam, ki sedi na tleh, ni Carlos.
- VRHOVNA SODNICA:** A mislite, da vam verjamemo. Ne bodite, no, smešni, saj vam se po očeh vidi, da lažete.
- KOLMAN:** Ampak, kaj je sedaj, vrhovna sodnica? Saj...
- VRHOVNA SODNICA:** Šef policije, saj veste, kaj je treba v takem primeru storiti.
- ŠEF POLICIJE:** Vsekakor. V službi vedno vdan in zanesljiv.
- VRHOVNA SODNICA:** V redu. (odide)
- IRENA:** Kaj pa jaz? Ali mene... Ali mene nihče ne bo vprašal za mnenje? Jaz vem, da je on Marko, moj mož. Že osem let sva v zakonski zvezi. Vem, kaj je delal, kod je hodil... Na sprehode z otrokoma je hodil. Vedno, ko ni deževalo.
- P.D.!** Vi ste v sorodstvenem razmerju z obtoženo osebo, zato bi vaše izjave bile intimne, predvsem pa emotivno obarvane.
- Pa še nekaj! Vaša izjava, da ste bili štiriindvajset mesecev noseči, je neresnična. Prelistal sem vse časopise in revije in ničesar nisem našel.
- IRENA:** Ampak jaz sem bila resnično tako dolgo noseča. Kaj vi veste, kaj se dogaja v ženski?
- P.D.:** Z vami se ne bomo ukvarjali. Lahk odidete.

- IRENA: (odhaja) Nekatere ženske so celo življenje noseče. Kaj pa Mare?
- ŠEF POLICIJE: Do nadaljnega bo v priporu.
- IRENA: (odide)
- P.D.: Torej, kolega, prijatelj moj, kot v starih, dobrih časih.
- KOLMAN: Jaz pa ne smem oditi?
- ŠEF POLICIJE: Seveda ne. Kako ste to ugotovili? Bister fant ste, da veste. Kolega, kaj že morava storiti?
- P.D.: Takoj. (vzame list papirja) On mora ob vsakem času in na vsakem mestu, ne da bi se zavedal, povedati: Marko je Carlos.
- KOLMAN: Če ze hočete, bom povedal. Poslušajte: Marko je Carlos, Marko je Carlos, Marko je...
- ŠEF POLICIJE: Ne, ne. Cenimo vašo prizadevnost, vendar ste storili napako, ko ste se prej izrazili nekoliko drugače in to je za nas dovolj. Kaj mislite, da vam lahko zaupamo. Saj že sami sebi ne.
- KOLMAN: Kaj boste storili z mano?
- P.D.: Deformirali vas bomo.
- KOLMAN: Kaj?
- P.D.: Ta. Pošteno sem vam povedal, v obraz, za kar mi morate šteti v dobri, kar bo pa sledilo, je služba. Kaj hočemo. Torej, kolega, prepuščam vam ga.
- ŠEF POLICIJE: Hvala. (obema policajema) No, policaja, da vaju preizkusim. Kako moramo ukrepati v takšnih primerih?
- OBA POLICAJA: Najprej pacientu zvežemo roke in noge, se pravi, obe končini.
- ŠEF POLICIJE: Pravilno. Naprej.
- OBA POLICAJA: Tri dni mu ne dovolimo, da bi spal, se izmenjujemo in ponavljamo besedo, stavek ali odstavek, ki jih mora pacient ponavljati.
- ŠEF POLICIJE: Odlično. Vidim, da kar dobro obvladata svoj poklic. In kaj sledi, če na tej prvi stopnji — pozabila sta povedati, da je to prva stopnja — torej, kaj sledi, če na prvi stopnji ne dosežemo zaželenega učinka?
- OBA POLICAJA: S posebnim kirurškim posegom pacientu zdrobimo čeljust, mu oblikujemo jezik, tako da proti svoji volji izgovarja črke in stavke, ki smo mu jih zastavili.
- ŠEF POLICIJE: (da policajema roko) Čestitam, fanta. Sedaj pa na delo.
- KOLMAN: Pa menda ne mislite resno?
- ŠEF POLICIJE: Ja, kaj pa mislite! Kje pa živite? Saj smo že v dvajsetem stoletju, človek.
- KOLMAN: Mene je strah.
- P.D.: Kar pogumno, Kolman, kar pogumno.
- kolman: (priskoči k Marku in ga objame) Pomagaj mi, Mare, pomagaj mi.

MARKO: Pomagaj si sam in država ti bo pomagala.

KOLMAN: Saj si ne morem pomagati.

MARKO: Potem ti tudi država ne more.

KOLMAN: Ne zapuščaj me, Mare, prosim te, ne zapuščaj me.

MARKO: Saj te ne bom, Tukaj bom in gledal bom.

ŠEF POLICIJE: No, no, dosti je bilo pogovora. Ste pripravljeni, Kolman?

KOLMAN: Sem. Kje pa je vrhovna sodnica? Rad bi govoril z njo. Igre je konec. Prosim, pokličite jo.

ŠEF POLICIJE: To ne bo mogoče. Odpotovala je.

KOLMAN: Ne verjamem. Ukazujem vam, da jo pokličite, če ne...

P.D.: Kaj mu pa je? Začel je ukazovati.

ŠEF POLICIJE: Ne vem, kaj mu je.

KOLMAN: Rekel sem, da je igre konec. Ona bo že vedela, kakšne igre.

P.D.: Dajmo, dajmo, no, začnimo. Prej ko končamo, prej bomo šli domov.

KOLMAN: Ampak, če vam rečem, da je bila to samo igra. Vrhovna sodnica bo že vedela.

ŠEF POLICIJE: (policajema) Primite ga, zvežita in pričnita z delom.

KOLMAN: To je pomota! To je pomota. Še žal vam bo.

OBA POLICAJA: (ga primeta)

KOLMAN: Na pomoč! Na pomoč!

P.D.: Zamašita mu usta. Njegove druge izjave nam niso potrebne. Potrebna nam je samo ena, ki smo jo določili.

V.

VRHOVNA SODNICA: Kolega, moram vam priznati, da sta odlično opravila delo, ki sem vam ga naložila. Čestitam, Kolman je izredno pripravljen. Zelo dobro, da me nista klicala, ko je zahteval. Čestitam.

P.D. in ŠEF POLICIJE: Hvala.

VRHOVNA SODNICA: Moram vama nekaj priznati. Upam, da me bosta razumela. Name pritiskajo, češ da svojega dela ne opravljam dobro. Ampak to sedaj ni važno. Še več, sploh ni res, da svojega dela ne opravljam dobro, pač pa se me hočejo določeni krogi znebiti, ker sem bila vedno za resnico in dobro delo, ki naj bi prispevali k trdnosti naše države. Saj razumete?

P.D. in ŠEF POLICIJE: Razumeva.

VRHOVNA SODNICA: Mislim, da sem jim s primerom Carlos zadala odločilen udarec in, oprostita izrazu, zaprla goflje. To me bo ob-

držalo na položaju, in seveda tudi vaju, kajti tisto z odpovedjo, suspenzom in odvzemom njive je bila njihova iniciativa, češ da tudi vidva ne delata dobro. Nesramnost.

- ŠEF POLICIJE: Si videl, kako so delali za najinim hrbtom?
- P.D.: Svinje. Jaz bi jih dal postreliti.
- VRHOVNA SODNICA: Sedaj vesta, zakaj sem morala igrati. Upam, da mi bosta oprostila nekatere postopke, ki niso bili na mestu, vendar je bilo vse v interesu naših prihodnjih delovnih zmag.
- P.D. in ŠEF POLICIJE: Oproščava.
- VRHOVNA SODNICA: Kaj naj še rečem? Tudi Kolman je eden od njih. Celo ponujal se mi je, seveda za določeno vsoto, saj ga poznate, imata njegove karakteristike, se pravi, da se mi je ponujal, kar sem jaz odločno zavrnila.
- P.D.: Prav ste imeli.
- ŠEF POLICIJE: V začetku mi je bilo žal, da smo ga tako obdelali, ampak sedaj vidim, da bi ga bilo potrebno še bolj.
- VRHOVNA SODNICA: Dovolj. Lahko gresta.

VI.

Scena se ni nič spremenila, le dopolnjena je s tronom, na katerem sedi vrhovna sodnica. Prisotni so vse nastopajoče osebe. Predstavniki države je v vlogi zapisnikarja in nenehno tipka. Šef policije je v vlogi javnega tožilca. Marko je kot obtoženec, Irena je zraven njega, ob njiju stojita policaja, medtem ko je Kolman glavna priča.

- VRHOVNA SODNICA: Dovolite mi, da začnem današnje sojenje...
- KOLMAN: (spačeno) Maa-rrr-ko jee Caaa-rrr-los.
- VRHOVNA SODNICA: Tišina v dvorani. Ššššš. (predstavniku države) Vi pa ne hajte tako bučno tipkati!
- P.D.: Ampak moram zapisati...
- KOLMAN: Maa-rrr-o jee Caa-rrr-los.
- VRHOVNA SODNICA: Povejte priči, da bo odgovarjala, ko jo bomo vprašali.
- ŠEF POLICIJE: (Kolmanu) Odgovarjali boste, ko vas bomo vprašali.
- KOLMAN: (prikima) Maa-rrr-ko jee Caa-rrr-los.
- ŠEF POLICIJE: Ne sedaj. Potem...
- KOLMAN: (spet prikima) Maa-rrr-ko jee Caa-rrr-los.
- VRHOVNA SODNICA: A ga ne morete utišati?
- KOLMAN: (se obrne k vrhovni sodnici in prikima) Maa-rrr-ko jee Caa-rrr-los.
- ŠEF POLICIJE: (enemu od policajev) Pridi sem in mu zamaši usta.
- EDEN OD POLICAJEV: (položi roko na Kolmanova usta)
- VRHOVNA SODNICA: Torej dovolite mi, da še enkrat začnem današnje sojenje,

ki bo, prepričana sem, kratko, ker ne bom dovoljevala zavlačevanja. Opravičujem se zaradi začetnih neljubih scen. Obljubljam, da se v nadaljnjem toku sojenja kaj podobnega ne bo zgodilo. Začnimo.

ŠEF POLICIJE: Oseba, ki je na zatožni klopi, je kriva, ker je Carlos, mednarodni terorist. (predstavniku države) Kaj nimaš manj bučnega pisalnega stroja?

P.D.: Daj veš, da so naša denarna sredstva omejena in moramo kupovati na razprodajah.

ŠEF POLICIJE: Vem, ampak ob takih priložnostih bi si lahko sposodil...

VRHOVNA SODNICA: Nadaljujmo.

ŠEF POLICIJE: Takoj. Oseba, ki je na zatožni klopi, je kriva, ker je Carlos, mednarodni terorist. Toliko za zdaj.

VRHOVNA SODNICA: Obramba ima besedo.

IRENA IN MARKO: (vstaneta)

VRHOVNA SODNICA: Dovolj sta povedala. Lahko sedeta.

IRENA IN MARKO: (se usedeta)

VRHOVNA SODNICA: Kolman, ste pripravljeni?

KOLMAN: (prikima)

VRHOVNA SODNICA: Torej, začnimo z vprašanji.

ŠEF POLICIJE: Tipkanje me moti. Ne morem se zbrati.

VRHOVNA SODNICA: Nadaljujte. Ugovor ni sprejet.

ŠEF POLICIJE: (Kolmanu) Oglejte si tega človeka. (pokaže na Marka)

IRENA: Ne kažite s prstom nanj!

VRHOVNA SODNICA: Ugovor se zavrne.

ŠEF POLICIJE: Ali je ta človek Carlos?

KOLMAN: (momlja izza roke enega od policajev)

ŠEF POLICIJE: Ali je? Odgovorite. (policaju) Umakni roko.

KOLMAN: Maa-rrr-ko jee Caa-rrr-los.

ŠEF POLICIJE: Hvala, nimam več vprašanj.

VRHOVNA SODNICA: Obramba

IRENA IN MARKO: (stopita h Kolmanu)

IRENA: Kolman?

KOLMAN: Maa-rrr-ko jee Caa-rrr-los.

VRHOVNA SODNICA: (policaju) Zaprite mu usta in ga odpeljite iz dvorane.

EDEN OD POLICAJEV: (to stori)

VRHOVNA SODNICA: Ker ni več prič, menim, da je prvi del procesa končan. Prehajamo na drugi del. Da bi si osvežili spomin, spremljam da zapisnikar prebere dosedanje izjave.

P.D.: Z veseljem. (bere) Današnje sojenje, na katerem bi morali dokazati, da je Marko Carlos, je plod neuravnoveženosti in nezdravih ambicij vrhovne sodnice, zato je neveljavno in še en dokaz, da... (neha brati, začuden je in prestrašen) Ne vem... Mislim, ne mislim, pač pa sem prepričan... Jaz sem... Saj znam tipkati...

VRHOVNA SODNICA: Prekinjam sojenje in razširjam obtožnico!

- P.D.: Ampak vrhovna sodnica, nekaj mora biti narobe s pisalnim strojem. Prisegam pred čemerkoli hočete, da sem svoje delo opravljal. ..
- VRHOVNA SODNICA: Tiho! Šššš.
- P.D.: Pisalni stroj je kriv. Podtaknil mi je to... To, kar sem prebral. Oglejte si ga. Vi sploh ne veste, kakšne težave imamo s pisalnim priborom. Sedaj pa se je razširilo na stroje, morda celo na teleprinterje, telekse...
- VRHOVNA SODNICA: Dovolj!
- EDEN OD POLICAJEV:(se vrne)
- VRHOVNA SODNICA: Pripeljite Kolmana! (eden od policajev odide po Kolmana) Začeli bomo znova.
- ŠEF POLICIJE: Ojoj, kaj bo. Sedaj, ko smo že obvestili javnost o primeru Carlos? Javnost je prepričana o naši zmagi.
- VRHOVNA SODNICA: Razočarana sem, dragi kolega, razočarana. Kaj mislite, da to delam zase? Da je bilo meni prijetno, da moramo tega (pokaže na Marka) obsoditi. Ne, ni mi bilo lahko pri srcu!
- P.D.: Jaz sem nedolžen.
- IRENA: Ali lahko jaz nekaj povem? Včeraj mi je Marko nekaj zaupal. Priznal je, da je Carlos.
- VRHOVNA SODNICA: Ste videli? A ste videli, do česa lahko pride, če ne ukrepamo pravilno, po zakonih in ustavi? Ljudje si pričnejo izmišljevati. Lagati.
- EDEN OD POLICAJEV:(pripelje Kolmana)
- KOLMAN: Maa-rrr-ko jee Caa-rrr-los.
- VRHOVNA SODNICA: Ali ste videli, kaj ste naredili iz človeka? Prosim vas, sprašujem vas, ali smo v srednjem veku ali v dvajsetem stoletju? Vi prav gotovo mislite, da smo v srednjem veku; ne, ne, motite se, v dvajsetem stoletju smo.
- KOLMAN: Maa-rrr-ko jee Caa-rrr-los.
- VRHOVNA SODNICA: Zaprite mu usta!
- EDEN OD POLICAJEV:(mu položi roko na usta)
- VRHOVNA SODNICA: Še nekaj vam bom povedala, vi, paraziti naše družbe! Ne, ne, ne, mislim samo na vaju dva, na vse, ki ste v tej dvorani. Name pritiskajo določeni krogi, češ da svojega dela ne opravljam dobro, in se me hočejo znebiti, ker sem bila vedno za resnico in dobro delo, ki naj bi prispevalo k trdnosti naše države. In vi ste hlapci teh določenih krogov! Vse vas bom postavila pred sodišče in kaznovala!
- IRENA: Ampak Marko je res Carlos. Priznal mi je.
- VRHOVNA SODNICA: Tiho, vsaj vi bi lahko bili v tem trenutku trezni in bi govorili po resnici. Saj vendar poznate svojega moža?
- IRENA: Poznam ga. On je Carlos. Odkar ga poznam, je Carlos.
- VRHOVNA SODNICA: – Vi... Vi neuravnovešeni državljani, gniloba človeškega

- ustroja, filistri malomeščanskega rodu, prodajalci svoje-
ga obraza, ali imate kaj reči v svojo obrambo?
- ŠEF POLICIJE: Jaz sem presenečen, jaz sem v tem trenutku presenečen
in nimam besed.
- P.D.: V vsem tem ima hudič prste vmes.
- ŠEF POLICIJE: (objame predstavnika države) Kolega, prijatelj moj, to je
za zjokat!
- P.D.: Prav si povedal.
- ŠEF POLICIJE: Vendar, vrhovna sodnica, karkoli ste naredili, karkoli ste
rekli, razumem vas. Ampak, jaz se ne bom dal kar tako,
ne bom! Jaz imam njivo!
- VRHOVNA SODNICA: Nimate je več.
- ŠEF POLICIJE: Imam! In v tem trenutku grem po kmete in ostale pol-
proletarce in jo bom branil z vilami in motikami. (odha-
ja)
- VRHOVNA SODNICA: Nikamor ne greste!
- ŠEF POLICIJE: (se ustavi) Nikamor? A ne smem?
- VRHOVNA SODNICA: Ne smete!
- ŠEF POLICIJE: (se vrne) Prav. Ne smem.
- P.D.: Pa kaj ti je? Kako da je tvoj upor zbledel tako kar naen-
krat?
- ŠEF POLICIJE: Ne vem. Dolžnost je dolžnost. Ni me suspendirala. Am-
pak ko me suspendira...
- VRHOVNA SODNICA: Suspendirani ste.
- P.D.: Kolega, pojdi. Svoboden si. Pojdi sedaj. Kaj še čakaš?
- ŠEF POLICIJE: (se usede na tla in joka) Ne morem. Ne, ne morem. Ne
vem, kaj mo je. Moja njiva, moja njiva...
- P.D.: Pa kaj ti je?
- VRHOVNA SODNICA: Vi!
- P.D.: Jaz?
- VRHOVNA SODNICA: Da, vi. Vedno ste mi pošiljali poročila s protidržavnimi
sporočili. Mar ni tako?
- P.D.: Ne, ni! Zanikam.
- VRHOVNA SODNICA: Veste, odpuščeni ste, vendar me boste morali prej sleči.
Tega niste pozabili, menim?
- P.D.: Ha, a to? Kar mislite si! Če je kdo kriv za protidržavna
sporočila, so krivi svinčniki, ki ste mi jih vi podtaknili.
Tako, da veste.
- VRHOVNA SODNICA: Ne bova se več pogovarjala o tem. Slecite me.
- IRENA: Marko je Carlos. Priznal mi je. Zaupal mi je. On mi ved-
no zaupa.
- VRHOVNA SODNICA: Tiho. Šššš! Vse vas bom podredila. Niste hoteli Carlosa,
sedaj imate mene.
- IRENA: Saj je Carlos. On... Jaz ga imam, moj je.
- VRHOVNA SODNICA: (predstavniku države) Torej? Čakam.

- P.D.: Ne pride v poštev. Imam ženo in otroke... Vi me hočete izkoristiti!
- VRHOVNA SODNICA: Vi ste pa mene leta in leta izkoriščali! To ste pozabili!
- P.D.: Svinčniki. Svinčniki, vrhovna sodnica, ne jaz. Vzemite svinčnik, ukažite mu, naj vas on sleče.
- VRHOVNA SODNICA: Me boste slekli ali se bom morala sama?
- P.D.: Ne, ne sama... jaz... O, kaj mi je? Ampak, jaz kaj takega ne morem storiti. Ne, ne bom. Ne bom, ne bom, ne bom.
- VRHOVNA SODNICA: No, opravite svoje delo. Vedno ste ga opravili, čeprav nikoli kakovostno, kot je zahtevalo vaše delovno mesto.
- P.D.: Ne bom, ne bom, ne bom (gre proti vrhovni sodnici) Kaj mi je? Noge me ne ubogajo. Ustavite se, noge! Saj... Pa to ni res. Ukazujem vam, noge, da se ustavite! Kaj se dogaja? (šefu policije) Kolega, prijatelj moj, pomagaj mi... Ustavi me. Šel bom s tabo na njivo in jo branil.
- ŠEF POLICIJE: Ne morem, kolega, prijatelj moj.
- P.D.: Zakaj ne?
- ŠEF POLICIJE: Ne vem.
- P.D.: Poizkusi vsaj.
- ŠEF POLICIJE: Ne morem. Ne vem, zakaj ne morem.
- P.D.: Daj mi roko.
- ŠEF POLICIJE: Kako? Predaleč si. Pridi bliže.
- P.D.: Ne morem.
- ŠEF POLICIJE: Zakaj ne?
- P.D.: Ne vem.
- ŠEF POLICIJE: Jaz tudi ne vem. Razhajava se.
- P.D.: Razhajava se. (je že pri vrhovni sodnici)
- VRHOVNA SODNICA: Začnite.
- P.D.: Ne, ne.
- IRENA: Marko je Carlos. Priznal mi je. Zaupal mi je.
- VRHOVNA SODNICA: Ššš. Še niste začeli, predstavnik države.
- P.D.: Ne, ne. (si da roke na hrbet) Tega ne boste doživeli. Tega ne boste doživeli. (počasi sega z rokami proti vrhovni sodnici) Ne, ne, ne. Ne vem, kaj mi je.
- VRHOVNA SODNICA: No!
- P.D.: (jo prične slačiti)
- ŠEF POLICIJE: Imel sem njivo, vem, da sem jo imel. Marca, ko se je sneg stopil, sem jo šel pogledat in sem jo poljubil in čuval in pazil in negoval.
- EDEN OD POLICAJEV: (stopi k drugemu in se objameta)
- KOLMAN: (vseskozi ponavlja) Maa-rrr-ko jee Caa-rrr-los.
- IRENA: (se sprehaja po stanovanju, brska po predalih in išče spominke) 1972. sva se poročila. Takrat še nisem vedela, da je Carlos. Vendar sem čutila.
- OBA POLICAJA: Midva sva svoje delo vedno opravljala brez napake. Nih-

če nima pravice, da naju drži v senci. Spoznava se na pravilnike in vse policijske priročnike.

(V nadaljevanju osebe govorijo naslednje tri replike hkrati)

ŠEF POLICIJE: (še vedno v joku) Tri hektare njive je sicer veliko za amaterskega pridelovalca dobrin, kot so čebula, česen, krompir in tako naprej. Vendar... Ah, kaj bi? Vsak dan po službi sem hodil, da bi opazoval, kako rastejo, imenoval sem jih: moji otročički. In sedaj naenkrat... Ne, ne more biti danes črno tisto, kar je bilo še včeraj belo. Uprl se bom. Ne, ne bom se. Njiva! Njiva, s tabo sem. Nikoli te ne bom zapustil. Služil sem svojemu poklicu, namesto da bi tebi. Oprosti mi. Vse, kar mi je ostalo, si še ti, njiva, moja in edina. Ne smem niti pomisliti, da v tem trenutku gnijejo pridelki, ki iščejo mojo roko. Oh, njiva-

IRENA: Poglejte to fotografijo. Ne vem, kdo nas je posnel, preden je šel Carlos v zapor. Pred dvema letoma. Carlos je bil nežen, vedno je peljal otroke na sprehod. Gledala sem skozi okno, kako so odhajali v park. Kuhala sem kosilo. Vedela sem, da on ni Marko. Čutila sem, da je nekaj drugega. Da je Carlos. Saj se nikoli ni obnašal kot Marko. Njegov glas, njegovi gibi, njegove življenjske poteze so tako nenavadno spominjale na Carlosa, otroka je previjal kot Carlos. Pel jima je uspavanke kot Carlos. Jezil se je in zabaval kot Carlos. Spočel je otroka, kot ga lahko spočne samo Carlos. Takega človeka ne bi smeli nikoli zapreti. Oh, Carlos moj.

OBA POLICAJA: Midva izjavljava, da se med sabo nisva nikoli sprla. Najino dvojno delo je resnično dvojno, čeprav ni bilo tako ovrednoteno. Nadalje izjavljava, da bi lahko storila veliko, veliko več, če bi postavljala vprašanja, kot so: kaj, kdo, kje, zakaj, čemu, komu, in podobna vprašanja. Ampak meniva, da bi s takimi vprašanji prišla po lahki poti na položaj. Odločila sva se za težjo, trnovo pot. Izjavljava, da sva mlada in da imava prihodnost svetlo. V rokah drživa vse pravniške knjige, ki so ključ za odpiranje duš. Meniva, da so pravniki uredili našo državo tako, da se le oni spoznajo nanjo. Midva se jim skušava vsaj nekoliko približati, če že ne moreva doseči istega časa in prostora.

VRHOVNA SODNICA: (slečena) Dobro ste opravili.

P.D.: A sem?

VRHOVNA SODNICA: (stopi na tron) Osvobojena sem! Vseh spon, zadrg, šivov, oblek in prevlek! (predstavniku države) Odpuščeni ste. Lahko greste.

PREDSTAVNIK DRŽAVE: (odhaja in se slači; ne odide)

- ŠEF POLICIJE:** Živel bom za svojo njivo. Njiva je narava. Ko skopni sneg, je naga. (se prične slačiti) Isz bom sam njiva. Tako kot bitje, ki se pravkar rodi.
- OBA POLICAJA:** (pristopita h Kolmanu, ki še vedno izgovarja stavek) Marko ni Carlos. Marko je Marko. (se slačita) Sprašujeva: kaj, kdo, kje, zakaj, čemu, komu. Nikoli več ne bova tisto, kar sva bila. Vrhovna sodnica je rekla, da smo osvobojeni, če ni spon, zadržg, šivov, oblek, prevlek!
- KOLMAN:** (se ne sleče)
- IRENA:** (pristopi Marku) Carlos, Carlos moj. (ga poljublja) Slecime. Saj vidiš, kako me vnamejo tvoji dotiki, carlovski dotiki. Vem, da si utrujen. Sama bom (se slači in sleče)
- MARKO:** (vstane)
- IRENA:** Saj veš, da sva bila vedno svobodna, ko sva...
- MARKO:** (jo odrine)
- IRENA:** Carlos? Kaj ti je?
- MARKO:** (stopi k vrhovni sodnici in jo z liscami prime okrog vratu)
- VRHOVNA SODNICA:** (se duši) Marko-Carlos, Marko-Carlos!
- ŠEF POLICIJE:** Jaz sem njiva.
- P.D.:** Nimam kam pripeti svojega svinčnika.
- IRENA:** Carlos, obljubljam, da ne bom nikoli naredila splava in da bom tudi osemdeset let noseča, če boš hotel.
- OBA POLICAJA:** Slecite se, Kolman.
- KOLMAN:** Maa-rrr-ko jee Caa-rrr-los.
- MARKO:** (zadavi vrhovno sodnico) Jaz sem Marko! (tudi Kolman utihne)

Woody Allen

BOG

Komedija v enem dejanju

Osebe:

Igralec

Pisatelj

Dekle

Doris

Služkinja

Trichinosis

Sufler

Bursitis

Moški (med gledalci)

Lorenzo Miller

Ženska (med gledalci)

Blanche DuBois

Diabetes

Phidipides (suženj, ki ga igra Diabetes)

Še en grški suženj

Gospodar

Wendy

Stražar

Ženska (na odru)

Kralj

Zdravnik

Telegramist

Stanley

Še en moški (med gledalci)

Še ena ženska (med gledalci)

Grški zbor
Bog (nema vloga)
Groucho Marx (nema vloga)

Prizorišče: Atene. Približno 500 pr. Kr. Dva zbegana Grka v središču velikanskega praznega amfiteatra. Sončni zahod. Eden je IGRALEC, drugi PISATELJ. Oba poklapano tuhtata. Igrati bi ju morala dva dobra, brezobzirna burleskna burkača.

IGRALEC: Nič . . . prav nič . . .
PISATELJ: Kaj?
IGRALEC: Nesmisel. Prazno.
PISATELJ: Konec?
IGRALEC: Seveda. O čem razpravljava? Razpravljava o koncu.
PISATELJ: Ven in ven razpravljava o koncu.
IGRALEC: Ker je brezupen.
PISATELJ: Priznam, da je nezadovoljiv.
IGRALEC: Nezadovoljiv? Še celo niti verjeten ni. Kadar pišeš igro, je trik v tem, da začneš od konca. Poiščeš kak dober, učinkovit konec in potem pišeš proti začetku.
PISATELJ: To sem že poskusil. Dobil sem igro brez začetka!
IGRALEC: To je absurd!
PISATELJ: Absurd? Kaj je absurd?
IGRALEC: Vsaka igra mora imeti začetek, jedro in konec.
PISATELJ: Zakaj?
IGRALEC: (samozavestno) Ker ima v stvarstvu vse začetek, jedro in konec.
PISATELJ: Kaj pa krog?
IGRALEC: (razmišlja) No ja . . . krog nima začetka, jedra ali konca — ampak tudi ni ne vem kakšen špas.
PISATELJ: Diabetes, razmišljaj o koncu. Čez tri dni imamo premiero.
IGRALEC: Jaz ne. Jaz že ne bom nastopil v tej polomijadi. Imam svoj igralški ugled, oboževalce . . . Moja publika pričakuje, da me bo gledala v primernem metjeju.
PISATELJ: Naj te spominim, da si sestradan, brezposeln igralčič, ki sem mu velikodušno dovolil, da nastopi v moji igri, da bi tako podprl tvojo vrnitev na oder.
IGRALEC: Sestradan, drži . . . Brezposeln, že mogoče . . . Mogoče res hlepim po vrnitvi na oder — ampak pijanec?
PISATELJ: Saj nisem rekel, da si pijanec.
IGRALEC: Že, ampak tudi pijanec sem.
PISATELJ: (v navalu nenadnega navdiha) Kaj če bi ta, ki ga igraš, izvlekel izpod halje bodalo in si v napadu blaznega razočaranja izkopal oči, tako da bi oslepel?
IGRALEC: Ja, super ideja. Pa si danes že kaj jedel?
PISATELJ: Kaj je narobe z njo?
IGRALEC: Mučna je. Gledalci bodo, takoj ko bojo videli, za kaj gre —
PISATELJ: Vem — delali bojo tiste čudne glasove z ustnicami.

- IGRALEC: Temu se reče žvižganje.
- PISATELJ: Samo enkrat bi rad zmagal na tekmovanju! Enkrat, preden se mi izteče življenje, bi rad, da pobere moja igra prvo nagrado. Pa mi ni za tisto gajbo janeževca, za čast mi gre.
- IGRALEC: (v nenadnem navdihu) Kaj če bi se kralj na lepem premislil? V tem je pozitivna ideja.
- PISATELJ: Tega ne bo storil nikdar.
- IGRALEC: (ga skuša pregovoriti) Pa če bi ga prepričala kraljica?
- PISATELJ: Ta že ne. Ta ti je prasica.
- IGRALEC: Ampak če bi se trojanska vojska vdala —
- PISATELJ: Ti se bojo bojevali do zadnjega diha.
- IGRALEC: Ampak ne, če Agamemnon prelomi obljubo?
- PISATELJ: To ni v njegovi naravi.
- IGRALEC: Ampak jaz bi lahko nenadoma zgrabil za orožje in se postavil v bran.
- PISATELJ: To se ne sklada s tvojim značajem. Ti si strahopetec — nepomemben, ničvreden suženj, nič pametnejši od črva. Zakaj pa misliš, da sem dal to vlogo tebi?
- IGRALEC: Pravkar sem ti postregel s šestimi možnimi konci!
- PISATELJ: In vsak je bil še bolj za lase privlečen od prejšnjega.
- IGRALEC: Za lase je privlečena igra.
- PISATELJ: Ljudje se kratko malo ne vedejo tako. To ni v njihovi naravi.
- IGRALEC: Pa kaj pomeni njihova narava? Ni mogoče iti mimo brezupnega konca!
- PISATELJ: Vse dokler je človek razumna žival, kot dramatik ne morem dovoliti kaki osebi, da bi na odru počela kaj, česar v resničnem življenju ne bi.
- IGRALEC: Naj te opomnim, da v resničnem življenju sploh ne obstajava.
- PISATELJ: Kako to misliš?
- IGRALEC: Se zavedaš, da sva osebi iz igre, ki jo prav zdaj igrajo v enem izmed broadwayskih gledališč? Ne jezi se name, nisem je jaz napisal.
- PISATELJ: Osebi v igri sva in kmali bova gledala mojo igro . . . ki je igra v igri. In tudi naju gledajo.
- IGRALEC: Drži. Zelo metafizično, a ne?
- PISATELJ: Ne samo metafizično, tudi neumno je!
- IGRALEC: Bi raje bil eden izmed njih?
- PISATELJ: (gleda v publiko) Odločno ne. Samo poglej si jih.
- IGRALEC: Potem pa nadaljujva!
- PISATELJ: (zamrmra) Oni so plačali vstopnino.
- IGRALEC: Hepatitis, tebi govorim!
- PISATELJ: Vem, problem je konec.
- IGRALEC: Vedno je problem konec.
- PISATELJ: (na lepem nagovori publiko) Ljudje, imate vi kak predlog?
- IGRALEC: Nehaj nagovarjati gledalce! Žal mi je, da sem jih sploh omenil.
- PISATELJ: Čudno, a ne? Da sva dva staroveška Grka v Atenah, ki bosta zdaj

gledala igro, ki sem jo jaz napisal in ti v njej nastopaš, oni pa so iz Queensa ali kaknega podobnega groznega kraja in naju gledajo v igri nekoga tretjega. Kaj če so sami osebe v spet tretji igri? In kdo drug gleda nje? Ali pa — kaj če ne obstaja nič in smo vsi samo del kdove čigavih sanj? Ali kar je še hujše, kaj če obstaja samo tistile debeluh v tretji vrsti?

IGRALEC: Ravno to govori v moj prid. Kaj če vesolje ni racionalno in ljudje niso nekaj stalnega? Potem bi lahko spremenila konec, saj se mu ne bi bilo treba ravnati po nobenih nespremenljivih predstavah. Mi slediš?

PISATELJ: Jasno da ne. (Publiki) Mu vi sledite? Igralec je. Jest hodi k Sardinju.

IGRALEC: Dramske osebe, ki ne bi imele določenih lastnosti in bi si lahko same izbirale značaj. Ne bi mi bilo treba biti suženj samo zato, ker si pač tako napisal. Lahko bi se premislil in postal junak.

PISATELJ: Potem igre sploh ni.

IGRALEC: Je ni? Dobro, dobiš me pri Sardinju.

PISATELJ: Diabetes, kar predlagaš, je kaos!

IGRALEC: Je svoboda kaos?

PISATELJ: Je svoboda kaos? Hmmm . . . Ta je pač težaška. (Publiki) Je svoboda kaos? Je kdo tu diplomiral iz filozofije?
(Iz publike se oglasi Dekle)

DEKLE: Jaz.

PISATELJ: Kdo je to rekel?

DEKLE: Pravzaprav sem pod A diplomirala iz telovadbe, filozofijo sem imela pod B.

PISATELJ: Lahko pridete sem gor?

IGRALEC: Kaj za vraga pa počneš?

DEKLE: A je vseeno, če je bilo to na Brooklynskem kolidžu?

PISATELJ: Brooklynski kolidž? Ne, sprejmemo vse.
(Medtem je prišla gor)

IGRALEC: Zdaj bom pa res pošizil!

PISATELJ: Kaj te pa tako žre?

IGRALEC: Sredi igre sva. Kdo je pa tale?

PISATELJ: Čez pet minut se začne atenski dramski festival, jaz pa nimam konca za svojo igro!

IGRALEC: In?

PISATELJ: Zastavljajo se resna filozofska vprašanja. Ali obstajava? Ali obstajajo? (V mislih ima publiko) Kakšna je resnična narava človekovega značaja?

DEKLE: Živijo. Jaz sem Doris Levine.

PISATELJ: Jaz sem Hepatitis in tole je Diabetes. Sva stara Grka.

DORIS: Jaz sem iz Great Necka.

IGRALEC: Spravi jo z odra!

PISATELJ: (ki jo zdaj zares premeri od nog do glave, ker je čedna) Zelo seksi je.

- IGRALEC: Kakšno zvezo ima to z zadevo?
- DORIS: Temeljno filozofsko vprašanje: če v gozdu pade drevo in ni zra-
ven nikogar, da bi slišal — kako naj potem vemo, ali je bil padec
slišen?
(vsi trije se v osuplosti ozirajo sem in tja)
- IGRALEC: Kaj nam mar? Mi smo v Petinštirideseti ulici.
- PISATELJ: Bi šla z mano v posteljo?
- IGRALEC: Pusti jo pri miru!
- DORIS: (IGRALCU) Zase se brigajte.
- PISATELJ: (kliče za oder) Bi lahko spustili zaveso? Samo za pet minutk...
(Publiki) Kar sedite. Tole bo na brzaka.
- IGRALEC: To je nezaslišano! To je absurdno! (DEKLETU) Imaš sestro?
- DORIS: Prijateljico. (Kliče proti publiki) Diane, a bi hotela priti sem...
Tu se nekaj menim z dvema Grkoma. (Nobenega odziva) Sra-
mežljiva je.
- IGRALEC: No, pa naju čaka igra. Tole bom prijavil avtorju.
- PISATELJ: (Polglasno IGRALCU) Diabetes, mislim, da bi mi lahko ratalo
pri njej.
- IGRALEC: Kaj hočeš reči s tem, ratalo? V mislih imaš spolni odnos — spričo
vseh teh ljudi.
- PISATELJ: Spustil bom zastor. Sicer pa nekateri izmed tehle počnejo isto.
Veliko jih pa verjetno res ni.
- IGRALEC: Ti bedak, ti si izmišljen, ona je Židinja — a veš, čemu bodo po-
dobni otroci?
- PISATELJ: Daj, mogoče lahko spraviva sem gor še njeno prijateljico.
(IGRALEC gre medtem na levi konec odra, da bi telefoniral.)
Diane? Zdaj imaš priložnost za randi z/s.....(Uporabi pravo
igralčevo ime) To je velik igralec... Veliko TV reklam...
- IGRALEC: (V telefon) Daj mi izhodno linijo.
- DORIS: Ne bi rada povzročala težav.
- PISATELJ: Nobenih težav ni. Samo to je, da smo, kot kaže, tule izgubili stik
z resničnostjo.
- DORIS: Kdo bi vedel, kaj je v resnici resničnost?
- PISATELJ: Še kako prav imaš, Doris.
- DORIS: (Modruje) Ljudem se tako pogostoma zdi, da obvladajo real-
nost, medtem ko se v resnici odzivajo na „ponaredljivost“.
- PISATELJ: K tebi me žene nekaj, kar je zagotovo resnično.
- DORIS: Je seks resničen?
- PISATELJ: Celó če ni, je še vedno ena najboljših ponarejenih reči, ki jih lah-
ko človek počne.
(Jo pograbi, ona se mu izvije)
- DORIS: Nikar, ne tukaj.
- PISATELJ: Zakaj ne?
- DORIS: Ne vem. Takšen je moj tekst.
- PISATELJ: Pa si že kdaj šla s kako izmišljeno osebo?
- DORIS: Še najbolj sem se temu približala, ko sem bila z nekim Italijanom.
nom.

- IGRALEC: (Je pri telefonu. Skozi filter slišimo po telefonu trušč zabave.)
Halo?
- TELEFON: (Služkinjin glas) Tu stanovanje gospoda Allena.
- IGRALEC: Dober večer, bi lahko govoril z gospodom Allenom?
- SLUŽKINJA: Kdo pa kliče, prosim?
- IGRALEC: Oseba iz njegove igre.
- SLUŽKINJA: Sekundo. Gospod Allen, pri telefonu je neka izmišljena oseba.
- IGRALEC: (Proti PISATELJU in DORIS) Zdaj bomo pa videli, kaj se bo zgodilo z vama golobčkoma.
- WOODYJEV
- GLAS: Prosim?
- IGRALEC: Gospod Allen?
- WOODY: Ja?
- IGRALEC: Tu Diabetes.
- WOODY: Kdo?
- IGRALEC: Diabetes. Oseba, ki ste jo ustvarili.
- WOODY: Aha... Se že spominjam, prav nič posrečena oseba niste... zelo enodimenzionalna.
- IGRALEC: Hvala.
- WOODY: Hej — a ni zdajle predstava?
- IGRALEC: Saj v zvezi s tem tudi kličem. Na odru se je od nekod znašla neznanca punca, ki se noče spraviti proč, Hepatitis je pa popolnoma zanorila.
- WOODY: Kakšna pa je?
- IGRALEC: Čedna, ampak tu nima kaj početi.
- WOODY: Blond?
- IGRALEC: Brinetka... dolgolasa.
- WOODY: Noge lepe?
- IGRALEC: Lepe.
- WOODY: Joški dobri?
- IGRALEC: Zelo fini.
- WOODY: Zadrži jo, pridem takoj.
- IGRALEC: Študirala je filozofijo. Vendar nima nobenih pravih odgovorov... Tipičen produkt menze na Brooklynskem kolidžu.
- WOODY: To pa je čudno, ta stavek sem uporabil v *Zaigraj to še enkrat, Sam*, da sem opisal neko dekle.
- IGRALEC: Upam, da je tam izzval več smeha.
- WOODY: Daj mi jo sem.
- IGRALEC: Na telefon?
- WOODY: Ja, kaj pa?
- IGRALEC (proti DORIS) Tebe hoče.
- DORIS (Šepeče) Videla sem ga v kinu. Znebi se ga.
- IGRALEC: On je napisal to igro.
- DORIS: Pretenciozna je.

- IGRALEC: (V slušalko) Noče govoriti z vami. Pravi, da je vaša igra pretenci-ozna.
- WOODY: Oh, Jezus. No prav, pokliči me spet in me obvesti, kako se igra konča.
- IGRALEC: Prav.
- (Odloži slušalko, potem šele se osuplo zave, kaj je rekel avtor)
- DORIS: Bi lahko imela vlogo v vajini igri?
- IGRALEC: Ne razumem! A si igralka — ali punca, ki se dela, da je igralka?
- DORIS: Od nekdanj sem si želela biti igralka. Mama je upala, da bom postala bolniška sestra. Očku se je zdelo, da bi se morala primožiti v visoko družbo.
- IGRALEC: S čim se pa preživljaš?
- DORIS: Delam v nekem podjetju, ki izdeluje navidezno globoke servise za kitajske restavracije.
- (Izmed stranskih kulis pride še en Grk)
- TRICHINOSIS: Diabetes, Hepatitis. Jaz sem, Trichinosis. (Pozdrave improvizirati.) Pravkar prihjam od diskusije na Akropoli, v kateri mi je Sokrat dokazal, da ne obstajam, tako da sem ves iz sebe. Pa vendar, o tebi se širi glas, da potrebuješ konec za svojo igro. Mislim, da imam ravno pravo stvar zate.
- PISATELJ: Res?
- TRICHINOSIS: Kdo pa je tale?
- DORIS: Doris Levine.
- TRICHINOSIS: Pa menda ja ne iz Great Necka?
- DORIS: Pač.
- TRICHINOSIS: Poznate Rappaportove?
- DORIS: Myron Rappaportovo?
- TRICHINOSIS: (Prikimava) Ja. Skupaj sva delala za liberalno stranko.
- DORIS: Kakšna koincidenca!
- TRICHINOSIS: Imeli ste ljubezensko afero z županom Lindsayem.
- DORIS: Jaz sem že hotela — on pa ne.
- PISATELJ: Kakšen je konec?
- TRICHINOSIS: Veliko lepši ste, kot sem si predstavljal.
- DORIS: Res?
- TRICHINOSIS: Kar zdajle bi rad spal z vami.
- DORIS: Danes pa je moj večer. (TRICHINOSIS se strastno oprime njene-
nega zapestja)
- DORIS: Prosim. Devica sem. Saj zdaj rečem to?
- (SUFLER s knjigo pokuka izmed stranskih kulis; oblečen je v
pleteno jopico)
- SUFLER: „Prosim. Devica sem.“ Drži.
- (Odide z odra)
- PISATELJ: Kakšen za vraga je konec?
- TRICHINOSIS: A, O — (Za oder) Fantje!
- (Nekaj Grkov pripelje na oder zapleteno napravo na kolesih)
- PISATELJ: Kaj zaboga je pa tole?

- TRICHINOSIS: Konec za tvojo igro.
- IGRALEC: Ne razumem.
- TRICHINOSIS: Odgovor se skriva v tej napravi, ki sem jo celih šest mesecev sestavljal v svakovi delavnici.
- PISATELJ: Kakšen odgovor?
- TRICHINOSIS: V zadnjem prizoru — ko je vse videti črno in je bedni suženj Diabetes v kar najbolj brezupnem položaju —
- IGRALEC: Ja?
- TRICHINOSIS: Se z višav dramatično spusti Zeus, oče vseh bogov in — vihteč v roki svoje strele — prinese hvaležni, toda nemočni skupinici smrtnikov rešitev.
- DORIS: Deus ex machina.
- TRICHINOSIS: Hej — to je pa prima ime za to reč.
- DORIS: Moj oče dela za Westinghouse in tam imajo takšno geslo.
- PISATELJ: Jaz pa še vedno ne razumem.
- TRICHINOSIS: Počakaj, da boš videl to reč v akciji. Z njo prileti Zeus. S temle izumom bom zaslužil celo premoženje. Sofoklej mi je že dal aro zanj. Evripid bi rad dva komada.
- PISATELJ: Ampak s tem se smisel igre spremeni.
- TRICHINOSIS: Ne govori, dokler ne boš videl demonstracije. Bursitis, spravi se v letalsko opravo.
- BURSITIS: Jaz?
- TRICHINOSIS: Stori, kakor pravim. Saj ne boste verjeli.
- BURSITIS: Tele reči se jaz bojim.
- TRICHINOSIS: Heca se... Daj no, ti bedak, kupčija je tako rekoč že sklenjena. (Drugim) Zdajle bo. Ha, ha...
- BURSITIS: Ne maram višin.
- TRICHINOSIS: Spravi se noter! Gremo! Zlezi no v svojo Zevsovo opravo! Demonstracija. (Odhajata z odra, medtem ko Bursitis protestira)
- BURSITIS: Hočem telefonirati svojemu zastopniku.
- PISATELJ: Ampak ti praviš, da na koncu pride bog in poskrbi za vse.
- IGRALEC: To mi je všeč! Ljudje res nekaj dobijo za svoj denar!
- DORIS: Prav ima. To bo tako kot v tistih hollywoodskih biblijskih spektaklih.
- PISATELJ: (Malce predramatično stopi na sredo odra) Ampak če bog poskrbi za vse, potem človek ni odgovoren za svoja dejanja.
- IGRALEC: In ti se še sprašuješ, zakaj te bolj pogosto ne vabijo na zabave...
- DORIS: Ampak brez boga je veselje nesmiselno. Življenje je nesmiselno. Mi smo nesmiselni. (Strašen premolk) Na lepem občutim nepremagljivo potrebo, da bi kavsala.
- PISATELJ: Zdaj pa jaz nisem prave volje.
- DORIS: Res ne? Bi bil mogoče kdo izmed občinstva za to, da bi kavsala z mano?
- IGRALEC: Nehaj že! (Publiki) Ljudje, saj ne misli resno.
- PISATELJ: Potrj sem.

- IGRALEC: Kaj pa tebe muči?
- PISATELJ: Ne vem, ali verujem v Boga.
- DORIS: (Publiki) Resno mislim.
- IGRALEC: Če ni Boga, kdo je potem ustvaril vesolje?
- PISATELJ: Ne vem še zagotovo.
- IGRALEC: Kaj hočeš reči s tem, da še ne veš zagotovo? Kdaj boš pa vedel?
- DORIS: Je tam spodaj sploh kdo, ki bi rad spal z mano?
- MOŠKI: (Med gledalci, vstane) Jaz bom spal s tem dekletom, če noče nihče drug.
- DORIS: Ali bi res, gospod?
- MOŠKI: Kaj je narobe z vsemi? Pa tako lepa punca! A ni med gledalci nobenega moškega, ki bi bil krvav pod kožo? Vsi skupaj ste banda newyorških levičarskih židovskih intelektualnih komunističnih rdečkarjev.
- (Izmed kulis prikoraka LORENZO MILLER. Obleden je sodobno)
- LORENZO: Usedi se, a se boš usedel?
- MOŠKI: Dobro, dobro.
- PISATELJ: Kdo ste pa vi?
- LORENZO: Lorenzo Miller. Jaz sem ustvaril to občinstvo. Jaz sem pisatelj.
- PISATELJ: Kako to mislite?
- LORENZO: Napisal sem: velika skupina ljudi iz Brooklyna in Queensa ter z Manhattana in Long Islanda pride v Zlato gledališče in gleda igro. In tule so.
- DORIS: (Kaže na publiko) Hočete reči, da so tudi tile izmišljeni? (LORENZO prikima) Ne morejo po svobodni volji početi, kar se jim zahoče?
- LORENZO: Sami mislijo, da lahko, vendar vselej delajo tisto, kar naj bi delali.
- ŽENSKA: (Sredi publike nenadoma vstane prav jezna ŽENSKA): Jaz že nisem izmišljena!
- LORENZO: Žal mi je, gospa, ampak ste.
- ŽENSKA: Pa saj imam sina na Harvardski ekonomski šoli.
- LORENZO: Vašega sina sem ustvaril jaz; izmišljen je. Ne le da je izmišljen, je tudi homoseksualec.
- MOŠKI: Jaz ti pokažem, kako izmišljen sem. Odšel bom iz tega gledališča in zahteval denar nazaj. To je slaboumna igra. Pravzaprav sploh nobena igra ni. Če že grem v gledališče, hočem gledati kaj, kar ima zgodbo — z začetkom, jedrom in zaključkom — ne pa tega sranja. Lahko noč.
- (Ves užaljen odkoraka po središčnem prehodu ven)
- LORENZO: (Publiki) A ni sijajna vloga? Napisal sem ga zelo jeznega. Pozneje začuti krivdo in naredi samomor. (Slišimo strel.) Pozneje!
- MOŠKI: (Se vrne s pištolo, iz katere se kadi) Oprostite, a sem se prekmalu?
- LORENZO: Ven se poberi!

- MOŠKI: Pri Sardiju bom. (Odide)
- LORENZO: (Med publiko, kjer ima opraviti z različnimi osebami iz resničnega občinstva) Kako vam je ime, gospod? Aha. (Improvizacija, odvisno od odziva publike) Od kod pa ste? A ni srčkan? Sijajna vloga. Moram jih spomniti, naj ga drugače oblečejo. Zaradi tega fanta bo pozneje tale ženska pustila svojega moža. Težko verjeti, vem. Oho — lejte tegale možakarja. Pozneje bo posilil tistole gospo.
- PISATELJ: Grozno je, če si izmišljen. Vsi smo tako omejeni.
- LORENZO: Omejuje vas dramatikova omejenost. Žal pa imaš ti smolo, da te je napisal Woody Allen. Samo pomisli, da bi te napisal Shakespeare.
- PISATELJ: Ne dovolim. Svoboden človek sem in ne potrebujem nobenega boga, da bi vletaval in mi reševal igro. Dober pisatelj sem.
- DORIS: Saj hočeš zmagati na Atenskem dramskem festivalu, kajne?
- PISATELJ: (Nenadoma teatralično) Drži. Hočem biti nesmrten. Nočem kar umreti in biti pozabljen. Hočem, da moja dela žive še dolgo zatem, ko bo moje telo preminilo. Hočem, da prihodnji rodovi vedo za moj obstoj! Prosim, ne dajte, da bi bil nesmiseln prahec, ki ga nosi skozi večnost. Zahvaljujem se vam, dame in gospodje. Z veseljem sprejemem tole nagrado Tony in rad bi se zahvalil Davidu Merricku...
- DORIS: Mene ne briga, kaj pravi kdorkoli, jaz sem resnična.
- LORENZO: Ne zares.
- DORIS: Mislim, torej sem. Ali še boljše, čutim — imam orgazem.
- LORENZO: Res?
- DORIS: Kar naprej.
- LORENZO: Res?
- DORIS: Prav pogosto.
- LORENZO: Ja?
- DORIS: Večino časa pa res, ja.
- LORENZO: Ja?
- DORIS: Vsaj polovico časa.
- LORENZO: Ne.
- DORIS: Pač! Z nekaterimi moškimi...
- LORENZO: Težko verjeti.
- DORIS: Ni nujno, da gre za koitus. Ponavadi je oralno—
- LORENZO: Aha.
- DORIS: Seveda orgazem tudi hlinim. Nikogar ne maram žaliti.
- LORENZO: Si že kdaj doživela orgazem?
- DORIS: Pravzaprav ne. Ne.
- LORENZO: Ker ni nihče izmed nas resničen.
- PISATELJ: Ampak če nismo resnični, ne moremo umreti.
- LORENZO: Ne moremo. Razen če se dramatik ne odloči, da nas ubije.
- PISATELJ: Čemu neki bi nam šel narediti kaj takega?
- (Izmed stranskih kulis pride BLANCHE DUBOIS)

- BLANCHE: Zato, cukrček, ker si tako tešijo nekaj, čemur pravijo — estetska senzibilnost.
(Vsi se ozrejo vanjo.)
- PISATELJ: Kdo pa ste?
- BLANCHE: Blanche. Blanche DuBois. To pomeni „bel gozd“. Ne vstajajte, prosim — samo mimo grem.
- DORIS: Kaj počnete tu?
- BLANCHE: Iščem pribežališče. Tako je — v tem starem gledališču... Hočeš nočeš sem slišala vaš pogovor. Bi lahko dobila kokakolo s kančkom burbona?
Vrne se IGRALEC. Nismo opazili, kdaj se je odkradel)
- IGRALEC: A je lahko Seven-Up?
- PISATELJ: Kje za vraga si pa bil?
- IGRALEC: Šel sem na toaleta.
- PISATELJ: Sredi igre.
- IGRALEC: Kakšne igre? (Proti BLANCHE.) Bi mu razložila, da smo vsi omejeni?
- BLANCHE: Bojim se, da je to še preveč res. Preveč res in preveč pošastno. Zato pa sem zbežala iz svoje igre. Pobegnila. Oh, saj ne da ne bi bil Tennessee Williams prav velik pisatelj, ampak srček — pahnil me je v sredo nočne more. Kot zadnje reči se spominjam, kako sta prisilni jopič. Ko sem se znašla zunaj stanovanja Kowalskih, sem se jima iztrgala in zbežala. Moram priti v kako drugo igro, v igro, kjer vedo za Boga... kam, kjer si lahko naposled odpočijem. Zato pa me morate sprejeti v svojo igro in dopustiti Zevsu, mlademu in zalemu Zevsu, da triumfira s svojo strelo.
- PISATELJ: Šel si na toaleta?
- TRICHINOSIS: (Vstopi) Vse nared za demonstracijo.
- BLANCHE: Demonstracija. Kako lepo.
- TRICHINOSIS: (Kliče za oder) Ste tam pripravljeni? V redu. Tole je konec igre. Sužnju se piše brezupno slabo. Vse druga sredstva so mu odrečena. Moli. No daj.
- IGRALEC: Oh, Zeus. Veliki bog. Zmedeni in nebogljeni smrtniki smo. Prosim, usmili se in spremeni naše življenje. (Nič se ne zgodi) Khm... veliki Zeus...
- TRICHINOSIS: Gremo no, fantje! Za kriščevo voljo!
- IGRALEC: Oh, veliki bog.
(Nenadoma zagrmí in se strašno zabliška. Čudovit odrski efekt: ZEUS se spušča izpod neba in mogočno luča svoje strele)
- BURSITIS: (Kot ZEUS) Jaz sem Zeus, bog vseh bogov! Čudodelec! Stvarnik stvarstva! Vsakomur prinašam odrešenje!
- DORIS: Ko bojo tole videli pri Westinghausu!
- TRICHINOSIS: No, Hepatitis, kako se ti zdi?
- PISATELJ: Fantastično! Boljše je, kot sem se nadejal. Dramatično je, razkošno je, Zmagal bom na festivalu. Sem že zmagovalec. Pa tako re-

ligiozno je. Lej, srh me obliva! Doris!

(Jo začne grabiti)

DORIS:

Ne zdaj!

(Na splošno zapuščajo oder, sprememba v osvetljavi...)

PISATELJ:

Pri priči moram nekatere reči napisati nanovo.

TRICHINOSIS:

Svojega mehničnega Boga ti dam v najem za šestindvajset petdeset na uro.

PISATELJ:

(LORENZU) Bi lahko napovedal mojo igro?

LORENZO:

Seveda, kar izvoli. (Vsi drugi odidejo. LORENZO se postavi pred občinstvo. Medtem ko govori, vstopi grški ZBOR in posede v ozadju amfiteatra. Seveda v belih haljah) Dober večer in dobrodošli na Atenskem dramskem festivalu. (Zvoki: aplavz) Nocoj smo vam pripravili predstavo in pol. Novo igro Hepatitisa Rodeškega, z naslovom „Suženj“. (Spet aplavz) V glavni vlogi Diabetes kot suženj, ob njem pa Bursitis v vlogi Zeusa, Blanche DuBois in Doris Levine iz Great Necka. (Aplavz) Predstavo vam omogoča restavracija Janjček Gregoryja Landosa prav nasproti Parthenona. Ne bodite Meduza s kačami v svojih laseh, kadar si izbirate lokal, kjer bi večerjali. Poskusite v restavraciji Gregoryja Landosa. Ne pozabite, Homerju je bilo tu vseč — pa je bil slep!

(Odide. DIABETES, ki igra sužnja PHIDIPIDES, zdajle zložno prikoraka na oder v družbi še enega GRŠKEGA SUŽNJA, medtem ko nastopi ZBOR)

ZBOR:

Grki, zberite se zdaj, prisluhnite zgodbi Fidipa — sužnja premnogih vrlin, bogatega grške modrosti.

DIABETES:

Po moje gre za tole: kaj naj sploh delamo s tako velikim konjem?

PRIJATELJ:

Če bi ga nam pa radi podarili.

DIABETES:

Pa kaj? Kdo ga potrebuje? Takle velik lesen konj... Kaj vraga bomo pa počeli z njim? Niti lep ni ta konj. Pomni moje besede, Kretinus — kot grški državnik ne bi nikoli zaupal Trojancem. Si opazil, da si nikoli ne vzamejo prostega dneva?

PRIJATELJ:

Si že slišal, kaj je s Kiklopom? Dobil je vnetje srednjega ušesa.

GLAS IZZA

ODRA:

Phidipides! Kje neki je ta suženj?

DIABETES:

Že prihajam, gospodar!

GOSPODAR:

(Vstopi) Phidipides — tukaj si. Delo te čaka. Treba je otrgati grozdje, popraviti kočijo, potrebujemo vodo iz vodnjaka — ti pa tule čenčaš.

DIABETES:

Nisem čenčal, gospodar, razpravljaj sem o politiki.

GOSPODAR:

Suženj, pa razpravlja o politiki! Ha, ha!

ZBOR:

Ha, ha... Ta je posrečena!

DIABETES:

Oprostite, gospodar.

GOSPODAR:

S tisto novo herbrejsko sužnjo počistita po hiši. Goste pričakujem. Potem pa se lotita še drugih opravil.

DIABETES:

Nova Hebrejka?

GOSPODAR:

Doris Levine.

- DORIS: Ste klicali?
- GOSPODAR: Počistita. Dajmo. Hitro.
- ZBOR: Ubogi Phidipides. Suženj. In kot vsi sužnji je hrepenel samo po nečem.
- DIABETES: Da bi bil višji.
- ZBOR: Da bi bil svoboden.
- DIABETES: Nočem biti svoboden.
- ZBOR: Ne?
- DIABETES: Takole mi je kar všeč. Vem, kaj od mene pričakujejo. Drugi skrbijo zame. Ni se mi treba odločati med tem ali onim. Kot suženj sem se rodil in kot suženj bom umrl. Nobenih želj nimam.
- ZBOR: (Se posmehuje) Pa še kaj!
- DIABETES: Ah, kaj pa vi veste, ko ste samo v zboru.
(Poljubi Doris, ta se mu odmakne.)
- DORIS: Nikar.
- DIABETES: Zakaj ne? Doris, saj veš, da je moje srce polno ljubezni — ali kakor radi rečete Hebrejci, rad bi te spoznal.
- DORIS: Ne bo šlo.
- DIABETES: Zakaj ne?
- DORIS: Ker je tebi všeč, da si suženj, jaz pa ne maram biti sužnja. Hočem svobodo. Hočem popotovati in pisati knjige, živeti v Parizu, mogoče izdajati kak ženski časopis.
- DIABETES: Pa zakaj da bi bila svoboda tako super? Nevarna je. Če veš, kje je tvoje mesto, si varen. Kaj ne vidiš, Doris, vlade vsak teden prehajajo iz rok v roke, politični voditelji morijo drug drugega, po mestih pustošijo, ljudi mučijo. Kadar je vojna, koga misliš, da pobijejo? Svobodne ljudi. Mi pa smo na varnem, ker ne glede na to, kdo je na oblasti, prav vsak potrebuje koga, da bo pošteno počistil.
(Jo začne grabiti)
- DORIS: Nehaj. Dokler sem sužnja, sploh ne morem uživati v seksu.
- DIABETES: Pa bi bila voljna hliniti?
- DORIS: Kar pozabi.
- ZBOR: Lepega dne pa poseže vmes vila.
(Na oder pride par, oblečen kot ameriški turisti, v pisanih havajskih srajcah; to sta zakonca VILLA. BOBU visi za vratom fotoaparata.)
- BOB: Živijo, midva sva Bob Villa in Wendy Villa. Kljub priimku naturalizirana Američana. Potrebujeva človeka, ki bi odnesel kralju nujno sporočilo.
- DIABETES: Kralju?
- BOB: Človeštvu bi storil veliko uslugo.
- DIABETES: Res?
- WENDY: Res, vendar pa je ta naloga nevarna, in čeprav si suženj, lahko rečeš ne.
- DIABETES: Ne.

- BOB: Vendar pa boš tako dobil priložnost, da si ogledaš palačo v vsem njenem sijaju.
- WENDY: Nagrada pa je tvoja prostost.
- DIABETES: Moja prostost? No, hja, prav rad bi vama pomagal, ampak v pečici čaka pečenka.
- DORIS: Pošljita mene.
- BOB: Prenevarno je za žensko.
- DIABETES: Zelo hitro zna teči.
- DORIS: Phidipides, kako se moreš tako izmikati?
- DIABETES: Če je človek strahopetec, dela nekatere reči zlahka.
- WENDY: Rotiva te — prosim —
- BOB: Usoda človeštva je na nitki.
- WENDY: Povišala bova nagrado. Svoboda zate in za kogarkoli, ki ga sam izbereš.
- BOB: Plus srebrn jedilni pribor iz šestnajstih kosov.
- DORIS: Phidipides, to je najina priložnost.
- ZBOR: Pojdi no, cepec.
- DIABETES: Nevarna naloga, katere nasledek je osebna svoboda? Kar slabo mi postaja.
- WENDY: (Mu izroči kuverto) Odnesi to sporočilo kralju.
- DIABETES: Zakaj ga pa sama ne odneseta?
- BOB: Čez nekaj ur odpotujeva v New York.
- DORIS: Phidipides, praviš, da me ljubiš —
- DIABETES: Saj te res.
- ZBOR: Pojdi no že, Phidipides, igra bo obtičala.
- DIABETES: Odločitve, odločitve... (Zazvoni telefon, DIABETES vzdigne slušalko)
- Prosimo?
- WOODYJEV
- GLAS: A mi boš odnesel to prekleto sporočilo kralju? Vsi bi že prekleto radi šli domov.
- DIABETES: (Odloži) Bom. Ampak samo zato, ker me je prosil Woody.
- ZBOR: (Zapoje) Ubogi profesor Higgins —
- DIABETES: Bebeci, to je iz druge predstave!
- DORIS: Vso srečo, Phidipides.
- WENDY: Res jo boš potreboval.
- DIABETES: Kaj hočeš reči s tem?
- WENDY: Tale Bob ti je velik šaljivec.
- DORIS: Potem ko bova svobodna, lahko greva v posteljo, in mogoče bom enkrat le uživala.
- HEPATITIS: (Plane na oder) Včasih je treba pokaditi malo travice, preden se lotiš zadevice...
- IGRALEC: Ti si vendar avtor!
- HEPATITIS: Nisem si mogel kaj!
(Odide)
- DORIS: Pojdi!

- DIABETES: Že grem!
- ZBOR: In tako se je Phidipides odpravil na pot, noseč pomembno sporočilo kralju Ojdipu.
- DIABETES: Kralju Ojdipu?
- ZBOR: Tako je.
- DIABETES: Kot slišim, živi pri materi.
(Efekti: Veter in bliski, medtem ko SUŽENJ s težavo stopa naprej)
- ZBOR: Prek globokih gora, prek visokih dolin.
- DIABETES: Visokih gora in globokih dolin. Kje neki smo dobili ta zbor?
- ZBOR: Ves ta čas pa za njegovimi petami, na njegovi grbi — furije.
- DIABETES: Gospod Fourier in njegova žena večerjata z Villami. Šli so v Kitajsko četrt. Restavracija „Ča Kaj Še Mau“
- HEPATITIS: (Pride na oder) Boljša je „Kva Bi Piu“.
- DIABETES: V „Kva Bi Piu“ je treba vedno čakati.
- ZBOR: Ne, če vprašaš za Leeja. Ta ti bo našel prostor, ampak moral mu boš dati tringelt.
(HEPATITIS odide)
- DIABETES: (Ponosno) Še včeraj sem bil ničvreden suženj, ki si ni drznil prek meja gospodarjevih posesti. Danes prinašam sporočilu kralju, kralju osebno. Razgledujem se po svetu. Kmalu bom svoboden človek. Na lepem se mi odpirajo človeške možnosti. In zaradi tega — me neobvladljivo sili na bruhanje. Oh, no...
(Veter)
- ZBOR: Dnevi se stekajo v tedne, tedni v mesece. Phidipides pa še vedno vztraja.
- DIABETES: A bi lahko izključili ta prekleti ventilator?
- ZBOR: Ubogi Phidipides, smrtnik.
- DIABETES: Utrujen sem, zdelan sem, bolan sem. Ne morem več. Roka se mi trese... (ZBOR začne brenčati počasno verzijo „Dixieja“) Vsenakrog mene ljudje, ki umirajo, vojna in beda, brat proti bratu; Jug, bogat s tradicijo; Sever večidel industrializiran. Predsednik Lincoln, ki pošlje federalno vojsko, da bi uničil plantažo, naš stari dom. Bombaž — se po reki dol pelja... (Na oder pride HEPATITIS in se zastrmi vanj) Lord, O Lord, Miss Eva — ne morem prek ledu. General Beauregard in Robert E. Lee... Ah — (Opazi HEPATITISA, ki strmi vanj) Khm... Zaneslo me je.
(HEPATITIS ga pograbi za vrat in ga povleče na stran)
- HEPATITIS: Daj no! Kakšnega vraga se pa greš?
- DIABETES: Kje je palača? Že dneve hodim naokrog! Pa kakšna igra je to? Kje za vraga je ta prekleta palača? V treh pirovskih?
- HEPATITIS: Saj si že v palači, samo če bi nehal kvariti mojo igro! Straža! Zdaj pa, prosim, vedi se kot odrasel.
(Na oder pride mogočen STRAŽAR)
- STRAŽAR: Kdo si?
- DIABETES: Phidipides.

- STRAŽAR: Kaj te prinaša v palačo?
- DIABETES: V palačo? A sem tukaj?
- STRAŽAR: Tako je. To je kraljeva palača. Najlepša stavba v Grčiji, marmorna, veličastna, višina najemnine pa je omejena z državnim odlokom.
- DIABETES: Prinašam sporočilo za kralja.
- STRAŽAR: Oh, da. Pričakuje te.
- DIABETES: Grlo se mi je izsušilo in že dneve nisem nič zaužil.
- STRAŽAR: Poklical bom kralja.
- DIABETES: Bi se dalo dobiti sendvič z govejo pečenko?
- STRAŽAR: Pojdem po kralja in po sendvič z govejo pečenko. Kako naj bo zapečena?
- DIABETES: Srednje.
- STRAŽAR: (Izvrleče notes in si zapisuje) Srednje, ena porcija. Zraven dobite zelenjavno prilogo.
- DIABETES: Kaj pa imate?
- STRAŽAR: Da pogledam, danes... korenček ali pa pečen krompirček.
- DIABETES: Pečen krompirček bi.
- STRAŽAR: Kavob?
- DIABETES: Prosim. In pa praženo samoveznicco — če jo imate — in pa kralja.
- STRAŽAR: Prav. (Medtem ko odhaja) Pa še en RB bom, skupaj z običajno kavob.
(Čez oder gresta Villa in njegova žena in fotografirata)
- BOB: Kako ti je všeč palača?
- DIABETES: Obožujem jo.
- BOB: (Kamero izroči svoji ženi) Pritisni naju enkrat.
- DIABETES: (Medtem ko ona fotografira) Sem mislil, da se vračata v New York.
- WENDY: Vile so nestanovitne.
- BOB: Muhaste. Ne sekiraj se.
- DIABETES: (Se skloni, da bi povohal cvet v BOBOVI gumbnici)
Tole je pa lep cvet.
(V oko dobi curek vode, medtem ko se VILLI smejeta)
- BOB: Oprosti, nisem si mogel kaj.
(Mu pomoli roko. DIABETES mu seže v dlan. BOB ga postraši z brenčalcem, skritim v roki)
- DIABETES: Ahhhhhh!
(VILLI v smehu odideta)
- WENDY: Rad si takole privoščiti človeka.
- DIABETES: (Protiv ZBORU) Vedeli ste, kaj ima za bregom.
- ZBOR: To ti je res šaljivec.
- DIABETES: Zakaj me niste posvarili?
- ZBOR: Ne maramo se mešati.
- DIABETES: Ne marate se mešati? Veste, da so na podzemeljski, na progi Brooklyn-Manhattan z nožem ubili neko žensko, medtem ko je

šestnajst ljudi gledalo, ne da bi pomagalo?

- ZBOR: To smo brali v Daily News, in v resnici je bilo na Medobčinski ekspresni progji.
- DIABETES: Če bi vsaj eden premogel toliko poguma, da bi ji pomagal, pa bi bila danes mogoče tukaj.
- ŽENSKA: (Vstopi z nožem v prsih) Tukaj sem.
- DIABETES: Sem moral odpreti usta!
- ŽENSKA: Ženska ti dela vse življenje na avenijski DeKalb. Berem časopis, šest huliganov — narkomanov — me zgrabi in vrže na tla.
- ZBOR: Ni jih bilo šest, bili so trije.
- ŽENSKA: Trije, šest — imeli so nož, hoteli so moj denar.
- DIABETES: Morali bi jim ga dati.
- ŽENSKA: Saj sem ga. Pa so me vseeno zabodli.
- ZBOR: To je New York. Daš jim denar, pa te vseeno zabodejo.
- DIABETES: New York? Tako je povsod. Sprehajal sem se s Sokratom po poslovnem koncu Aten, kar skočita izza Akropole dva mladca iz Sparte in zahtevata ves najin denar.
- ŽENSKA: In kaj se je zgodilo?
- DIABETES: Sokrat je uporabil preprosto logiko in jima dokazal, da je zlo zgolj nevednost o resnici.
- ŽENSKA: In?
- DIABETES: In sta mu zlomila nos.
- ŽENSKA: Upam samo, da je v tvojem pismu za kralja dobra novica.
- DIABETES: Jaz tudi, v njegovo dobro.
- ŽENSKA: V tvoje dobro.
- DIABETES: Tako je, in — kako to misliš, v moje dobro?
- ZBOR: (posmehljivo) Ha, ha, ha!
(Svetloba postane bolj zlovesča)
- DIABETES: Svetloba se spreminja... Kaj je to? Kaj se zgodi, če je novica slaba?
- ŽENSKA: Kadar je v starem veku sel prinesel kraju sporočilo, je prejel nagrado, če je bila novica ugodna.
- ZBOR: Prost vstop v kinodvorane distributorja Loewa na Šestinosemdeseti ulici.
- ŽENSKA: Če pa je bila novica slaba...
- DIABETES: Nikar mi ne govori.
- ŽENSKA: Je dal kralj sla usmrtiti.
- DIABETES: Smo v starem veku?
- ŽENSKA: Ne vidiš po svoji noši?
- DIABETES: Razumem, kaj hočeš povedati. Hepatitis!
- ŽENSKA: Včasih so slu odrobili glavo... če je bil kralj prizanesljive volje.
- DIABETES: Prizanesljive volje, pa gre glava proč?
- ZBOR: Če pa je bila novica zares slaba —
- ŽENSKA: Tedaj sla cvrejo pri živem telesu —
- ZBOR: Na počasnem ognju.
- DIABETES: Tako dolgo je že tega, kar so me cvrli na počasnem ognju, da se

ne spominjam več, ali mi je bilo všeč ali ne.

ZBOR: Na besedo nam verjemi — ne bo ti všeč.

DIABETES: Kje pa je Doris Levine? Če mi pride v roke ta hebrejska sužnja iz Great Necka...

ŽENSKA: Ne more ti pomagati, kilometre proč je.

DIABETES: Doris! Kje za vraga si?

DORIS: (V občinstvu) Kaj bi rad?

DIABETES: Kaj počneš tam?

DORIS: Dosti mi je bilo te igre.

DIABETES: Kaj misliš s tem, dosti ti je? Pridi sem gor! Zaradi tebe sem v riti!

DORIS: (Gre na oder) Žal mi je, Phidipides, kako naj bi pa vedela, kaj se je dogajalo v starem veku? Študirala sem filozofijo.

DIABETES: Če je novica slaba, umrem.

DORIS: Saj sem jo slišala.

DIABETES: In takole si ti predstavljaš svobodo?

DORIS: Danes izgubiš, jutri dobiš.

DIABETES: Danes izgubiš, jutri dobiš? A to vas učijo na Brooklynskem kolidžu?

DORIS: Poslušaj, ti, nehaj me jahati.

DIABETES: Če je novica slaba, je z mano konec. Čakaj no! Novica! Sporočilo! Imam ga prav tule! Nestrpno odpira kuverto, izvleče sporočilo. Bere) V kategoriji najboljše stranske moške vloge je zmagovalec..... (Uporabiti ime igralca, ki igra HEPATITISA)

HEPATITIS: (Skoči na oder) Z veseljem sprejemam tole nagrado Tony in se zahvaljujem Davidu Merricku —

IGRALEC: Poberi se, napačno sporočilo sem začel brati! (Izveče pravo)

ŽENSKA: Pohiti, kralj prihaja.

DIABETES: Poglejte, ali mi prinaša sendvič.

DORIS: Pohiti, Phidipides!

DIABETES: (Bere) Sporočilo sestavlja ena sama beseda.

DORIS: Ja?

DIABETES: Kako si vedela?

DORIS: Vedela kaj?

DIABETES: Da se sporočilo glasi „ja“.

ZBOR: Je to dobro ali slabo?

DIABETES: Ja? Ja je pa ja pozitivno? Ne? Ali ni? (Preskuša) Ja!

DORIS: Kaj če je vprašanje: ali ima kraljica triper?

KRALJ: Kdo je naročil govejo pečenko?

DIABETES: Jaz, Veličanstvo. Je tole korenček? Jaz sem namreč naročil pečen krompirček.

KRALJ: Pečenega krompirčka nam je zmanjkalo.

DIABETES: Potem pa odnesite tole nazaj. Bom šel raje čez cesto.

ZBOR: Sporočilo. (DIABETES JIM PSSSTKA) Sporočilo, on ima sporočilo.

KRALJ: Ponižni suženj, imaš ti sporočilo zame?

DIABETES: Ponižni kralj, khm... ja, pravzaprav...

- KRALJ: Dobro.
- DIABETES: Mi lahko poveste vprašanje?
- KRALJ: Najprej sporočilo.
- DIABETES: Ne, vi ste prvi.
- KRALJ: Ne, ti.
- DIABETES: Ne, vi.
- KRALJ: Ne, ti.
- ZBOR: Prisilite Phidipidesa, da bo povedal prvi.
- KRALJ: Njega?
- ZBOR: Mhm.
- KRALJ: Kako pa?
- ZBOR: Butara, saj ste kralj.
- KRALJ: Seveda. Jaz sem kralj. Kakšno se glasi sporočilo?
(STRAŽAR izvleče meč.)
- DIABETES: Sporočilo se glasi... ja-ne — (Se skuša česa domisliti, preden bi izrekel do konca) nja-nje-mogoče-mogoče—
- ZBOR: Laže se.
- KRALJ: Sporočilo, suženj.
(STRAŽAR nastavi DIABETESU meč na grlo)
- DIABETES: Ena sama besedica je, Veličanstvo.
- KRALJ: Ena sama?
- DIABETES: Osupljivo, a ne da, glede na to, da lahko za isti denar pošlješ štiri-najst besed.
- KRALJ: Ena sama besedica v odgovor na moje vprašanje vseh vprašanj.
Ali obstaja bog?
- DIABETES: To je vprašanje?
- KRALJ: To — je edino vprašanje.
- DIABETES: (Se v olajšanju ozre k DORIS) Torej mi je čast, da vam posredujem odgovor. Glasi se: ja.
- KRALJ: Ja?
- DIABETES: Ja.
- ZBOR: Ja.
- DORIS: Ja.
- DIABETES: Vi ste na vrsti.
- ŽENSKA: (Se prime za nož) Jau!
(DIABETES ji vrže nejevoljen pogled)
- DORIS: A ni bajno!
- DIABETES: Vem, o čem tuhtate, o majhni nagradici za svojega zvestega sla — ampak svoboda za naju dva je več kot dovolj — po drugi strani pa, če vztrajate, da morate izraziti svojo hvaležnost, bi rekel, da diamanti vedno izpričujejo dober okus.
- KRALJ: (Mračno) Če obstaja bog, potem človek ni odgovoren in se mi bo zagotovo sodilo za moje grehe.
- DIABETES: Kako, prosim?
- KRALJ: Sodilo za moje grehe, moja hudodelstva. Resnična grozodejstva. Izgubljen sem. Sporočilo, ki si mi ga prinesel, me obsoja na več-

- no pogubljenje.
- DIABETES: Sem rekel ja? Hotel sem reči ne.
- STRAŽAR: (Mu izpuli pismo in prebere sporočilo) Odgovor se glasi ja, Veličanstvo.
- KRALJ: To je najhujši vseh možnih odgovorov.
- DIABETES: (Se vrže na kolena) Veličanstvo, to ni moja krivda. Sem samo neznan sel. Jaz ne oblikujem sporočila. Samo prenašam ga. To je tako kot s triperjem Njenega veličanstva.
- KRALJ: Razčetrverili te bodo divji konji.
- DIABETES: Vedel sem, da boste razumeli.
- DORIS: Pa saj on je samo sel. Ne morete ga dati divjim konjem, da ga razčetrverijo. Sle ponavadi cvrete na počasnem ognju!
- KRALJ: Predobro za tega izmečka!
- DIABETES: Kadar vremenar napove dež, ali ga ubijete?
- KRALJ: Seveda.
- DIABETES: Razumem. No ja. Zapletel sem se s shizofrenikom.
- KRALJ: Zgrabi ga!
(STRAŽAR stori tako)
- DIABETES: Počakajte, Veličanstvo. Beseda v moj zagovor.
- KRALJ: No?
- DIABETES: Tole je samo igra.
- KRALJ: Tako rečejo vsi. Daj mi svoj meč. Sam zase terjam naslado tega uboja.
- DORIS: Ne, ne — oh, zakaj sem naju zvelkla v tole?
- ZBOR: Ne skrbi, saj mlada si še — prav kmalu si drugega najdeš.
- DORIS: To je res.
- KRALJ: (Vzdigne meč.) Umri!
- DIABETES: Oh, Zeus — Bog vseh bogov, pridi s svojim bliskom in gromom in me reši — (Vsi se ozrejo kvišku, nič se ne zgodi, trenutek zadrege) Oh, Zeus... O, Zeus!!!
- KRALJ: In zdaj — umri!
- DIABETES: O, Zeus! — kje za vruga tiči Zeus?
- HEPATITIS: (Pride na oder in pogleda kvišku) Za kriščevo voljo, poženite napravo! Spustite ga dol!
- TRICHINOSIS: (Pride z druge strani) Nekaj se je zataknilo!
- DIABETES: (Ponovi iztočnico) O, veliki Zeus!
- ZBOR: Vse ljudi isti konec čaka.
- ŽENSKA: Jaz že ne bom stala tu in gledala, da ga bo tale zabodel, kot so mene na progi Brooklyn-Manhattan.
- KRALJ: Zgrabi jo!
(STRAŽAR jo zgrabi in zabode)
- ŽENSKA: To je že drugič ta teden! Ti baraba!
- DIABETES: O, veliki Zeus! Bog, pomagaj mi!
(Efekt: Bliskanje — z napravo se prav okorno spusti Zeus, ki opleta sem ter tja, dokler ne opazimo, da ga je vrv za spuščanje zadavila. Vsi zmedeno opazujejo)

- TRICHINOSIS: Nekaj je narobe s strojem! Pokvaril se je.
 ZBOR: Naposled, božji prihod!
 (Ampak On je nepreklicno mrtev)
- DIABETES: Bog... Bog? Bog? Bog, a je vse v redu s tabo? Je med vami mogoče kak zdravnik?
- ZDRAVNIK: (Iz publike) Jaz sem zdravnik.
- TRICHINOSIS: Stroj se je pokvaril.
- HEPATITIS: Pssst. Izgini. Igro boš pokvaril.
- DIABETES: Bog je mrtev.
- ZDRAVNIK: A ima vrat kako zavarovan?
- HEPATITIS: Ad libidum.
- DIABETES: Kaj?
- HEPATITIS: Konec ab libidum. Poljuben.
- TRICHINOSIS: Nekdo je potegnil za napačen vzvod.
- DORIS: Zlomljen vrat ima.
- KRALJ: (Skuša igrati naprej) Akhm... no, sel... vidiš, kaj si storil. (Vihti meč. DIABETES mu ga iztrga.)
- DIABETES: Tole bom vzel jaz.
- KRALJ: Kaj za vraga pa počneš?
- DIABETES: Mene bi ubil, a? Doris pridi sem.
- KRALJ: Phidipides, kaj delaš?
- STRAŽAR: Hepatitis, konec bo pokvaril.
- ZBOR: Kaj pa počneš, Phidipides? Kralj bi moral ubiti tebe.
- DIABETES: Kdo to pravi? Kje to piše? Ne — bom raje jaz ubil kralja.
 (Zabode KRALJA, ampak meč je lažen)
- KRALJ: Pusti me pri miru... Nor je... Nehaj!.. Žgečka me.
- ZDRAVNIK: (Meri božjemu truplu utrip) Nedvomno je mrtev. Raje ga odnesimo.
- ZBOR: Mi se ne maramo mešati. (Začnejo zapuščati oder, odnesejo BOGA)
- DIABETES: Suženj je sklenil postati junak! (Zabode STRAŽARJA; meč je še vedno lažen)
- STRAŽAR: Pa kaj vraga počneš?
- DORIS: Ljubim te, Phipidipes. (On jo poljubi.) Prosim, nisem razpoložena.
- HEPATITIS: Moja igra... moja igra! (ZBORU) Kam pa greste?
- KRALJ: Jaz grem telefonirat svojemu zastopniku iz Agencije Williama Morrisa, Solu Mishkinu. On bo vedel, kaj storiti.
- HEPATITIS: To je zelo resna igra s sporočilom! Če bo zdaj razpadla, gledalci sploh ne bodo prejeli sporočila!
- ŽENSKA: Gledališče je za razvedrilo. Star rek pravi: če imaš kaj sporočiti, pokliči brzojavni urad.
- TELEGRAMIST: (Se pripelje na kolesu) Imam telegram za publiko. To je avtorjevo sporočilo.
- DIABETES: Kdo pa je ta?
- TELEGRAMIST: (Razjaha, zapoje) Srečen rojstni dan želim, srečen rojstni dan že-

lim —

HEPATITIS: Sporočilo je napačno!

TELEGRAMIST: (Prebere telegram) Oprostite, tukajle je. Bog je mrtev. Stop. Od-
slej ste sami svoji. Podpis pa je — Moscovitzovo podjetje za
izdelavo biljardnih krogel?

DIABETES: Mogoče je seveda vse. Zdaj sem junak jaz.

DORIS: Jaz pa kratko malo vem, da bom imela orgazem. Vem

TELEGRAMIST: (Bere naprej) Doris Levine je odločno dovoljeno imeti orgazem.
Stop. Če hoče. Stop.
(Jo začne grabiti)

DORIS: Nehaj!
(Zadaj stopi na oder neki hrust)

STANLEY: Stella! Stella!

HEPATITIS: Sploh ni več realnosti! Absolutno nikakršne.
Čez oder priteče GROUCHO MARX, ki preganja BLANCHE.
V publiko vstane neki MOŠKI.)

MOŠKI: Če je mogoče vse, potem ne grem domov v Forest Hills! Sit sem
tega, da delam na Wall Streetu. Dosti mi je Longislandske eks-
presne ceste!

Začne grabiti neko ŽENSKO v publiko. Strga z nje bluzo, se podi
za njo po prehodu. ŽENSKA je lahko tudi biljeterka.)

HEPATITIS: Moja igra... (Vsi drugi so odšli z odra, tako da sta ostala prvotna
dva: avtor in igravec, HEPATITIS IN DIABETES) Moja igra...

DIABETES: Bila je dobra igra. Potrebovala je samo konec.

HEPATITIS: Ampak kaj je pomenila?

DIABETES: Nič... prav nič...

HEPATITIS: Kaj?

DIABETES: Nesmisel. Prazno.

HEPATITIS: Konec?

DIABETES: Seveda. O čem razpravljava? Razpravljava o koncu.

HEPATITIS: Ven in ven razpravljava o koncu.

DIABETES: Ker je brezupen.

HEPATITIS: Priznam, da je nezadovoljiv.

DIABETES: Nezadovoljiv!? Še celo niti verjeten ni. (Luči začno pojemati) Ka-
dar pišeš igro, je trik v tem, da začneš od konca. Poiščeš kak do-
ber, učinkovit konec in potem pišeš proti začetku.

HEPATITIS: To sem že poskusil. Dobil sem igro brez začetka.

DIABETES: To je absurd.

HEPATITIS: Absurd? Kaj je absurd?

(S T E M N I S E)

Prev. Branko Gradišnik

Luka Novak

ZAKAJ SE VELIKI BRILJANTNI VALČEK NE IMENUJE APOCALIPSIS CUM FIGURIS?

Občutek imam, da so Jančarjeva dela nekakšen šok, vendar ne le za literarno razgledane posameznike, marveč prav za vsakogar, ki ga literatura količkaj zanima. Brati Jančarja (ali gledati uprizoritve njegovih tekstov na odru) postaja skoraj statusni simbol. Drago Jančar je slovenski Umberto Eco in vsaka njegova drama je uspešnica. Hvale o njem skorajda ni več slišati, saj je postala kvaliteta njegovih tekstov že kar samoumevna; pred nami se razprostira le še neskončnost interpretacijskega procesa. Vse, kar napiše Jančar (bodisi dramsko ali epsko delo) postane v trenutku mamljivo in skrivnostno branje, nabito z družbenimi simboli, ki segajo v srž današnje in občečloveške problematike, s tem da na prefinjen način posegajo v preteklost. In gotovo se najde kdo, ki trdi, da posegajo celo v nadčasovnost (na primer Rapa Šuklje v Naših razgledih št. 6: „O bogastvu dramatikovega videnja in prodornosti njegovega besedila ni mogoče dvomiti; to je theatrum mundi, drama najširšega dometa, ki seže prek meja in bo obstala.“), zato je so njegovi teksti prava humorišča, nekakšen moderni ep v vseh zvrsteh literature.

Treba bi bilo preveriti, ali niso te oznake nekoliko pretirane in le kompenzativne, ker se nam zdi, da boljšega nimamo in je treba izbrati nekoga, ki se skrbno izmika tako ideološkim kot literarno-estetskim oznakam.

Veliki briljantni valček je Jančarjev zadnji tekst. Le-ta je (tako je vsaj razbrati iz kritik ljubljanske in mariborske uprizoritve, ki sta izšli v Delu — Inkret in Snoj) skorajda non plus ultra slovenske kreativnosti in stoji kot tekstno gradivo na piedestalu, mi pa ga lahko le opazujemo, kontempliramo in končno interpretiramo na sto in več načinov. Zdi se, da bi bilo bolje ne ocenjevati ga (in prav je, a tega ne počne gledališka kritika, ki naj se adekvatno nominaciji raje poloti same odrske izvedbe, jo oceni in pusti interpretacije teksta pri miru, saj je to stvar esejistike in literarne vede, ne pa gledališke in literarne kritike). Toda oceniti ga je treba in prav v ta na-

men obstajajo ocene, kjer naj se tekst kritično pretehta, seveda s povsem subjektivnega stališča, saj pri tem opravilu ne gre za znanstveno razpravljanje.

Valček (odslej ga imenujmo kar tako) nosi neizbrisani Jančarjev pečat: brezkompromisno dopolnjuje njegov opus v tonih, ki jih je pisatelj ubral že od vsega začetka. Njegova dela so variacije na temo posameznika in družbe; Simon Veber, glavni junak Vačka, ima nedvomno precej podobnosti z Arnožem ali Josefom Erdmanom iz Severnega sija. Vsi trije so v latentno nevrotičnem konfliktu z okoljem, v katerem živijo. Toda ta konflikt je pri Jančarju zabrisan in se kaže na ravneh teksta, kjer bi ga najmanj pričakovali (in sicer v atmosferi). Nikoli ne gre za odprt boj ali odpor, venomer je uporabnost posameznika le nakazana, slednji pa na koncu ponavadi resignira (Severni sij, Valček) in se ne upira dalje (kolikor se je prej sploh odkrito boril). To je svojevrsten prijem, ki daje Jančarjevim delom tisti kance mistike, zaradi katerega so privlačna. Atmosfera, ki jo Jančar ustvarja, je turobna, medlikasta, resnično nekam nora. In ta atmosfera je bistvo njegovega pripovedništva in tudi največja odlika njegovih del. Mojster ustvarjanja vzdušja je in pri Slovencih mu glede tega verjetno ni enakega. Zato najbrž ni slučaj, če je treba pri analizi Jančarjevih del dostikrat posegati h Kafki, ki je brez dvoma pripomogel Jančarju, da je našel avtonomen način predvajanja svojih misli. Kafka je s svojimi deli dejansko dosegel takšno občost, da so se interpretacije njegovega dela razpršile v neskončnost in vplivale na množico modernih piscev, tako motivno-tematsko, kot tudi s pripovedno tehniko. To je seveda problem zase. Nas zanima v tej zvezi samo Jančar, katerega je Kafka navdihnil predvsem z morečo strukturiranostjo fabule. Temeljna razlika med njima je, kakor je bilo že omenjeno pri Severnem siju, faktografskost, ki jo Jančar dodaja kafkovskemu občemu sporočilu. Ali se bodo bralci še dolgo navduševali nad atmosfero, ki jo podaja, ne ve nihče, saj je to težko predvideti, res pa je, da tam, kjer se začno stvari ponavljati na tak ali drugačen način, nekaj škriplje, četudi gre za Jančarja. Zaškripalo je pravzaprav že, in sicer prav v Velikem briljantnem valčku. Na prvi pogled gre v tekstu za običajno norišnico, kjer so internirani norci, torej psihični bolniki, ki pa večinoma niso agresivni. Vsak ponedeljek pride v zavod nov pacient in drama se začne s tem, ko je vanj sprejet tudi Simon Veber, zgodovinar iz Ljubljane, za katerega mislijo, da se ima za poljskega vstajnika Drohojowskega iz devetnajstega stoletja. Doktor, ki je v zavodu navidezna oblast (nameščenelec vrhunske oblasti, ki jo predstavljata Izvedenca za metafore), je dognal, da je treba pacienta čimbolj približati tistemu, za kar se ima, s tem da ga tako rekoč preosebljamo in na ta način iz njega izbijamo naseljeno zlo. V ta namen se je odločil Vebru odrezati nogo, češ da je bil Drohojowski tudi izgubil nogo. S tem ga straši, k dejanjem pa preide šele Volodja, siva eminenca v zavodu, ki proti koncu drame prevzame celotno oblast. Vebru dejansko odreže nogo, saj ga slednji moti in ovira, ker je od drugih drugačen. Ko Doktor izve za Volodjev podvig, postane zbežan in se umika, češ da tega ni hotel v resnici, pač pa le psihično. Bistveno pa je to, da je Veber po operaciji spregovoril po poljsko in v tem jeziku nadaljeval. Seveda je bilo osebje zavoda nemalo šokirano in Doktor je v tem pravzaprav videl potrditev svoje teorije.

Skozi celo dramo je pomembna še ena oseba, in sicer Emerik, ki je pijanec-pianist. Njemu na čast je zavod kupil klavir, na katerega naj bi Emerik za ples igral Veliki briljantni valček. Res organizirajo ples in tam se vse zamegli. V zavod pride tudi Vebrova žena Klara (ki je do tedaj hodila le na obiske k možu), Izvedenca za metafore,

in neki novinec, Frederic Chopin. Veber se umakne v zgornje sobe ter tam nekaj piše, občutek imamo, da je postal pravi Drohojowski, v bistvu pa nam nič ni povsem jasno.

Valček je dramski tekst — Jančar je izrazit pripovednik. Kako uskladiti dvoje na videz tako podobnih, v resnici pa zelo različnih si pojmov? Zakoni dramatike niso zakoni epike in to dihotomijo je skušal Jančar premostiti. Poskus združitve epike in dramatike je stara stvar (če ne drugje, je ilustrativen primer Goethejev Faust) in nasploh je veliko tekstov v svetovni literaturi, kjer so literarne vrste mešane na vse načine. Zelo kočljiva pa postane taka dejavnost, ko se čisti pripovednik loti dramatike. Za pripovedništvo je atmosfera bistven element in se ustvarja s povezovanjem oseb v miselne strukture, medtem ko bralec sekundarno kreira dramsko napetost v epskem tekstu po svoje (dramatičnost obstaja seveda implicitno tudi v pripovednih tekstih, sicer bi le-ti izgubili povezujočo napetost), kar seveda dopušča možnost svobodnega interpretiranja bralca, ki pripoved projicira v dramatičnost, in sicer v svoji glavi. Dramskost epskega teksta se torej ustvarja nekako podtalno in v bistvu nezavedno, medtem ko se mora dramski tekst, ki je prvotno namenjen za oder, odvijati povsem realno in vdira direktno, torej brez atmosferskega filtra, v sprejemalčevo glavo, ki gleda, kar se dogaja na odru, ne da bi mogla karkoli izločati (nekako kot pri glasbi). Zato je pri pisanju dramskih tekstov verjetno potrebna kancellacija vsega nepotrebne ustvarjanja izrazito epsko-bralne atmosfere, česar pa Jančar ni storil, da bi Valček deloval kot učinkovito dogajanje na odru in bil, kar je bistveno, teatraličen.

V Valčku je cel kup epskih preostankov, ki služijo samo za ustvarjanje atmosfere, k razvoju dejanja pa sploh ne pripomorejo. Napačno je gledanje, da je Klara (Vebrova žena) pomemben lik v drami, saj nima nobene motivacijske vloge in je, tako kot tudi vsi „norci“ — Doberman, Savel Pavel, Ženska z lutko, Rajko, Kapetan — nepotrebna. Celotno vzdušje, ki je ustvarjeno s temi liki, je s stališča čiste teatraličnosti zgrešeno. Treba je poudariti, da mora biti dogajanje, ki naj bi se odvijalo na odru, neke vrste izvleček iz pripovednega teksta (če bi ta seveda obstajal), njegova esenca, pri kateri se atmosfera prikazuje na drugačen način ali pa je sploh druge vrste, konkretnjša, skratka: teatralična. Prav iz istega razloga sta odveč „izvedenca za metafore“, ki dramo razvlačujeta in v njej le duhovičita. To, da obstaja nekje „zunaj“, če že hočemo, vrhunška oblast, bi prav lahko povedal doktor sam v kakšnem dialogu.

Drugo dejanje je občutno predolgo (kar se čuti predvsem, ko tekst vidimo na odru, saj tam, kot že rečeno, ne moremo ničesar podzavestno izločiti), predvsem četrti prizor, kjer Emerik razodene Volodji zaroto, ki jo snujejo Veber in še dva. Zakaj hoče Volodja sploh zvedeti za kakšno zaroto? Mar ni dovolj, da se mu Veber pač upira, medtem ko se mu drugi ne? Boji se, da mu odvzel oblast, in zato bi mu že lahko odrezal nogo, ne potrebuje Emerikovega izdajstva, ki je poleg tega še samo neutemeljeno (z Emerikove optike). V bistvu je edini pravi razlog, zakaj Volodja Vebru odreže nogo, ta, da mu je vseč Ljubica (anglistka, ki je tudi internirana), ki jo proti koncu tudi posili (nikakor pa ne to, da Veber proti njemu snuje zaroto in se mu karkoli upira, saj o tej zaroti ni na koncu ne duha ne sluha več). Za učinkovit razvoj dogodkov bi bili potrebni le Volodja, Veber, Doktor, Emerik in Chopin. Nihče drug, saj v drami edino oni funkcionirajo kot prave dramske osebe; brez epskih pre-

ostankov, ki razbijajo klenost dogajanja na odru in v resnici stojijo tam kot lutke. Očitno je Jančar, izhajajoč iz osnovnega vira o Drohojowskem, poljskem vstajniku, hotel vključiti v dramo še vrsto drugih komponent, ki naj bi tekst iz tega konkretnega podatka povzdignile v obče sfere. Sprva je naneseł politično, ki se mu je zdela aktualna in zanimiva (in to je temeljna napaka vsebinske plasti drame). Le-to je spet razdelil na dva dela: tako imenovanega občeečloveškega, ki kritizira uničevalsko oblast v obliki inštitucije (in deformira, celo preosebija posameznika), in, denimo, konkretno-sodobnega, kar je aluzija na poljsko situacijo v zadnjih letih (s tem, da nastopata dva Poljaka, od katerih je eden vstajnik — Drohojowski in Chopin). Verjetno je na vse skupaj naneseł še umetniško plat (ne v smislu lastne umetnosti, marveč umetnosti kot splošnega pojava), kar bi dramo lahko — z vsebinske plasti — spravilo v občnost in ji dalo večje razsežnosti, če bi ne bilo poljskega dela.

Od Drohojowskega dalje je Jančar stvari speljal torej tako, da je v zavod „Svoboda osvobaja“ postavil norce. V bistvu ni nihče nor, pač pa gre za to, da ni prave meje med resničnostjo in neresničnostjo. Kaj je res, ne ve pravzaprav nihče. S tega stališča je jasno, da so na koncu drame „v“ (ta „v“ naj bi pomenil „v“ inštituciji, pod oblastjo tako rekoč samega sebe, nekakšna avtonorija, verjetno tudi aluzija na samoupravljanje) vsi, tudi Klara in „izvedenca za metafore“. Ko nastopi Chopin, se stvari namreč pojasnijo (z interpretacijskega stališča). Meje med resničnostjo in neresničnostjo so docela zbrisane, ne gre za razmik med govorom in dejanjem, temveč za vmesno sfero med resničnostjo in njenim nasprotjem. Je torej — z Volodjevega stališča — vstopil pravi Chopin, ki zaigra svojo Grande valse brillante (in ne „svoj“, kakor pravi Inkret v spremni besedi, saj je „la valse“ v francoščini ženskega spola) v vsem njenem sijaju, ali do prefinjenosti izdelan norec? In ali potemtakem sploh še obstaja Simon Veber, ali obstaja Drohojowski? Kdo je torej kdo, in kdo se je spremenil? Efektiven konec, ki pa še ni zagotovilo za prodor drame v višave občeečloveškega.

Sam Chopin prinese v dramo še eno komponento, in sicer problem umetnosti. Če namreč parafraziramo znano formulo za dramatičnost „napetost, ki sili v razrešitev“ v kontekstu Valčka, lahko dobimo „zavod, ki sili v Chopina“ (inštitucija, ki sili v umetnost). Umetnost je torej razrešitev vse napetosti, ki se je v drami nabrala. Toda umetnost, ki se tu pojavlja, je potrditev tistega, kar je skozi celotno dramo nakazano (torej brisanje meje med resničnostjo in neresničnostjo), je potemtakem lex suprema in vrhunec. Umetnik kot dramski lik je bil očitno potreben, in to, da je ta umetnik prav Chopin, je narekovala politična komponenta drame, ki aludira na Poljsko. Chopinova glasba pa ne sledi najbolj dosledno ideji, da je ujetost pravzaprav najvišja oblika svobode, če si jo sami določimo (biti Drohojowski, biti na primer apostol in tudi biti „v“, kjer so na koncu vsi brez izjeme in vsi enaki, svobodni, kolikor so ujeti v strukturo, ki so si jo sami na različne načine izbrali). Napaka je torej v tem, da je Jančar poudaril poljski del drame in ji s tem odvzel možnost, da se razrase v resnično občeečloveški tekst. Umetnost in njen bistveni del v drami je sicer nakazal, vendar mu ni retrospektivno sledil od konca zopet na začetek. Če gre za ujetost v strukturo, potem Chopinova glasba odločno zanika to trditev, kljub temu, da jo formalno potrđi (v strogem smislu strukture, ki je izmišljena, in ne kot struktura umetnosti nasploh). Ker gre za tipičen primer romantične glasbe, je nemogoče trditi, da ilustrira kakšno posebno strukturo v smislu vzorca čiste kreacije, kakršni

sta se zapisala predvsem Arnold Schönberg in njegov učenec Alban Berg z dodekafonijo. Morda bi bilo s tega stališča bolje, če bi nastopil namesto Chopina Schönberg ali pa, še bolje, kar Adrian Leverkühn, skladatelj, ki ga v realnosti sploh nikoli ni bilo in je Thomas Mann v Doktorju Faustusu predstavil njegovo glasbo kot „musica actus purus“, ki ji je najvišja oblika svobode prav ujetost v totalno strukturo, ki jo sam skladatelj v celoti določi. Namesto Velikega briljantnega valčka bi se z odra zaslišala transkripcija za klavir *Apocalypsis cum figuris* in kdo bi takrat vedel, kaj je res in kaj ne. S tem bi se do skrajne faze potrdila misel o inštitucijskem sistemu in umetnosti kot njegovi adekvatni potrditvi, ki obstaja kot zakon vsega obstoječega. Teža dramskega sporočila bi se prenesla na vizijo prave demonične norosti, kjer je samo še struktura kot čisti larpurlartizem in ne resnice, ne neresnice.

Jančar je dal seveda prednost sodobni politični situaciji in politiki sploh, s tem je interpretacija predložena skoraj direktno iz teksta. Tega se je oprijel tudi Andrej Inkret in napisal esej o drami, ki je izšel kot spremna beseda v knjigi. Esaj je sociopolitična interpretacija teksta, ki pa se ne drži pravil esejistike, temveč poskuša biti znanstvena. Z opombami, ki za to med drugim pričajo, zapade esej v čudne vode, predvsem s takimi, ki povedo, da je Rudi Šeligo pripovednik in dramatik, da je igral v nekem orkestru pozavno, in da je Astoria kavarna v Mariboru. O formalnih značilnostih in teatraličnih slabostih drame sploh ni govora, pred nami je samo interpretacija vsebine, ki zapada v kvaziznanstvenost (napisana ob treh zjutraj).

Taras Kermauner

ARISTOFAN

IN POLITIČNA DRAMA

Nekaj polemične analize

1.

Trdim, da gre v Smoletovi **Igri za igro** za globoko simbolizirano, „kozmično“ — dramo o naravi in resnici slovenskega sveta v 70. letih; za neke vrste obračun s kar najbolj poraznim saldom; za pesniško ugotovitev katastrofe. Vendar komaj kateri verz govori neposredno o družbenem življenju, o političnem. Vse je poetizirano in vzdignjeno v stil. Morda je to tisto, kar terjja Jaša Zlobec od današnje slovenske umetnosti, ki se naj ne bi preveč direktno ukvarjala s političnim, češ, to je opravilo drugih dejavnosti. A prav v tem Smole najbolj odstopa od svojega modela, od Aristofana. Čeprav ga je postavil v podnaslov in se sklicuje nanj, ga razlikuje od starogrškega komediografa ravno transformiranost politike v **Igri**: predelavo v pesem. V tem se **Igra** približuje **Antigoni**, natančno to dramo pa je, poleg **Afere**, ki manj ustreza njegovi nameri, Zlobec imenoval kot zaželeni in vzorni model slovenske politične drame. Ko bralec primerja obe Aristofanovi komediji, ki sta služili Smoletu za — vsaj motivsko — osnovo, za fabulativni recept, to je **Lizistrato** in **Zborovalke**, znane tudi kot **Ženske pred skupščino**, z **Igro za igro**, in ko odkrije razliko, mora premišljevati in soditi v dve smeri: ali Aristofana obsodi kot neumetniškega, preveč eksplicitno političnemu podrejenega avtorja, kar bi bila posledica Zlobčeve premise, ali pa se odloča bolj pluralno, širše in govori o dveh mogočih tipih politične dramatike, dopuščajoč tako stilno simbolizacijo kot direktno aktualizacijo, tako vzdignjenje političnega v poetično kot poudarjanje političnega kot takega. Gre pač za širino pogleda, za zmožnost, videti in sprejeti v tem svetu in tudi znotraj umetnosti-dramatike različne smeri, potekajoče že od začetka. (Seveda gre tudi za osebni okus in za presojo, kakšna dramatika je danes najbolj potrebna, najbolj zaželena; Zlobcu je to politično implicitna. Več o kategorizaciji teh pojmov govorim v eseju, ki obravnava **vprašanje političnega gledališča**; izšel bo v **Novi reviji**) Aristofan stoji na samem izviru dramatike kot take in ga nikakor ne moremo imeti za še nerazvitega komediografa, za preveč aktualističnega, za nekoga, ki v razme-

rah, ko ni dopuščena direktna politična borba, historično znanstvena ali novinarska analiza političnih dejstev, izraža pač v dramatikih, česar drugje ne more, in da torej umetnost zlorablja v njej tuje namene. Treba je le odpreti Aristofana, pa postane očitno, da je njegovo eksplicitno politično ravnanje in tematiziranje atenskih razmer vsaj toliko konkretno in aktualistično, verjetno pa bolj od komedij, kakršne so Goljevščkove **Pod Prešernovo glavo**, in Ruplove **Kar je res, je res** pa morda tudi Partljijeve (**Ščuke** itn.), od katerih je posebno prvi dve Zlobec postavil pod umetniški vprašaj.

Bralec ali raziskovalec se mora odločati o dveh sklopih vprašanj: prvič, o tem, ali meni, da je že v začetku neke strukture ali episteme ali horizonta dana osnovna in do konca te strukture veljavna organizacija snovi, ali pa — v ti. duhovnih panogah — se ta organizacija spreminja teleološko, to je tako, da se postopoma čisti, da odpada začetna negotovost, prevelika podrejenost snovnosti, neizoblikovanost, nakazanost in se struktura razvija: in drugič, kakšen je bil odnos do politike v antični Grčiji oz. kakšen je odnos med grško političnostjo in današnjo. Poskusimo odgovoriti na obe vprašanji.

2.

Ob prvem si nasprotujeta dve stališči; debata teče že dolgo. Po mojem je rešena; ni pa nujno, da je za vsakogar rešena. Očitno obstajajo ljudje, za katere je Aristofanov prijem neustrezen, presežen; od komedije oz. umetnosti terjajo, da opusti eksplicitno politizacijo. Skušam jih razumeti; dejal bi, da so žrtve preveč angažiranega, preveč v aktualnost enega stališča potopljenega reagiranja. Moja domneva se zdi paradoksalna, celo komična, saj opisujem prav tiste, ki se zavzemajo za dezangažiranje umetnosti oz. za angažiranje na višji, na transformirani ravni, ki skrije neposredno reagiranje in aktualnost. Bojim se, da so enostranske zadeve, ki jih postavljajo pred — s tem omejevano — umetnost, ki je po opredelitvi svobodna in si lahko izbira kakršne koli pristope do realitete, bolj kompenzacija daru za direktni politični angažma, ki bi se mu te vrste terjavci radi predali, a se mu iz različnih, nam neznanih in tudi nevažnih morda osebnih razlogov ogibajo, ga opuščajo; da gre za nasprotovanje samim sebi, ker so odkrili, da jih ta reakcionizem, to aktualiziranje ne vodi do zaželenih — umetniških — rezultatov in skušajo zato zasesti drugega metodološko žanrskega konja.

V osnovi gre za to: medvojno tikpovojna agitpropovska komedija, burka, skeč ali parodija so bile v glavnem le agitke v službi določene politične, točneje psevdopolitične (despotske) sile, ki je umetnost direktno uporabljala za svoje namene in je videla v nji sredstvo agitacije in propagande. Vendar ne moremo vseh teh tekstov enako obsoditi, niti ne do kraja prečrtati, saj ne le da sestavljajo del povojne slovenske dramatike, ampak so tudi nepogrešljivi in zakoniti del slovenske zavesti; in ne moremo jih odkloniti niti kot nedramske oz. neumetnostne. Njihova oblika je že od začetka komediografije legalna. S tem, da je to obliko legaliziral Aristofan, je legalizira-

na do kraja strukture ali horizonta, ki se mu reče dramatika vsaj po moji hipotezi, ki ne vidi bistvenega razvoja osnovne forme: od Aristofana in Ajshila do danes. Verjetno imajo Zupanovi za vojaške namene prirejani skeči kot **Tri zaostale ure** Kozinovi itn., pa res majhno umetniško vrednost; verjetno jim tudi sami avtorji niso nikdar pripisovali večje vrednosti. Večje ali velike, umetniško močne komedije te vrste medvojna in povejna Slovenija ni dala. Je to rezultat slabega komičnega daru teh komediografov, ki so svoja pomembnejša dela raje oblikovali kot drame (Zupanovo **Rojstvo v nevihti** itn.), ali pa je vzrok v čem drugem, v trenutni socialni pa tudi politični konstelaciji, ki je enkrat komediji bolj naklonjena, drugič manj? Vprašanje je empirično, sociološko; in tak je tudi odgovor nanj. Vsaka doba ali situacija preferira ene žanre bolj kot druge. Pluralnost žanrov znotraj dramatike omogoča umetnikom veliko plastičnost, gibljivost, saj si pač poiščejo obliko, ki je socialno, politično, moralno trenutno sprejemljivejša. A vse te oblike, to trdim, so — v osnovnih strukturah — dane.

Vendar ne smemo imeti za eksplicitno politično dramatiko le povojne agitke. Kaj ni ena najbolj umetniško posrečenih slovenskih dram Cankarjeva komedija **Za narodov blagor**, ki so jo sodobniki razumeli, kot da je napisana na ključ (Grozd Tavčar, Gruden Hribar ali Šušteršič, Sirotka Govekar itn.), vendar teza o neumetnosti ali manjvrednosti eksplicitne politične dramatike ne velja le za komedije; niso bili **Hlapci** celo prepovedani, ker je bila avstrijska — to je slovenska, domača — sodna oblast prepričana, da bi mogli vznemirjati javnost? Niso obdelovali eksplicite zadnjih državnozborskih volitev, konkretne zmage klerikalcev, konkretnih primerov preganjanja učiteljev? Če bi pogledali v svetovno dramatiko, bi našli brez števila politično do kraja eksplicitnih tekstov, ki sodijo v vrh svetovne umetnosti. Sem ne sodijo le Aristofanovi **Ptiči**, **Lizistrata** itn. (drame, v katerih se avtor norčuje iz živih oseb, recimo v **Žabah** iz vsem prepoznavnega Sokrata), ampak drame od Calderona do Shawa, od Raimundovih burk do Ibsenovega **Sovražnika ljudstva** ali danes do Hochnuta (**Namestnik božji**), Kohouta (**Marija in angeli**) itn. Ena plat dramatike ostaja ves čas eksplicitno politična, zato tudi povsem v bližini dokumentarnosti, celo faction sloga, druga sega k poetizaciji, k liriki, k filozofskemu, k posebnega tipa predelavi politične konkretности. Sem sodi Smoletova **Igra za igro**.

Sklep mojega komentarja k prvi točki bi bil: del svetovne dramatike, posebno pa komediografije, je danes enako eksplicitno političen, celo aktualističen, pisan na ključ za razpoznavanje konkretnih javnih oseb, polemičen, celo bojevit, publicističen, časnikarski, kot je bil na začetku pri Aristofanu, sodba o današnji slovenski dramatiki bi bila ravno nasprotna tisti, ki jo je tvegala Jaša Zlobec (v tekstu o politični dramatiki v **Naših razgledih**). Eksplicitne politične dramatike je zadnja desetletja na Slovenskem bistveno premalo; po svetu pa jo gojijo kar v največji meri in tvori bistveno dopolnilo bulvarski; tudi občinstvo jo karseda rado gleda. Šel bi še dlje: takšne dramatike na Slovenskem skoraj še ni. Šele nastaja. Ne Ruplove komedije, na Partljičeve, ne Goljevščekove niso v tej smeri dovolj radikalne. Kar jim seveda ne gre šteti v zlo, saj sploh ne nameravajo biti; oblikujejo vsaka svoj slog. Vsi ti trije dramatiklji kljub vsemu ne zapustijo okvira vsaj deloma visoke komedije. Aristofanskemu žanru je najbližji Mikeln (**Fraklôva vrnitev**, **Mor. pol. kvalif. tovariša Gubca**). Dramatika se ne razvija od burke k visoki komediji, od eksplicitno politične h kozmično simbolični. V antični Grčiji so izgotovili komediografi že vse oblike: burka-

ške, satirske, poulične, improvizatorske, a tudi moralno in socialno visoko angažirane s komedijo. Tako je še danes. In je bilo za časa Molièra.

3.

Drugi sklop vprašanj se poraja ob socioloških in politoloških analizah. Na kratko rečeno: ravno zato, ker je grška polis prva oblika političnega pluralizma ali poliarhizma, je omogočila eksplicitno politično dramatiko. Aristofan s svojo konkretno kritiko konkretnih političnih in drugih uredb, odločitev, dogodkov, sodb, obnašanj, dilem itn. v despotski družbi ni mogoč, ker v nji ni mogoča nobena kritika te vrste. Gledališče in dramatika sta nastali v polis, to je v politični svobodi (pač za priznane svobodne državljane), ker polis dopušča in zahteva takšno kritiko in komentar od celotne družbene zavesti, od vseh posameznikov. Skladneje s polis je, da ti posamezniki oblikujejo polis, kot da je ne oblikujejo. Zato je celo v tragediji — ne pozabimo pa, da sta obe, tragedija in komedija, ritualni, del posvečevanja polis in zato že po naravi bistveno bolj „religiozni“, bolj „komični“ kot danes za nas: — vse polno aluzij na konkretne sočasne zgodovinske, empirične itn. dogodke.

Polis sploh ni mogoča, če ni konkretnega opredeljevanja vseh članov polis do njenih vprašanj. Zato tudi dramatika, ki je nastala iz rituala in se je, vsaj v antični Grčiji, ohranila kot ritualna, kot ritual polis, kot politično ritualna, že v temelju povezuje oboje: mit in politiko, ritual in kritiko, kozmično shemo in konkretno reakcijo, arhetip in singularni angažma. Pri tem je dani horizont umetnosti — dramatike — zelo širok: od kondenzacije v poetično simbolično (Ajshilov **Okovani Prometej**) do aktualizacije v posamezno (Aristofan). Najbolj skrajnih primerov najbrž sploh ne poznamo, saj je iz grške dramatike komaj kaj ohranjenega. Lahko pa si predstavljamo, da je poznala tudi „abstraktno“ poetično dramo tipa Zajčevih **Otrok reke** in na posameznike naravnani dramatični pamflet.

V skladu z grškim modelom je tudi današnja zahodna dramatika. Empirija torej povsem odpravi razlago, da nastaja eksplicitna politična dramatika tam, kjer ni dovolj politične svobode in se politika ne more izražati direktno, sama po svojih specifičnih kanalih. Ta razlaga ne razume prav dobro, kaj je narava politike; meni, da je politika nekakšna predstopnja umetnosti, eksplicitno politična dramatika pa predstopnja ali nižja stopnja „prave“ umetnosti, ki eksplicitnost zakrije; kot da je umetnost le začasna — zaradi despotizma — izsiljena podumetnost. Ta razlaga ne vidi, da je evropska (zahodna, iz krščansko grške nastala) kultura v temelju in po naruri, po nastanku in vrednotah politična; da despotska zloraba politike v Evropi, tudi na Slovenskem, le prikrije naravo politike (polis, pluralizma), a je ne ukine. Zlorabljanje politike za despotsko oblast je psevdopolitika. Izrivanje politike na rob ali v nižje plasti ali pa njeno centriranje v središče (kulture ali) religije more celo pomeniti nov tip despotizma. Krščanska religija tako niha med religiozno političnim (Avguština ima to politično — v latinskem prevodu civilno, polis je civis — celo v naslovu svojega osrednjega teološkega dela; **De civitate Dei**, kar bi se dalo reči tudi: o bo-

žji polis, o božjem političnem), in psevdopolitičnim, ki že ukinja politično, saj svet monolitizira v zgolj božjo sfero (v pozemskih teokracijah, v radikalni obliki v ti. „paragvajskem eksperimentu“ jezuitske teorije, ki je vlada duhovščine, v manj ostrih pa, recimo, v španskem baroku, ki je dopuščal navzlic vsemu precej pluralno Calderonovo dramatiko in posvetno umetnost). Slovenska protireformacija in barok — vse do razsvetljenstva, ki vrača polis, politiko in poraja dramatiko, Linharta — sta primer povezave cerkvenega monopolizma, ki se izključuje s političnim, državno cesarskega aristokratskega fevdalizma, ki nadaljuje despotsko obliko države, s kulturo, ki je hudo podrejena obema gospodarjema. Takšna struktura ne omogoča ne dramatike ne druge — posvetne, to je iz polis izhajajoče — umetnosti, kulture. Drugače pa je v tedanji Angliji, Franciji, v zahodni Evropi, kjer se veže sicer centralistična in v marsičem še despotska državna oblast na kulturo (Ludvik XIV, Friderik Veliki itn.) in ne na Cerkev; znotraj Avstrije se to dogodi do neke mere na Dunaju, predvsem v glasbi, ne pa v provinci.

Despotizem tako v nemajhni meri zlorablja kulturo za to, da se sam utrdi; nobena državna oblika dozdej na svetu še ni bila povsem nedespotska; nobena polis še ni do kraja predelala oblasti posameznika ali grupe v oblast vseh, to je v demokracijo; samoupravljanje je eden med projekti, kako to doseči. Kultura, svoboda in politika so zmerom do neke mere zlorabljeni, včasih povsem, včasih manj. Opredelevitev nedespotske — to je politične — družbe je v tem, da imajo drugi, drugačni, mnogi enako pravico do izražanja mišljenja o vsem kot vladajoči, obenem pa da imajo tudi institucionalne možnosti, da ta alternativna mišljenja uveljavljajo. Kadar oblast — recimo v razsvetljenem absolutizmu — trdi, da je treba družbo (začenši z višjimi sloji) kulturificirati in s tem kulturificirati tudi ljudi, sama določa resnico — normo, vsebino, model — kulture in ljudi prek kulture znova, čeprav na drugačen način zasušnjuje. (To bi se dalo direktno izpeljati iz Foucaultovih analiz — **Nadzorovanje in kaznovanje**. In: to je kulturifikacija — danes na Slovenskem — na način, ki je blizu Vidmarju; odtod pri njem kombinacija radikalnega kulturništva in despotizma.) V taki družbi je eksplicitna politična dramatika omejena; odtod Corneilleve težave, Corneille je bil tipično politični dramatik, in prednost za Racina; odtod tudi Moliereve težave.

Ne pomeni Zlobčev predlog, naj umetniško visoka politična dramatika ne bi bila eksplicitna, korak k temu kulturniškemu psevdodespotizmu? (Psevdo zato, ker sama kultura eksplicitne političnosti ne more omejiti, na pomoč bi ji moral priti oblastniški vojaški despot; takšne ideje Zlobcu seveda niti od daleč ne pripisujem.) Da kultura ne bi težila — po vidmarjevsko — k despotizmu, mora udeležanji radikalno svobodo in poliarhijo; natančno to pa je izvirno pojmovanje političnega, ki ni mogoče brez svobode in pluralizma. (Pluralizem bi v našem primeru pomenil latinski prevod grške — a natančnejše izražene — poliarhije, to je sobivanja različnih počel.) Kultura je v določenih razmerah lahko deloma celo antipolitična: nemška realiteta v 19. stoletju. Ne pozabimo, da so dosegli Nemci prav tedaj v zgodovini morda najboljšejšo kulturifikacijo celotnega ljudstva; a jih je kasneje spodneslo ravno to: ravno pomanjkanje politike, to je politične svobode. (Tudi samoupravljanje pomeni enostranski in s tem deformativen razvoj, če je zgolj ekonomsko, ne pa politično.)

Današnji zahod na določeni — relativno uspešni — ravni omejuje lastni despotizem

(monopolizem oblastniških grup, lastnikov, tehnokracije itn.) s politizacijo. Težko bi rekli, da je danes na zahodu zato toliko eksplicitno politične dramatike, ker tam ni mogoče direktno politično delovati in mora zato politično udejstvovanje preiti, skrivoma, v umetnost. Taka trditev je očitno bosa. Večja ko bo na Slovenskem politična svoboda, več bo odkrito in angažirano politične dramatike, ne da bi zato trpe-la katerakoli druga oblika dramske umetnosti: poetična drama, filozofski disput, klasika, ludistična groteska itn. Eno se z drugim ne izključuje.

Naj izrazim začudenje, da vidi — da konstruira — Jaša Zlobec hipotezo o tem, kako se od začetka 60. let, od **Antigone** in **Afere** sem slovenska politična dramatika reducira na dokumentarno ali aktualistično ali manj umetniško. Empirija — dejstva — govori drugače. Ena najpomembnejših slovenskih dram, ki ni nič manj politična od **Antigone**, Strniševi **Ljudožerci**, so napisani in igrani v začetku 70. let (uprizorjeni ob odporu psevdopolitičnih struktur). Konkretnost dogajanja — godi se med vojno, nastopa ilegalka, partizanka — prav nič ne ovira drame, da ne bi bila najvišje poetična, napisana je v čudovitih verzih, in obenem kozmična ali religiozna, kakor hočete. Je Šeligova **Ana**, napisana že v začetku 80. let, zaradi svoje dokummentaričnosti res toliko slabša od **Lepe Vide**? Ni vzdignjena v nji najbolj surova eksplicitna političnost do tragedije? Partljičevi drami **Za koga naj še molim** in **Sinje in rdeče med drevjem** sta politični tragediji, konkretni, na ključ. Časti visoke politične drame nikakor ne rešuje le Jančar z **Disidentom Arnožem** kot nekakšnim netipičnim pramodelom. Božičevi drami **Komisar Kriš** in **Avguštinova vrnitev** sta grozljivo tragični eksplicitno politični drami, na robu dokumentarnosti.

Se pravi, realna podoba slovenske dramatike v zadnji četrtini stoletja je povsem drugačna od tiste, ki jo je naslikal Zlobec. Površni pogled pač na hitro producira neoperativne hipoteze, ker ga zmoti čisto drugo dejstvo, ki si ga narobe razlaga, da je od časov **Antigone** in **Afere**, ki smo ju tedaj imeli za ekstremno in radikalno eksplicitni politični drami, na ključ, neverjetno narasla aristofanska dramatika na Slovenskem, čeprav še ni do kraja razvita. **Topla greda**, napisana le pol desetletja po **Antigoni** in spadajoča v isto perspektivaško koinonijo — grupo, horizont — kot **Antigona**, **Otroka reke** in **Afera**, le da je predstavljala drugi pol tega obzorja, žal ni mogla biti odigrana; **Pod Prešernovo glavo** pa je lahko bila. Če bi bila aktualistična **Topla greda** dopuščena v javnost, bi tekla tudi empirična zgodovina povojne slovenske dramatike drugače, kot je; uprizorjeni bi bili Jovanovičevi **Norci**, dovršeni prav tako leta 1964, izrazita politična drama z veliko aktualistične parodije (na Cankarjeve **Hlapce**). Despotizem je pač preprečeval, kolikor in kar je mogel; to govori o konkretni deformativni usodi slovenskega političnega življenja, ne pa o naravi prave in manj prave slovenske (politične) dramatike. Od oblasti si je želeli eno samo stvar: da zmanjša represijo na čim manjšo mero; da s tem dopusti dramatiki lastno logiko; da deblokira zavore, ki jih je sama uveljavila. Tedaj bo dramatika spet svobodna. Pisane in uprizorjene bodo **Antigone** in **Igre za igro**, **Tople grede** in **Zelene doline**, **Direktor** (Kozakova politično aktualistična drama iz konca 60. let) in **Prešernove glave**.

Trdim, da Smole ni vzel **Lizistrate** in **Zborovalk** za predlogo **Igre za igro** zato, ker ju je hotel predelati, da bi iz dokumentarno angažiranih pamfletov napisal visoko delo, takšna razlaga bi še mi zdela za lase privlečena in do Aristofana herostratska, ampak zato, ker je potreboval za svojo novo dramo fabulativno ogrodje; šel ga je

pač iskat v antiko — kot tolikeri drugi dramatik in kot že sam ob **Antigoni**. Skušal bom pokazati, da je navzlic veliki razliki med žanroma obeh dram — Aristofanove eksplicitno politične burke in poetične burke — osnovna komedijska in dramatska struktura enaka. Tudi med visoko in nizko komedijo je razlika le v stopnjah, torej navsezadnje empirična, ne strukturalna.

4.

Naslednji sklop vprašanj je v zvezi s Smoletovim odnosom do obeh Aristofanovih dram; kaj je vzel iz njiju, kaj opustil, kako preoblikoval dane teme. O tem moremo soditi le, če poznamo obe drami. Zato najprej analiza **Lizistrate** in **Zborovalk**.

V **Lizistrati** hočejo atenske žene mir. Dovolj jim je vojskovanja s Šparto. Može so ves čas na vojskah, padajo v boju. Položaj je neznosen. Žene ga razrešijo tako, da odrečejo soprogom svoja telesa; obljubijo se jim za čas, ko se bodo prenehali vojskovati. Može se trudijo, da bi žene vendar prepričali o nasprotnem, zapeljujejo jih, prosjačijo, vendar so trdne, posebno zaradi izjemne moralne moči Lizistrate, ki jih ves čas opozarja na njihovo dolžnost. Nazadnje žene zmagajo; Atenci in Špartanci sklenejo mir.

Danes si komaj predstavljamo, kaj je pomenil za antične Grke Aristofanov obrat, predlog, sama fabula in njena ost. Grki so bili strukturirani kot družba vojščakov. Najbrž nobena družba ne more obstati, če ne zadosti minimumu vojščaškosti, vsaj kot obrambne moči. Grki pa so daleč presegali ta minimum. Svobodni državljani koinonije so bili le vojščaki; delavci, obrtniki (metojki), ženske, sužnji, vse to ni bilo enakopravo, ker ni bilo vojščaško. O naravi te — v začetku aristokratske — vojščaške ureditve je več teorij. Verjetno sta veljali obe glavni današnji hipotezi, pač glede na to, s katerega vidika, s katere plasti je kdo gledal (in še danes gleda).

Demokracija in sploh bolj ljudske usmeritve so poudarjale delitev družbenih in naravnih dobrin, s tem materialno, ekonomsko enakost, aristokracija je poudarjala besedno, dialoško in s tem takšno enakopravnost, ki pravno omogoča isto začetno pozicijo v medsebojni politični tekmi, nikakor pa ne enakih rezultatov, končne enakosti. Tekma, ki je civiliziranje boja, vojne, polemosa, rabi ravno temu, da se pokaže različnost med ljudmi, da eden zmagaja in je drugi poražen, da se uveljavijo najboljši, ki so v danem družbenem sistemu najmočnejši — znajo namreč svoja stališča najbolje utemeljiti. Znotraj osnovne politične enakopravnosti se tako uveljavijo različne hierarhije, ki temeljijo na spodobnostih in zato po opredeljitvi niso despotске. Despot vlada v imenu gole sile, zmagal je zgolj z orožjem; politični upravljalec polis pa je zmagal zato, ker je bil boljši njegov socialno politično moralni program in ker je dobil večino na volitvah.

Kljub politični obliki je vojščaška struktura vidna tudi v tej ureditvi: kot nenchna tekma med ljudmi, ki si prizadevajo v medsebojnem dialogiziranju, parlamentu in obvladovanju — premagovanju samih sebe v svoji etični notrini — postati zmerom

močnejši, močnejši od sebe in drugih in najmočnejši. Medtem pa ljudsko usmerjene doktrine in prakse manj cenijo tovrsten boj za zmago; ta boj se kasneje, v novem veku, v kapitalizmu udejani predvsem kot prizadevanje za čimvečjo produkcijo in s tem za moč — nadmoč — na tržišču, s tem za uspešnejšo znanost, ki služi tržnim uspehom, za učinkovitejše podjetništvo — vse v tekmi med gospodarskimi subjekti. Demos zanima predvsem rezultat zmage: delitev osvojenega oziroma proizvedenega. Delitev plena.

Vprašanje, ki se zastavlja: kako doseči in formulirati pravo enakost, to je, koliko naj dobi vojskovodja, koliko pribočniki ali ostali. Nato — v novem veku, pod zastavo simbola socializma ali komunizma — vprašanje, kako naj se deli proizvedeno; kdo je proizvajalec: ali podjetnik ali delavčeva roka. Nemalokrat se zgodi, to je no-tranja tendenca obeh stališč, da prvo pozabi na tistega, ki ima manj moči, saj razmišlja s stališča vojskovodje, generalnega štaba ali organizatorjev proizvodnje, tehnokracije, vendar ves čas pozorno pazi na kvaliteto vojskovanja in produkcijo, brez teh se podjetnik ne bi mogel uveljaviti: drugo pa v imenu enakostne delitve dobrin in oblasti pozablja na nujnost vojskovanja, če hoče družba priti do plena, oziroma proizvodnje, če hoče ustvariti materialne dobrine.

Prav zato nemalokrat vodi ta — druga — smer v oslabitev družbe, v opustitev tekme kot vojščaške vrline, v obrnitev boja od izpostavljanja smrti in posvečanja podjetništvu v boj za čim uspešnejše prilasčanje plena, v ideologijo in prakso potrošnje, v zavračanje tekme, ker ustvarja neenakost med ljudmi, v opevanje miru, v katerem je vse vsem na razpolago — to je gnili mir **Igre z igro**, v teorijo enakih želodcev oziroma tega, da je treba vsakomur dati, kar ta potrebuje. Če se zmanjša vojščaka — tekmovalska — in proizvajalska sla, se zmanjša tudi obseg in kvaliteta razdeljevanih dobrin; redno pride do anarhije, do ponovne uveljavitve boja — vojne, saj se zdaj bori množica med sabo, za razdelitev oziroma oropanje uskladiščene-ga. Nastajajo državljanske vojne, to je vojne za prerazdelitev socialne moči: za pridobitev tistih mest, ki odločajo v delitvi dobrin. Državljsanske vojne, ki so vojne družb navznoter, samih s sabo, nujno dobrine slejkoprej izčrpajo, saj jih tačas ponovno ne — ali premalo — proizvajajo ali si jih ne osvoje z vojaško zmago nad drugimi, zunanji družbami, ki so bogate. Državljsanske vojne sprožijo redno tisti, ki so v dani delitvi na najslabšem in ki služijo; ki se čutijo oropane, izkoriščane, zatirane, zasužnjene. Porodi se upor zoper etabli-rano oblast, ki je hierarhična in nepravična.

Predpostavka za tak upor je določena stopnja zavesti v družbi, da s(m)o ljudje enaki; da jim — nam — po naturi pripadajo enake pravice. Ta zavest, ta filozofija narurnega prava pa je mogoča šele na osnovi polis, grške demokracije in filozofije pa krščanskega nauka o človeški enakosti; prejšnji upori izhajajo iz drugačnih vzrokov, bodisi da se uprejo sužnji, ker nočejo več trpeti suženjstva; ker se hočejo vrniti v svoje družbe ali pa zavzeti vladarsko mesto v družbi, kjer so zaenkrat podrejeni itn. Osnovna težnja po enakosti najbrž izhaja iz izvirnega modela nomadstva — nomadske družbe obstajajo od začetka človeštva — v katerem ni stalnih voditeljev-gospodarjev, ampak se kot v volčjem tropu vodniki izmenjujejo. Iz nje prihajata verjetno tudi ideja o izmenljivosti (o rotaciji) voditeljev, o terorističnem in zato človeku neustreznem značaju despotskih družb, kjer posamezni človek ali grupa za stalno zasedata osrednje mesto v družbi, in ideja o človekovi izvorni — ne še pravni

— enakosti. Ta ideja je najlepše vidna v svetem pismu stare zaveze, v predstavi o začetnem raj, kjer je človeku vse na razpolago, le ratio — spoznanje — ne, torej le akcija za preurejanje, eksperimentiranje, ustvarjanje, porajanje ne; človek je tu nesmrten in sam ne rodi, rojevanje in ustvarjanje je pravica in narava boga! Ko, in ker se nomadstvo veže s paleolitsko družbo nabiralecev, nastane teorija pravice, ki pravi, da je na tem svetu vse mogoče najti, dobiti, ker je že vse ustvarjeno (od boga ali nature) in je torej treba to vse le pravično deliti, kajti vse je vsem namenjeno. (To tezo obravnavajo **Zborovalke**.) Ko — in ker — pa se nomadstvo nujno veže tudi z roparstvom (ko hrane in potrebnih dobrin ni — več — dovolj na razpolago v naturi, se nabiralec spremeni v napadalca, ki jemlje dobrine tistemu, ki jih ima; neka osnovna oblika in tehnika skladiščenja hrane je znana že od začetka), se praksa enakosti znotraj ene — moje — družbe mirno veže z neenakostjo do drugih družb. Kogor ropam, mi ni enak; nazadnje postane predmet moje vojščaške akcije, ponavadi mrtvec, saj svoje imetje, kar je razumljivo, brani; brani ga s telesom, z orožjem, na življenje in smrt.

Ker se potrebe, ki so brezmejne in nenehoma rastejo (nikoli ne morejo biti zadovoljene; zato je ideja o pravični družbi, ki bo vsakomur dala po njegovih potrebah, v temelju iluzorna; temelji na predpostavki, da je mogoče določiti nekatere temeljne, življenjsko odločilne potrebe, ki so zadovoljive, obenem pa preprečiti, da bi se potrebe spreminjale v želje, ki so kot neskončne nenasitne), nikoli ne umirijo, ker ima moj sosed zmerom nekaj, česar sam nimam, a bi rad imel — bodisi da ima to od nature kot nadarjenost ali od družbe kot rezultat njegovih zmožnosti ali drugi socialnih prednosti — se poraja ob nujnem egalitarizmu ali praksi vsesplošne zavisti tudi nenehna težnja po prerazdeljevanju družbene moči. Ko se ta ne odvija znotraj pravnega sistema polis, temelječega na dialogu in pravni enakopravnosti, prehaja zaradi iluzorne neizpolnjive težnje po materialni — to je realni, vsesplošni in posamezni — enakosti v nenehni boj med potrebnimi, med zahtevajočimi, med neenakimi, med nezadovoljnimi, ta boj pa v vojno, ki je bistvo državljanske vojne.

Mogoče je reči, da znotraj družb, ki pristajajo — vsaj do neke mere — na to predpostavko egalitarizma, tli ali se sproža nenehna notranja — državljanska — vojna, ki ovira vojskovanje navzven in podjetništvo oziroma produkcijo navznoter. Taka, premalo proizvodna in tekmovalsko motivirana, ne more obstati; izgubi materialne izdelke in organizacijsko moč, prehaja v obliko samouničevalne — mimetične — krize. Močan moment tega se kaže v današnji jugoslovanski družbi; **Igra za igro** je odslikava tega; a isto počne tudi vrsta ali celo večina današnjih slovenskih dram. Iz krize se ponavadi rešuje z uvedbo vojaške diktature — glej današnjo Poljsko — ali z militarizacijo policije — glej predvojno Sovjetsko zvezo — ali z vojno zoper sovražnike — od Hitlerjeve Nemčije do Vietnama in današnjega Irana. To reševanje pa ne pomeni nič drugega kot vrnitev v tisto, čemur se je hotel egalitarizem s pravičniško državljansko vojno ogniti.

Vojaške ali policijske diktature so ena najslabših različic despotizma. Materialne hierarhije ne le da ne ukinjajo, ampak jo zaostrijo, predvsem s tem, da družbo poenostavijo v dvodomni sistem, v vladajoče in zasužnjene; brišejo vmesne prehodne stopnje (ki so na današnjem zahodu najbolj bistvene: srednje sloje); vse proletarizirajo in despozitirajo (v stalinistični ali maozedongovski Partiji).

Tako dejansko vrnejo prastari barbarsko despotični sistem, povrh vsega pa še kariki-

ran, saj je egalitarizem res udejanjen, le da na ravni brezpravnega ljudstva, ki je enako v svoji revščini in nemoči. Ideologija egalitarizma služi za to, da kadri z njo pozivajo ljudstvo, naj se v prehodnem obdobju samo odreče težnji po zadovoljivem zadoščanju potreb, torej potrebam samim. Prostovoljno delo prepušča mesto prisilnemu, saj nekdo, ki si z delom ne izboljšuje materialnega položaja, noče delati ali dela — za isto plačo — čim manj. Da bi družba sploh obstajala, je treba delavce prisiliti k delu, to pa je stara sužnjelastniška strategija. Tako iz najbolj levih — demokratičnih, a iluzijskih — pobud izide vladajoča desnica; kajti militaristični vrh družbe je najbolj klasična desnica. (Današnji zahod stoji skoraj v celoti v t. i. centru, niha med levim in desnim centrom.) Vladajoča ideologija takšne družbe, ki ji naivno ljudstvo naseda, je podaljšani milenarizem, hiliazem, mesianizem. Strahotno dejansko stanje je predstavljeno le kot prehodna težava na poti k prvi in pravi dejanski uresnitvi družbe enakosti. Na to ideologijo dostikrat naseda tudi ponovno porajajoča se levica — kot nova in skrajna levica — prepričana, da je treba z novo revolucijo zgolj vreči — pobiti — despotske uzurpatorje, koruptneže, barabe in egalitarna družba bo vzpostavljena; s tem seveda ponavlja iluzijo svojih revolucijskih prednikov. Očitno je, da je zato neprepričljiva, neoperativna, saj širokih ljudskih množic ne more več pridobiti za preizkušeno neuspešen model.

5.

Kaj je Aristofan hotel v **Lizistrati** (in **Zborovalkah**) tega ne vem(o) in za tukajšnje premišljevanje ni pomembno. Preiskujemo, kaj je napisal; to preiskujem seveda s stališča svojega vedenja, z načinom svojega branja. Vendar poskušam svoje branje argumentirati, obenem pa se Aristofanovim tekstom čimbolj približati.

Ne morem ne sklepati, da postavlja v obeh imenovanih dramah dramatik grško aristokratsko ureditev polis na glavo, jo spodjeda pri temelju — vemo pa, da je bil sam aristokratskega rodu in vzgoje. Na vprašanje, ali s tem to spodjedanje smeši, odgovarjam pritrdilno. Z radikalizacijo milenarizma, potrošništva, enakostne delitve itn. — predvsem pa miru kot najvišje vrednote — pokaže, vsaj za tedanje svobodne Grke, nesmiselnost takšne usmeritve. Kot komediograf smeši pretiranost — čezmernost — glavnih junakov, enako kot jo razkrinkuje tragedija; strukturi komedije in tragedije sta v tem istovetni. Tako Lizistrata kot Kalonika sta — v mojem branju — komedijski, smešni, ne pa npravstveno pozitivni junakinji, kot ju je brala evropska — predvsem levičarska in zato hudo naivna — tradicija.

Politična družba, utemeljena na tekmi, ki je kulturifikacija vojne, zahteva nenehno sprotno urejanje vseh konfliktov, ti pa se sprožajo vsak hip na vsakem koraku; gre za politično institucionalizacijo razreševanja sporov. Tako so spori ohranjeni kot motor družbe, kot indikator realnih, objektivnih, družbo determinirajočih konfliktov, se pravi, da se družba zaveda svojih bistvenih problemov, s tem pa je omogočeno delo ratiu, logosu, znanosti, mišljenju, ki razrešuje spore namesto direktne ta-

kojšnje vojne; spopadi se iz telesnih, s tem za družbo smrtno nevarnih — povzročajo smrti bojujočih se — prenašajo v sfero politične kulture, v dialoške. Družba ni enakostna, a tudi ni barbarska ne despotiska. Plebs seveda na aristokratsko družbo ne pristane, ker je iz nje izključen, zato sledi demagogom in podpira tiranije, ki so drugo ime za re-despotizacijo znotraj polis. Ta ritem — nihanje med repolitizacijo in re-despotizacijo — je značilen za grško polis, a tudi za novoveško Evropo (in Slovenijo), za katero pa se je problem toliko bolj zamotal, ker je razglasila za pravno enakopravne vse državljane, nazadnje tudi ženske; diferenciranost slojev, razredov, ras, spolov itn. postavlja razreševanje sporov na mnogo višjo, kompliciranejšo raven.

Aristofan kaže v **Lizistrati** obe radikalni nasprotji, ki sta zanj, po mojem, očitno nesprejemljivi; prvo — telesna vojna — vodi v rebarbarizacijo in militarizem, drugo — absolutna potrošnja, ki je srčika materialne enakosti — v dekadenco, v samouničenje družbe. Med militarizmom-despotizmom in permisivnim hipijevskim in porabniškim egalitarizmom je srednja pot: polis kot politična družba.

Osrednji motiv **Lizistrate** je spolnost; v **Zborovalkah** je radikaliziran. Ženske postavijo v prvi plan nekaj, kar je bilo v grškem vrednostnem sistemu zelo nizko. Grk se je cenil kot vojščak in kot etični subjekt, kot mislec in kot človek zdravja-mere. Bistvo za etični subjekt je, da v njem človek ponotrani svojo vojščaško naravo: da sam sebe obvlada, premaga in da skoz nenehno etično filozofsko refleksijo najdeva in vzdržuje pravo mero zahtevnosti do drugih in do sebe. (Glej podrobne analize na to temo v obeh zadnjih knjigah Michela Foucaulta: **Skrb zase** in **Uporaba užitkov**,

1984.) Spolnost je torej podrejena, obvladana.

Aristofan prikaže Grke kot bitja, ki so povsem nezmožna obvladati svoj spolni nagon in se zaradi podrejenosti spolni potrebi odpovejo celo svoji vojščaški naravi. Ženske imajo po eni strani prav, ko se spolno zaklenejo pred soprogi, saj so ti soprogi barbari: ne znajo drugega kot klati se po bojnih poljanah; nimajo posluha in dolžnosti za polis, ki je družbeni del osebnega etičnega subjekta. Kazen, ki si jo izmislijo ženske, je posledica moške nemarnosti, gluhosti, barbarskosti. S to kaznijo nastaja ravnotežje; seveda ravnotežje dveh negativnih prvin, kar pa je kot nalašč tema za komedijo. Da žene premagajo svoje može, in to tako, da se obrnejo na tisto nizko v njih, je za soproge in za polis skrajna sramota. Žene namreč sploh niso politično enakopravne in ne sodelujejo v vojnah. V **Lizistrati** pa so prevzele celo mesto zmagovalcev: tistih, ki diktirajo poražencem pogoje. Možje so se morali odpovedati svoji tekmovalski naravi: s tem so postali babe, otroci, sužnji, bédna masa, ki se je podredila živalski naravi: strežbi svojim telesnim potrebam. Kajti spolnost v **Lizistrati** ni pojmovana kot vojščakova dolžnost, da zaplodi v družbi nove vojščake — le na ta način se polis, ki krvavi v vojnah, lahko nenehoma regenerira; tej dolžnostinalogi služi v antični Grčiji predvsem odnos soprogov (svobodnih državljanov) do svojih zakonitih soprog. Spolnost je pojmovana kot tisti gon-potreba, ki jo svobodni Grk izživlja predvsem s sužnjami, niti s heterami ne, vsaj v tej meri ne. **Lizistrata** pa izhaja iz predpostavke, da so soproge narejene za sužnje, za zgolj ženske; celo same so se za to naredile — kar je za grško pojmovanje sramota. Polis in aristokracija sta se zbanalizirala na barbarsko animalično pleme. To je izhodiščna točka **Lizistrate**. (Ne velja v veliki meri tudi za današnjo Slovenijo?)

Odpira se novo vprašanje, formalno, dramaturško: kaj in kakšna je narava komedije. Čemu služi? Odgovor: služi polis. Razkrinkuje tako re-barbarizacijo kot direktno libidinalno ekonomijo, ki prav tako pomeni vračanje v predklasično stanje, v prakso Lidijcev itn. Zato je aristofanska — in druga — grška komedija politična; v osnovi implicitno politična. Eksplicitno politična postane še dodatno: s podrobno obravnavo konkretnih dogodkov v družbi. Implicitno politična je komedija vse do danes. Tudi Smoletova. Tudi **Igra za igro**.

Na koncu tragedije je sprava. (Glej zadnji del Ajshilove trilogije **Oresteja**.) Sprava je osnova polis: je konec vojne vseh z vsemi — ki je najstrahotnejša, najbolj neurejena vojna: kaos ali državljanska vojna (narava in namen polis je, da ukinja implicitno in eksplicitno državljansko vojno); konec logike maščevanja, vladavine talionskega zakona, podreditev zakonom polis, to je, predvsem odpuščanje sovražniku, solidarnost, izmiritev strasti, začetek duhovno etičnega življenja, simbolizirata mesto Atene in boginja Atena. Ni pa naključje, da komedija končuje ritualno praznovanje polis; da sledi kot četrta v ciklu, po tragedijski trilogiji. Ne pomeni, da je ravno s tem komedija prehod med grozljivostjo tragedije, ki pristaja na usodo, in banalnostjo ali vsakdanjostjo konkretnega življenja v polis, ki ne more živeti pod nenehnim udarom neusmiljene in nečloveške usode, ampak zahteva vsaj praktično poravnavo z usodo; zahteva znanost posamezne eksistence. Kaj bi bilo bolj pripravno za ta prehod kot komedija, ki resnobna vprašanja olajšuje, s tem ko tiste, ki jih neustrezno rešujejo, smeši? S tem ko kaže življenje s smešne in življive strani? S tem, da podčrta komičnost čezmernežev? S tem, da samo čezmernost, ki je osnovna dramatiška kategorija, pokaže v zabavni in ne v katastrofalni luči? Kot podmernost in ne kot čezmernost? S tem, da ji je podmernost resnica čezmernost. (Eviprid je oboje združeval, recimo v **Alkestidi**, s tem sintetiziral, a obenem rušil: indiferencial.)

V **Lizistrati** je sprava komedijska: soprogi in soproge (ne le: moški in ženske! gre za početje državljanov, oblikovalcev in upravljalcev polis, ne za gonska bitja!) se spravijo, a na ravni in zmagi soprog, ki so se reducirale obenem v zmagovalke (nad soprogi) in v sužnje (do lastnih in moških teles). To je lažna sprava, farsična. S tem polis, ki dovoljuje, ki omogoča in ki celo nagrajuje komedijo (jo včlenjuje v obrednost polis, v njeno religijo), omogoča konkretnim državljanom-meščanom-citoyenom (prebivalcem polis), da jim vendar ni treba ostati na ravni skrajne zahtevnosti, kakor jo zahtevajo drugi — resnobni — rituali. Kot olajšujoča je komedija psiho in sociohigienska, čeprav obenem moralna. Komedija pomeni višjo bolj diferencirano obliko socialne — ritualizirane in vendar že laicizirane — tolerance, ki družbi ne škodi, je ne spodjeda, čeprav ljudi ne motivira k najvišjim vzorom. V tem je komedija očitno družbotvorna in navzlic popuščanju moralna, saj je to popuščanje v imenu razuma, v imenu pametne presoje, da loka moralnih državljanov ne gre preveč napenjati, saj lahko počí; vsa zgradba racionalne etike in polis bi se podrla in družba bi regredirala v barbarstvo, v to, kar je tema **Lizistrate**: kar je namen komediziranih grških soprog. **Lizistrata** na kulturno predstavi — teatrski — ravni odigra, kar je realna nevarnost v ljudeh; k čemur sami od sebe težimo: v živalskost, v nedisciplino, v nezumno potrošnjo. S tem to nevarnost vzdigne v zavest in jo po-

maga ukinjati. Aristofan je predhodnik Hegla in Freuda. Sprava je celo ime eni od žen, ki spremljajo Lizistrato. Lizistrata jo pokliče in ji naroči, naj privede Špartance, da se bodo spravili z Atenci; privaja jih seveda na način — te — komedije. „Kdor ti roke ne da, za ud ga primi.“)

7.

Da gre za parodičnost te in takšne sprave — zmage absolutnega potrošništva, ki je srčika milenarizma, arhaičnih, a še danes nepreboljenih oblik komunizma — in za kritiko takšne zmage takšnega mira, vidim o iz končnih verzov komedije. Zbor žena (soproj) v strofi oznanja, da je vsakomur vse na razpolago; kar potrebuje in želi, naj vzame in potroši. Le tako bo spravljen. Ta komedijska sprava ni pristanek na etiko polis, na samozatajevanje, na ukinitvev lastne upravičene, pravičniške maščevalnosti, na zamenjavo gona-potrebe-strasti z moralno dolžnostjo, z odrekanjem svojemu interesu v korist skupnega, polis; ta sprava je sprava vsakogar s svojo potrebo, le da ta potreba ta hip ni vojaška. Zdi se, kot da se bo dalo „trošiti“ — rabiti — ta svet brez kakršnekoli vojaške akcije, nasilja. (Kar je popolna iluzija.)

Ideal tega milenarizma — da je vse skupno in uporabljivo — je zrak. Grkom se je še zdelo, da je zraka za vse za zmerom dovolj. Danes vemo, da zrak ni neskončen, večno obnovljiv; zato ni mogoča več predsokratska filozofija apeirona-zraka kot biti (Anaksimen). Ideal ludizma-lingvizma, ki je svojevrstna obnovitev milenarizmov in zamenjava razredno ekonomske revolucije z verbalno (in reistično), je jezik. Ludistom se je zdelo, da je jezik bit, ker je neskončen, vsem enako dostopen in neizrabljiv. A kmalu so sami spoznali, da je jezik kot jezik — brez vsebine, pomena, smisla, semantike itn. — abstrakcija; da se prav kmalu izprazni v golo igro; da je zato v temelju zajedavski, odvisen od eksistence drugih. Najbolj grenko pa je spoznanje o socialni razplatenosti jezika: da eni — elite — obvladajo diferencirane, mnogoštevilne jezike, znanstvene, umetniške itn., medtem ko so drugi pravi jezikovni reveži; da danes vse uspešneje vlada, kdor obvlada jezik(e), recimo znanstvenega, ne pa, kdor ima golo silo. Jezik je dejansko polje skrajne diferenciacije in stratifikacije. S tem spoznanjem se je tudi ludizem-lingvizem samoukinil. (Posušitev jezika smo mogli gledati v slovenski dramatik 70. let na primeru Jesiha: od svežin in ustvarjalnih **Grenkih sadežev pravice** k suhemu in ponavljalnemu **Ekonomistu**.)

Tretji ideal — od nekdanj — je skupnost žensk oz. nepotrošljivost — neskončnost, brezskrajnost — spolnosti. Posebna strategija ludizma je karnizem ali seksizem; ludizem je stalno kombiniral jezikovno retoriko s spolno telesnostjo in tako nazadnje postal tisto, kar je bil že v začetku: zrak, fikcija, zamisel o nemogočem; pač sodobni milenarizem (to je: vera v tosvetno — materialistično — uresničitev idealnega). Spolnost, ki se ima za bit, se je silno hitro izčrpala, se izkazala za premalo inventivno, za premalo vzbujajočo domišljijo; nazadnje za mučno enolično mehaniko. Spolnost je stalna, stalno vznemirjajoča, polna, domiselna in seveda smiselna, po-

življajoča, odrešujoča, če je zvezana z ljubeznijo; ljubezen pa je ludizem degradiral v fikcijo, v buržoazno privatistično kategorijo. Če se spolnost ne izčrpa od znotraj (glej Jovanovičeve **Plejboje** ali Rudolfove drame), vodi nazaj v konfliktno družbo, iz katere nastaja razredna: eni imajo več žensk in boljše ženske, drugi so brez njih ali se morajo zadovoljiti s starimi in grdimi. (To je tema **Zborovalk.**) Problem se razrešuje — prvič: s ponovnim bojevanjem za ženske, to je z re-barbarizacijo. Milenaristični — recimo taboritski — ideal (spomnimo se na Mansonovo skupino) je ukinjen; ženske, ki so nedostopne (Sharon Tate), morajo biti ubite. To je v območje spolnosti prenesena radikalna razredna — kampučijsko stalinistična — teorija. In drugič: z zakonom, ki uravnava potrošnjo — delitev, uporabo — žensk; ta zakon pa pomeni, da se v polis vrne despotski teror. (To bomo videli ob analizi **Zborovalk.**) Spolnost kot bit ali kot odrešitev je brez izgledov.

Še težje je doseči četrti ideal: enakost razdeljevanja hrane. Osnova za to je neizčrpnost, večnost hrane (obleke, stanovanja itn., torej osnovnih vitalnih človekovih potrebščin). Znani so vsi mogoči miti o nepotrošljivosti hrane. (Mizica, pogrni se; Rog izobilja itn.) Nenehno se obnavljajo pričakovanja, da želji-potrebi hrana nikoli ne bo zmanjkala. Gre za obujanje paleolitske nabiravske družbe. Vendar bi bilo za ponovno vzpostavitev takšne družbe potrebno izpolniti neogiben pogoj; sprožiti in preživeti svetovno — danes najbrž atomsko — katastrofo, ki bi zdesetkala nekaj milijard ljudi na nekaj milijonov. Pa še tu se odpre vprašanje, koliko zemlja ne bi bila zastrupljena; koliko ne bi odpovedalo rastlinstvo in s tem osnova za nabiranje, ki naj bi nadomestilo produkcijo.

Vsekakor tista smer v socializmu, ki pozablja na nujnost produkcije (produkcija pa je vezana, če hoče biti učinkovita, na podjetništvo in s tem na neenakost), dejansko razume materialno ekonomijo kot nabiranje že danega, že — od bogov in nature — proizvedenega. Pozablja, da je dano omejeno; le produkcija dano povečuje, čeprav ne v neskončnost. Ker je dano — hrana, sadeži — omejeno, vladajo tudi v paleolitskih družbah pravila, in to skrajnje stroga pravila, da se družbe ne bi ogrozile. Dovoljeno je le določeno število otrok, da se grupa ne bi preveč razširila; do vojn pride takrat, ko se skupine preveč razplode in zahtevajo zase dotedaj nepripadajoči jim teren (s hrano na njem). Da ne bi prišlo do vojn, do kolektivnih, nenadzorovanih smrti-umorov, mora vsaka skupina v sebi sankcionirati umore: otrok, starcev, bolnikov, nepokretnih, vseh, ki živijo na račun skupnosti. Vzpostavlja zelo stroga pravila spolne vzdržnosti itn. Realiteta paleolitika je zelo drugačna od idilizirane predstave o njem; ljudisti so hoteli absolutno svobodo; menili so, da je obstajala v paleolitiku. Prav v tej pomoti — iluziji je eden od prvih vzrokov za propad hipijevstva, komun itn. Pravila, zakoni, prepovedi in zapovedi se empirično spreminjajo, vendar ostajajo — vse od začetka človeškega rodu. Ljudje eventualno dosežemo le to, da za enega ali nekaj ljudi (grup) uveljavimo pravico do vsega (pod geslom: nič ni resnično, vse je dovoljeno). Ravno ta „pravica„ je narava despotizma. Predstavo o popolni razpoložljivosti hrane, žensk, jezika in zraka lahko udejani le despot: faraon, tiran, roparski barbar; nikoli pa družba — ali celo družbe, svet-planet — v celoti.

Aristofan ve za to resnico bolje kot kdorkoli ravno zato, ker je aristokrat in mu ni treba nasediti plebejskemu hiliazmu, demagogom. Žene v strofi lepo pojejo in se s paradoksi posmehujejo milenaristom: „Vzemi vsak, kar želi (od vsega, kar tu imam še). Dragocenost ni nobena/zapečatenata tako,/da bi je ne mogel vzeti:/kar odtrgajte pečat!“ Sledi komedijsko ironični preobrat: „Vendar nihče ne bo videl/ kdo ve kaj,/ če ne vidi bolje kakor jaz.“ Kaj pomeni to: bolje videti kot jaz? Nadaljevanje pesmi je jasnejše: „In če komu manjka kruha,/ da bi hranil hlapce, dekcle/ in pa še otrok kopico,/ ta pri meni bo dobil/ zrnja drobnega pšenice . . ./ Kdor od vas hoče kaj,/ pridi sem, jaz mu dam./ Pridi k meni z vrečo, košem . . ./ Toda nekaj vam povem:/ ne hodite mi preblizu/ mojih vrat,/ ker jih čuva strogi, zvesti pes,“ Obljubljeno je — vsak despotski sistem, ki obljublja milenaristični paradiž, je neskončno razsipen, retoričen z besedami, ki ga nič ne stanejo; izpolnjeno pa ni. Despot ima svoje pse, policijo, vojake, biriče, ideologe, ki zlepa in/ali zgrda dopovejo samoslepečim se kandidatom, da ne bo z njihovim pričakovanjem nič. Takšen — splavljen in ne spravljen — je konec milenarističnih revolucij. Zmaga žensk v *Lizistrati* je ena od njih.

Aristofan lepo pokaže, da niti za „spravno“ pojedino (glej njeno nadaljevanje v Brešanovem *Hudiču na filozofski fakulteti*) ni dovolj hrane, kaj šele za nenehno vsakdanje pirovanje, ki si ga obeta milenaristično podivjani pogoltni plebs. V 18. prizoru *Lizistrate* Služabnik odganja nove prišlece, ki bi se radi udeležili slavlja, to je požrtije; v komediji je slavje, ki je v Grčiji zahvala in velik obred, zvedeno na hranjenje, na žretje. To je povsem konsekventno. Ko se pred vhodom v prostor, kjer se je — ta prostor je že ločen od drugih prostorov, je že rezerviran le za povabljene, za elito, za pripadnike sloja, ki je dobil moč-oblast — zbere več Atencev, se ti pogovarjajo in ugotavljajo, kaj se dogaja in kaj se bo dogajalo: porajata se samovolja („kar se nam bo zahotelo“) in kaos („zmešnjava“).

Šele po koncu te ponarejene sprave — pojedine, na kateri se svet le ropa in zajeda — pride do pravega obreda: do zahvale, plesa, sprave. Zdaj gre za sožitje Špartancev in Atencev, dozdamšnjih — in seveda spet skorajšnjih — sovražnikov, ki ne temelji na spolnosti in požrešnosti. To je pravo Aristofanovo stališče. Tu se polis utemeljuje, varuje in zahvaljuje bogovom za življenje. Zdaj se poje „o junaštvih naših in Atencev“. Zdaj pojejo bogovom in ne sebi; se zahvaljujejo in ne izražajo svoje poželjivosti. Slavijo Druge(ga)!

Zbor Špatancev: „Pridi, o Muza špartanska, s Taigeta strmih skal/ in nam pomagaj slaviti boga iz Amike/ in Ateno, ki biva v svetišču iz bronu.“ Vse se konča pri Ateni, ki je porok obstoju polis. Zadnji verzi komedije: „In zopet slavite boginjo,/ ki biva v svetišču iz bronu,/ mogočno,/ vse zmagujočo!“ Niso zmagale soproge nad možmi, ženske nad moškimi; vse to je komični vitez: snov za komedijo, morebiti fiktivna. Polis mora obstati le, če zmaga bog(inja) (Atena), to je religiozni zakon, ki terja človekovo izoblikovanje v etični subjekt.

9. Ob povedanem lahko napravimo nekaj sklepov tudi o slovenski — še posebej povojni — komediji.

Že ob Partljičevi dramatiki sredi 70. let se je poskušala uveljaviti teza, ki se je ponovno razživela ob **Prešernovi glavi**, namreč, da je ta dramatika tako rekoč v službi države, establišmenta; da pomaga s smehom in razumevanjem zmanjševati realne napetosti v družbi; da prikazuje stvari (in strani), ki so dejansko antipodne in neuskladljive, kot življive; da je nekakšen sedativ. Priznam, da sem v začetku celo sam spravljal Partljiča v zvezo z Govekarjem. Šele kasneje sem ugotovil, prvič, veliko zaslugo samega Govekarja in njegovih narodnih veseloiger za kulturifikacijo Slovencev. Cankar je deloval globalno, perspektivno, globinsko, radikalno, bil je v središču moderne nacije, od koder so se krogi kulturifikacije le počasi razširjali in prihajali k še nekulturnim posameznikom. Cankar je problematiziral, medtem ko je deloval Govekar neposredno na fronti, na robovih, privabljal nekulturne v gledališče, sicer plitvil problematiko in sploh ne problematiziral, bil je enostransko aktivističen, a pri tem na kratek rok izjemno uspešen. (Zamenjal sem položaja središča in roba: zgodovina ju je — paradoksalno — zamenjala.) Obe strategiji se nujno dopolnjujeta. Sleherno zaničevanje enega, Govekarja, sleherno omalovaževanje in odrivanje drugega, Cankarja, kaže le na slovenski, preprosti ekskluzivizem, na ne dovolj kulturni in politični pristop. (Na monizem, na dogmatizem.)

Drugič: spoznal sem, da je med **Ščukami** in **Rokovnjači** bistvena razlika. Govekar je opravljal okrog leta 1900 funkcijo, kakršno je pozneje partizanska agitka; te ne sramotimo. Navduševal je za slovensko preteklost, obujal moč **Martina Krpana** — v tej igri je celo kritiziral slovensko etabliirano politiko, krepil slovensko vojščaško izročilo — **Legionarji**. Medtem ko je glavna naloga **Ščuk** razkrinkanje slovenske psevdopolitične strukture, korupcionizma, nepotizma, amoralnosti. Partljič jasno odlikava razpad ali razvezo družbe, zlom in odsotnost etičnega subjekta, s tem pa odhod iz evropsko zahodne — grško antične — tradicije polis; opisuje slovensko balkanizacijo; ostro in točno prikazuje spoj te orientalizacije s stalinizmom, to je korupcije z despotizmom, kakor se kaže v eni izmed kapilar slovenske družbe, v provincialni radijski redakciji; ta je metafora za vse institucije na Slovenskem, ne le za segment v psevdokulturi. — Natančno tu nadaljujeta Goljevščkova in Rupel.

Nikakor ne smemo pozabiti, da gre pri teh dramah za komedije; da so zato strukturni dediči Aristofana in grške komedije. Komedija je del rituala polis. Njen namen je, da utrdi polis. Tragedija s svojim poudarjanjem nečloveške in nadčloveške, grozne in smrtne usode utrjuje svet bogov; vsaj Ajshilova in tudi še Sofoklejeva. Ko začne spodjedati ta svet, pri Evripidu, se sama v sebi problematizira; če že ne „nihilistična“, pa spodkopava vero v možnost in smiselnost človekovega — edino preostalega — sveta, torej tudi polis. Evripid je za polis nevaren dramatik, zato ni čudno, da so ga cenili sofisti, nasprotniki filozofov; da so ga v polis nekateri dolžili ateizma. Le izjemna širina grško-atenske polis, njen vseobsežni poliarihizem je omogočil, da je mogel ostati Evripid znotraj polis in obreda, kakor so ostali znotraj polis tudi sofisti, temelječi na nerazrešljivem paradoksu in ne na vse razrešujoči dialektiki.

Komedija ima nalogo premoščati prepad med usodo in človekom, med voljo bogov, ki je mnogokrat nerazumljiva, za človekovo razumevanje naključna in samovoljna, in človeško etiko. Zato je lahko na eni strani radikalno in eksplicitno politično kritična do določene etablirane države in (psevdo) politike, mora pa na drugi strani še zmerom oznanjati veličino polis in nujnost pripadanja polis, to je, če gremo do zadnje konsekvence, nujnost človekovega občestva. V tem pogledu komedija socializira po svoji temeljni strukturi. Če ne socializira, ne spreminja v tragedijo; tako dobimo t. i. robne komedije ali tragikomedije, Molierovega **Ljudomrznika** in **Namišljenega bolnika**, Ionescovo **Učno uro** ipd. V tragediji nastopa protagonist sam, v sporu z antagonistom ali antagonisti, ki so mnogokrat ali celo ponavadi združeni v ta ali oni tip realne, etablirane družbe; družba se skaže kot zla, kot onemogočajoča, posameznik kot heroj.

Takšno branje tragedije izvira iz novega veka, iz Evrope, iz individualizma, ki sta ga omogočila šele renesansa in protestantizem, torej iz sveta, v katerem je oseba-posameznik mogla stopiti v stik z božjim direktno in ne več prek koinonije, prek družbe, prek polis, prek za vse obveznega rituala (to smer poudarjanja skupnosti je nadaljeval katolicizem); prek predstavnikov, opolnomočencev. Kar je za Evropejca skoraj idealno, je bilo za Grke očitna in nikakor ne pozitivna čezmernost posameznikove strasti, grozljivost njegove moči, ki se je odtrgala od mere, to je od usklajenosti z drugim. Tej pretiranosti so rekli hybris, hybris pa je povezana z illinxom, to je s stanjem, v katerem se človeku zmede. V tragediji se mu je zmedlo zaradi prevelikega in zato zločinskega zaupanja vse. Heroj je bil zmerom v nevarnosti, da se mu to zgodi, zato je bil za občestvo skrajno nevaren. Bil je preveč v bližini svetega. Bil je — na drugi strani le — polbog. Sveto pa samo na sebi nosi grozo, ker sega čez človeško razumevanje; je pač domena bogov. Krščanstvo je dobro vedelo, zakaj odpravlja heroje in jih nadomešča s svetniki. Svetnik je v bližini svetega, a ne na način vojščaštva, posnemanja bogov kot vojščakov, borcev, zmagovalcev nad drugimi. Svetnik je bogu podoben, ker je ponižen kot Jezus; ker se je v imenu ljubezni do Boga in soljudi odpovedal svoji vojščaškosti, nasilnosti, pravici, da sam ureja svet in s tem prizadeva soljudem zlo. Nepremostljiva razlika med herojem in svetnikom, med nasilnim vojščakom, ki se mu je zmedlo od samozavesti in samozaverovanosti — tu je tudi Ahilova peta današnjega človeka, stalinističnega despota, Žlajpa (**Job**), Sinjega (**Rdeče in sinje**) itn. — in mučencem, ki trpno prenaša vse muke in je junak le v tem samopremagovanju, je razlika med likom Herakleja, tolikokrat opevanim v grški tragediji, glej recimo Evripidovi drami **Heraklej** in **Heraklejevi otroci**, in likom Don Fernanda v Calderonovem **Stanovitnem princu** ali **Polieucta** v istoimenski Corneillevi tragediji.

Vendar so se noveški Evropejci zavedali, da posameznik brez družbe ne more obstajati, da je sam na sebi asocialen in da ga je zato treba vrniti koinoniji. (Tako ni mislil le Schiller, ki slika ravno ta problem v **Razbojnikih**; ne le Ibsen, ki ga kaže v **Heddi Gabler**; ne le Shakespeare v **Hamletu** in **Coriolanu**.) Tudi za novi vek velja navsezadnje resnica, da mora biti posameznik kot oseba sicer skrajno samozavesten, aktiven, tudi vojščaški, čeprav racionalen, discipliniran in humanističen, vendar mora biti cilj te njegove osebne moči občestven: ideja dobrega, ki nujno vključuje druge. Sicer pade nazaj v egoizem, ki ga hoče z odreševalno heroično akcijo premagati, izgnati s sveta. Tako ostaja tudi novoveška tragedija v okviru grške, če-

prav razširja — a isti! — horizont; bolj od grške simpatizira z osamljenimi junaki, z Antigono in Ojdipom.

Enako potrebo po premagovanju individualizma je čutil na Slovenskem posebej Mrak. Ker se je s težavo odločal za simpatiziranje z družbo, ni je pač videl kot polis, politiko je odklanjal, je moral nujno iskati in poiskati Boga. Bog je absolutna točka, v kateri sta združena človek in družba, posameznik in drugi. Individualizem brez odrešitve in olajšanja v Bogu je Mrak izkusil v predvojni drami **Sinovi starega Rimljana**, v strindbergovsko naturalistični drami medsebojnega klanja v družini, povzročanja trpljenja, obupa, brezizhodnosti: družinske državljanske vojne. Že v nadaljevanju te teme — **Razsulo Rimljanovine**, napisano po vojni — išče osamljeni posameznik, umetnik Ferdi, rešitev v Bogu. Takšna preusmeritev nujno spremeni karakter iskavca, bogoborivca, junaka; približa ga svetniku. Zato so osrednji — zdaj že vzorni — liki v **Rdeči maši**, **Blagru premagancev** itn. svetniki. A kot svetniki, to je verniki, prav tako iščejo in pričajo občestvo, le da gre tu za religiozno občestvo nadnarave, v katero pa je narava — ptice, zemlja, bilke — vključena. Polis dobi tu kar najširšo in najglobljo veljavo, vendar je premaknjena izi družbeno humanistične politike v bližino civitatis Dei.

Partljič, Rupel in Goljevščkova ravnajo v skladu z žanrom, ki ga oblikujejo: s komedijo. Slovenska kritična zavest si mora priti na jasno: eno je polis kot moralno socialno filozofsko merilo, „ideal“, temelj človeškega in komedije, in ta polis v komediji teže sega v območje religioznega, onkrajsvetnega, nadnaravnega. (Zato Strniševa — vsaj deloma — komedija **Driada** ni povsem uspela. Zaradi pretiranega nalslanjanja njenega avtorja na religijo, na absolutno vednost je pretirano moralistična; celotna družba je zreducirana na idiotizem in moralno govno.) Drugo pa je konkretna etabrirana družba, ki se ji komedija posmehuje, razkrinkuje njene napake in celo zlo. Komedija drugo odklanja, prvo pa jemlje za vzor(ec). Zato je komedija zmerom družbotvorna, a ji ne bi smeli očitati, da služi konkretni oblasti. Tragedija ne more biti merilo in ideal za komedijo! **Antigona** ne za **Igro o igri**, **Afera** ne za **Prešernovo glavo!**

(konec prihodnjič)

Igor Zabel

DRAMATIKA

BORIVOJA WUDLERJA

Elementi za esej

Pričujoči tekst je izrazito fragmentarno zastavljen. (Lahko bi sicer rekli, da je fragmentarnost tudi ena temeljnih potez Wudlerjevega literarnega opusa, to pa v nekem posebnem smislu. Fragment je vedno „iztrgan“ iz še neobstoječe celote, ki pa jo implicira in na katero napoteva. Ni torej zaprt vase, sega čez svoj rob proti implicirani celoti, katere del je.) Tu torej ne moremo imeti iluzij, da smo karkoli dorekli ali da smo zajeli celoto kakega problema. Vendarle pa menimo, da smo vsaj opozorili na nekatere temeljne problemske sklope, ki konstituirajo Wudlerjev dramski opus.

Zapis je sestavljen nekako iz štirih delov. Prvi del je kratka stvarna predstavitev Wudlerjeve dramatike, ki naj omogoči nekoliko bolj gotov razgled po njej. V drugem delu opozarjamo na probleme komike in v zvezi s tem na razmerja subjekta in sveta kot razmerje med iluzijo in realnostjo. Tretji del želi opozoriti na nekatere „tehnične“ vidike te dramatike in skuša to ilustrirati s kratkim opisom motivne mreže v delu *Odprite vrata*, Oskar prihaja. Nazadnje se nekoliko natančneje ustavimo ob igri *Partija šaha*; tu skušamo konkretizirati nekatere od prej precej abstraktno razvitih pojmov.

Wudlerjev dramski opus obsega devet bolj ali manj dokončanih tekstov (ob tem pa še več zasnutkov, fragmentov itd.). Najzgodnejše od teh del je radijska igra **Na pragu veselega „jutri“** (ni bila objavljena ali uprizorjena, nastala pa je verjetno v drugi

polovici ali konec 60. let). To delo (ki kaže nekatere šibkosti dramskega prvenca) je posebna varianta jeznomladeniške dramatike (glavni junak je slikar in se upira svojemu samozadovoljnemu, plitvemu, pri tem pa lepemu in uspešnemu okolju); tu pa je že razvita vrsta motivov, rešitev in razmerij, ki se pojavljajo nato še v drugih tekstih. Omenino naj le iluzornost, ki se že pojavi s simbolom selitve, povezane s pojmom „jutri“. Srednji sloj živi v iluziji lepega sveta; edinole glavni junak Andrej je sposoben videti lažnost te lepote, toda soočenja z resničnostjo tudi on ne more vzdržati.

Burka v dveh dejanjih s striptizom **Perpetuum mobile** (nastala v začetku 70. let) je bila najprej predvajana kot radijska igra. V sezoni 1974/75 jo je uprizorilo SLG Celje. Izšla je v Dialogih 1974, v knjižni obliki (nekoliko predelani) pa pri založbi Obzorja leta 1979. To je strogo dvotaktno komponiran tekst, ki sicer uporablja prijeme Ionescove in Beckettove drame, vendar z neko odločilno razliko. „Prazna“ aktivnost in govorjenje prvega dejanja se v drugem izkaže za trdno dogovorjeno igro, ki jo oba protagonista ponavljata v neskončnost, dokler to ne postane nemogoče. Približno iz tega časa so tudi trije krajši dramski teksti, igra v enem dejanju **Partija šaha** (v prvi verziji nosi naslov **Pat**) in dve pantomimični farsji za igralca in njegovo senco, **Noe, Noe!** in **Pomota**. Od teh tekstov je Partija šaha (o kateri nekoliko obsežneje govorimo kasneje) po zasnovi in zgradbi najbližja burki *Perpetuum mobile*, medtem ko sta ostala dva teksta prinesla nekatere nove pristope. Zlasti *Pomota* (uprizorjena v SNG Maribor v sezoni skupaj z *Noe, Noe!*) je zasnovana na zamisli nekakšnega celostnega gledališča, ki kombinira tekst, pantomimo, zvok v ozadju in svetlobo. V *Pomoti* je igralec zaprt, ne da bi vedel, zakaj; v prostoru je lutka, za katero misli, da je človek. Ko poskuša komunicirati z lutko, se v nekem smislu sam razkriva. *Noe, Noe!* je verjetno najbolj optimistično Wudlerjevo dramsko delo. Mali človek je tudi tu postavljen nasproti svetu, ki je zdaj eksplicitno kaotičen in drvi v apokaliptičen konec (vzdušje vesoljnega potopa je nakazano tudi v *Partiji šaha*: zvočno ozadje predstavlja dež, grmenje in histerični avtomobilski zvoki); toda zdaj se je sposoben temu kaos vesoljnega potopa upreti, kot novi Noe zgradi barko, v kateri bo preživel. (V zvezi s tem se gotovo lahko vprašamo, ali ne gre spet za posebno obliko iluzornosti).

Wudlerjev najobsežnejši in najbolj komplicirano zgrajeni tekst je burka v petih situacijah **Odprite vrata, Oskar prihaja** (uprizorjena v SLG Celje leta 1980, objavljena v posebni izdaji revije *Obrazi*, Celje 1981). V primerjavi npr. s *Perpetuum mobile* ali *Partijo šaha* se v tem delu Wudler precej manj naslanja na ionescove in beckettovske modele, v ospredje stopijo problemi simbola, arheotipa in v tem smislu mita (v svojem tekstu, objavljenem v gledališkem listu, je Wudler zoperstavil svoje pojmovanje simbola naturalističnemu kavzalnemu motivacijskemu modelu); poleg tega je ta drama dosti bolj očitno naslonjena tudi na klasično komedijsko dramaturgijo (pomislili bi lahko zlasti na *Revizorja*).

Tu lahko omenimo še **Čudodelnega zdravnika**, priredbo Molierovega *Zdravnika po sili*, in delo **Sizif** (ta tekst sicer ni končan, toda zasnova in izdelani prizori dovolj jasno kažejo strukturo celote). *Sizif* je režiser, ki skuša na podeželskem odru postaviti *Zdravnika po sili* (oziroma *Čudodelnega zdravnika*), pri tem pa doživlja sizifovske muke in seveda polom, tako da do uprizoritve sploh ne pride.

Omenimo lahko še zasnovo obsežnega dela **Faust v škripcih**. To je tekst, nastal na podlagi proznega teksta z istim naslovom, objavljenega v *Problemih* 6/7, 1974. Posamezni naturalistično koncipirani prizori so vključeni v veliko „sanjsko“ celoto, nekakšno Valpurgino noč.

Če bi skušali podati približno in splošnejšo oznako Wudlerjeve dramatike, bi lahko rekli, da sicer izhaja iz nekaterih prijemov in toposov beckettovskega in ionescovega gledališča; pri gradnji posameznih scen in situacij pa je jasno videti tudi pomen klasične komediografske tehnike (Moliere, Gogolj itd.). Problematika njegove dramatike zaobsega, približno rečeno, dva temeljna sklopa: odnos subjekta do sve-

ta in odnos subjekta do subjekta. V prvem razmerju je subjekt eksistencialno ogrožen in se umika v iluzijo, v drugem lahko subjekt eksistira le tako, da izničuje drugi subjekt (to bomo poskušali nekoliko obsežneje razložiti kasneje).

Pojem „burka“, s katerim je Borivoj Wudler označil večino svojih dramskih tekstov, pomeni toliko kot „komično“. V Wudlerjevi dramatikii je torej burka tista zvrst, v kateri je komično „postavljeno na sceno“ v najčistejši obliki. To pomeni, da mora biti dramski tekst zgrajen čim bolj pregledn, struktura dogajanja mora biti enostavna, jasna in konsekventna. Komično je utemeljeno na situaciji, burka pa je zvrst, ki je reducirana na situacijo.

Situacija odpira komično z neko protislovnostjo, nasprotjem, neidentičnostjo. Kaže razpoko med akcijo, ki izvira iz nekega napačnega prepričanja, in realnostjo, ki to akcijo in načela, iz katerih izvira, razvrednoti in izniči. Dramska oseba lahko stoji na odru in pripoveduje še tako smešne vice, pa zato dramski tekst ne bo komičen; lahko pa predava o kategoričnem imperativu, in sicer skrajno resno, pa bo učinek situacije skrajno komičen — pod pogojem, da situacija to predavanje postavi na laž. Spomnimo se Boccacciove samostanske prednice, ki je nunam pridigala o nrvnosti, vzdržnosti, čednosti in čistosti, na glavi pa je imela župnikove hlače, ki jih je v temi zamenjala za svoje pokrivalo. Komični element torej rase samo iz sovpadanja različnih prvin situacije, iz nekakšne funkcijske združitve po sebi nevtralnih elementov.

Situacija je v svojem bistvu dualistična, združuje akcijo in reakcijo, ki pa ne sovpadata tako, kot naj bi. Bergson govori o nasprotju avtomatizma in življenja, to pa pomeni, da je akcija, utemeljena na nekem avtomatizmu, neprirejena realnosti, na katero je usmerjena. Komika se odpira ravno ob tem nasprotju. Naj opozorimo na posebno obliko komike, o kateri govori Bergson. Ta je utemeljena na posebni sprevrženosti zdrave pameti, „ki obstaja v tem, da bi človek hotel oblikovati reči po neki svoji ideji, namesto da bi ideje dobival od reči. Obstaja v tem, da človek vidi pred seboj tisto, na kar misli, namesto da bi mislil na tisto, kar vidi.“ (Bergson, Esej o smehu, Ljubljana 1977, str. 110). Komična oseba torej deluje iz neke iluzije; njen duh bo „prililil reči svoji misli, namesto da bi svojo misel oblikoval po rečeh“. (Bergson, str. 111).

Dualizem komične situacije je torej dualizem ideje, iluzije, predstave in objektivne ralnosti, stvarnosti. Oseba v komični situaciji deluje po svojih idejah, ki pa so v bistvu iluzija; hkrati pa je sama s svojo akcijo vred v realnosti, ki je ideji nasprotna oziroma je nekaj povsem drugega od nje. Zato je akcija osebe dejansko nekaj povsem drugega od tega, kar oseba o njej misli, da je. (Prav zato pa komična situacija pravzaprav ni le dvodelna, pač pa tridelna. Tretji člen, ki je nepogrešljiv, je namreč gledalec; le-ta je lahko impliciran kot gledališki gledalec ali pa celo postavljen eksplicitno na oder. Situacija in s tem komika se torej strukturira šele v gledalčevem pogledu.)

Komična situacija torej implicira razcep med subjektom in objektom. Izginila je *adaequatio intellectus ad rem*. Subjekt deluje iz samega sebe, s tem pa izkazuje svojo temeljno pomanjkljivost, parcialnost in manjvrednost nasproti realnosti, ki ima vedno prav že s tem, ko je.

Naše vprašanje mora zdaj biti, kaj sili subjektivnost v iluzijo, kaj prekinja njeno adekvacijo s stvarjo. Najprej bi lahko rekli, da je izvirni gre subjekta prav njegova

subjektiviteta, obrnjenost v samega sebe, omejenost in nanašanje na sebe samega. Možnost iluzije je v tem, da subjektiviteta ni čista zunanost, pač pa notranost, ki iz sebe ven gleda na svet realnih stvari. Oseba odpira možnost komičnega s tem, da je hkrati zunanja (to je realni aspekt njenega obstoja in akcije) in notranja (to pa je njena zavest in samozavedanje, ki pa je seveda iluzorno).

Toda dejstvo, da komična situacija črpa svojo utemeljitev iz prekinitve prirejenosti ideje stvari (in nasprotno vzpostavlja razmerje, ki ga lahko označimo kot *adaequatio rei ad intellectum*, pri čemer moramo adekvacijo seveda tadi v narekovaje), že samo po sebi implicira tudi **možnost** take adekvacije. Če smo prej rekli, da je možnost komičnega na tretjem členu, gledalcu, moramo zdaj dodati, da mora gledalec poznati pravo stanje stvari, njegove ideje morajo ustrezati rečem, kakršne so, da bi sploh lahko uvidel nesmiselnost na iluziji utemeljene junakove akcije. Pri gledalcu se torej nujno realizira *adaequatio intellectus ad rem*, kar pomeni, da le-ta ni nekaj apriorno nemožnega, to pa spet pomeni, da komično ne postavlja pod vprašaj subjekta kot **kot takega** (oziroma počne to le implicitno).

Zato si moramo postaviti vprašanje, zakaj subjektivnost zaide v iluzijo, zakaj vsiljuje svoje ideje stvarem, namesto da bi jih od stvari dobivala. Odgovor, ki se nam ponuja, je seveda, da na stvari, kot so, ne more pristati, hkrati pa jih ne more spremeniti. Iluzija je torej rezultat volje in nemoči.

Tu se spet postavlja vprašanje, zakaj subjekt ne more pristati na realnost, pač pa se mora zatekati v iluzijo. Nujno odgovor na to je, da bi ga soočenje z realnostjo ogorzilo v samem njegovem bistvu.

Subjekt je seveda zavest, samozavedanje. Zavest pa ni nekakšno neskončno zrcaljenje samega sebe, večno ponavljanje Descartesove evidence „*Cogito, ergo sum*“, zavest ni prazna, to pomeni, da se subjekt kot samozavedanje lahko realizira le skozi neko vsebino. Ne zadošča evidenca, da je, pač pa mora biti tudi nekaj. Subjekt je torej utemeljen v zavesti o samem sebi kot o nečem identičnem, vsebinskem, in v tem vidi svoje lastno bistvo. Ko je ogrožen, je torej ogrožen v tej svoji vsebini.

Ta vsebina subjektivnosti kot konkretnega subjekta v neki realnosti namreč ni omejena na čisto notranost, pač pa obstaja v napetosti med notranjim in zunanjim, torej med subjektom in objektom. Subjekt teži, da bi se v svetu realiziral, da bi ideali, ki utemeljujejo njegovo bistvo, postali realna stvarnost. Toda stvarnost sama ne dopušča te realizacije niti ni mogoče stvarnosti spremeniti tako, da bi jo lahko dopustila.

Realnost se ne podreja subjektu, ne omogoča mu samorealizacije, torej ni njegov objekt. Obratno, poskus samorealizacije je vnaprej obsojen na neuspeh. Uresničitev subjektivnosti je iluzorna, zato je vsaka akcija, ki izhaja iz nje, utemeljena na iluziji in neprirejena realnosti. Subjekt pa v tej iluziji mora vztrajati, da sploh lahko kot tak obstaja.

Če smo opredelili komično iz dualizma iluzije in realnosti, potem smo se zelo približali opredelitvi tragedije, npr. problemu „tragične krivde“ kot krivde iz neznanja. To pa je zrcalna slika burke. Junak si je nakopal krivdo s tem, da je realnost podrejal svoji iluzorni ideji. Spomnimo se lahko na Othello; zapletanja in razpletanja situacije v tem Shakespeareovem delu so že zelo blizu dogajanju v kaki komediji, seveda z zamenjanim predznakom.

Od tod bi mogli sklepati, da se v samem temelju burke odpira neka možnost tragič-

nega, in ta možnost je v tem, da se dejansko izkaže nemoč iluzije pred realnostjo in je tako subjekt končno soočen z njeno rušilnostjo in uničujočo močjo, ki ga je sploh vodila v iluzijo. Če je subjekt mogoč le v iluziji, iluzija pa je pred realnostjo nemočna, stoji subjekt pred ničem, je torej končno soočen z njim.

Treba je sicer reči, da razmerja subjekt/iluzija — realnost ne moremo strogo metafizično enačiti z odnosom biti in niča. Realnost se kot nič razkriva predvsem subjektu; ta subjekt lahko podrobneje označimo. V Wudlerjevi dramatiki je subjekt tako imenovani „mali človek“, ki lahko živi le v iluziji svojega malega in kolikor toliko urejenega sveta in si s tem zakriva pogled na svet, realnost. Realnost (svet, zgodovina, narava itd.) je zanj orjaška grozeča masa, brezdušna in uničujoča. Navsezadnje se izkaže, da junak sploh ni pravi subjekt v razmerju do sveta, pač pa je prej žrtev realnosti. Je ambiciozen, vendar v vseh ambicijah neuspešen. Nič ni in vse ga ogroža; dejansko nima nobene druge „notranje“ opore, kot iluzijo.

V predhodnih odstavkih smo torej poskusili povzeti nekatere temeljne poteze Wudlerjeve dramatike, njeno opredeljenost s komičnim, utemeljenost komičnosti na situaciji, dualizem iluzije in realnosti, ki je konstitutiven za situacijo. Nato smo poskusili na kratko označiti razmerje med osebo (subjektom) in stvarnostjo, kot se razkriva v tako konstituiranem svetu.

Ob tem tako rekoč ontološkem aspektu pa je ob tej dramatiki potrebno še posebej poudariti njeno „formalno“, „tehnično“ stran. Mogoče bi bilo celo reči, da je bila ta plat v Wudlerjevemu ustvarjanju v ospredju in da se je celotna problematika iluzije in realnosti realizirala šele skozi dolgotrajno in minuciozno tehnično delo. Drame naj bi bile „obrtne“ kar se da popolno izdelane, v dobesednem pomenu „pieces bien faites“.

Kot ilustracijo te naše trditve naj podamo kratek obrisni prikaz motivne mreže v burki *Odprite vrata*, Oskar prihaja. Temeljni motiv je preoblačenje, obleka. To preoblačenje je reprezentacija privzemanja vlog (kar obvladuje vso zgradbo drame). Karmen se ves čas preoblači v materine oblike (hoče stopiti na njeno mesto). Na začetkun druge situacije zračijo in krtačijo obleke. To nato omogoči Oskarju, da se preobleče v „poslovnega moža“. Tudi menjavanje prtov je v bistvu „preoblačenje“ mize. Oskar v tretji situaciji nosi Alfijevo pižamo. Navsezadnje se s preoblačenjem izpelje tudi zamenjava vlog (Alfi in Melita se preoblečeta v Ateja in Mamo, Karmen in Oskra v Alfija in Melito). Oblečenju nasprotna je motivika golote, slečenosti. Melita zahteva od Alfija, naj ji pove „golo resnico“ o Oskarju, Oskar pa to razume tako, da se mora sleči. Karmen si obleče Melitino kombinežo, na njeno zahtevo pa jo spet sleče, nakar jo v strašni zgroženosti zavijejo v prt (kot bi bila miza!). Melita, ogorčena, da ima Oskar noge na mizi (dajanje nog na mizo, na prt, je ena temeljnih scen, tako rekoč vodilni motiv drame), vpije, naj pač še stopi na mizo in se sleče do golega. To seveda Oskar takoj stori, ker je njeno ogorčenost vzel dobesedno (kakor je bila v bistvu dobesedno tudi mišljena; Melita Oskarja nevede, vendar hote provočira); ko pa stopi na mizo, se spremeni v Zlatega Oskarja (filmsko nagrado), simbol vseh teženj in iluzij Alfija in njegove družine. Tretji motivni sklop so kure. Ate slika nekakšne nemogoče zelene kure. Kure ves čas skačejo na mizo in mažejo prt. (Te fantomske kure, ki ogrožajo čistost prta, so podobne golobom, ki strašijo *Gospo v burki Perpetuum mobile*). Ate zmerja Mamo in Melito, ki ga ne pustita pri miru, s kurami. Oskar seveda govori o tem, kako je kure jedel. Končno

pa se osebe v pantomimično-plesnih delih spreminjajo v kokoši, tako da se v teh vložkih razmerja med ljudmi kažejo kot razmerja med kuramu. (Jasno pa je, da je ta motivna mreža hkrati tudi motivna mreža simbolov, torej v nekem smislu prava „vsebinska“ struktura dela.)

Nekatera od razmerij, ki so značilna za Wudlerjevo dramatiko, bomo poskusili prikazati ob igri v enem dejanju Partija šaha.

Prostor, v katerem sta Šahist in Starec, je eden tistih zaprtih prostorov, ki so nadvse pogosti v Wudlerjevih dramah. Nihče ne pride in nihče ne odide. Starec in Šahist sta (kot Gospa in Gospod v Perpetuum mobile) zamejena v to sobo, kjer sta edinole onadva. („Danes spet ne bo nikogar.“) Seveda je iz teksta razvidno, da je to konkreten prostor (šahovski klub) in da osebe vanj prihajajo in iz njega odhajajo v druge prostore (kavarno, mesto, dom). Toda o teh prostorih osebi samo govorita, dejansko ne prestopita meje svojega kluba. (Pa tudi če upoštevamo gibanje, o katerem govorita, vidimo, da je zamejeno in da se v bistvu vsak dan ponavlja.)

Na šahovski klub so vsi pozabili. To je zapuščen in zaprašen prostor v nekakšnem intermundiju. Realno dogajanje ga je pustilo ob strani. To je kraj, kjer se lahko odpre iluzija. Starec živi v spominih na svoje nekdanje velike šahovske zmage. Šahist sanja o tem, kako „ga“ bo premagal. Očitno je, da Šahist že zelo dolgo ni dobil nobene partije. Zato čaka na zmago, na veliko zmago, ki mu bo omogočila, da bo velik, da bo nekdo, ne pa nekakšen nič. Starec je „nekdo“ po svoji preteklosti, v sedanjosti le še vegetira. Njegova iluzija je usmerjena nazaj, v čase, ko je matiral „doktorja klombnerja, najboljšega šahista v mestu“. Šahist preigrava namišljene partije, v katerih premaguje svojega odsotnega nasprotnika (in sanja, kako ga bo v resnici premagal). Starec sanja, kako premaguje velike šahiste vseh časov; toda v svojem vegetiranju, „tlenju“, je toliko sprijaznjen z realnostjo, da se zaveda, kako gre pravzaprav le za iluzijo, sanje.

Šahist izzove Starca; v tem spopadu postanejo njune reakcije zrcalne. Drug drugega sta na vseh deskah matirala (ne eden ne drugi ne moreta izstopiti iz iluzorne predstave o sebi kot zmagovalcu). Šahist mora ubiti Starca, da je njegova iluzorna veličina lahko dokončna. („Jaz sem najmočnejši! Jaz!“)

(Morda bi lahko celo dvomili v to, da Šahist Starca res ubije. Iz teksta to ni neposredno razvidno. Dejstvo, da se je Starec zgrudil, beremo, kot da pomeni njegov uboj, v kontekstu literarno-dramske konvencije. Toda v skladu s Šahistom, to popolno ničlo, bi najbrž bilo, da tudi tega ni opravil do konca.)

Nasprotje med iluzijo in realnostjo se pokaže predvsem pri Šahistu; kot pri šahu že vsaj eno leto ni dobil nobene partije, tako je izgubil tudi povsod drugod. Zanimarjen je, nima niti cigaret niti denarja, ura, ki je bila že ničkolikokrat zastavljena, je pokvarjena, žena ga vara z njegovim nasprotnikom, je torej, kot se reče, „izgubljena eksistenca“. Zmaga v šahu bi pač dala njegovi eksistenci osmislitev, postal bi nekdo, ampak te zmage seveda ni sposoben drugače kot v namišljeni partiji. (Toda kolikor se taka veličina in osmislitev v realnosti sploh lahko realizira, pomeni izničenje drugega; Šahist je lahko velik le tako, da ubije (?) Starca, ki je seveda šibkejši od njega; logika sveta je torej, da lahko si, če in kolikor drugi niso.)

V Partiji šaha (naslov namiguje verjetno tudi na drugi spev Eliotove Puste dežele) je tako povzet življenjski spopad. Ker šahist izgublja povsod, izgublja tudi v šahu. Ta univerzalna vrednost šahovskega spopada je očitna predvsem iz prve verzije igre, ki

nosi naslov Pat. Tu lahko beremo med drugim: „Šah je duhovni spopad, vojna do dokončne zmage, poraz je ponižanje, miniaturno uničenje osebnosti. Zmaga je triumf NAD nasprotnikom, pijano zmagoslavje. Naklonjenost je licemersko sožalje, ki ga čutiš do svoje žrtve. (. . .) Ta blazni duhovni hazard, to požiranje nasprotnikove osebnosti, to duhovno ljudožrstvo je miniatura sveta, kjer se prižigajo iste lučke istih triumfov in istih stisk in istih porazov, kajti vsak poraz v življenju je poraz osebnosti. Drugih porazov sploh ni.“

Šah je torej prisposoda boja vseh proti vsem, model zmagoslavja in samoutemeljitve subjekta na porazu drugega subjekta. Šahistova iluzija, da bo nasprotnika premagal, da je v bistvu dober, le malo nepreviden igralec itd., je iluzija, ki mu omogoča življenje.

Literatura:

Veno Taufer: Odrom ob rob, Lj. 1977

Taras Kermauner: Besede in dogodek, Lj. 1978

Janez Žmavc: Tragifarsa Borivoja Wudlerja; v B. W.: Perpetuum mobile, Mb. 1979

Tone Partljič: Igra „ponavljanje“. B. Wudler: Perpetuum mobile, Dialogi, 1980

Igor Zabel: Iluzija in realnost. Obrazi 1981

Denis Poniž: Burka o mitu in absurdu. Obrazi 1982

Mojca Belak: Borivoj Wudler, Perpetuum mobile (Poskus opredelitve)

Gledališki listi uprizoritev del Perpetuum mobile (tekst: J. Žmavc), Odprite vrata, Oskar prihaja (tekst B. Wudler), Pomota in Noe, Noe! (teksti B. Wudlerja, T. Partljiča, E. Antončič itd.)

Andrej Blatnik

MIRO GAVRAN, ZATOČENICI

KREONT: To je običan tekst, samo riječi

ANTIGONA: To nisu obične riječi.

Miro Gavran, *Kreonova Antigona*

V začetku je bila Beseda — in na koncu bo spet samo beseda, nekje pripominja duhoviti ameriški kronist: sodobni razmnoževalni postopki so naredili našo kulturo varno pred ognjem apokalipse, usoda babilonske knjižnice se ne more ponoviti. Sodobno orožje, na primer nevtronska bomba, ni usmerjena proti predmetom, le proti ljudem. Se bo uresničilo, kar prerokuje Eco: uničenje rože je mogoče, uničenje njenega imena ne?

Dramatika Mira Gavrana¹ na tak ali drugačen način izhaja iz dediščine besede: pri **Kreonovi Antigoni** na način predelave literarnega mita (poleg osnovne Antigonine zgodbe privzema tudi številne citate iz Sofokla, v uvodu pa se Sofoklu, Anouilhu in Smoletu zahvaljuje za sodelovanje), pri **Zarotnikih** je izhodišče pisava zgodovine,

ključ rešitve pa, kakor bomo videli kasneje, ena sama beseda, pri **Mojem dobrem očetu** ima beseda in razmerje do nje odločilen pomen za samo konstrukcijo dramatskega zapleta.

Kreonova Antigona je umeščena v temnico, kjer zaprta Antigona čaka smrti. Nobe-nega brata ni pokopavala, in ga tudi ne bo. Kralj Kreon, ki se boji vseh svojih more-bitnih naslednikov, je sklenil pomoriti vse. Da pa ga ljudstvo ne bi imelo za tirana, je pripravil skrben scenarij: ubil bo Eteokla in Polineika, po mestu pa razglasil, da je šel Polineikes zbirat vojsko za napad na mesto, Eteokles pa uri čete za obrambo. Plačanci bodo napadli mesto in splošno mnenje bo, da so to Polineikovi vojaki. Ko se bodo umaknili, bosta na bojišču ostali trupli bratov. Kreon bo Eteokla pokopal z najvišjimi državnimi častmi, Polineikovo truplo pa pustil nepokopano. Temu se bo uprla Antigona, poizkusila bo na skrivaj pokopati brata, vendar jo bo stražar pri tem zalotil, Kreon pa obsodil, naj jo živo zakopljejo v grobnico. Nenadoma se bo „premisllil“, hotel jo bo osvoboditi, vendar bo ta medtem izpila strup; prestolona-slednik Haimon bo obupan nad usodo zaročenke storil samomor. V resnici ga bodo seveda ubili Kreonovi vojaki, tako kot tudi Kreonovo ženo, ki naj bi se na videz ubila zaradi smrti svojega sina; Kreon se bo znebil petih najnevarnejših tekmecev za prestol, v očeh svojega ljudstva pa bo ostal le malo kriv in zelo nesrečen; malo kriv-

de je potrebno, meni Kreon, kajti ljudstvo, naj bo še tako neumno, ve, da ni kralja brez krivde. Ismeni ne bo storil ničesar, kajti meni, da je za kralja slabo, če ima veliko morebitnih naslednikov, še slabše pa, če nima nobenega. Najbolje je, če ima enega samega — nenevarnega in neumnega.

Antigoni Kreon prinese scenarij, ki se ga mora naučiti, da bo dobro odigrala svoje besedilo. Ta scenarij je seveda Sofoklova **Antigona**. Antigona je spočetka preplašena, obupana, Kreona nagovarja, naj z Ismeno zamenjata vlogi; kasneje se s smrtjo sprizajni, vse bolj samozavestna postaja, na vajah z besedilom Kreonu že popravlja njegovo vlogo. Pred svojim 'nastopom' se pred Kreonovimi očmi odreče življenju, **gabi se mi ta svet, v katerem so vse drame napisane, vloge razdeljene**, pravi; popije strup, z mislijo, da bo tako uničila Kreonovo predstavo, vendar je Kreon to predvidel, njeno vlogo bo odigrala Ismena, ki ji je tako podobna, da ju nihče ne loči med seboj, **moje predstave ne more nič zmotiti, nič**, pravi Kreon, Antigona pa umre.

V **Zarotnikih** nastopata Peter Zrinski in Fran Krsto Frankopan, ki v dunajski temnici čakata jutro, v katerem se ima zgoditi njuna usmrtitev: na Dunaj sta namreč prišla zato, da bi usmrtila cesarja. Smrtna kazen pa ne bo izvršena, če se jutri skesata, sežgeta svojo zastavo in poljubita cesarju roko. Najprej sta temu predlogu odgovorila z odločnim **ne**. **Vendar lahko rečeva da**, pravi Frankopan. **Ampak ne bova rekla da**, vztraja Zrinski. Ura v bližnjem zvoniku nenehno zveni četrto, uro, ko bodo prišli ponju. Frankopan nagovarja Zrinskega, naj vendar potepta svojo čast in jo zamenja za življenje, obuja mu spomine na lov, na jahanje, na preživete lepe trenutke. Ko Zrinski ne spremeni svojega stališča, ga obtoži, da bo on sam, Zrinski, njegov krvnik, da ga pravzaprav on pošilja v smrt. Zrinski tedaj pristane, da bo izrekel ta odločilni **da**, če ga Frankopan takoj nato ubije. S tako sramoto namre ne more živeti. Frankopan tedaj spozna razsežnost svoje zahteve, odloči se, da bo ostal pri prejšnjem **ne**, **življenje je za tiste, ki nočejo veliko od življenja**, sklene.

Moj dobri oče se dogaja v družinskem ambientu: oče, mati, sin, kuhinja, otroška soba. Sedemnajstletni sin ni bil nikoli v stiku z zunanjim svetom, oče, profesor hrvaščine, ga vzgaja sam, brati mu daje izključno ljudske pesmi in povesti, željo, da bi postal pisatelj, čigar literatura bi klila direktno iz korenin, iz samega ljudskega slovstva. Mama, ki jo oče strahuje z opominjanjem, kaj se je zgodilo z njuno hčerko (zdi se, da je umrla, ko jo je mati po nesreči spustila iz rok, temu sta namenjeni le dve kratki omembi), se v očetovo avtoritarno vlogo ne more vmešati. Sin gleda življenje zunaj le skozi zastrto polknico na svojem oknu; časopisov v hiši ni, televizije tudi ne. A ko ga hoče oče popeljati s seboj v tuje mesto, kjer se bo postopoma privajal na zunanji svet, se **Mali** splaši in dobi živčni napad. Ob tem zlomu vzgojnega koncepta oče prizna, da že dolgo ve, kako dela napako, vendar poti nazaj ni. Njegov načrt ni uspel. Predlaga, da bi sina kljub vsemu poizkusili vključiti v življenje 'zunaj', vendar temu nasprotuje mama; ona ima s sinom svoje načrte. Oče in mati zamenjata vlogi, zdaj oče postane tih in poslušen, mati prevzame iniciativo, **Mali je zdaj moj**, reče. Za **Malega** se s tem seveda ni nič spremenilo.

Tri dramska besedila imajo toliko stičišč, da je videti, kakor da njihova združitev v knjigi ni le posledica zunanjih dejavnikov. Najprej **prostor**: to je tesen, pred zunanjim svetom neprodušno zaprt prostor, pri prvih dveh tekstih celo eksplisitno: temnica. Čas se seveda močno razločuje, od antike preko sedemnajstega stoletja do sedanjosti, vendar je dogajanje prejkone paradigmatško. Vsi nastopajoči so naši du-

hovni sodobniki. Drame so opremljene z minimumom didaskalij, ne potrebujejo skoraj nikakršne mizanscene. Osebe so reducirane na minimum, na dve, pri **Očetu** tri, zato so lahko psihološko natančno razločene, dramsko dogajanje se poraja prav iz nasprotij med značaji, ne morda (kakor je navada v tim. dramaturgiji šestdesetih in sedemdesetih let) med družbenimi vlogami. V družbeni vlogi nastopa edinole Kreon, a še ta zagovarja svojo držo z osebno ogroženostjo, ne z interesi, ki mu bi jih narekovala njegova vladarska vloga. **Zarotnika** sta izbirala med življenjem in smrtjo kot posameznika, ne kot zastopnika določene socialne skupine, zaradi katere bi bila (kot vzornika) zavezana iti do konca, umreti.

Drame skorajda dosledno sledijo tako imenovani 'aristotelovski' dramaturgiji, enotnosti kraja, časa in dogajanja. To dramaturgijo na novo oživlja ameriški val **room-theatra**, smeri, ki je zavrgla zunanje gledališke efekte in kot dva poglobitna elementa predstave znova uveljavlja **besedilo** in **igro**; Gavranovi teksti bi pogoje **room-theatra** izpolnjevali brez večjih sprememb. Likom je dana zadostna plastičnost, da omogočajo prepričljive igralske kreacije, dialog je funkcionalen, brez nepotrebne gostobesedja, monologi skrčeni na minimum, in še tedaj posedujejo 'iniciacijsko' funkcijo in ne predstavljajo kakega **inner voice**. Teža je pač na **besedah** (nekje je pisano: beseda bo zadnji odsvit stvari), na besedah, ki jih je treba poznati in znati, da bi se zgodilo, kar se ima zgoditi (**Kreonova Antigona**), na besedah, med katerimi je treba izbrati, da s tem izbereš med življenjem in smrtjo (**Zarotnika**), na besedah, ki so edini svet (besede ljudskega slovstva v **Mojem dobrem očetu**).

V **Kreonovi Antigoni** so besede zapisane zato, da bi prevarale, da bi zaslepile, vendar se izkaže, da so močnejše od človeka, da se človek prilagodi besedam, da ga te spremenijo. A tudi ta sprememba je zaman. Ko Antigona pravi Kreonu, da bo predstava propadla, ta odvrne: **ne bo propadla, besedilo je dobro. Vse je odvisno od igralcev**, odgovarja Antigona. Vendar postane na samem koncu jasno, da je posameznik, **igrallec** nevažen, zamenljiv; prilagoditi se je treba **režiji**, prilagoditi besedilu, ki je spisano vnaprej. Na samem pričetku igre steče med Antigono in Kreonom naslednji pogovor:

ANTIGONA: Ničesar nisem naredila.

KREON: Naredila boš, časa je dovolj.

ANTIGONA: Kaj kazen pride pred krivdo?

KREON: V svojih spisih o pravosodju sem si vselej prizadeval, da bi razsodba prehitela kaznivo dejanje.

ANTIGONA: Kako vendar! — Kako lahko veste, kdo namerava zlo?

KREON: Mi kralji vidimo prihodnost, ker jo krojimo.

Vse je predvideno in predstave ne more nič zmotiti. Pa vendar je to igra, v kateri ni zmagovalca. Kreon neprestano poudarja, kako je utrujen, kako težko mu je, kako ne more spati . . . Antigono osrečuje, da bo kralju pokvarila načrt, vendar pred smrtjo izve, kako zaman umira — in celo sedem dni pred časom, ki ga ji je namenil Kreon. Motivacija Gavranovih junakov je **iluzija**. Kreon upa, da bo z okrutnostjo

preprečil načrte tistim, ki ga hočejo pokončati, Antigona, da bo pokvarila Kreonov načrt, Frankopan, da se bo vendarle lahko rešil usmrtitve, Zrinski, da njegova smrt ne bo zaman, Oče, da bo iz sina naredil velikega, izvirnega književnika, Mati, da bo vendarle nekega dne njihova družina kot vse druge, Mali, da mu ne bo treba nikoli iz svoje sobe. Vsa ta upanja so lažna; nekaterim se to izkaže že v drami sami, pri drugih je to iz konteksta razvidno zunanjemu opazovalcu. Vendar iluzija pri vseh treh dramah dosledno vztraja vse do izteka; šele na koncu samem se pojasni resnična usoda posameznika, šele čisto v zadnjih replikah.

Ta dramski postopek učinkovito reprezentira duhovno pozicijo novoveškega človeka, obsojenega na vztrajanje v (čeprav slepem) upanju, ker mu drugega preprosto ne preostaja, v upanju, za katerega ni važna njegova realna uresničljivost, temveč že samo to, da je, da **obstaja**. Hkrati pa omogoča tudi učinkovito konstrukcijo: stopnjevanje vse do zaključnega naglega preobrata, ki je praviloma obrat v nemoč, v zapravljenost posameznikove usode. Gavran svojim **izgnancem**, ki so prejkone **sleherniki** v specifičnih razmerah, pač ne more omogočiti drugačne eksistence.

¹⁾ Miro Gavran je rojen leta 1961 v vasi Gornja Trnava v Slavoniji. Študira dramaturgijo na zagrebški Akademiji. Razen dramatike piše še radijske igre in kratko prozo.

Knjiga **Zatočenci** (Izgnanci) je izšla jeseni 1984 v okviru knjižne zbirke Quorum v Zagrebu. (O sami zbirki glej Mentor 4/1985.)

Združuje tri drame: **Kreonova Antigona** je bila premierno uprizorjena v Givelli konec leta 1983, uvrščena pa je tudi v repertoar mariborskega Malega odra. **Urotnici** so v repertoarju Teatra ITD, drama **Moj dobri otač** pa je bila najprej izvedena kot radijska igra.

Urednik knjige in pisec spremne besede je Mladen Martić.

Uredništvo: Andrej Blatnik, Miran Božovič, Aleš Debeljak, Mladen Dolar (glavni in odgovorni urednik), Branko Gradišnik, Milan Kleč, Peter Kolšek, Miha Kovač, Dušan Mandić, Tomaž Mastnak, Peter Mlakar, Rastko Močnik, Denis Poniž, Rado Riha, Iztok Saksida, Marcel Štefančič jr., Jaša Zlobec, Igor Žagar

Svet revije: Pavle Gantar, Valentin Kalan, Duško Kos, Vladimir Kovačič, Lev Kreft, Sonja Lokar, Tomaž Mastnak, Jože Osterman (predsednik), Jure Potokar, Rado Riha (delegati širše družbene skupnosti).

Sekretar uredništva: Iztok Saksida

Uradne ure: torek, od 17. do 19. ure in četrtek, od 13. do 15. ure

Naslov uredništva: Ljubljana, Gosposka 10/I

Revijo denarno podpira Kulturna skupnost Slovenije

Po sklepu Republiškega sekretariata za kulturo in prosveto št. 421-1/74, z dne 14. 3. 1974, je revija oproščena temeljnega davka od prometa proizvodov.

Tekoči račun: 50100-678-47163, z oznako: za Probleme

Oblikovanje in tehnična ureditev: Jure Kocbek

Izdajatelj: RK ZSMS

Cena te številke je 300 dinarjev

Naklada: 1400 izvodov

Nenaročenih rokopisov ne vračamo

Grafična priprava: Reprostudio Mrežar, Ljubljana, Celovška 53

Tisk: Partizanska knjiga

**PROBLE
MI**